

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
1985

БИЛЛУР ЖИЛҒАЛАР

ШЕЪРЛАР, ҲИКОЯЛАР

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
1985

Биллур жилгалар: Шеърлар, ҳикоялар. —
Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985.—320 б.

Ҳаёт қизиқ воқеалар хазинаси. Образли фикрлаш иқтидорини бўлган одам ундан дурдоналар топиши, китобхон маънавий оламини бойитиши мумкин. Бундай иқтидорли одамлар эса республикақизнинг ҳамма областларида топилади. Кўрган-кечирганларини биров шеърга солади, биров ҳикояга...

Бу тўплам ана шундай иқтидорли қаламкашларнинг замонамиз, замондошларимиз ҳаёти, уларнинг ишлари, орзу-умидлари, интилишлари ҳақидаги ҳикоя ва шеърлардан тuzилди.

Прозрачные ручки: Стихи, рассказы.

Уз 2

4702570200—220
С М352[04]—85 42—85

© Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985 й.

Абдугани Абдувалиев (Наманган)

ЕР АЙЛАНАДИ

Салом, Нозим!

Институтни битирганимизга ҳам анча йил бўлди. Шундан бери сен билан кўришмаймиз. Узунқулоқ гапларга қараганда, бошлиғинг билан ораларинг бузилиб бир оз қийналиб қолибсан. Бугун креслода оёғимни чалиштириб, шифтга қараб сигарет чекиб ўтирарканман, тўсатдан туман-тутун орасида сенинг доно қиёфанг қалқиб қолди. Шошма, бу донолар доноси ҳозир қаерда экан, дедим ўзимча. Ҳали ҳам ўша идорада хомкаллаларга доклад ёзиб бериб юрганмикан?.. Умуман, мен сени бир кунмас-бир кун шу аҳволга тушишингни институтдаёқ билардим. Ҳақиқат талаб қилиб биров билан тортишадиган, ўзидан ярим поғона катталарнинг камчилигини юзига айтадиган, нуқсонларга мурасасиз қайсар одамларнинг ҳолига вой. Ҳа, майли, ҳали ёшсан пишарсан, бу шаштингдан тушарсан.

Хўш, энди ўзимдан гапирай. Институтда домлаларга ош дамлаб бериб, участкасида гувала қўйиб, бозор-ўчарига қарашиб юрганымда мени масхара қилиб койган эдинг. Лекин мен охири бахайр бўлишини, диплом олишда қийналмаслигимни билардим...

Ҳой, ишхона ҳам институтдай гап экан.

Дипломни қўлтиқлаб ҳозир мен «зам» бўлиб турган корхонага ишга келган кунимоқ ўзимдаги истеъдод ғилдирагини айлантириб юбордим. Дадам раҳмат-

ли насихат қилардилар: «Одам бўламан десанг, ишни хушомаддан бошла. Хушомад, мақтов ёқмайдиган одам ҳали туғилмаган». Кутилмаган тасодифми ёки зийраклигим оқибатими, ишқилиб бошлиқнинг назарига тушиб қолдим. Ишга келган дастлабки кунларим эди. «Ҳамма — йиғилишга!» деди местком раиси у хонадан бу хонага ҳалпиллаб югурганча. Асалга ёпилган аридек бир зумда клубга тўпландик.

Местком раиси атрофга олазарак боқиб раҳбарлар билан ниманидир пичирлашиб олди. Кейин йиғилишни очди:

— Ўртоқлар, бугунги йиғилишимизда асосан битта масала, у ҳам бўлса — интизом! Шу ҳақда сўз хурматли бошлиғимиз ўртоқ Пошшаевга.

Бошлиқ минбар бу ёқда қолиб, сахнанинг ўртасида оёқларини кериб туриб олди. Ҳаммага диққат билан разм солди. Сўнг шахд билан клубнинг оппоқ девори ёнига борди-да, деворни шапатилаб сўради:

— Мана шу девор қанақа рангда?

Ҳамма жим, Ҳайрон.

— Қанақа рангда де-яп-ман?! Қани, сен айт-чи?

Бошлиқ ходимлардан бирига қўлини ниқтаб кўрсатувди, у довдираб ўрнидан турди.

— Қанақа рангда де-япман?

— О-оқ...

Шу тариқа бошлиқ бирма-бир турғазиб сўрар, улар эса «оқ» деб жавоб беришарди. Бошлиқнинг нигоҳи айланиб келиб менда тўхтади.

— Қани, институтни битириб келган олим, сиз айтинг-чи, мана шу девор қандай рангда?

— Қора! — дедим баланд товуш билан. Барча ҳайратомуз анграйиб менга қаради.

— Яшанг! Браво, браво! — қарсак чалиб юборди бошлиқ. — Хайрият, коллективимизда битта ақлли одам бор экан... Наҳотки, келган комиссияга оқни қора ёки аксинча, қорани оқ қилиб кўрсата олмасан-

гиз?! Бутун камчилигимизни рўйирост айтиб, мана бизни қора қилиб ўтирибсизлар...

Кейинчалик билсам, мен бу ерга келишимдан жичча аввал корхонага комиссия келган, ишчи-ходимлар билан суҳбатлашган, улар нуқсонларни очиқ айтиб берган, кеча эса комиссия якуни юқорида кўрилиб, Пошшаевнинг пўстаги қоқилган экан...

Уша йиғилишдан кейин бошлиқ мени тез-тез ҳузурига йўқлаб турадиган бўлди.

— Қани айтинг-чи, — деб сўраб қолди қироат билан бир куни у. — Корхона ишини яхшилаш учун нима қилиш керак?

— Бошлиққа мендақа кўз-қулоқ керак, — дедим кўлимни қовуштириб.

— Яшанг. Зийрак йигит экансиз.

Шу кундан эътиборан мен корхонадаги икир-чирлардан, ходимларнинг юриш-туришидан бошлиқни хабардор этувчи кўз-қулоққа айландим... Орадан кўп ўтмай ишлаб чиқариш бўлимнинг мудури этиб тайинландим.

Чамамда, ўртада икки ойча вақт ўтди. Бошлиқ мени чақиртириб оилавий шароитимни суриштириб қолди.

— Уйланганмисиз?

— Йў-ғ...

— Уйланиш керак, оила — ячейка. Оиласи мустаҳкам одамнинг давлати мустаҳкам бўлади... Агар танлаган қизингиз бўлса — айтинг, йўқ бўлса — топамиз. Коллектив ёрдам беради.

— Энди, қизлар кўпу, лекин Розичкаҳонга ўхшаган одобли-ахлоқли қизлар ҳозир кам-да, ака, — дедим уятчан йигитлардек. Розичка деганим бошлиқнинг қизи. Кетворган нарса. Турмушга чиқмагану, бироқ аборт қилдирган деб эшитганман. Одамлар гапираверади, кўролмайти. Шундай гўзал қиз ахлоқсизлик қилармиди?..

— Ҳм-м, — дея ўйланиб қолди Пошшаев, сўнг ўр-
нидан туриб елкамга қўлини қўйди. — Укинманг, туш-
кунликка тушманг, йигит моли ерда. Ўзим сизга ота-
лик қиламан...

Шундай қилиб, дастлаб бошлиққа ичкуёв; кейин-
роқ ўринбосар бўлиб олдим. Яқинда уйга келсам,
қайнотам курсига чиқиб олиб китоб токчаларини тит-
килаётган экан. Курси лиқиллаб турибди. «Эҳтиёт бў-
линг» деб ёнидан огоҳлантириб ўтиб кетдим. Қайти-
шимда оёғининг учига тиралиб, бўйнини шифтга
чўзиб турган экан, курсини секин тепиб қўйдим. Гум-
бурлаб ағанаб тушди-ку!

— Э-э, сизга айтдим-а, кекса одам эҳтиёт бўлинг
деб. Мен олиб берардим-ку ўша китобни, дада!

Ёшлиқда йиқилган бошқа экану, элликдан кейинги-
си бошқа экан. Ушандан буён қайнотам ётибди қуй-
мучини ушлаб. Ҳали-вери турмаса керак. Ҳозир кор-
хонани ўзим бошқаряпман. Куни кеча энг катта
бошлиғимиз келди. Дарров коллективни йиғиб кич-
кина мажлис ўтказдик. Нутқ сўзларканман, тўрда
ўтирган бошлиққа қараб икки гапнинг бирида «Шах-
сан сизнинг раҳбарлигингизда» деярдим. «Шахсан»
деган сўз раҳбарга маъқул келди шекилли, зиёфатни
еб, кетар чоғида елкамга уриб: «Астойдил бўлинг», —
деди.

Хуллас, дўстим, ҳозирча ишларим зўр. Агар ёр-
дамим керак бўлса, айт, тортинма. Тортинчоқ, камтар
одамнинг ҳолига вой. Студентлик одатларингни, ки-
тобий хаёлларингни ташла, ҳаёт бошқа. Акс ҳолда,
сенга қийин бўлади. Хўп, хайр, хат ёзиб тур. Бола-
ларингни ўпиб қўй.

Салом билан, Козим.

Салом, Козим!

Хатингни олдим. Аввало шуни айтишим керакки, аҳволим сен ўйлаганчалик ёмон эмас. Тўғри, ўжарлигимча, ростгўйлигимча қолдим. Қон билан кирган, жон билан чиқаркан. Бу нақл сенга ҳам тегишли. Талабалик йилларинг қандай бўлсанг, шундайлигингча қолибсан. Хатингнинг мазмунидан сезилиб турибди. Эсингдами: институтнинг аълочилар доскасида доим менинг суратим осифлиқ турарди. Сен: «Нега менинг суратим осилмайди?» — дедингда, бир куни ўз суратингни ўзинг осиб қўйдинг. Роса кулган эдик. Ишонманки, бундан кейинги ҳаётингда ҳам ҳурмат тахталарига ўзингни ўзинг оссанг керак.

Энди менга келсак. Хабаринг бор: институтдан тўғри корхонага келиб, мастер бўлиб ишлай бошладим. Мукофотлар олиб, тинчгина меҳнат қилиб юрдим. Афсуски, сен башорат қилгандек, лўттибозлик, ҳаромхўрлик, лаганбардорликни ашаддий ёмон кўришим панд берди. Корхона бадиий ҳаваскорлари учун пианино келди. Бироқ бу пианинони бошлиқ базадан нари уйга олиб кетди. У музикага, созга ишқибозмиди? Мутлақо. Юнус Ражабий ким, деб сўрасанг саккиз соат бош қашиб ўйланиб қоладиган одам пианинони жиҳоз учун ўғирлаб кетди. Ҳа, ўғирлаб. Давлат, жамоат мулкани уйга олиб кетадиганлар ҳақиқий ўғри-да. Бу воқеадан ҳамма дарғазаб бўлди, лекин ҳеч ким лом-мим дея олмади. Шунда мен «жасорат» кўрсатдим. Корхона деворига катта ҳарфлар билан ушбу эълонни ёпиштириб қўйдим: «Ҳурматли ўртоқлар! Коллектив учун берилган пианино йўқолди. Уни ким ўғирлаган бўлса, келтириб қўйсин. Акс ҳолда, корхонага ит олиб келиниб ҳар бир кишини исқатилади. Шарманда бўлиб юрманг!»

Пианино эртасига ўз ўрнига келди. Аммо бошлиқ ўзига келолмай юрди. Мендан камчилик қидиришга тушди. Тополмади. Ахир сабри чидамади. Мени ҳузурига йўқлаб ачинган, куйинганнамо деди:

— Энди, ука, нима қиламиз-а? Ажойиб кадр эдингиз. Штат қисқариб қолди-ку. Мен роса тушунтирдим, бу йигит таланти мутахассис, дедим. Иложини тополмаяпман, бошим қотиб қолди. Майли... биз сизни қаерда бўлсангиз ҳам ўзимизнинг кадр деб биламиз. Бўлмаса, бундай қилсак: ҳозирча бошқа бирон жойда ишлаб тулинг, тузукроқ ўрин бўшаши билан сизни яна қайтариб оламиз. Қалай?

Тилёғламаликни қара. Ҳозир мастерга муҳтожлик сезилиб турган бир пайтда штат қисқарган эмиш!.. Катта корхоналардан бирининг раҳбари мени анчадан бери ишга таклиф қилиб юрувди, яхши бўлди, дедимда шартта бўшадим. Уғри билан битта дастурхондан овқат ея олмайман-ку!

Янги корхонада аввал мастер, кейинроқ ОТК, яъни техника назорати бўлимининг бошлиғи бўлдим. Корхонада интизомнинг бўшлиғи, план кетидан қувиш авж олгани сабабли маҳсулотнинг сифати расво эди. Сифатсизликнинг йўлига шлагбаум ташладим. Бракнинг оқими тўсилгач, сон орқага қайтиб кетди. Директор Сафоев мени ҳузурига чақирди:

— Хўш, айтинг-чи, мен кимман? — сўради директор.

— Сиз, директор Сафоевсиз.

— Хўш, сиз-чи?

— Мен ОТК бошлиғи Вафоевман.

— Хўш, сиз менинг айтганимни қиласизми ёки мен сиз айтганини қиламанми? А?

— Вазиятга қараб.

— Ҳозир вазият менинг айтганимни қилишни тақозо этмоқда.

— Нима демоқчисиз?

— Демокчиманки, ОТК бошлиғиман деб, маҳсулотни бракка чиқараверманг.

— Ие, ҳа, мен сизнинг, корхонанинг манфаатини кўзлаяпман-ку, — дедим директорнинг гапига ҳайрон бўлиб.

— Мен эса давлат манфаатини, планни ўйлаяпман, — деди Сафоев. — Ҳамма маҳсулотни яроқсиз деяверсак, планни ким бажаради?

— Сон деб сифатни бузолмайман.

— Сифатга «беш тамға» олганмиз-ку?

— «Беш тамға» олинганига беш йил бўлган. Энг катта камчилигимиз ҳам шуки, сифат белгиси олишимиз билан айниймиз.

— Ҳой йигит, ўжарлик қилманг, йил охирлаб қолди. Узингни ўлдир, планни тўлдир, дейдиган вақт келди. Шунинг учун сал сифатсизроқ бўлсаям муҳрни босиб бераверинг.

— Мен кўр эмасман.

— Тихирлик қилманг, ёлғондан бўлсаям, ер айланмайди, деб қўйинг Жордано Бруно.

— Ер айланади.

— Сиздан олдин ишлаганларнинг биронтаси гапимни икки қилмаган.

— Мен ўшалар тоифасидан эмасман.

— Оғзинг қийшиқ бўлсаям сен тўғри гапирясан, деб қўйинг бир марта, садағанг кетай!

— Биз ўзимизни алдашимиз мумкин, лекин халқни алдолмаймиз. Мен муҳр уриб берганим билан маҳсулотни халқ қайтариб юборади.

— Мен ҳам халқ деб юрибман! — Сафоев гурс этиб столга муштраб ўрнидан туриб кетди. Кейин сержун билагидаги тилла соатга шошиб қаради-да, бузилиб қолмадими, дегандек гўштдор қулоғига тугтиб кўрди. — Мен сизнинг ишчанлигингизни қадрлайман. Аммо-лекин насиҳатим шуки, одам бўламан десангиз, катталар билан типпа-тик гаплашманг...

— Кўзингни юмиб жим туравер дег.

— Ҳа, бал-ли, ўз оёғингизга ўзингиз болта урманг. Минг ноёб истеъдод эгаси бўлганингиз билан муомала, мурсою мадорани билмасангиз ҳолингиз ча-тоқ.

— Хўп.

— Э, баракалла-а. — Директор секин келиб қўлтиғимдан олди-да, ниманидир қидираётгандек шифтга тикилди. Бўйни семиз, калласи кичкина бу одам шу туришда тумшугини чўзиб турган тюленга ўхшарди. — Биласизми, ОТК дегани нима дегани?

— Отдель технического контроля, яъни техника назорати бўлими.

— Суф сизга. ОТК дегани, Ортиқча Текшириш Керакмас, дегани. Ҳи-ҳи-ҳи, — директор мириқиб кулди, сўнг кўзини сузиб менга юзланди. — Ҳазиллашдим. Аммо... баъзан шароитга қараб, сал уступка қилиш керак. Фақат қонун билан иш тутаман деб, қонунни маҳкам ушлаб олсангиз, ҳеч нарсага эришолмайсиз. Сизни шу корхонага ўзим таклиф қилганман. Келажакда одам бўлиб қолинг, дейман. Бўлти, боринг, укаxon.

Директор елкамга қоқиб жойига ўтирди. Мен ташқарига қараб йўналдим эшикнинг тагига етганда ортимга ўгирилдим ва унга тикилдим:

— Сифатсиз матоҳга муҳр уриб беролмайман. Ер бари бир айланади.

Шундай деб чиқиб кетдим. Сен шу ҳолатда нима дер эдинг, Козим? Ер айланмайди, дермидинг?..

Шу кунларда директор билан тўқнаш келиб қолсак, тескари қараб олади. Мени ишдан бўшатиш учун баҳона қидириб юрибди. Бир кўнглим ариза ёзиб бўшай ҳам дедим. Кейин ўзимга нашъа қилди: нега мен, давлат, халқ манфаатини ҳимоя қилаётган ҳалол, виждонли одам бўшашим керагу, элни алдаётган кўзбўямачи, амалпараст шахс айш қилиб

юрсин? Мен корхонадан кетмайман, Балки инсоф-сизлар ва имонсизларни кеткизаман.

Ҳозир шу аҳдимда мустаҳкам турибман. Мана, Козим, сезгандирсан, ҳаётим сен ўйлаганчалик мураккаб эмас. Эсон бўлсак кўришиб қолармиз. Хайр, хат ёзиб тур. Болаларингни ўпиб қўй.

Салом билан, Нозим.

* * *

Икки собиқ курсдошнинг мактубларини холисан-лиллоҳ келтирдик. Улар икки йўлда кетишмоқда. Бу йўллар уларни қаерга элтиши ҳали номаълум. Ҳар ҳолда, осмонга олиб чиқмайди. Чунки икковлари ҳам ерда яшашяпти. Ер эса айланади.

Ғулом Абдуллаев
(Фарғона)

БҮРОН

(*Рассом И. К. Айвазовский.а*)

Элас-элас нур сочар қуёш,
Шуъла сизган булутлар аро.
Зарбаларга аранг бериб дош,
Қалқиб борар бир тўп фуқаро.
Қорачикда тош қотмиш ваҳм,
Омон қолмоқ — эзгу тилаги.
Сув тангриси — қани қил раҳм,
Тоғдек тўлқин босиб келади.
Даҳшат солиб тўлғанар денғиз,
Бошлар карахт, қулоқ ғувлайди.
Йўлчиларга дегандек эсиз,
Шамол нохуш, бўғиқ «ув»лайди.
Ёғоч сапчир залварсиз чўпдек,
Жонзотларга бегона қўним.
Сув урилар баданга ўқдек,
Курашади ҳаёт ва ўлим.
Товланади сурат ичра сув,
Бунда бўрон топмишдир сайқал,
Суратми?
Йўқ — жонли тасвир у —
Мавжудотни айлағудек лол.

ШОИР БҮЛИБ ТУҒИЛМАС ОДАМ

Бола эдим — шўх, ўйинқароқ,
Тиним нима, буни билмасдим.

Ўйларим ҳам туман, тумтароқ,
Кўп нарсани кўзга илмасдим.
Мактабимда ул даҳо Пушкин,
Лермонтовдан олганимда дарс,
Шоир қалбга санчилган малъун
Ёвуз ўқдан қалбим кетиб дарз,
Ичдан бедуд ёна бошладим,
Илк бора шеър ёза бошладим.

Келар эдим ўтлоқдан бир кун,
Ёмғир ёғиб қолди-ку шаррос.
«Шитир-шитир» қилди кўп мафтун,
Дов-дарахтлар яшнади паққос.
Мажнунтолни соч ёйиб турган
Зебо, дилбар қизга ўхшатдим,
Қўйларимни гуллаб қулф урган,
Бутазорда аранг тўхтатдим,
Соф ҳавога қона бошладим,
Неларнидир ёза бошладим.

Боғда ўрик гуллади чандон,
Қаро туюни чулғабон нурга.
Куй бошлади булбул — ғазалхон,
Юраклар лим тўлди сурурга.
Кўк юзида арғимчоқ солиб,
Парвоз этди гўзал турналар.
Япроқлар ҳам гўё завқ олиб,
Шовуллашиб шодон турсалар.
Қўлга қалам ола бошладим,
Шул ҳақда шеър ёза бошладим.

Ногаҳонда бир кун бир пари
Ўғирлади ақлу ҳушимни,
Йироқ бўлай деганим сари,
Алғоқ-далғоқ қилар тушимни.
Тун-кечалар самога боқдим,

Шахло кўзга излай деб қиёс.
Ишқ наҳрида дарбадар оқдим,
Дилда тугён уриб эҳтирос,
Ўзлигимдан тона бошладим,
Ишқ-севгидан ёза бошладим.

Шоир бўлиб туғилмас одам —
Шоир қилур экан Ватани.
Гўзаллашди кўзга кенг олам,
Куюқ тортди сатримда маъни.
Яхшиларга, оламга, гулга,
Аста қиёс топа бошладим.
Аввал ўхшаб оқсоқ «дулдул»га,
Сўнгра равон чопа бошладим.
Шоир бўлиб туғилмас одам,
Шоир қилур — эл, Ватан, олам.

* * *

Кўк юзида айланади қор
Тўзғиб турган ариларсимон.
Кўк юзида айланади қор
Турналарнинг тўш парисимон.
Кўк юзида айланади қор
Куйлар шамол мунгли ашула.
Юракларга қор ташлар виқор,
Юракларга қор ташлар шуъла.

ҚАССОБ ҚИЗГА

(Баъзи ишқий шеърларга ҳазил пародия)

Эй гўзал, бағримни ёқдинг,
Энди унга чора қил.
Юз-кўзимни истасанг гар
Куя суртиб қора қил.
Гул юзингни ўйлаб-ўйлаб,

Айланар, оғрир бошим.
Севмасанг гар яхши кел,
Болталаб юз пора қил.
Итларингни хушнуд этмоқ
Мен учун ҳатто шараф.
Ич-этимни унга ташлаб
Қорнини: «ноғора» қил.
Менга ёр бўлсанг мабодо
Не пиширсанг розиман,
Маства, угра, палов, гоҳ
Хоҳласанг зоғора қил.

Шуҳрат Бобобеков (Марғилон)

«КАРНАЙЧИ»

Мақтабдош дўстим Абдулатифни тасодифан учратиб қолиб, жуда ҳам хурсанд бўлиб кетдим. Нега хурсанд бўлмай, у билан биз анчадан бери кўришмаганмиз. Бунинг устига уйланганимда тўйимга ҳам айтолмадим. Узингиз биласиз-ку, тўй ҳақидаги гап жўн бошлангани билан кейинчалик шошириб кўяркан. Абдулатифни кўйинг, ҳатто тўйга ўз амакимни айтиш ҳам хаёлимдан кўтарилибди.

Мен уни ҳовли тўйимизга таклиф қилдим:

— Дўстим, сени тўйимизга айтолмадим. Узинг тўй кўрган одамсан, айбга буюрмайсан, сени эртага ўтказадиган ҳовли тўйимизга таклиф этмоқчиман. Иккала тўйнинг газогини ўшанда чиқарамиз.

Абдулатиф билан эндигина хайрлашиб турган эдик ҳамки, Карим дуч келиб қолди. Карим:

— «Карнайчи»ни сен ҳам танийсанми?—деб сўради.

— Карнайчи? Нима у бирор оркестрга қатнашадими?—хайрон бўлдим мен.—Нега танитай, Абдулатиф билан ўн йил бирга ўқиганмиз-ку. Уни ҳам ҳовли тўйимизга айтиб кўйдим.

— Ушани айтмасанг бўларди...

— Нега?—деб сўрадим.

Дўстим бош чайқади...

Биринчилар қатори келган Абдулатиф бир зумда ҳовлини, уйимизнинг ҳамма хоналарини кўздан кечириб, кезиб чиқди. Ҳатто, кучугимизга кесак таш-

лаб, унинг ириллашини, одамга ташланишини ҳам текширди.

Заргарлар одатда тилланинг тиллалигини билиш учун тишлаб кўрадилар. Абдулатиф эса тишлаб кўрмади-ю, рўзгор анжомларимизни: сервант, шифонерь, телевизор ва унинг остидаги стол-стулларни, китоб жавонларимнинг барчасини чертиб кўрди. Кейин тилини танглайга уриб тақиллатди-да, менга ўгирилди:

— Дидингга-ку, қойилман, дўстим. «Светлари»ни айтмайсанми, худди буюртмага тайёрланганга ўхшайди. Лекин, дўстим, — у менинг қулоғимга энгашди, — фикримча, келин ранжиброқ юрибди, чўнтагинг билан бамаслаҳат иш кўрганга ўхшайсан. Ҳаммаси ўзимизнинг «отечественный производства»-ку. — У зўр «сир»ни очгандай кўзларимга қараб хандон ташлаб кулди. — Биз бунақа масалаларнинг пири бўлиб кетганмиз. Ҳа, дўстим, пири, — деганча елкамга қоқиб кўйди.

Меҳмонлар билан уй ичи ҳам гавжумлашиб кетди.

— Қаранглар... — Шундай деб, Абдулатифнинг овози чиқмай қолди. Ҳамманинг нигоҳи овоз келган томонга қадалган эди. Ўзи гап бошлаб қўйиб, каттароқ бўлак гўштни ютиб юборган бўлса керак, то у ўтиб кетгунча ранглари оқариб, пешонасидан маржон-маржон терлар чиқиб, юз-кўзларидан оқа бошлади. У иягини олдинга чўзиб қўшнисини туртди, ютунди.

— Битта «Ферганка»дан қуйинг! — унинг лаблари унсиз пичирлади. Сувдан бостириб-бостириб икки стаканни ичгандан кейин юзига сал қон югурди. Кейин, «қаранглар», деб бошлаган гапини давом эттирди:

— Утган сафар Ғуломовнинг меҳмондорчилигига ким борган эди? Кўрдингларми, кўчада юришини

қаранглару уйдаги мебелини қаранг! Шундоқ савлатда дид деган нарса йўқ экан.

— Жонқўзиевникида ким бўлган? Анави одамга тан бериш керак. Машинасининг рангини қаранг. Бунақанги дидлисини шу вақтгача учратмаганман. Ҳовлиси-чи, ҳовлисини жаннат қилиб юборибди-я, азамат. Тасанно ҳафсаласига...

Қадаҳлар икки бор айлангандан кейин аввал даврада йўқ одамлар тўғрисида гапираётган Абдулатиф энди ана шу фарқни бутунлай унутиб қўйди. У эндигина келтирилиб, буғланиб турган манти устига қаймоқ қуяр экан, гапида давом этди:

— Аъзам аканикида ким бўлган?

Стулнинг чап тарафида бурчакроқда ўтирган Аъзам аканинг ранги қув ўчди. Абдулатиф савол назари билан ўтирганларга бирма-бир қараб чиқди. Сўнгра жавоб кутмай гап бошлади:

— Тўйига катта-катта артистларни чақирибди-ю, закускасининг мазаси йўқ...

Ўтиришнинг файзи қочди. Меҳмонлар кетиш тараддудига тушиб қолишди. Уларни кузатиб, ташқарига чиққанимда қулоғимга дўстимнинг сўзлари эшитилди.

— Мирҳайдарни яхши биламан. Ўзи дидли бўлгани билан қўли сал юпқароқ... Ҳайронман, ўзини тузукроқ жойда ишлайди, деб эшитар эдим-ку...

Шу сўзлар Абдулатифни оғзидан чиқаётганига ишонгим келмади. «Наҳотки, у тузимни ичиб, тузлигимга тупурса?» — шундай деб ғазабланиб турган ҳам эдимки, яна ошнамнинг гаплари қулоғимга чалинди. У менинг ҳақимда кимгадир характеристика берад эди:

— У, мактабдан бошлаб шунақа юраги йўқроқ эди. Бўлмаса кимсан, бирор ташкилотнинг бошлиғидирсан. Э-э-э, айтмайсанми, уни обориб ташла, буни обориб ташла, бизни эшикка деб.

Бу сўзларни эшитиб, кўзларимдан ўт чиқиб кетди. Тишимни тишимга қўйдим.

Бекорга уни «карнайчи» дейишмаган экан.

— Дўстим, ўзинг «маладессан-маладес», — Абдулатиф мен томонга кела бошлади. — Эртага Салим карнайчи меҳмонга айтган эди. Ёдимдан кўтарилган экан, ўшани эслатиб қўйдинг. Миянгга борман, дўстим, миянгга!..

У елкамга қўл ташлаб, қучоқлашиб хайрлашмоқчи бўлган эди, қўлларини олиб ташлаб, катта кўчани кўрсатиб қўйдим.

— Эртага ҳамкасбинг билан хоҳлаганингдек сўрашиб, хайрлашасан.

— Ҳамкасб... Ким ҳамкасб?! Салим — карнайчи, мен-чи? Ҳа, мен ўзим ким эдим... Ёдимдан кўтарилиб қолибди-ку. Ҳой, ким бор. Мен ўзи... Мен кимман?!.

«НАРХИ БАЛАНД» ҚУДА

«Ола товуқ сомон сочар,
Ўз айбини ўзи очар».

Халқ мақоли

Қизлари Холидани эрининг яқин ошнаси ўғлига сўратган эди, Попочхоннинг аччиғи чиқди:

— Бо-о-о, биз киму у ким? Қўли бир-икки юз пулни энди кўрибди-ю, «осилган дорини» қаранг!

Чамаси уч кундан кейин узоқ қариндошларидан ҳам «бош бойлаш»га одам келди.

— Мен хўпингизни олмасдан қайтмайман. Келинг энди, шу баҳона билан яна ҳам яқинлашиб кетайлик. Эскилар «ётнинг ёғи чиқмайди, ўзингникидан қолмагин», деб бекорга айтишмаган-ку! — дея совчи тинмасди. Эшмат хотинига қаради. Хотини унга бир ўқрайди:

— Ҳали қизим ёш, ўқишини битирсин. Пича иш-

лаб кам-кўстини қилсин-чи. Тўй бўлса бир гап бўлар, — Попочхон рўйхуш бермади. Тарвузи қўлтигидан тушган совчи қайтиб кетди.

Якшанба кунини каллаи саҳарлаб бозорга кетаётган хотин дарвозахонадан қайтиб хонада алланимадир қидирди. Лекин қидираётган нарсаси ҳадеганда топилавермай ўзича тўнғиллай бошлади:

— Нима бало, қизим кўчада қолган эканми? Бекорга ўн беш йил ўқитиб қўйганим йўқ, уни. Сиз ҳам, — дея эрига ўдағайлади у, — ким келса тишингизнинг оқини кўрсатаверманг, ҳа. Болани қорнимда мен кўтариб юрганман. Нима десам, кимга розилик берсам, ихтиёр менда!

— Хўп, онаси, хўп. — Эр ётган жойида қулоқларини ёстиқ билан беркитди.

— Қуриб кетгур, топилар экансан-ку. — Попочхон тилла билагузук ва узукларини тақа бошлади. — Ҳой, эр (ичида: қаро ер!) Эшитдингизми? Мендан бесўроқ унақанги «уценённий» қудалар билан муомала қилманг. Қизи бор эшикка қирқ от бойланар эмиш-а. Ана шу отларнинг анча-мунчага бели қайишмайдиган гижинглайдиганини топиб минамиз, дадаси...

* * *

— Низом ака, отингизни қамчиламасангиз, мендан ажраб қоласиз, — эркаланди учрашувлардан бирида Холида.

— Шундайми? — йигит шошиб қолди. — Хўп, тасаддуқ, хўп!

Низомжонлар юборган совчи Попочхоннинг ўтидан кириб, кулидан чиқди. Ҳатто тўй кунини ҳам белгилаб юборишларига оз қолди. Лекин юборилган ун-гуручларни кўриб, Попочхоннинг феъли айниди, уларга ҳатто қўлини ҳам теккизмади:

— Қудамнинг гаплари қаёққа кетди? Булар нима-

си, қизим жувон хотиндан ҳам ўтиб кетди-ку. Йўк, бўлмайди. — Ҳа, қизи тушмагур, ҳали келгин. Сени нима қилар эканман. — У кўча тарафга қараб мушт ўқталиб ўдағайлади.

Икки тарафни муросага келтиргунча ўртада турган совчининг она сути оғзига келди.

* * *

Тўй тўс-тўполон билан ўтди. Ҳамма машмаша эртасига — «юз очди» кунни бўлса бўладими.

— Борганимда уман-буман деб қўйнимни пуч ён-гоққа тўлдираверган экан-да. Қаранг, етмиш сўмлик пальто олибди-я, қизим бечорага. Ҳа, бир ярим минг сўмлик «импортний»лар қуриб кетувдими? — Попочхон ёнидаги хотинга шанғиллаб гапира бошлади:

— Сепларга қаранг, ҳаммаси ўзимнинг қилганларим-а!

Қиз тарафга сарпо қўйилаётганда ғавғо авжига чиқди:

— Вой, вой, бу нимаси? Бизга шу нарсаларни қўядими?

Дастурхончи бирма-бир номини айтиб, то келининг опасининг қорнидаги етти ойлик боласигача сарпо қўйиб чиқди. Попочхон эса дам ўнг тарафдаги, дам чап тарафдаги ўтирган хотинларга қараб гап маъқулларди:

— Қудаларим арзон чиқиб қолди-ку. Мен катак шойи, «вообще» шойи-пойиларни латта ўрнида кўрмайман. Анави қўйган штапелига бало борми, унга оёғимни артишни ҳам ҳазар қиламан.

— Вой, ўлай, шарманда қилдингиз-ку! — Овсини «жим бўлинг» дегандай уни туртиб қўйди. Попочхон парво қилмай сарпо қўяётган дастурхончига оғизланди:

— Боринг, қудамга айтинг, қўйса тузукроқ қўй-

син, бўлмаса ўзим олиб келганларимни олиб чиқинг!

Ичкаридан чиққан гапларни эшик тагида турган қудаси Қумрихон эшитиб ишонмади. Қулоқларини беркитди. Қўлларини олиши билан яна қудасининг гапларини эшитди:

— Ҳой, Рисол, тур, анави дордаги илинган парча билан япон бахмалини ол! — У турмушга чиққан катта қизига буюрди.

Қумрихоннинг маҳалла-кўй олдида юзи шувут бўлди. Унинг тилига «шарманда бўлдим, келин олмай мен ўлай, бунчалигини билмаган эканман», — дейишдан бошқа сўз келмас эди.

Овсини Попочхонни қаттиқ уришиб берди:

— Эсингизни едингизми? Бўлди-да, энди. Номусларга ўлдирдингиз-ку! Ўйланг, ахир, шу хонадонда бир фарзандингиз қоляпти. Ушани ўйланг...

Попочхонга гап ўқтириб бўлмади. У ҳамон авжлар эди:

— Мен бундай латта-путталарни уйдагиларга аралаштирмайман. Мабодо, тўй-пўйдан келиб қолса, иссиғида овсин-повсинларимникига чиқариб юбораман.

— Нима олиб келган бўлса ҳаммасини қайтариб қўйинглар, ҳеч нарса қолмасин, — зўр билан гапирди ҳушидан кетаётган Низомниёғ онаси Қумрихон.

Унинг аҳволи оғирлашди. Боши айланиб, кўзи тина бошлади. «Тез ёрдам»ни чақирди. Қумрихонни шифохонага кузатгач, ҳеч ким қайтиб ҳовлига кирмади. Бу вақтда эса Попочхон чимилдикда ўтирган қизининг бошида девайлаб ёнғоқ чақарди:

— Сендан умидим шумиди, қиз ўлгур! Эр топишни бошқаларга, ўзингдан кейингиларга ҳам ўргат! Ҳа, дийдоринг қурсин!

Қудаларни куёвтўра — Низомжоннинг хизмат қилиб юрган дўсти Қамбар ўз машинасида элтиб қўймоқчи бўлди. Попочхон куёвининг ёнидан ғоз юриш

қилиб ўтиб, «Волга»нинг олдинги ўриндиғига ўтиргач, қарсиллатганча эшикни ёпди. Машина ўрнидан кўзгалди. Попочхон яна сайрай бошлади:

— Уртоғингизнинг онасига айтиб қўйинг, ўша кунни ҳаром бўлгур «эшик очди»сидан то шу кунгача нима юборган бўлса қўл теккизганим йўқ. Керак бўлса олиб кетсин! Кўрпангга қараб оёқ узат-да! Чўнтагингда ҳемири йўқ, туянинг тишини кўриб нима қиласан?!

Қамбарнинг юзлари қизариб кетди. Қулоқлари шанғиллай бошлади.

— Яна айтиб қўйинг. Мабодо кўнглимдагидек жой чиқса, бирданига яна икки қиз чиқаришга қурбим етади. Бу сафар худди қиморга бой бергандай бўлдим-а. Аттанг. Нархи арзон қудага учраб қолдим. Бир бўлди, бўлди-да. — У сира тинмасди. Қамбарнинг қулоқлари том битиб, гаранг бўлиб қолди. Кетаётган йўлларига ҳар хил темир-терсақлар ташлаб қўйилган бўлиб, уни айланиб юриш кераклигини кўрсатувчи белгини пайқамаган Қамбар сал бўлмаса машинани кавлаб қўйилган чуқурга солиб юборай деди. Унинг оёқлари тормозга ёпишди, қўллари эса жон ҳолатда рулни ўнгга бурди. Кескин бурилишдан машинанинг ғилдираклари анча кўтарилиб кетди. Хайрият, машина ағанамади. Лекин бурилиб келаётган тарафларига тўғри бўлиб қолди. Қамбар ўриндиқда бутун гавдасини рулга ташлаганча кўзлари юмуқ ҳолда миқ этмасди.

Машина ичкарасидан инқиллашлар, оҳ-воҳлар, Попочхоннинг вой-войлаб дўнғиллаган овози эшитиларди:

— Одам деганни назари шунча гаст бўладими? Зиқна бўлмай ўлгурлар, тўйда роса ишлатиб овқат-повқат ейишга ҳам қўйишмаганга ўхшайди. Ҳай, шо-пир бола, тирикмисиз ўзи?

У эшикни очиб, тугунини судраганича машинадан туша бошлади.

Рустам Долимов
(Наманган)

ЕМҒИР

Бирдан гүмбурлади момақалдирок,
Муздай шамол эсди,
«Ялт» этди чақин.
Қуёшли кўк юзин қоплади шу чоқ
Қора булут.

Демак
Ёмғир ҳам яқин.

Ана...

Туша бошлар совуқ томчилар,
Бора-бора тезлаб, авжига олди.
Дарахт, том, ерларни тинмай қамчилар,
Гавжум кўчалар ҳам жим бўлиб қолди.
Охир тинди.

Яна мусаффо осмон.

Ҳа!

Бу, табиатнинг ўз одатидир.

Аммо шу бирпаслик ёққан ёмғирдан
Хаёлни чулғади мана шу фикр:

«Доим омон бўлсин қон-қардош элим,

Сира эшитмайлик тўплар гүмбурин.

Гуллаб, яшнайверсин муқаддас ерим,

Елкалар кўрмасин ўқлар ёмғирин.

Дўст бўлиб яшайлик, бир жону бир тан,

Жудолик ёшига тўлмасин ҳеч кўз.

Тинчлик қарор топсин!

Бутун луғатдан

Тамом ўчиб кетсин «уруш» деган сўзи!»

* * *

Серюлдуз самодай ястаниб ётар,
Уфққа бош қўйган кенг пахтазорлар.
Нигоҳинг ром айлаб, ҳавас уйғотар,
Очилган пахталар инжудай порлаб.
Бўйга етган қизнинг лўппи юзидай,
Ҳар чаноқ пахтада тўлиқиш, ибо.
Ҳар бири мунаввар бахт юлдузидай,
Утгани ўзига қилади имо.
Пайкаллар оралаб борар экансан,
Дилингни қоплайди ифтихор, сурур.
Ҳосил мўллигидан яйрар экансан,
Деҳқон даҳосига дейсан: «Ташаккур!»
Энгашсанг чаноқлар пичирлар аста:
«Кел, мени терақол, маҳталман сенга.
Терақол, сен мени ихлос, ҳавас-ла,
Янги куч, ғайратман тоғдек кўксингга.
Терақол, мақсадинг, пок ниятингман,
Терақол, рўёбли тилакларингман.
Шону шавкатингман, ҳамиятингман,
Терақол, ўпайин билакларингдан!»

ПИЧАН УРИМИДА

Елғизоёқ дала йўли,
Икки ёни ўт-ўлан.
Ёшлармиз-да, дали-ғули,
Қалбда олов, ўт билан
Утамиз шу йўлдан ҳар тонг
Чўлда пичан ўргани.
Сукунатни қолдириб танг
Тушин бузиб тўрғайнинг.

Ишга тушар чалғи, ўрок,
Ғайратимиз раҳнамо,
Уч-тўрт ғарам уйилган чоқ,
Ёришади уфқ, само.
Қуёш аста бош кўтарар
Ноз уйқуга мойилдай.
Кўкдан хушнуд кулиб қарар
Ишимизга қойилдай.
Нонуштани қилгач яйраб,
Дадил туриб кетамиз.
Чалғиларни бир-бир қайраб,
Яна ўриб кетамиз.
Бора-бора кун ҳам исиб,
Оғирлашар ҳар нафас.
Терлаб кетар этлар қизиб,
Лекин ҳеч ким чекинмас.
Гўё қотиб қолар қуёш
Бош устида мисли тож.
Биз йигитлар кўтармай бош,
Ишлаймиз ним яланғоч.
Боқса борми бизга биров,
Шу пайт орқа-олдиндан.
Дегай: «Жонли ҳайкалсиз-ов,
Қуйилган нақ олтиндан».
Шунда жонга ора кирар
Енгил пайров, ҳазиллар.
Қувнаб отга қамчи урар
Ортда қолган баъзилар.
Кетимизда йиғар пичан
Куйиб-пишиб қизлар ҳам.
Аскияда улар ҳечам
Қолишмайди бизлардан.
Ўйламасдан гапирганни
Дарҳол узиб олишар.
Эрмаклашиб оҳ урганни,
Қаҳ-қаҳ уриб қолишар.

Аммо улар жуда хушёр,
Фарқлашар ҳар боқишни.
Таҳқирлашмас сира бирор
Соф кўнгил бояқишни.
Чидамай ишқ шарорига,
Бир-биридан яширин,
Ўзлари ҳам хушторига
Ташлаб қўяр кўз қирин.
Шунда пинҳон ёнган дилга
Баттар олов, қўр кирар.
У-чи, муҳр босиб тилга,
Фақат ишга зўр берар.
Кўпчиликда кечар бу ҳол,
Сезмаймиз кун ўтганин,
Ҳатто қуёш бўлиб беҳол
Аста ботиб кетганин.
Ишдан қайта бошлаймиз шод,
Ҳаммамизда бир тилак:
Бизга қолса, то умрбод
Қани, шундай ишласак.

АРАЗ

Аразлашиб қолдик ўримда,
Арзимаган бир гап туфайли,
Дош берганча қуёш қўрига,
Ишляпмиз айни туш пайти.
Гурунглашиб шод тушлик қилар,
Ҳу сояда ўртоқларимиз.
Сукунатнинг бағрини тилар
Фақат бизнинг ўроқларимиз.
Иккимиз ҳам қайсарликданми
Терга ботиб, тиним билмаймиз.
Ошпаз ўн бор чақирса ҳамки,
Қар сингари парво қилмаймиз.
Сиртдан «жуда хафа, хуноб»миз,

Рақиб дегай кўрганлар бизни.
Очиғини айтсам, шу тоб биз
Уйлар эдик гуноҳимизни:
«Нима қилиб қўйдинг вой, тентак,
Бўлмасмиди ўйлаб гапирсанг?
Эх, бўлмасанг мунча енгилтак,
Мана у ҳам, ўзинг ҳам дилтанг.
Ажаб бўлсин.
Энди минг ёлвор,
Ололмайсан кўнглини сира.
Қайтмас ширин суҳбатлар зинҳор,
Қолар фақат бўлиб хотира».
Шундай маъюс ўй, хаёл билан
Бош кўтармай ишлабмиз узоқ.
Юзин тўсган у рўмол билан,
Мен ҳам сира очмайман қовоқ.
Дала тўлди шовқинга бир вақт,
Ишга тушган эди ўртоқлар.
Ким ўзарга қилган каби аҳд,
Шир-шир ўрар чалғи, ўроқлар.
Сирдош дўстлар доим бор бўлсин,
Олиб кепти насибамизни.
Тез еб-ичгач бир оз олиб тин,
Равшанлатдик сал таъбимизни.
Лекин ҳамон устун ўжарлик,
У ҳам, мен ҳам чурқ этмаймиз ҳеч.
Билмам, қачон ишдан тўхтардик,
Офтоб ботиб, бўлмаганда кеч.
Оқшом ётоқ олдида барча,
Иккимизни қуршаб олишди.
Бирданига чалишиб қарсак,
Чин юракдан қўтлаб қолишди.
Ҳайрон, елка қисамиз холос,
Ҳеч нарсадан беҳабар мутлоқ.
Кўз югуртиб атрофга бехос,
Кўриб қолдик: — чиқибди «Чақмоқ».

Унда ёзув: «Икки илғордан
Уртак олинг йигит ва қизлар!
Улар бугун икки нормадан
Иш бажарди. Қойилмисизлар?!»
Гапнинг рости, бир-биримизга
Кўпдан маълум хислат, феълимиз.
Турсак ҳамки ўз сиримизда,
Талпинарди зимдан дилимиз.
Узимизни тутолмай бирдан
Қаҳ-қаҳ уриб кулиб юбордик.
Шу қаҳқаҳа қилган таъсирдан,
Ювилди кин, араз губордек.

БАРНО

Нурли оқшом,
Сирли оқшом,
Кезаман танҳо.

Кўп куттирмай,
Кўз туттирмай,
Қелақол, Барно!

Ой юзлигим,
Бир сўзлигим,
Васлингга зорман.

Кундай бўлиб,
Келсанг кулиб,
Кўнгли баҳорман.

Уйларимда,
Куйларимда,
Эслаганим сен.

Доим ёниб,
«Бахтимсан» деб,
Излаганим сен.

Умр нақшим,
Илҳомбахшим,
Баётим кел, кел!

Нозли ёрим,
Дўст, ҳамкорим,
Ҳаётим кел, кел!

ДИЛДОРГА

Қуёш чехра, шахло кўз,
Қошлари хилолимсан.
Одоби хуш, шакар сўз,
Ифатли, иболимсан.

Мафтунингман умрбод,
Ишқимни сезасанми?
Мени ҳам сен айлаб ёд,
Боғларда кезасанми?

Кўйингда ёна-ёна,
Сарғайтирдим юзимни.
Мени қилмай девона,
Тингла юрак сўзимни.

Иккиланмай рози бўл,
Вафодор ёринг бўлай.
Доим сенга чўзиб қўл,
Ҳамдам, ҳамкоринг бўлай.
Ақлим олган доно қиз,
Соҳиби жамолимсан.
Таърифингга тил ожиз,
Бахтимсан, иқболимсан.

САККИЗЛИКЛАР

* * *

Дунё халқларида минг хил маслак бор,
Шулар таъсирида етар вояга.
Мен-чи, мен содиқман ғолиб, барқарор,
Синалган ленинча буюк ғояга.

Шу ғоя мен учун қурол ва билим,
У менга мангулик, маслак ва имон,
Усиз сароб эрур мақсад, манзилим,
Усиз юрган йўлим қоронғи, гумон.

* * *

Ўтмишга айланди кечаги уруш,
Ким эсласа уни «эл офати» дер.
Алқисса, ҳозирги фаровон турмуш
Буюк курашимиз мукофотидир.

Битиб кетган барча жароҳат бугун,
Иқбол оғушида яшаймиз хуррам.
О, қани битсайди қурбонлар учун
Қалбларда очилган жароҳатлар ҳам...

* * *

Қирғин-барот жангда душман отган ўқ
Акам баданида сақланиб келар.
Мана, қирқ йилдирки, унга ором йўқ,
Бу азоб менинг ҳам бағримни тилар...

Таажжуб... Шу ўқни ясар онда
Ишчи ўйлаганми қилмишин обдон?

Ёки бўлганмикан фикри-ёдида
Фақат ўқ яшадан топилувчи нон?

* * *

Эркатоё ўғилчам шодликдан жўшиб,
Торгина сўқмоқда ўйнар чопқиллаб.
Зум ўтмай тўсатдан йиқилиб тушиб,
Йиғлади лат еган манглайин силаб.

Ҳа, ўғлим, сўқмоқлар хавфли, серозор,
Буни хўб уқиб ол, фарёд солгунча.
Ҳали кўп сўқмоқда қоқилмоғинг бор,
Равон, катта йўлга чиқиб олгунча.

* * *

Донолар: «Ўт билан ўйнашма!»—деган,
Бу ҳикмат маъноси ҳаммага аён.
Кимда ким ўт билан ўйнашар экан,
Шу ўтдан йўқ бўлар ўзи бегумон.

Менимча, умумга айтилмагану
Кимгадир айтилган бу гап аслида.
Лекин кенг маънони касб этмоқда у,
Ҳозирги хатарли атом асрида!

ТҮРТЛИКЛАР

* * *

Шодлигим қадрини англади ғамлар,
Умримнинг қадрини англади дамлар.
Инсоний қадримни, бурчим, ўрнимни
Сизлардан англадим — азиз одамлар!

* * *

Урушнинг нелигин кўрганлар билар,
Ёвларни қийратиб, сурганлар билар.
Мажруҳ, кўр бўлганлар ва шаҳидларга
Ҳануз аза тутиб юрганлар билар.

* * *

Она бисотида кўп зебу зийнат,
Жудаям эъзозлар биттасин фақат.
Бу — жангчи ўғлидан энг сўнгги мужда —
Йиллар сарғайтирган учбурчакли хат.

* * *

Тинчлик бу — эрка шўх болам тилаги!
Тинчлик бу — ҳар оқил одам тилаги!
Тинчлик бу — урушлар, ўт ўйинлардан
Чунон безор бўлган олам тилаги!

* * *

Тириклик маъноси ҳар онгда бошқа,
Ўлгунча кўп савдо тушар ҳар бошга.
Бари бир ўзича курашаверар
Кимдир кун кўришга, кимдир яшашга.

* * *

Ҳаётда шунчаки келиб-кетар ким,
Ўзлигин жуда кеч билиб кетар ким.
Бироқ оз яшаб ҳам, таҳсинга лойиқ
Кўп боқий ишларни қилиб кетар ким.

ТУЮҚЛАР

* * *

Сенингсиз бўлмагай менда эс-хуш, ёр.
Кел, вайрон дилимни айлагин хуш, ёр.
Кўйингда ўртанган девонангман-ку,
Бас энди ситаминг, эй, ақли ҳушёр.

* * *

Айни баҳор маст бўлиб гул-чечаклар бўйига,
Ваъдасига биноан бордим дарё бўйига.
Зор куттириб келди ёр минг таманно, ноз билан.
Ҳар галгидай лол эдим боқиб ҳусни, бўйига.

* * *

Ёрга дедим: Кўзлари нақ оху сиз!
У менга дер: Яшайолмам оҳ, усиз.
Бирдан унга хўмрайиб: «У ким?» десам,
Хумор боқиб деди яна: — оҳ, у — сиз.

* * *

Йилдан-йилга бораётир соч-соқолим оқариб,
Гоҳо маъюс пичирлайман: «Қоляпман-а, о, қариб».
Аммо ҳар гал болаларим қучоғимга отилса,
Гўё ёшлик қайтар манга, соч, соқолдан оқ ариб.

Абдулла Жалил (Наманган)

БАҲОР

Тупроқ ҳиди, ёмғир ҳиди бирга йўғрилиб,
хушбўй ҳидлар келар димоққа.
Майин еллар бу ҳидларни юлқиб учириб,
олиб кетар йироқ-йироққа.

Тиниқ ўйлар, шаффоф ҳислар гупириб бирдан,
кўнглимаро бир ҳис тошади.
Оқ булутлар карвонидан тўкилган нурдан,
шодликларим, завқим жўшади.

Илҳақ бўлдим йўлларида, ўтди уч фасл,
соғинтирган гул ёрим келди.
Диёримга беқасам тўн кийгизиб асл,
севиклигим баҳорим келди.

Бутун борлиқ, бор мавжудот уйғониб ширин,
сирға тақди қулоқларига.
Қайноқ меҳр оғушида қорлар ҳам эриб,
сингиб кетди ернинг қучоқларига.

НАМАНГАН

Дўстлик проспектидан жамолингга тўймайин,
яшнаётган боғларга ҳавас билан қарайман.
Бир нафас хаёлимдан тасаввурни қўймайин,
қутлуғ бир истиқболни оппоқ нурга ўрайман.

Кечагина бу ерлар қақраб ётган қир эди,
улуғвор янги шаҳар бунёд бўлибди бу дам.
Қай Фарҳод сув чиқарди, ким шаҳар обод этди,
қараб ўз кўзларига ишонмай қолар одам.

Советлар замонининг зайли билан, эй шаҳрим,
кун сайин гўзаллашиб бўлмоқдасан навқирон.
Меҳрингга қонганимда очилиб кетар баҳрим,
фарзандлик туйғулари дилга солар ҳаяжон.

Оддий, заҳматкаш инсон ёлқинли юрагининг
қудрати, ишқи билан кўркинг топмоқда сайқал.
Қадим тароватингга дилбандлар тилагининг
нозик мўйқалами-ла юргизилмоқда зарҳал.

Бу кун сен она шаҳрим одамларнинг тилида,
гулларнинг конидир деб таърифланган шаҳарсан.
Вақт ўтиб борар экан фарзандларнинг дилида
эзгу орзуларидан камолатга етарсан.

Дўстлик проспектидан жамолингга тўймайин,
яшнаётган боғларга ҳавас билан қарайман.
Бир нафас хаёлимдан тасаввурин қўймайин;
қутлуғ бир истиқболни оппоқ нурга ўрайман...

ГАВҲАР

(Усмон Носирга)

Топиб олган эдим бир гавҳар,
минг хил рангда товланар эди.
Бир бор назар ташласа агар,
ҳар қандай дил боғланар эди.

Гўзалликда эди беқиёс,
ер юзида эди ягона.
Уммонларни қидирса ғоввос,
топилмасди ундай дурдона.

Бахтим эди у гавҳар маним,
рўёб эди орзуларимга.
Кўрсам яйраб кетарди таним,
чирой эди кулгуларимга.

Теран дарё бўйида бир кун,
ўлтирардим хаёлга ботиб.
Билмам кетди қўлдан омадим,
тушди-кетди сувга чўлп этиб.

Излаб уни кечаю кундуз
юрагимга тор эди дунё.
Кўзларимга порлаган юлдуз
ул гавҳардек боқарди гўё.

Эсиз... эсиз... Энди ҳеч қачон
уни қайтиб кўра олмасман.
Чунки гавҳар ногаҳон тушган
ул дарёнинг туби йўқ экан...

ОҚШОМ ҲАЁЛЛАРИ

Қуёшни кузатиб уфқдан нари,
бугунни ҳисобдан ўчирмоқда вақт.
Сочларини ёйиб олам дилбари
ўз қасрига кириб кетмоқда хушвақт.

Қалдирғочлар базми қизир самода,
фалаклар қўйнидан тушмоқда оқшом.
Қайдадир туйғулар эрир навода,
дўстларим, қандайин сирли бу айём?!

Ширин хаёлларга ром бўлган кўйи,
кимдир қаергадир ошиқар бу дам.
Кимнингдир нимадир эзгу орзуи,
чалкаш ўйлар ичра тошиқар бу дам.

Ҳар ким ҳар хил ҳаёл, ташвиш билан банд,
барчанинг қалбида ботаётган кун.
Эҳ, бу пайт менинг ҳам ўйламай ҳарчанд,
бағримни тирнайди ўтаётган кун.

Мана, яна бир кун ўтди-ю, кетди...

ЧОЛГУЧИ АЁЛ

Сурхондарё воҳасидаги қадимий шаҳар—Айритомдан
чолғучи аёл ҳайкаллари топилган, уларга қараб
турганимда, ҳаёлимда тирилиб созларини чала
бошлагандек бўдилар.

Курра, борлиқаро таралмоқда куй,
тоғлар баркашида кезмоқда ҳаёл.
Эй ҳаёт, эзгулик шаробидан куй,
чал эй, Айритомлик чолғучи аёл!
Куйла! Тўлиб-тошиб олам тингласин,
кўрган билганларинг куйла бу замон!
Бу бизнинг аср ҳам сени англасин,
куй билан тарихга бахш айлагин жон.
Мен ҳам аста-секин ўз созим билан
сенинг куйларингга бўлай ҳамоҳанг.
Асримнинг дардлари ила дафъатан,
қалбим дарвозасин очиб ташлай ланг.
Биз-ку икки куйчи минг йиллардан сўнг
чолғу-ла рўбарў келиб турибмиз.
Бу давр ичида дунёда қонхўр
қанча босқинчилар қолдирмади из.
Мана ҳали ҳамон битганича йўқ
урушдан қалбларда қолган жароҳат.
Гитлерчи бир жаллод узиб кетган ўқ
Ўша маъшум кунга берур кафолат.
Ҳозир ҳам кимлардир қаерлардадир
уруш ўчоғига теришиб ўтин,
гугурт излашмоқда, гугурт туну кун,
бунга қайғурмасдан бўларми ахир?!

Қани чал, чолғучи, юракдан бўлсин,
урушни лаънатлаб, тинчликни куйлаб.
Қўшиғимиз бутун таралиб кетсин,
шу куйлар қатида ер юзи бўйлаб!

КУКАЛДОШ

Феруза нақшлар кунгурасидан
қайтаётган нурлар қуёш нуримас.
Улар наққошларнинг кўз қорасидан.
қуёшга урилиб қайтаётган акс.

Жилоланиб турган заррин нақшлар
меҳрга йўғрилган нур-ла ўйилган.
Асрларга тенгдош бўлган бу ғишлар,
олтин қўллар билан бир-бир қўйилган.

Чорсу марказида гўзал Кўкалдош,
бинокорга ғиштин ҳайкалга ўхшар.
Унинг сайқалида ўлмас, мангу ёш.
Боболаримизнинг санъати яшар.

АДОВАТ ВА АДОЛАТ

Бу икки сўз туюлар худди бирдайин,
аммо ҳар иккиси ўзга бир олам.
Ажаб, адоватни қайдан олдийкин,
доим адолатни излаган одам.

Адоват — бу саҳро, қақраган бир чўл,
чигитга ўхшайди худди адолат.
Саҳроларни ҳайдаб ташласам буткул,
ўрнида яшнаса оқ пахтам фақат!

ЭСЛАШ

Фильм кўраётгандик телевизорда,
жангчи ўққа учиб йиқилди бирдан.
Уни кўриб она — онаизор-да,
«Уҳ» — дея бир нидо қилди дилидан.

Рўмоли учида кўз ёшин артиб,
ўйга толганича ўрнидан турди.
Балки она шунда фронтга кетиб,
бедарак йўқолган ўғлини кўрди.

Ҳамид Каримов (Анджон)

БАХТЛИ ОҚШОМ

Бир неча кундирки, Музроб Обидов ўзини қўйишга жой тополмайди. Негадир юраги сиқилади. Нега бундай аҳволга тушиб қолди. Буни ўзи ҳам билмайди. У раҳбарлик қилаётган район областдагина эмас, республикада ҳам машҳур. Обрўси жойида. Бирор йиғилиш бўлиб қолгундай бўлса, Музроб Обидов албатта минбарда ўтиради.

Минбарга чиқаришса ҳам бир нави-я, уни ҳадеб мақташларини айтмайсизми?

«Ўртоқ Музроб Обидович раҳбарлик қилётган район ундай, Музроб Обидов райони бундай. Раҳбар мана шундай бўлиши керак. Раҳбарликка ҳам таланти керак. Музроб Обидовичда эса ана шундай талант бор, ҳа».

Ана шунақа гаплар. Тўғри; нотиклар айтганидек, Музроб Обидов ишнинг кўзини биладиган одам. У раҳбарлик қилаётган район бу борада энг машҳури. Аслини олганда, у одамлар билан муомала қилишни отаси уста Обид акадан ўрганган.

Обид ака моҳир ўймакор эмасли, одамлар билан тез тил топишиб кетарди. Қайси бир қишлоққа бормасин, албатта ўзи билан Музробни ҳам олиб борар эди. Ушанда, одамлар отасининг ҳурматими ёки Музробнинг ювошлигигами эркалашиб: «Ҳа, азамат, отасини боласи-да. Калласи бор, бунинг», деб қўйишарди.

Албатта, Музроб буларга эътибор бермасди. Унинг фикри-хаёли отаси ишлаётган нақшларда эди. Ушанда гирхчиликни ўрганаман деб, кўлига теша ҳам олган эди. Мураккаб иш эмасми, гирхчилик. Эплай олмади. Кейинчалик Музроб бу ишни шунчаки ҳавас деб ўйлади.

Рост, Музроб одам боласи бўлди. Отасининг сўзини дилида маҳкам ушлади. Ёдидан чиқармади. Қанча сувлар оқиб ўтмади, бу орада. Тақдир тақозоси билан Музроб Обидов чўлдаги янги районларнинг бирига секретарь қилиб тайинланди. Шу ерда сочи оқарди. Шу ерда бола-чақа орттирди. Худди шу ерда Музроб Обидович бўлди...

Мана бир неча кундирки, Музроб Обидовнинг кайфияти йўқ. Нега бундай, ишхонада ҳам, уйда ҳам шу аҳвол. Юраги сиқилади. Ҳатто бир-биридан ширин невараларини эркалаганда ҳам шу аҳвол. Тўғри, кайфияти бир оз кўтарилгандек бўлади-ю, бари бир юрагининг аллақасери ғаш, тунд бўлиб туюлади.

Бугун ҳам шундай бўлди. Ишхонада узоқ ўтиролмади. Ўрнидан туриб эшик томон йўналаркан, котиба қизнинг:

— Музроб Обидович, сизга телеграмма бор, — дейишига қарамасдан, индамайгина кўчага чиқиб кетди. Ҳар доим «Салом, яхши қиз» деб кўришадиган Музроб Обидов бугун қуруққина саломлашган эди. Буни котиба эндигина тушунди. «Мазаси қочган кўринади, бечоранинг» деди-ю, ўз иши билан машғул бўлди.

Музроб Обидов тўғри уйига жўнади. Шофёрига:

— Анвар, сенга жавоб. Эртага соат ўн иккиларга қадар бўшсан, — деди.

— Уйингизга элиб ташлай бўлмаса. — Анвар машинага ўтирди,

— Керак эмас. Бугун бир пиёда юргим келди. Пиёда юришга нима етсин.

Музроб Обидов секин-аста юриб кетди. Таниганлар у билан майингина саломлашишади: «Салом, Музроб Обидович».

Танимаганлар бўлса шунчаки одоб юзасидан салом бериб қўйишади. Бари бир қалби хижил эди.

Эрининг уйга яёв кириб келиши хотини Арофат опани ҳам ҳайрон қолдирди.

— Ие, бугун пиёда... Машина қани? — сўради Арофат опа шоша-пиша самоварнинг кулини қоқаркан.

— Яёв юриш танга роҳат дейишади, врачлар, — жавоб берди Музроб Обидов.

— Қачондан бери пиёда юрадиган бўлиб қолдингиз, — деди Арофат опа. — Ё, ишхонада бирор гап бўлдимми?

Кечқурун стол атрофида эр-хотиннинг ўзлари қолишди. Болалар алоҳида туришади. Неваралар бўлса келишмади. Анчагача уёқ-буёқдан гаплашишган бўлишди. Кейин ётишди. Негадир Музроб Обидовнинг уйқуси келмади. Бир неча бор эшикка чиқди. Чекди, яна ётди. Бари бир уйқуси келмади. Буни Арофат опа кузатиб ётарди.

— Ҳа, уйқунгиз келмай қолди. Илгари донг қотиб ухлар эдингиз.

— Рост, уйқум келмаяпти, — хўрсинди Музроб Обидов хотинига юзланиб. — Ароф... Ўзимизнинг тоғлиқ одамлар қандай одамлар эди-а? — деб сўради.

— Нечун бемаврид уларни эслаб қолдингиз, — Арофат опанинг жаҳли чиқиб кетди. — Қандай одамлармиш, қандай одам бўларди. Қўпол, тўпори одамлар-да, улар.

— Эҳ, хотин. Ана шуларнинг қадри ўтаяпти-да, ҳозир. Қўпол, тўпори бўлса ҳам кўнгли очиқ одамлар эди улар. Дилидаги бор гапни юзингга шартта айтиб ташларди. Сен хўжайинмисан, шоирмисан, бунга қараб ўтиришмасди ҳам. Уларга одам бўлсанг бас...

— Э, бўлди, ухланг. Қаёқдаги бўлмағур гапларни топиб юрадиган бўлиб қолибсиз, ўзингиз ҳам.

Музроб Обидов кулимсиради. Узига ўзи гапирди:

— Эҳ, хотин. Сен нимани ҳам билардинг. Врачсан, касбинг одамларни даволаш, хушмуомалалик, ширинсўзлик, шуни биласан, холос. Лекин орамизда шундай одамлар борки, эҳ-ҳе, улар ҳар қандай врачдан ошириб юборади ширинсуханликни. «Эй, хуш келибсиз, Музроб Обидович. Овқатдан олинг, Музроб Обидович. Музроб Обидович тўрга ўтирсинлар...» Ана шунақа одамларни кўрганмисан. Йўқ, кўрмагансан. Мен бўлсам ҳар қадамда кўраман. Ҳатто менга гавдаси икки баравар келадиганлар ҳам мenden кўрққандай бўлишади. Айниқса новча одамларнинг саломини кўрганигда борми? Кулавериб қотиб қолардинг. Икки букилиб қолишади... Нега бундай одатлари бор-а? Колхозга чиқсанг, бундан беш баттар. Ҳар шопмўйловли раислар борки, иложи бўлса мўйлови билан уст-бошингни чангдан тозалаб берса... Улар ҳам ҳуркиб туришади. Менинг нимадан ҳуркишади? Жуссамданми? Кошки эди гавдам йўғон бўлса...

Музроб Обидов секин ўрнидан турди-да, ҳовлига чиқди. Сигарета тутатаркан, бадани енгил шабададан жунжикиб кетди. «Қовун пўчоғи ерга тушди, куз кирди» дейишади, боболар. Яна бир неча кундан кейин пахта терими бошланади. Ҳозир эса қовун пишиғи авжига чиққау пайт. У беихтиёр болалик даврини эслади. «Қандай ажойиб дамлар эди-я, болалик. Туни билан беркинмачоқ ўйнаб чиқишарди. Колхоз полизига ўғирликка боришарди. Самимий, беғубор эди ёшликлари. Уларга ҳеч ким эътибор ҳам бермасди. Ўзлари билан ўзлари эди, улар. Айниқса бир-бирларини лақаблар билан қақиришлари-чи?»

У кулиб юборди. Уни болалигида, ҳатто студентлик йилларида ҳам Музробча деб қақиришарди ўртоқлари. Энди-чи? Энди уни Музробча эмас, Музроб

Обидович деб чақиришади. Нега энди тўғридан-тўғри Музроб Обидов деб чақиришмайди. Хужжатларида ҳам Музроб Обидов деб ёзилган. «Обидович» сўзини қаердан топиб олишди булар.

Музроб Обидов шу кўйи ҳовлида анчагача турди. Кейин совқотганини сездиди-да, уйга кирди. Ёта туриб эртанги иш куни режасини тузди. «Соат ўн иккиларга чўлга — янги совхозга бораман. Пахта теримига қандай тайёргарлик кўришяпти. Бунни текшириш керак. Совхоз директори ҳали ёш. Ишни қандай бошқаряпти». Хуллас, қиламан деса, иш кўп. Ҳаммасига улгура билиш керак...

Кейин чуқур хўрсинди-да, кўзларини юмди. «Ухлаш керак, ухлаш».

* * *

Одатдагидек соат ўн иккиларда Музроб Обидов кабинетидан қабулхонага чиқди. Котибага топшириқ берган бўлди.

— Мен чўлга — янги совхозга кетяпман. Бугун келмасам керак. Мабодо сўраб қолишса, шундай денг. Ҳа, айтмоқчи, кечаги маълумотларни кўчириб қўйинг. — Кейин машинага ўтираркан, шофёрга: — Чўлга ҳайданг, — деди.

Машина равон йўлдан ғириллаб кетди. Марказдан чиқиш учун ҳам анчагина йўл босиш керак эди. «Йил сайин кенгайиб боряпти марказимиз. Ҳадемай, катта шаҳарлардан қолишмайдиган бўлади» ўйларди Музроб Обидов янги қурилаётган уйларга қараб. Марказ орқада қолди. Яна бир колхоз территориясидан ҳам ўтишди. Машина энди тупроқ кўчадан борарди. Август ойи эмасми, ўтлар қовжираб қолган, фақат юлғун билан саксовулларгина яшил тусда эди, холос. Анчагина йўл босишди. Энди улар полиз ёқалаб боришарди. Қубш нурида товланиб ётган қовун-тарвуз-

лар кўзни қамаштиргудек эди. Шофёр ҳам тез-тез полиз томон кўз ташлаб кўяди.

Музроб Обидов полиз томон қараркан, болалиги ёдига тушди.

— Тўхтанг! — деди у шофёрга. — Бир чанқов босди қилайлик.

Шитоб билан бораётган машина «ғийқ» этиб, кескин тўхтади. Машина атрофида кўтарилган чангга ҳам қарамасдан Музроб Обидов чаққон ерга тушди. Эҳ-ҳе, полиз жуда кенг эди. Узоқда, полиз ўртасида қапа турибди. Полизда ҳам, қапа атрофида ҳам ҳеч ким йўқ.

Музроб Обидов югурганича полизга кириб кетди. Орқасидан шофёри эргашди. Райком секретари полизда анчагача қовун-тарвузларни томоша қилиб юрди. Кейин каттагина тарвузни кўтариб машина томон юрганди ҳам, кимнингдир бақирган овозини эшитиб қолди. Қайрилиб қаради. Қапа томондан қари чол югурганича унга томон келаркан, бақирди:

— Тарвузни жойига қўй! Жойига қўй, деяпман!

Музроб Обидов «чатоқ бўлди-ку», дегандай кулимсираганича машина томон бир-икки қадам ташлаганди ҳам, унга яқинлашиб қолган чол қаттиқроқ бақирди.

— Ҳов, шапка! Шапка, дейман! Тарвузни жойига қўй! Сенга гапиряпман, ҳов шапка!

Музроб Обидов тарвузни ерга қўйди-да, шошганича шофёрига яқинлашди. «Мабодо, чол бизни танимасдан уришиб берса, сиз индаманг, хўпми?» — деди-да, чолга қаради.

— Ҳорманг, бобо, — у чолга яқинлашаркан, кечирим сўради. — Кечиринг, сўроқсиз...

— Кечиринг эмиш-а? Гапингдан, уст-бошингдан шахарликка ўхшайсану деҳқон меҳнатининг қадрига етадиганга ўхшамайсан, — чол астойдил хафа бўлди. — Ахир, йил-ўн икки ой шу ерда меҳнат қиламиз.

Шу полизга бизни ишониб қоровул қилиб қўйишди. Бир оғиз айтсангу мён ўзим меҳмон қилардим.

Бошидаги шляпа, галстук уни салобатли қилиб турганиданми, қоровул чол бир оз ўнғайсизланди.

— Бу, ўғлим, ўқийсанми шаҳарда? — сўради чол. — Ё бирор жойда ишлайсанми? — Кейин ўзи жавоб берди. — Ҳойнаҳой ветврач бўлсанг керак-а, ўғлим.

— Топдингиз, — деди Музроб Обидов. — Ветврач бўлиб ишлайман. Нима, молингиз касалмиди, дейман.

— Чўлда мол касал бўларканми? Касал мол чўлда тузалиб кетади, ҳавосини қара. Ҳатто одамлар тузалиб кетади, бу ерда. Мана, ёшим етмишдан ошди. Ҳали отдайман... Ҳай айтмоқчи, сени ветврач деганимга хафа бўлма, ўғлим. Шаҳардан бизга фақат ветврачлар келишади-да, худди сенинг машинангга ўхшаган машинада...

Чол бир оз жим бўлиб қолди. Кейин ниманидир эслади шекилли, Музроб Обидовга юзланди.

— Хафа бўлмайсан, ўғлим. Сени бир оз хафа қилдим. Ахир пишмаган нарсани узибсан-а. Қани, қапага юринглар-чи.

Чол олдинда, Музроб Обидов кейинда қапа томон юришди. Бир оз юришгач, чол, шофёрга қаради. У машина соясида сигарета чекиб ўтирарди.

— Ҳов, ўғлим. Қани юрмайсанми? Машинангга жин урмайди. Юр!

Улар учовлари қапага келишди. Қапада эски кўрпа, каттагина пўстак, қурум босган чойдишдан бўлак ҳеч нарса йўқ эди.

— Энди хафа бўлмайсан-да, ўғлим. — Чол пўстакни қоққан бўлиб, қайтадан тўшаркан, Музроб Обидовга қараб: — Иш кўп, кўрпа-тўшакка қарашга вақт йўқ. Кампир невараларини соғиниб қолди шекилли, бир ҳафта бўлди кетганига, ҳали қайтгани йўқ.

Улар ўтирдилар. Чол каттагина тарвузни икки пал-

лага ажратди. Коса қилиб Музроб Обидов билан шофёрнинг олдига қўйди.

— Қани, тортинмасдан олаверинглар. Мен бир чой қўйиб юборай.

Музроб Обидов чойдан кейин чол билан узоқ гаплашди. Колхоз раисидан тортиб, колхозчиларнинг ишларигача гаплашдилар.

— Нимасини айтасан, ўғлим. Раисдан хўп ёлчиганмиз. Оғзидан гапи тушиб кетади-ю, аммо ишига пишиқ. Шунақаси керак-да колхозга, нима дединг? Ҳа, баракалла, бақироқлардан фойда чиқармиди.

Қуёш адирлар ортига ўтгандагина жойларидан қўзғалишди. Машинага чиқиш олдидан қоровул чол кучоққа зўрға сиғадиган тарвузни Музроб Обидовга тутқазди.

— Ол, ол. Болаларга насиба, ўғлим. Ҳа, шундай бўлсин.

Улар хайрлашдилар.

Шофёр газни босаркан, Музроб Обидовга қараб:

— Совхозга борамизми? — деди.

— Районга, уйга қайтамиз, — деди Музроб Обидов.

Шофёр шапкасини бостириб кийиб олганича, мингирлаб қўшиқ айта бошлади:

...Жаннатда ҳам топилмайди бу чоғлар...

Унга Музроб Обидов ҳам қўшилди. Қачонлардан буён кўнглини ғаш қилиб келаётган ғубор ҳам йўқолгандай эди.

Шу кеча Музроб Обидов тинчгина уйқуга кетди.

ҒАЛАТИ ОДАМЛАР

Январь ойининг учинчи тонгида Хайри хола вафот этди. Кенжа ўғлининг қизи Насиба кампирнинг бағрида ухлаб қолган эди. Қизчани Хайри холанинг бағ-

ридан олаётганларида кампир томон талпинганича чинқириб юборди.

Хайри холанинг синглиси уни бағрига босаркан, хўнграганича: «Норасида гўдак меҳрни билмаса нима қиларкин-а», деди. Насиба аслида меҳр туфайли эмас, уни кампирнинг қучоғидан тортиб олганликлари, ширин уйқусини бузганликлари учунгина йиғларди.

Тонг оқариши билан марҳум ҳовлисига одамлар йиғила бошлади. Пешинга яқин кампирни қабристонга қўйиб қайтишди.

Холмат кўча эшиги олдида қўл қовуштириб турар, кўз ёшларини белбоғининг учи билан артаркан, таъзия билдираётганларга пичирлаб «раҳмат» деб қўярди-ю, хаёли акасида эди.

Кеч кирди. Қиш куни дарров қоронғи тушади. Ҳамма тарқалди. Марҳум уйида Холматнинг икки-уч ўртоғи-ю, тоғаси, тоғасининг ҳурмати учун иссиққина сандал атрофига жойлашиб олган икки оқсоқол қолган, холос. Холмат айвонга омонатгина қўйилган сўрининг четида бошини осилтирганича ўтирибди. «Энди борайлик, эртага саҳар кирамиз», деб ўртоқлари ҳам чиқиб кетишди.

Кечагина эди-я, онаси: «Ўғлим, ўтирган уйимиз нобоп, шу устани айтсанг, тезроқ уйни тиклаб берса, бирор хонасигаям бўлса чиқиб кетайлик», деди. Пул одамгарчиликдан ҳам афзал эканми, нархига устани билан келишолмади. Онаси бундай бўлишини қаердан билиб ўтирибди? Боягина устанинг ўзи келиб: «Энди ўғлим хафа бўлмайсан-да, бунақалигини билганимда...» деб кечирим сўраб кетди.

Холмат секин уф тортиб қўйди. Учоқ олдида куймаланиб юрган хотини:

— Бирор тишлам нон еб оласизми, кун бўйи туз ҳам тотганингиз йўқ, — деди.

— Шўрвадан борми? Бўпти, ярим косадан қуйгин, оқсоқолларгаям олиб кираман.

Холмат оқсоқолларнинг олдига дастурхон ёзиб, нон қўйди, сўнгра овқат олиб кирди. Кейин ўзи печканинг ёнига ўтириб шошилмайгина янги дамлаб кирган чойнақдан чой қуйиб, хўплади. Хўплади-ю, кўча эшигидан: «Кимларга ташлаб кеттингиз, вой онам», деб йиғлаб кираётган аёл товушини эшитиб, айвонга чиқди. Акасининг хотини. Нариги хонадан аёллар ҳам чиқишди. Бир-бирини қучоқлаб олганларича уввос солиб йиғлашди. Холматнинг кўзлари кўча томонда эди. «Акам қанийкин, шундай қоронғида янгам ёлғиз ўзи келмайди-ку. Ҳа, ана келибди, униси Абдувайит бригадир, мана буниси қайнотаси — ўқитувчи, ие, ҳаммаси маст-ку».

Холмат акаси томон қадам ташлади-ю, додлаб юборди.

— Онамдан айрилиб қолдик, акажон, онамдан.

Акаси ҳам йиғлаган бўлди. Аммо йиғлай олмади, шунинг учун индамайгина Холматни қучоқлаб бир оз турди-да, сўнг қайнотасига деди:

— Уй иссиқроқ... — Кейин Холматга қаради. — Кампир тетик эди-ку? Дарров жойига қўйишибди-да. Қайнотам Ушга узум сотгани кетганди, бирга борамиз деганига кутиб қолдик, дегин... Уйда ким бор? Тоғам? Яна-чи? Ҳаҳ, ўша чолларингням. Юр, уйга кирайлик.

У эшик олдида турган аёлларгаям, совуқда дирдираб турган жияни кичкина Насибага ҳам қарамади. Туфлисини лойдан тозалamoқчи бўлган кишидек энгашиб олиб, бир-икки ўқчиб қўйди.

«Молдек ичибди-я, ўзиям, онасидан айрилди-ю, йиғлашни ҳам билмайди. Угай ҳам бунчалик бўлмас». Холматнинг жаҳли чиқди. «Онам бечора айтган эди-я, аканг. қайнотасининг изидан чиқмайди, мен ўлсам, йиғлаш ўрнига ўйинга тушади, чордвор

менга қолади, деб». «Э, олса шу чордеворни олади-да», деган эди ўшанда Холмат.

Дарвоқе, акам ким бўпти, битта ўқитувчи-да, яхшиямки, қайнотаси бор экан, мактабдан дарс олиб берди. Бўлмасам юрарди.

Холмат жимгина уйга кирди-да, остонага, печканинг рўпарасига тиз чўкди. Милтираб турган печканинг чўғига тикилиб ўтирди.

Хонада оғир жимлик ҳукмрон. Ниҳоят Абдувайит бригадир томоқ қириб олди-да, сукунатни бузди:

— Энди Турсунбой ака, шу оиланинг ҳам, хонадоннинг ҳам улуғи сизсиз, сиз бошқарасиз. Энди, ихм, энди бандачилик экан, ҳаммамиз ҳам у дунёга... Энди ўзингиздан ўтар гап йўқ. Иссиғида...

Турсунбой ака Абдувайит бригадирга кулимсираб қаради. Гап нимага ишора қилинаётганлигини сезган оқсоқоллар анграйиб қолишди. Холмат бўлса ғазабини яширолмай бригадирга ёмон тикилди. Томоғидан ғиппа бўғиб олиб, судраб кўчага ирғитмоқчи бўлди-ю, лекин уни тоғасининг юмшоққина қилиб:

— Давом этаверинг-чи, — деган сўзи тўхтатди.

Абдувайит бригадир ноқулай аҳволга тушиб қолганини сизди. Тетикроқ, лўндароқ гапиришга ҳаракат қилди.

— Ҳа, энди, кампирам юмалаб кетди. Холматнинг участкаси бор, — у шундай дея «Бердиали, давом этайми» дегандек, бошини ирғаб қаради. Домла ҳеч нарсадан хабарсиздек бемалол сукут сақлаб ўтирарди.

Холмат қонталаш кўзларини Абдувайит бригадирга тикди.

— Нима! Шундай кунда-я, вой сени ўстиргани...

— Оғзингга қараброқ гапир, Холмат! — бригадир

қўйин чўнтагини пайпаслади. — Қаматвораман, ҳа, — деди. У доим шундай қилади. Биров ундан баланд келса, дарҳол қандайдир ҳужжатларини пеш қила бошлайди.

— Ўзингизни босинг, қаматиш осон иш эмас, — Турсунбой ака босиқ гапирарди. — Майли, мерос таллашиб келибсизлар, нима ҳам дердик, буни биз оқсоқоллар билан, маҳалла-кўй билан бамаслаҳат ҳал қиламиз. Лекин битта нарсани бугун ҳал қилиб кетасизлар. — Турсунбой ака энди Бердиали домлага қаради. — Бу Бердиали ўзингиздан ўтар гап йўқ, опам ёки мён сизнинг уйингизга совчиликка борганимиз йўқ. А? Ҳа, балли. Бундан оқсоқоллар ҳам хабардор. Ўзингиз манаву Абдувайит бригадир орқали шу уйга одам киритдингиз, биз йўқ дедик, сиз қўймадингиз, ҳа шу Анвар яхши бола, биз боп бола деб. Ахири бўлмади, тўй бўлса бўлсин, дедик. Мана ўзингиз биласиз, тўйдан кейин Анвар бу уйга бир тийин ҳам олиб келгани йўқ, шундаймасми, Анвар?

Анвар индамади. Нима ҳам дерди, машина оламиз деб қайнотаси бор пулини қоқлаб турди.

— Демак, онани ҳам Холмат кўмди. Эр-хотин ишлаб уй қуришяпти. Тўғри, участкаси бор. Раис ёрдам берди, ер ажратди. Лекин бу уй энди Холматники, чунки у кенжаси. Такрор айтаман, у онасини кўмди, ҳали қиладиган расм-русмлар кўп, унга маблағ керак. Демак, бу йил янги участкасини битказолмайди. Бу бир. Иккиламчи, Анварга «онанг вафот этди», деб тонг сахар хабар борган. У бўлса Абдувайит бригадир билан ичиб юрибди. Мана ҳозирам маст. Садқан туғишган кетсин.

— Ёшлик қилиб ичиб қўйибди-да, — ижирғанди Бердиали, — шунгаям ота гўри қозихонами?

— Ҳа, балли, қозихона, сизга эмас, бизга қозихона. — Турсунбой ака унга ўқрайди. — Биласизми, сиз биз учун асли ёт одамсиз. Лекин ёт одам ҳам мар-

хум ҳурмати учун сукут сақлайди. Сиз-чи? Меросмиш-а? Хўш, опамнинг нимаси бор, шу чордевор уйи, холос. Раис: «Сен чайқовчисан, колхозда ишламагансан, бутўн ёшларни ортингдан эргаштириб, узум сотиб юрибсан» деб, сизга участка бермади. Ўғилларингиз кўп, уларга уй-жой керак. Уйлантириш керак. Демак, сизга шу чордевор керак. Чордеворни олсангиз, йўқ, Анвар олса, сиз катта ўғлингизни кўчириб келасиз. Уятмасми, бу уйдан бугун ўлик чиқди. Эртага ҳамма таъзияга келади. Келганларга нима деймиз? Ҳа, шу Анвар кечаси маст бўлиб уй талашиб келибди деймизми, а?

Турсунбой ака оқсоқолларга қаради.

— Эскичасига ҳам, янгичасига ҳам уй кенжаники, — салмоқланиб деди Мўмин бува. — Диёнат, шарм-ҳаёни унутманглар, болаларим.

— Гапингиз тўғри, — Бердиали домла ноқулай аҳволга тушгандай бўлиб, Мўмин бувага тикиларкан, сўзида давом этди. — Энди рости, айб биздан ўтди. Бу, Анваржон ўғлим, юринг бориб уйни ҳал қилайлик, деса эргашиб келаверибмиз, онанинг уйи-да, унинг ҳам ҳақи бор деб ўйлабмиз. Хом сўт эмган бандамиз-да.

— Уйни олайлик деб қачон айтдим? Ахир ўзингиз айтдингиз-ку, мен Ушдан келгунимча борманглар, Абдувайит бригадир билан кутиб туринглар, йўқса, уйни қўлдан чиқариб қўясизлар, деб, — пишиллади Анвар.

Чоллар тоқатсизланди.

— Кайфингиз ошиб қолибди-да, ўғлим, кўп ичманг дедим-ку, сизга. — Бердиали домла оқсоқолларга қараган бўлди. — Менга чордеворнинг нима кераги бор. Унта уй сотиб олишга қурбим етади. Ой чиқса ҳам, кун чиқса ҳам Холматвойга чиқаверсин.

У ўтирган жойидан қўзғаларкан, Абдувайит бригадирга имлади,

Силжидилар. Эшик олдига етганда Анвар ҳам гандираклар уларга эргашди.

Холмат чидаб туролмади. Бор кучи билан акасининг гарданига мушт туширди.

— Вой аҳмоқ, нималар қиялсан! — Турсунбой ака Холматни маҳкам қучоқлаб олди. — Жон болам, нима иш қиялсан, ахир туғишган аканг-а?

Бердиали домла куёвини ётган еридан турғизиб кўчага етаклар экан:

— Анвар судга беради сизларни, — деди ўдағайлаб қўйин чўнтагидан ҳужжатини олиб кўрсатаркан.

— Бор-бор, ҳужжатингни пеш қилма, икки гапида қаматаман, дейди, инсонга ҳужжат эмас, виждон, инсоф, диёнат керак.

— Шайтонга ҳай бер, болам, уят.

— Нима булар ичиб келиб онам руҳини ҳақорат қилса уятмасу, мен ҳайдаб юборсам, уятми?

— Уларни қўй...

Мўмин бува ўтирган жойидан тураркан: «Аммо уят иш бўлди, жуда уят иш бўлдики, қўшни қишлоқ одамлари эшитса кулади», — деди.

— Кулмайди, — Исмоил бува гапга аралашди. — Бердиали билан Абдувайит бригадир қўшни қишлоқда ҳам иш кўрсатишган. Эсингдами, хў, катта қизининг эрини, уйни бўшатмасанг қаматамиз деб кўрқитишгани, ҳа, балли, шармандаси чиқиб қочиб келган эди. Ушанда Бердиали қаматаман деб иш чиқаролмагач, алаmidан қизини тўрт боласи билан ажратиб келиб, мана уч йилдан бери уйда олиб ўтирибди.

Оқсоқоллар чиқиб кетишди.

Холмат тоғаси билан у-будан гаплашган бўлди. Лекин суҳбатлари қовушмади. Бўлиб ўтган воқеа ҳар икковига ҳам қаттиқ таъсир қилган эди. Индамайгина ётишди. Кўп ўтмай тоғаси донг қотиб ухлаб қолди. Холмат эса ухлолмади, негадир кўз ўнгига акасининг ичкиликдан кўпчиб кетган хунук башараси келавер-

ди. Ниҳоят тонг сахар ухлаб қолди. Туш кўрди. Тушида онаси унга қарамасмиш, акангни урдинг, менга бўлган ҳурматинг шумиди, ана, қарагин, аканг келиб менга арз қияпти, дермиш. Холмат қараса, акаси онасининг олдида ҳадеб, Холмат мени сўқяпти, мен бўлсам, сизга пул олиб келяпман, мана қаранг, кўпгина пул олиб келдим, деганича чўнтагидан оппоқ қоғоз олиб онаси томон ирғитармиш.

Онаси бўлса, менга энди пулнинг кераги йўқ. укангга бер, уйини тиклаб олсин, уканг бечора бор пулини менинг маросимимга совурди, дермиш. Холмат бўлса ҳадеб сўкинармиш, бир вақт қараса Бердиали домла билан Абдувайит бригадир қабристондаги чумчуқларни тутиб оламиз, деб тўр кўтариб юришганмиш. Чумчуқлар орасидан эса онасининг овози келармиш. Холмат болам, қоч, сени тутиб олишмасин, дермиш.

Холмат сесканганича ўрнидан турди. Ҳеч ким йўқ, тоғаси пишиллаган кўйи ухлаб ётибди. У секин юриб ҳовлига чиқди. Майдалаб оппоқ қор ёғарди. «Соат ҳам беш бўлибди-ю, эҳтимол онам қабрига Анвар бордимикин? Ҳар ҳолда, бекорга урдим. Онаминг руҳини безовта қилдим шекилли, шунақа туш кўрдим». У анчагача ҳовлида турди, кейин уйга кирди. Печкага кўмир ташлади.

Тоғаси ҳам ўрнидан турди. Бирин-кетин оқсоқоллар ҳам кириб келишди. Айвонга жой қилишди. Кўп ўтмай ҳамқишлоқлар кетма-кет таъзияга кела бошлади. Соат ўн бирларга бориб, одамлар сийраклашди. Узоқ-яқиндан битта-иккита одам келмаса, қишлоқ аҳолиси деярли келиб бўлган эди.

Холмат оқсоқолларга овқат олиб келиб берди-да, ўзи кўчага чиқди. Қор этик юзини кўмиб қолган эди. У куракни олиб йўлакни қордан тозаларкан, дарвоза олдига машина келиб тўхтади. Машинадан акаси тушди, Холматга қарамади ҳам. Эшикни авайлаб ёпди-да,

ичкарига кирди. Оқсоқоллар билан кўришиб бўлгач, фотиҳага қўл очди. Сўнг сўрига чикди. Чой ҳам ичмади, овқат ҳам емади. Қоронғи тушгунча ўтирди. Турсунбой ака кечки пайт:

— Анвар, энди кетсанг ҳам бўлар, уйда болаларинг кутиб қолмасин, — деди.

Анвар индамади.

— Кет энди, Анвар, қоронғи тушиб қолди, йўл узоқ.

— Машинада келганман, — негадир паст овозда гапирди Анвар. — Ўзимнинг машинам. Онамни бир сайр қилдириб келиш ниятим бор эди.

— Энди болаларингни сайр қилдирасан.

— Болалар... Уй бўлмагандан кейин, сайр татирмиди. — Анвар ҳиқиллади. Йиғлагиси келди, йиғлай олмади, йўқ, йиғлашни билмасди. Тоғаси ҳам, Холмат ҳам буни сезди.

— Мана шу уй сеники, фақат, биз кўчиб кетгандан кейингина келасан. — Холмат тоғасига қарамасдан деди. — Аммо маросимларни ўтказгунимча, бу уйга қадам босмайсан. Қайнотангга ҳам, ҳамшишанг Абдувайит бригадирга ҳам айтиб қўй.

— Йўқ, келади, албатта келади, — деди Турсунбой ака қатъий овозда. — Сенга она бўлса, бунга ҳам она, тушундингми?

Холмат индамади. Чирий бошлаган айвон тўсинларига тикиларкан, пичирлади:

— Майли, розиман, фақат мен ишга кетган кунларим келишсин...

Езга чиқиб, янги уйининг бир хонасини наридан бери тузатиб, Холмат кўчиб кетди. Орадан уч кун ўтгач, Бердиали домла катта ўғлини Хайри хола яшаган, Холмат ўсиб катта бўлган уйга кўчириб келди.

Раҳим Каримов
(Фарғона)

БАҲОР ТАЪМИ

Мен кўришдим ёмғир билан
Қучоқлашиб, ўпишиб
Томчиларни ичиб олдим,
Сархуш кездим, дил жўшиб,
Махмурлигим ёмғирданми,
Севинчданми — билмадим.
Кутмаганда соқчи тўсиб
Бирдан оғзим ҳидлади.
Даҳанимда баҳор ҳиди!
Юрагимда ҳаяжон.
Ёмғир ичдим, ёмғир десам
Томошаман шу замон —
Кулгисини қистатаман
Бунда ўтган кетганнинг.
Йўловчига раҳми келар
Балки, фаҳми етганнинг.
Навбаҳор бу, туролмайман
Ҳисларимга бермай эрк.
Қадрдонлар, замондошлар
Ёмғирпўшда турманг берк!
Баҳор, баҳор деб, баҳордан
Олаяпмиз ёпиниб.
Ешлик каби орқасидан
Қолажакмиз талпиниб...
Соябонлар, соябонлар,
Чақмоқ урсин сизларни.

Осмон билан холи қўйинг,
Ёлғиз қўйинг бизларни.
Она юртим боғларидай
Кўкарсанг-чи, хиёбон.
Гулласайди шафтолидай
Қайин урён шу замон.
Ёлғиз ёмғир таъми ўхшар
Баҳорига Шарқимнинг,
Юрт кўкламин кўришдайин
Бахти бўлсин ҳар кимнинг...

* * *

Ким айтди? Мен ёлғиз эмасман!
Дўстларим ҳар ишда ҳамдам, ёр.
Ким айтди? Мен ёлғиз эмасман!
Дардкашим, дилкашим бу — ашъор.

Ким айтди? Мен ёлғиз эмасман!
Бир умр биргадир кўз ёш, тер.
Ким айтди? Мен ёлғиз эмасман!
Мен билан, мен билан она-Ер!..

ФОТОАППАРАТ

Ёруғликни ўғирлар бир-бир,
Боғни қамаб олди ўзига.
Учаётиб тушдилар асир,
Кабутарлар унинг кўзига.
Мен тарафга дўлая, ҳайҳот!
Қилмаганман кўксингни ҳавас.
Ватан берган эркинлик, қанот...
Шуълаларга айланар нафас.
Аппаратни қўлимга олиб,
Ичларини очиб ташладим.
Мен борлиқни бўшатдим, ғолиб
Учиб кетди кабутарларим.

ҚОР ҒАДИ

(Ота-онамга)

Дўппи остига ҳам тушибди-ку, қор,
Рўмолнинг тагига қорлар ёғибди...
Тун-кун қор ёғади, мен-чи, интизор
Қуёшни излайман, қайга оғибди?
Ухлаб ётганимда бир кун тонг маҳал
Офтоб шум қорларни йиғиб олибди,
Тоғлар бошини-ку илғабди кўзи,
Дўппи, рўмол остин кўрмай қолибди...
Қор ёғади энди қуёш остида...

Яҳёхон Маматхонов (Фарғона)

ЖАМОЛИНГНИ КЎРИБ

Кўз қамашди, Мирзачўл, офтоб жамолингни кўриб,
Дил қувонди беқиёс равноқ — камолингни кўриб.
Бахту иқбол боиси меҳнат — ҳалолингни кўриб,
Қалб тўла меҳру садоқат сўзи болингни кўриб.

Чўл биёбон бўлди инсон қудратидан ризққа кон,
Янги турмуш, мўъжиза — мўлликка қойилдур жаҳон.
Яйра-яшна гул диёр, тобора қуч шуҳрат ва шон,
Бахтимизнинг посбони партия бўлсин омон!

ПАХТАКОР ДУСТИМ

Пахтакор, меҳнат билан топдинг шараф-шон, ўргулай,
Қаҳрамонлик шуҳратинг тилларда дoston, ўргулай.
Гул диёрга тухфа деб, этдинг садоқат ошкор,
Содиқу шайдолинг айлаб намоён, ўргулай.
Маърифат фан маҳсули, «зангор кема», зўр мўъжиза,
Бўлди деҳқонга қанот бу — мушкул осон, ўргулай.
Кўкка ростлаб қаддини юксалди тоғ хирмонимиз,
Юртни «олтин қўллар» олтинга этиб кон, ўргулай,
Аҳду паймон ўйнашиб, ортди баҳодирлар сафи,
Ифтихорлик завқидан юзларда хандон, ўргулай.
Хурмату виждонидир ўзбек элин оқ пахтамик.
Таърифинг мадҳин ёзур, Яҳё ғазалхон, ўргулай.

ДАВРАГА ТУШ, ДУГОНА!

Даврага туш, дугона,
Янграсин шодиёна.
Қувноқ ҳаётимизни
Мазмунидан нишона!

Партиямиз режаси,
Элни саодатидур!
Зафар кучиб, бажармоқ,
Халқимиз одатидур!

Ажиб дoston яратдик,
Чўлда бўстон яратдик.
Қўриқ очиб, шўр ювиб,
Олтинга кон яратдик!

Давлатнинг ҳимматидан,
Техника қудратидан,
Халқимиз журъатидан,
Жаннат макон яратдик.

Шухратимиз бойитди,
Бойлигимиз пахтамиз!
Қудратимиз танитди,
Толеимиз пахтамиз.

Даврага туш, дугона,
Янграсин шодиёна!
Қувноқ ҳаётимизнинг
Мазмунидан нишона!

СОҒИНЧ...

(Қўшиқ)

Қуёш кутган каби кўкдан,
Кўзим тўрт бўлди-ку, йўлга?!

Соғинчдан ташна жону тан,
Кўзим тўрт бўлди-ку йўлга?!

Юрак ҳижронда бетоқат,
Сабр қийнаб, чекар заҳмат.
Экансен мунча бешафқат,
Кўзим тўрт бўлди-ку, йўлга?!

Нигорон айламам, дердинг,
Фироққа ташламам, дердинг.
Қуёш сен, соя — ман, дердинг,
Кўзим тўрт бўлди-ку, йўлга.

Юрак севгинг билан бардам,
Ахир, ишқдан тирик одам,
Умрнинг лаззати шул ҳам,
Кўзим тўрт бўлди-ку, йўлга?!

Учиб келгин, азиз ёрим,
Кутарман, то умр борим!
Дедим Яҳёга дил зорим,
Кўзим тўрт бўлди-ку, йўлга?!

РАҚҚОСА

Ғунча лабинг ҳажрида қон, эй гўзал,
Икки юзинг лола нишон, эй гўзал,
Шўхлигидан қоши камон, эй гўзал,
Ўйнатадур ваҳмида жон, эй гўзал,
Номинг улуғланди чунон, эй гўзал,
Таҳсину ҳайратда жаҳон, эй гўзал.

Рақс этасан саҳнада гул-гул ёниб,
Ғамзангда бахт рамзи назокатланиб,
Бахтли элинг меҳр ўтида ўртаниб,
Завқи ижод мўъжизадан дил қониб,

Номинг улуғланди чунон, эй гўзал,
Таҳсину ҳайратда жаҳон, эй гўзал.

Рақсу мақомингда йўқ андуҳ — фироқ,
Бахш этадир қалбга қувонч иштиёқ,
Майли жаҳон халқлари бўлсин муштоқ,
Узма нигоҳинг дами, Яҳёга боқ,
Номинг улуғланди чунон, эй гўзал,
Таҳсину ҳайратда жаҳон, эй гўзал.

ЖОНОННИ ЖАЗОСИДАН

Олмайди хабар жонон
Мен бағри яросидан.
Титрар юрагим ҳар он,
Шўх нози адосидан.

Билмасми вафо расмин,
Умрим бўйи нолонман.
Бу қадди камолимни,
Дол этди жафосидан,

Дил — жон ила севганман,
Шу севги — танам жони.
Ҳатто жон олар ором,
Жононни жазосидан.

Бахтимга букун дилдор,
Ваъдаи вафо қилди.
Юмшаб дили кўп йиллар,
Яҳёнинг навосидан.

ПОРТРЕТ ҚАРШИСИДА

Қалбим титрар, қийноқда бу жон...
Суратингга боқсам нигорон...

Боқишларинг оҳ, бағрим ёқар,
Ҳижрон — қувонч ёшларим оқар...

Сен азизим, жононим эрдинг,
Қувончиму шодоним эрдинг.
Жангга кирдинг, ёвларни қирдинг
бахтимиз ардоқлаб,
она юртинг сақлаб!

Қирғинларда баҳодир арслон,
Жонни тикдинг бизга тилаб жон!
Қаҳрамоним, қалби қалқоним,
жангда бўлдинг қурбон,
эй қалби пок инсон.

Ўғлинг-қизинг бахт ғурурида,
Ардоқлайман меҳрим қўрида.
Ишқинг мудом қалбим тўрида,
муқаддас паноҳдур,
дилга оромгоҳдур.

Қалбим титрар, қийноқда бу жон...
Суратингга боқсам нигорон...
Боқишларинг оҳ... бағрим ёқар,
Ҳижрон қувонч ёшларим оқар...

Лутфулла Маҳмудов (Фарғона)

«ЁРУҒ МАНЗИЛ» КОЛХОЗИДА

«Ёруғ манзил» колхозида учратдик биз:
Қизил дурра билан танғиб пешонасин,
Меҳнатининг бункер тўла дурдонасин
Олиб хирмон томон кетар пахтакор қиз.

Кўкрагимга уриларди илиқ тўлқин,
Тоза ҳислар ўт қалбимга қуюларди.
Кўрганларим шу тоб ғолиб меҳнат учун
Янги бир куй — симфония туюларди.

Турфа гулнинг насмин берар боғ ҳавога —
Муаттар ҳид деган маъно пайдо бўлур,
Ушбу кунги қиз яратган куй-навога
Ўзи чеккан заҳматлари садо бўлур.

Меҳнатининг энг биринчи сатрлари —
Ғўзалари тизилганда қатор-қатор,
Қатқалоқда уларнинг ёш бағирлари
Эзилганда йиғлагани бу куйда бор.

Ёзда сувга чанқаб, сўлиб ўлган ғўза
Тепасида чеккан ғами бу куйда бор.
Телбаланиб: етиб бориб сувни тўсса
Мироблар ҳам ҳайиққанди беихтиёр.

Иссиқ ўтиб қийналганда ўзин жони,
Беҳол бўлиб йиқилгани бор бу куйда.

Келганида турғизай деб ўртоқжони,
У... ғўзага интилгани ўша кўйда.

Ўзбекистон! Бункер тўла пахта билан,
Уддасидан чиқай дея берган сўзинг.
«Ёруғ манзил» кўчасида кетаётган
Қизил дурра пахтакор қиз сенсан ўзинг!

Қайда бўлган ғалабанинг йўли равон,
Ҳар сониянг тўла синов, имтиҳонга.
Шижоат-ла комсомоллар ошиб доvon
Зафар билан кириб келур чўнг хирмонга.

ФАҚАТ ТОЗА ДИЛ БИЛАН

«Умрнинг бир варағин
Яқунлайди ҳаттот тун,
Унинг битмишларини
Елпийди ўйчан шамол,
Қанча интилишларга
Она бўлди ўтган кун,
Қанча изланишларнинг
Манглайн ўпди камол...

Олис юлдузлар нурин
Хаёлим илғар бу тун,
Қишлоқдаги ҳовлимдан
Нур узатди чироқлар,
Азиз суратингизни
Бағримга босдим бу тун...
Онажон, кўзингизда
Қад ростлади сўроқлар:

Билсанг жоним риштаси
Узилгани кўп эрта,

Йигирма бешда кетмоқ
Тақдир экан дунёдан.
Жоним созига орзу
Орзуларимга ета
Куйлар чалолмай қолдим
Дунёи бебақода.
Нигоҳимга эшилган
Тол-тол йўллар қолдилар,
Оёғим қишлоққа эш
Кўнглим кезарди дайди,
Ташна лабим тегмаган
Шўх булоқлар қолдилар,
Бу лабларнинг чанқоғи
Нега ҳамон қонмайди?
Сенга, ўзим топмаган
Бойликни қилиб мерос,
Умримнинг узук ипин
Девдим, торта кетарсан,
Ёввойи довларни
Енгиб худди чавандоз
Онанг ўйи етмаган
Манзилларга етарсан...»

Онажон, сизга ўзни
Беғам кўрсатмоқ шартми?
Мақтаниш бино қурмас,
Бўлар экан тез барбод,
Орзуларим режасин
Тўлмаган ҳали ярми,
Ўғлингизга осонмас
Бермоқ бугун ҳисобот.
Йўқ, йўқ, онам, муродлар
Сўнганмас юрагимда,
Агар сўнса юлдузлар
Яшай олганми осмон,
Қайтганим йўқ мушкул деб

Мен бирор тилагимдан,
Муродимдай йўлчини
Кўрганмикин бу жаҳон...

Манглайида из қолди
Заҳматнинг қиличидан,
Ғанимлар қум сочдилар
Кўзидаги юлдузга,
Лекин ишонч кетган йўқ
Майсадек илинжидан,
Олдириб қўйгани йўқ
У ўз майсасин кузга...

Лекин мен хоҳлар эдим
Топмоқни бахтли тақдир,
Бахт учун курашларда
Йўқотмай виждон мулкин...
Одамзод тарихини
Варақласам бирма-бир
Фақат шундай одамлар
Бахтли аталса мумкин.

Тарих буюк оркестр —
Уни агар тингласанг
Куйлар чалгуси юксак
Покиза умрлардан,
Ҳозир, лекин... Шу кунда
Яратиб нодир оҳанг.

Кечаётган умрлар
Бир-бир ўтар назардан.
Сахро ажинларини
Сув-ла ювиб ёш этган,
Ширин каби сулувга
Айлантирган Фарҳодлар,
Ботқоқни қоғоз этиб

Рельсий ғазаллар битган,
Жасорат шоирлари
Ботир соҳиб — ижодлар.
Инсоннинг энг муборак
Орзусин этиб қанот,
Фазо кўшиқларини
Очаётган Икарлар,
Пахтазор даласини
Этиб чексиз коинот
Ҳар йил сонсиз юлдузлар
Яратган сеҳргарлар, —
Замонамда умр кўп
Куй десам, этсам эъзоз.
Йигирма миллион умр
Симфониядек янграр,
Бу ёнда Че Гевара
Умри беради овоз,
Бу ёнда Виктор Хара
Умри баланд жаранглар.
Шундай одамлар билан
Бирга кечаркан замон,
Нега зўрлай юракни
Чой таши деб, бировга,
Нега табассумимнинг
Баҳоси бўлсин ёлғон,
Нега ютуқ деб қўяй
Виждонимни гаровга?
Йўқ, шундай яшамоққа
Йўл қўймади бу замон,
Умри кўй мисол тоза
Одамлар қўймади йўл.
Агар виждоним ютиб
Зафар топсам, онажон,
Кечмасмидингиз сиз ҳам
Мендан ахир силтаб қўл.
...Ҳамон менга маскандир

Изланишлар саҳроси,
Ҳамон омад чашмасин
Суви менга муаззам.
Лекин битар албатта
Умримнинг пок маъноси —
Келажагим мўлжаллаб
Ўзим қураётган БАМ.
Мен сизга ният бўлган
Манзилларни кучгумдир,
Чунки менга мен севган
Азиз одамлар ҳамдам,
Баланд парвозни топмоқ
Бахтли бўлмоқ бурчимдир,
Бахтсиз бўлмоққа қўймас
Шодон одамлар, онам.
Мен улар орасида
Кечирмоқдаман ҳаёт,
Улар эканлар йўлдош
Дилда қолмас орзулар,
Фақат шунинг учун ҳам
Арзийди яшасанг гар!
...Ўттиз ёшимдан шудир
Бугун камтар ҳисобот.

ШОИР

Эркин Воҳидовга

Чархчининг қўллари соҳиби қудрат —
Эски яроқ қайта келар дунёга.
Наздимда учқунмас, шу буюк фурсат
Яроқдан сочилар юлдуз самога.

Кўнглига тутшиб жаҳоннинг ғами,
Қайдадир бор экан зулмат, дард, алам.
Дунёнинг чархига тутиб қаламин
Янги юлдузларни сочар шоир ҳам.

ПИСКАРЁВ ҚАБРИСТОНИДА

Қаро тундан қолган қаро тош,
Қаро тунлар не битди сенга?
Қанча оқ дил бамисли кўз ёш
Бўлиб оқди қаро кўксингга?

Тоғдан қайтган йигит қаламим
Қоғоз узра шод тушганда рақс,
Тўкиларди кўйнидан гул, нақш,
Нақш ўлчарди гўё қадамин.

Тоғдан қайтган йигит — қаламим,
Даркор сендан тоғ каби бардош.
Қаро кечаларнинг аламин
Сўйламоқда, тингла, қора тош.

II

Бунда бир тош сақлар устига
Қўйилган бир бурдача нонни,
Мазмунидан синмас у нега
Узидаги маҳзун дostonнинг...

«Онам, шу нон қалбимнинг доғи
Уни топа олганимдайди,
Сенга бера қолганимдайди
Қирқ иккинчи йилнинг қиш чоғи».

Билардим-ку, дунё кўнглига
Кўп жизғанак солган яралар,
Билардим-ку, кўп яралардан
Ҳали аччиқ тутун таралар..»

Лекин нега даҳшәтим ўтмас,
Томирда қон чопар жонсарак,
Вужудимдан зилзила кетмас, —
Унинг титроқ маркази юрак.

Қайдан билсин ёш тасаввурим
Шундай мушкул куннинг келишин,
Онамизнинг ҳаёти, ҳатто
Бурда нонга боғлиқ бўлишин.

III

Гоҳ этлар жунжикар, эзар аламлар,
Қайдандир кўтармас барин қаро тун,
Умримиз — учқундир, умримиз — учқун...
Биз олов бўлайлик, йигит қаламлар,
Қаро тунлар дўқин кул қилмоқ учун.

ИССИҚ

Замин тандирига ёқилар олов,
Оламда иситма унинг тафтидан.
Худди патир каби Табиат новвой
Пишириб олмоқчи бизни, афтидаң.

Қайгадир беркинди, тинди шабада,
Кўринмай кўзига биз-ла ошналик.
Олтинда ўлчанар тангадек салқин,
Йўлларда ҳансираб кезар ташналик.

Ёлғиз... Кўчада бир дўппили йигит,
Жилмаяр, юзидан дўлдек оқар тер,
Бақувват қўл билан юзларин артиб,
«Кўп маза бўлди-да, пахтамызга», дер.

Самодаги паға булут, оқ булут,
Тоққа тушар сувда юзин чайгали.
Тоққа тушиб чўпон қизга боқ, булут,
Кейин элга унинг мадҳин ёйгали.

Самоларни оқ булутлар тутишар,
Сувдек тиниқ қиз ўйига қонишиб,
Кўп йигитлар қиздан бир сўз кутишар,
Сўз ололмай юришади ёнишиб.

Самолардан оқ булутлар паришон
Тушиб арча шохларига қўнишар.
Сафаридан қайтар экан ёр қачон,
Қиз юраги қачон бахт-ла қовушар?

Ҳей паришон, ҳей беқарор булутлар,
Дугонадай қиз атрофин ўрангиз.
Неча йилки у сафардан ёр кутар,
Кутуш илмин ўргатгин деб сўрангиз.

УША ТАСВИР...

Ел рақс этар тол баргида
Дил титрагай ҳислар билан.
Боғ тўрида, сув лабида
Соч тарардинг қизлар билан...

Мажнунтоллар олар эди
Назокатдан бу дам таҳсин.
Сувда пайдо бўлар эди
Қуёшсимон тенгсиз тасвир.

Қора сочинг тўлқин-тўлқин,
Сув дилига солди туғён.

Оқаверди сувлар тун-кун
Ўзин уриб у ён-бу ён,
.

Денгиз бўлдинг.

Кучга тўлдинг,
Насиб этди ноёб тақдир,
Лекин... Иқбол кулармикин,
Сатҳинг узра ўша тасвир
Яна пайдо бўлармикин?

* * *

Тинимсиз чопавер, тўғрига боққин,
Ён-верга қарамоқ, тўхтамоқ хато.
Бир нафас тўхтаган чоғингда, ҳатто,
Яна тезроқ чопиш йўлини топгин.

Дунё чопқирники... Уни бахт кутар...
Кетатур... Мен ҳам тез етиб оламан.
Ҳозир жуда муҳим иш қўлим тутар:
Янги барг ниш урар —
қулоқ соламан.

* * *

Ойдин. Йигит олиб рубобин,
Қўшиқ айтиб, чалади куйлар.
Юрагининг тотли азобин
Тўлин ойга бирма-бир сўйлар.

Рубоб эмас, чалинар юрак,
Муסיқамас, севгидур бу куй.
Бу навода эзгу бир тилак,
Ҳам сўроқ бор: қачон бизнинг тўй?

Майин нурин шу қўшиқ мисол
Бир дарчадан ёғдиради ой.
Ичкарида битта хушчиroy
Севганига тикар дастрўmol.

Хаёлида ой куйлаган байт,
Кумуш нурлар бўлур қизга ип,
Дастрўmolга у қўяр тикиб
Жавобини: сиз хоҳлаган пайт.

Раҳматилла Мусаев (Наманган)

ТЕГИРМОНЧИ

Душман снaрjади Ғуломжонни икки оёғидан айирди. Госпиталда бир оёғини тиззасининг пaстроғидан, иккинчисини болдиридан кесиб ташлашди. Шундай қилишмаганда ҳаёти хавф рстида эди. У аввал ногирон одам, кимга ҳам керакман, оиламга ортиқча тош бўламан, уйга қайтиб бормай қўя қолай деб ўйлади. Яна бу фикридан қайтди. Йўқ, бу номардлик бўлади. Бизнинг авлодимиздан номард чиқмаган. Юртимга бораман, кўзим кўр, қулоғим кар бўлмаса, бир ерга ўтириб олиб темирчининг босқонини босишга ярайман-ку.

Урушнинг учинчи йили баҳорида Ғуломжон қўлтиқтаёқда фронтдан қайтиб келди. У атиги икки кунгина уйида бўлди. Ҳали оёқларидаги жароҳат батамом битмаган, қадам босгани сари зирқиратиб оғритарди.

Учинчи куни колхоз раисининг олдига борди. Раис одатича ҳовуз бўйидаги чойхонада ёнбошлаб чой ҳўпларкан, узоқдан қўлтиқтаёғини тўқиллатиб келатган Ғуломжонга разм солиб кўнглидан ўтказди: «Ҳойнаҳой идорада ўтириб қиладиган бирор иш сўрайди-да, қайси ишга ҳам ярарди, икки оёғи йўқ, ногирон бўлса».

Урушдан олдин Ғуломжон колхозда ҳосилот советига раислик қиларди. У раҳбарлик қилган участка ҳатто районда ҳам илғорлардан ҳисобланарди. Уруш

бошланиши билан колхоз раиси Ватан мудофаасига чақирилди. Раис фронтга кетиши билан колхозчилар ўртасида товонидан ўт чақнаган коммунист Ғуломжон колхозга раис бўлармиш, деган гап тарқалди. Лекин у ҳам кўнгилли бўлиб Ватан ҳимоясига отланди. Фронтга жўнашидан бир кун олдин колхозда йиғилиш бўлди. Шунда Ғуломжон мироб Самандарни таклиф қилди. Бир оёғини силтаб босадиган бу киши анча тўнг одам бўлса ҳам агрономлик илми борлигини назарда тутиб, Ғуломжон раисликка Самандарни таклиф қилди...

Ғуломжон фронтдан келган кундан бошлаб Самандар ўз раислик лавозимидан ҳадиксирай бошлади...

Ғуломжон остонадан ҳатлаб ўтмоқчи бўлганди, чап оёғидаги протез остона паштангига қоқилиб мункиб кетди. Синч деворга ўрнатилган чойхона ойналари зарбдан зириллади.

Чойхоначи Маткарим бува қўлидаги қайноқ сув тўла қувачани улоқтириб Ғуломжонни қўлтиғидан олди. Ғуломжоннинг бир қўлидаги қўлтиқтаёқ учиб раиснинг қаршисига тушди, бир қўли билан ерга таяниб қолди.

— Уғлим, фалокатингиз ариди-да,— деди Маткарим бува унга қўлтиқтаёқни тутқазар экан. Оёқларига кирган зирқироқ оғриғидан Ғуломжонни муздай тер босди. Ранги янги оқланган девордай оқариб кетди. Икки-уч газ нарига учиб тушган янги чуст дўпписини олиб бир-икки силкитиб бошига кийди.

Раис ўтирган жойидан жилмади. Ғуломжон келиб раис билан қўл олиб сўрашди. У фронтдан келган кунни бутун қишлоқ кўчиб келди, аммо раис келмаган эди. У аввал раиснинг келмаганига гина ҳам қилмоқчи бўлди. Кейин бўлса унга ҳам қийин, колхознинг ташвиши бошидан ортиб ётгандир, шунга ҳам ота гўри қозихонами, ўзимнинг асабим таранглашиб кетганга ўхшайди, деб қўя қолди.

— Хизматчилик, ука, кўргани ҳам бора олмадик,

майиб бўлсангиз ҳам болаларингизнинг бахтига келибсиз, — деди раис сохта мулозамат билан.

— Мақсадим Берлингача бориш эди, насиб бўлмади, раис ака.

— Сиз бормасангиз бошқалар борар, келганингизга шукур қилсангиз-чи, ука. Хўш, хизмат, — деди бир пиёла чой узатар экан раис, бас қил сафсатагни дегандай.

— Бирор иш берармикансиз, деб келгандим.

— Майлингиз, ука, нима ҳам дердик, саройда қорувуллик қила қоласиз-да.

Раис оғзидан чиқиши билан ёқасига ёпиштираман деб олдиндан ўйлаб қўйган режасини айтди.

— Йўқ, — деди Ғуломжон совиб қолган чойдан хўплаб.

— Нега? — деди раис қоп-қора мўйловини ўнг қўли билан силаб. У доим кўнглига тўғри келмайдиган гап эшитса шундай қиларди.

— Қишлоқ халқига тегирмоннинг ишлаши зарур кўринади, тегирмон бўлса анчадан бери ишламас экан, шуни берсангиз, ишлатсам дегандим.

Эркаклар урушга кетиб, колхозда қариялар, хотин-халаж ва болалар қолганидан буён биров раиснинг гапини икки қилган эмас. Шунинг учун бўлса керак, гап қайтарган одамни ёмон кўрарди. Ҳозир ўзи мўлжал қилган ишга бормагани учун Ғуломжонни ҳам ёмон кўриб кетди. Боз устига, қўлидан келмайдиган ишни сўраётгани алам қилиб зарда билан гапирди раис:

— Тил билан тегирмон юргизиб бўлмайди, укам, тўрт мучали соғ одамлар ҳам тегирмончиликка ярамаяпти.

— Майли, бир ҳаракат қилиб кўрай-чи, — деди Ғуломжон босиқлик билан.

Раиснинг энди росмана жаҳли чикди:

— Қўйсангиз-чи, кўрпачага қараб оёқ узатиш керак-да, ука!

Ғуломжон ҳам бўш келмади:

— Мен фронтовик, инвалидман, хоҳлаган ишимни берасиз-да.

— Бермасам, зўрлик қиласизми?.. Ё арз қилиб юқорироққа борасизми?

— Керак бўлса..

Ғуломжон у ёғини айтмади. Раис унинг важоҳатидан ўз фикридан қайтмаслигини тушунди. «Баттар бўл», деб ўйлади ва гўё унга ачинаётгандай пўнғиллади.

— Майли, ҳали йиғлаб келмасангиз бўлгани.

— Ҳеч ҳам. Қийинчилиги бўлса фронтчалик бўлар.

Раис ён бергандай бўлди.

— Эртага Мадаминдан тегирмоннинг калитини олиб иш бошланг, кўрамиз, нима каромат кўрсатасиз.

Ғуломжон эртасига ҳисобчи Мадаминдан тегирмоннинг калитини олди. Ёнига дурадгор уста Карим отани олиб тегирмоннинг ичларини айланиб чиқди. Ичи ва ташқи деворлари қулаб кетган, томдан ўтган чаккадан ҳампа билан дўлнинг тепаси ўпирилиб тушган. Димоғига урилган заҳ ҳиддан ўзини худди оқолда ётгандай ҳис қилди. Тегирмоннинг устки тоши бир неча йил ишлаганидан ҳаддан ортиқ юпқаланиб, ишга яроқсиз ҳолга келган, шунинг учун бўлса керак, аввалги тегирмончи ташлаб кетган. Яқин бир йилча вақт ичида инсон қадам босмагани учун каламуш ва сичқонлар деворлар тагини, ҳампа атрофини оёқ босиб бўлмайдиган қилиб омонда ҳайдагандай ҳайдаб ташлаган. Ҳамма ер сичқон билан каламуш уяси. Лекин улар ҳам егулик бирор нарса қолмагандан кейин кетиб қолишганга ўхшайди. Ташқарига чиқишди. Сув тушадиган тарновнинг ярмини кимдир кўчириб кетиб-

ди. Фуломжон тегирмоннинг эшик ва дарчасини очиб юборди. Илиқ баҳор ҳавоси гупуриб ичкарига кирди. Шу куниеқ икки қизчаси, ўғли, ўзи бош бўлиб, деворларнинг кўчган жойларини суватди. Томини суваш учун лой бостириб, қанорда сомон келтиртирди. Ҳовлисидаги бир туп терагини кестириб, Карим отани нов чоптиришга қўйди. Эртасига тегирмон бошига ёш-яланг, аёллар, чолларни чақириб тарновни ўрнаттирди ва томни сувоқдан чиқарди.

Кечқурун яна раиснинг олдига борди. Раис хонасида райондан тушган вакил билан овқатланарди. Фуломжон кутди. Вакилни кузатиб раис қайтди. У раисга эргашиб хонасига кирди. Раис бўлса уни кўриши билан қовоғини уйди.

— Раис ака, яна бир илтимос билан келдим, — деди.

Фуломжон эшикдан уч-тўрт одим босиб кирувди, қўлтиқтаёқ билан протез оёқ зарбидан тахта полгумбурлаб кетди, бу раиснинг энсасини қотирди.

— Тегирмонни юргиздингизми? — Раис қовоғини очмай қараб сўради.

— Ҳали юриш қайда, ўзингиз бош қўшмасангиз қийин шекилли.

— Олдин юргизинг, кейин илтимос қилинг, сувни кўриб кейин этик ечайлик.

— Уст тоши ярамайди, янгилаш керак.

— Айтмовдимми, эплаймайсииз деб, баъзи одамга арпа уни баҳона. — Яна захарханда қилди раис.

— Мен баҳона қилаётганим йўқ, аввалги тегирмончи ҳам ишлатолмай ташлаб кетган экан.

— Нима қилай, энди тош ҳам олиб берайми, шу етмай турувди ўзи.

— Тош ҳақини ўзим тўлайман, аравадан ёрдам берсангиз бўлгани. Эртага бориб «Хўроз бўйин»дан икки кунда олиб келаман.

— Эшаги бир тангаю, тўқими минг танга бўлар экан-да.

— Қишлоқ халқи жазирама-ю, қишли-қировли кунларда муштак кўтариб беш-олти чақиримга тегирмонга боришдан қутулади-ку.

Раис қараса от-арава бермагунча бу «чўлоқ»дан қутулмайди. Карвонбошини чақиртириб от-арава беришни тайинлади.

Ғуломжон хотинининг уруғлик учун асраб юрган бир пуд оқ жўхорисини хуржунга солиб тонгда аравакаш билан «Хўроз бўйин»га жўнади. Уч кунда тошни етказиб келди. Энди тошни чекиб ўрнатиш керак. Узининг кўлидан келмайди. Бирор марта кўзи билан кўрганда ҳам бир амалларди. Кўп бош қотирди. Охири қўшни қишлоқдаги тегирмончини олдириб келди. Яхши одам экан, эрта тонгдан ярим кечагача уришиб, тегирмонни юргизиб берди.

Эрталаб Ғуломжон кийик шохидан бўлган карнайни олиб тегирмоннинг томига чиқиб «д...у...т-д...у...тлатиб» чалди. Бу тегирмон юрганидан дарак эди. Шу кундан бошлаб тегирмонга дон кўтариб болалар, аёллар, чоллар кела бошлади.

Ғуломжон менга мунча ғалла берасан, деб тираниб олмас, ким қанча кўнглидан чиқариб тош ҳақи берса шуни оларди. Баъзан озроқ дон олиб келган, отаси фронтга кетган болами, аёлми келиб қолса ғалла ҳам олмасди.

Орадан икки ойча ўтмай колхознинг бош ҳисобчиси тушган ғаллани арава юбориб олиб кета бошлади. Ғуломжон ҳар гал икки пуддан ғалла бериб юборарди. Бир кун ўша аравакашнинг ўзи ёрилиб қолди. Тегирмондан олиб кетаётган ғалла колхоз омборига бормаётган экан. Бу сафар ҳисобчи юборган аравакашга ғалла бермади. Ғуломжон шу кундан бошлаб, тушган ғаллаларни ночор оилаларга етганича тақсимлаб, рўйхат тузиб бера бошлади. Орадан икки

кун ўтмай ҳисобчининг ўзи келди. Бўлган гапни унга айтди.

Эртасига раис Ғуломжонни ҳузурига чақиртирди. Раис чойхонада кечки пайт чой ичиб ўтирарди. Салом-алиқдан кейин тегирмончи раис қаршисига ўтирди.

— Чақиртирган экансиз, — деди тегирмончи.

— Ҳа, қани менга айтинг-чи, тегирмон юргандан бери қанча ғалла топширдингиз колхоз омборига? — деди мўйловини ўнг қўли билан силаб раис.

— Омборга икки пуддан уч марта, кейин тушганини рўйхат қилиб ночор колхозчиларга бердим.

— Сизга ким қўйди ўзбошимчаликни, кимга нима беришни ўзимиз биламиз.

— Оч-юпун бўлса, гўдақлар очликдан ўлишсинми!

— Менга ақл ўргатма. Нега баъзиларидан тош ҳақи ҳам олмайсан?

— Сизга етказишипти-да. Ўзи икки-уч кило дон олиб келса, унинг нимасини оламан?

— Жуда ақлли бўлиб кетибсанми, текин ғалла кўпиртириб юборганга ўхшайди.

— Мени ҳеч нарса кўпиртира олмайди. Ўтнинг ичида пишиб бўлганман. Сизни, ҳисобчингизни кўпиртириб юборганга ўхшайди ортиқча томоқлар. Сизларни жиловлаб қўядиган эркаклар фронтда юрипти, нима хоҳласак шуни қиғамиз, деб ўйламанг.

— Шошма, эртага тегирмондан ҳайдаб, сен билан гаплашиб қўяйки.

— Райкомдами? Ўзи шу керак эди, айти муддао.

Ғуломжон қўлтиқтаёғини олиб, унга таяниб ўрнидан турди-да, тўқиллатганича чойхонадан чиқди. Қўлтиқтаёқ билан протез оёқни тошларга урилиб чиқарган тақир-туқури алламаҳалгача раиснинг қулоғида қолди.

Ғуломжон йўлда кетаётганида почтаълон Ҳамид чўлоқ уруш тугаганини айтиб отда чопиб ўтди.

Ғуломжон тўғри тегирмонга борди, карнайни олиб тегирмон томига чиқди, «д...у...ут-ду...у...тлатиб» беш-олти бор атроф томонга қаратиб чалди. Тегирмон боши одам билан гавжум бўлди. Уруш тўхтагани тўғрисидаги хушxabарни Ғуломжон кўзида севинч ёши билан тўпланганларга етказди. Пастда тегирмон бир меъёрда айланарди.

Қўлдош Мирзо (Уш)

* * *

Димоғимга урилганда
Атиргулнинг хуш иси,
Қулоғимга чалинганда
Чақалоқнинг йиғиси,
Кўнглим тўлиб дейман:
Ҳаёт абадий!

Нурларини йўллар экан
Олисдаги юлдузлар,
Бир-бирини қўллар экан
Ҳамжиҳат қаро кўзлар,
Кўнглим тўлиб дейман:
Ҳаёт абадий!

Жон бахш этар нурда яйраб
Гулласа асрий бодом,
Одамларга ихлос билан
Салом берганда одам,
Кўнглим тўлиб дейман:
Ҳаёт абадий!

ВОЛГОГРАД. МАМАЙ ҚУРҒОНИДА

I

Рўйхатдан рўйхатга кўчар нигоҳим:
Рўйхатлар... сизда жо қанчалаб сиймо!

Юрагим ўртайди, бўғзимда оҳим —
Портлатгудай уни бир туртки, имо.

«Қирққача қирон йўқ йигит кишига»,
Лекин қирққа етмай қирон бўлдингиз!
Қандай чидаб бўлар дунё ишига:
Ризқингиз еб битмай қурбон бўлдингиз!

Гўзалликни севган кўзларга
Сўнгги лаҳза нелар бўлди намоён?
Ғуборлардан ҳоли дил кўзгусида
Не акс этиб, нелар эди ҳукмрон?

Кўзингиз ўнгида намоён бўлган
Ўзингиз кўкартган далалармиди?
Кўзингиз ўнгида намоён бўлган
Тупроқ йўлдан чопган болалармиди?

Кўнгил кўзгусида акс этган нима —
Онанинг кўз ёши ё табассуми?
Қақроқ дудоқдаги сўнгги калима —
Гинахонлик қилган ёр тавбасими?..

Сиз учун ишлаймиз, фақат ишлашми? —
Сиз учун куламиз, сиз учун суйиб,
Сиз учун кулсагу, бир суйсак басми? —
Ўт олов бўламиз сиз учун куйиб.

Сиз туфайли яшаб, бизлар ҳам бормиз,
Узилган умрнинг биз иккинчи ярми.
Сиз туфайли яшаб, толега ёрмиз,
Сизни унутмоққа ҳаққимиз борми?!

ТУЛПОР

(Баллада)

Акам Йўлдошбойга

Чавандозинг қани, ҳой тулпор?!
Бир ўзинг қайтдингми жанг майдонидан?!
Депсинасан, кишнайсан зор-зор,
Ёлларинг қизарган жангчи қонидан...
Бир ўзинг қайтдингми жанг майдонидан?!

Сенга пешвоз чиққан нораства ўғил
Отасининг бўйдандир маст.
Сени чавандозсиз кўрмаганди ул,
Ҳайрон боқар, нима гап — билмас...
Отасининг бўйдандир маст.

Қандоқ етиб келдинг қўрғонга?!
Қайрилибди олтин туёғинг.
Қийшайиб қолибди эгаринг ёнга.
Қаро терга ботмиш ҳар ёғинг...
Қайрилибди олтин туёғинг.

Садоқатли тулпор, жавоб бер ўзинг,
Отасини сўрайди бола.
Олазарак боқади кўзинг,
Кўзларингда мислсиз нола.
Отасини сўрайди бола.

Узангига тирмашар гўдақ,
Отасининг ҳидини олиб.
Олти ёшли «йигит» отланди миҳдақ,
Эгарга чиқаркан энтикиб-толиб,
Отасининг ҳидини олиб.
Ҳой, нега бурилдинг ортингга кескин?!
Устингдаги ахир гўдақ бола-ку!

Тўхта, тулпор, ўзингни босгин.
Жанггоҳ томон йўлга тушдингми?!
Еху!
Устингдаги ахир гўдак бола-ку!..

* * *

Ер қаъридан булоқ бўлиб чиқди-ю,
Мовий кўкни кўриб бирам шодланди.
Сўнгра мўъжазгина ариқ бўлиб у,
Улуғ ният билан йўлга отланди.

Баднафс қумга қарши киришди жангга,
Тошни қирқиб ўтди олмосдек бардам.
Баъзан, вақти билан бахил ҳарсангга
Чап бериб ўтишга тўғри келди ҳам...

Қум, тошлар
бекорга бўлди овора,
Қийналган сари у чиниқди шунча.
Куч-қувватга тўлиб борди тобора,
Не-не заҳмат чекди дарё бўлгунча...

* * *

Афсонавий ҳаловат учун
Умидланмоқ сендан узоқдир.
Не истасанг, шуни қиласан:
Иродангга бўйсунар тақдир.

Ҳеч бир нарса юксак ақлингни
Лол этолмас, жажжи чеварам.
Сирли эмас сенинг олдингда
Осмондаги мавжудотлар ҳам...

Бироқ тарих китобидаги
Жанг расмини кўриб, ҳайратда:
«Наҳот одам одамга милтиқ —
Отган бўлса?» — дейсан албатта.

УСТОЗГА

(Ярим ҳазил)

Кўпдан бери энди учратиб,
Ҳолу аҳвол сўрасам, устоз,
Сочингизга ишора қилиб,
Ранжигандек бўлдингиз бир оз.

Йўқ, кўнглингиз чўкмасин асло,
Бу камолот муҳри аслида:
Тукларини тўкар-ку, зеро,
Шафтоли ҳам пишган фаслида.

ТҮРТЛИКЛАР

* * *

Булбулни гулзорсиз тасаввур этма,
Юракни дилдорсиз тасаввур этма.
Севги кўчасига кирар экансан,
Севгини озорсиз тасаввур этма.

* * *

Билсанг, менинг қалбим, эй қоши қалам,
Гўё қўлингдаги созланган дутор.
Уни йиғлатсанг ҳам, қувонтирсанг ҳам,
Сенинг ишинг, сенда ихтиёр.

Тинмай эртак айтсин сенга Мўмин чол,
Йўк, эртакни сен сароб дема.
Эртакларга ёниб қулоқ сол,
Дунёда бор бўлсин эртак, оқ кема!

Сенинг оқ тилагинг — менинг тилагим,
Олам комрон бўлса оқ кема тахлит!
Сенинг оқ юрагинг — менинг юрагим,
Олам оқ кемага айланса яхлит!

Уроққулар... зулмат жуда беҳад-ку...
Лекин сен ёғдусан, ёғдуки — ботир.
Аёнки, игнанинг учича ёғду
Олам қадар зулматга татир.

Майли, «туятош» бўл, балиққа айлан!
Лек бор бўл азалдан абадга довур.
Сенсиз, укам, бу олам вайрон!
Сенсиз на башар бор, на яшаш бордир!

Отамнинг-ку боласи ўзинг,
Бобомнинг ҳам асл зурёти.
Боламга ҳам ёт бўлмас орзунг,
Танҳо тилагим бу — кўнглим баёти.

ОЛТИН ЮЛДУЗ

Отаннинг медали дея ногаҳон,
Олтин Юлдуз бериб кетдилар.
Отамни тирилтиб келишгансимон,
Вайрон кўнглимизни обод этдилар.

Отамни ўпгандай ўпдим мен уни,
Ўпдим қувончимдан ёниб, бесабр.
Гавҳар донасидай тутишиб уни,
Ўпиб чиқди онам, акам бирма-бир.

Хонтахтага юзланди бир дам:
Унда китоб — шуур зиёси!

Ўнг қўлини базўр чўзиб у,
«Чор девон»ни силади, суйди.
Сўнг «Хамса»ни қўлга олди-ю,
Яна қайтиб жойига қўйди.

Кўзларини кенг очиб шоир,
Кутмаганда жилмайди хушхол.
Бу кулгида қандай сир бордир?
Билолмасдан ҳамма ҳайрон, лол.

Халқумларга чиппа тиқилди
Қалбдан чиққан кучли бир нидо.
Доно кўзлар аста юмилди:
Ҳаёт энди мангу алвидо!

Шоир нега жилмайди?!
Тавба?!.

Жон бераркан, у нега қувноқ?!
Гули васли қилдими жилва?!
Учрашувдан бўлдими огоҳ?!
|

Шоир нега жилмайди?!
Ажаб?!.

Табассуми бунча сермаъно?..
Ваъдасига у вафо айлаб
Тоқ ўтган-чун мамнунмиди ё?!
|

* * *

Ёдимда: у вақтда ўқувчи эдим —
Муҳаббатга ташна, масъум, соддадил.
«Сизсиз бир зум яшай олмайман», дердинг
Ва мени «жоним» деб айтардинг дадил.

Анча йиллар бўлди: менсиз яшайсан
Ва лекин яшашдан тўхтаган йўқсан.
Тушуна олмайман... сайроқ тилингда —
У кезлар йўқ эди, шекилли, нуқсон?!
/

Ҳозир бошқасини «жоним» атайсан,
Тилингдан тушмайди бу макр сўзи.
Тушуна олмайман, эй ноинсоф қиз...
Айт-чи, жонинг ахир нечтайди ўзи?!
/

Абдулҳаким Муҳаммадиев (Қўқон)

СЕЛ ЮВИБ КЕТГАН СУҚМОҚ

Осмон бўзариб, субҳи содиқ офтоби Аловуддин тоғининг сиймин чўққиларига сайқал бера бошлаган маҳал: саҳархез сайроқилар гўзал наволар қилиб, тонг насими шабнамда босинқираб турган чучмома-ларни силкитиб, гулу кўкатларни уйғотар палласи тоғ минтақаси тарафидан қийинчилик билан, аммо бесас кўтарилаётган сайёднинг бир оз букик қадди кўринди.

Қуйида — анжабур, наъматак, тоғжумурт, қашқарбеда, қирқбўғин каби бута ва ўсимликлар дунёси ва катта-кичик харсанг уюмлари аро тоғ дарёси оқиб, унинг сайёд келаётган қирғоғидан кенг сайҳонлик бошланади. Бундаги сийрак бутасимонлар ва ёввойи мевали дарахтлар қоялар ўртасидаги пистазор ва ёнғоқзорлар билан қовушиб кетади, улар эса юқорилаган сари зичлашиб, ўз навбатини арчазорларга топширади. У ёғи оппоқ ва абадий музликлар...

Сайёд ёнғоқзор қўйнига кириб, кўздан ғойиб бўлди. Бир оздан сўнг ўқ овози янграб, кимсасиздек туюлган ёнғоқзор бирдан жонланиб, теварак-атроф ҳар турли талвасали товушларга тўлиб кетди. Бутун жонли мавжудот сергакланди.

Аловуддин жонзодларининг ўз тартиблари бор: ғафлатда қолдингми — тамом, ё ўзингдан зўрроқ йиртқичнинг човутига ва ё сайёднинг бераҳм ўқиға дучор бўласан. Биринчисидан, амал-тақал қутулиб

кетишинг мумкин, аммо иккинчи ғаним нақ ажалнинг ўзидир. У кўзга кўринмайди, бир ўкирадио ғойибдан келиб чанг солади. Унинг даҳшатли товушидан манаман деган йиртқичнинг ҳам вужудида титроқ уйғонади.

Қуёш ўз қўноғига бош қўяр маҳали Муродали ўлжадан умидини узди. Осмон мусаввири теваракка шомий бўёқларини тўкмагунча қайтиш зарур. Биль-акс, ов қилиш у ёқда турсин, хавф-хатарга тўла тоғдан тойинмай-сойинмай уйга етиб боришнинг ўзи бир бахт. Икки кун муқаддам тинган дўлдан замин бир нав қуринган бўлса-да, айрим тупроқли жойлари ҳамон билқиллаб турар ва тошлоқларда гуллаган яшил моғорлар юришни беҳад қийинлаштириб қўйганди. Муродалининг кексалик нуқси урган серажин юзида ҳадсиз ночорлик пайдо бўлди. Энди тентирашдан наф йўқлигини тушуниб, қўшотарини елкасига олди, паррандага мўлжалланган халтани белбоғига қистириб, тушкун бир кайфиятда орқасига қайрилди. Манзили у қадар олис бўлмаса-да, аввалги қуввати йўқ, оёғидан ҳам мадор кетган, кун бўйи ўлжа илинжида дай-диганидан вужуди тошдек оғир. Сиртлон терисидан тикилган беўхшов мўккиси гарчи намдан ва сирпанишдан сақласа ҳам, қизғиш лой ёпишганидан зил бўлиб, қадам узишни хийла мушкуллаштиради. Зум ўтмай тоғ ўрқачлари ўртасида жилваланиб турган пуштиранг шафақ қорайиб, шу билан кунга ҳам хотима ясалди. Боягина бўзариб кўринган осмон тиниқлашиб, тепасида бирин-сирин анварий юлдузлар ёна бошладилар.

Сайёд бир неча дақиқа йўл юрганидан сўнг (қоронғиликда йўл ҳам одатдан ташқари узоқ туюлади), неча йиллар ўзи юриб ҳосил қилган сўқмоққа чиқиб олди. Дарёга яқин жойда — сайхонликда туртиб чиққан тепалик ва унинг устида якка ўсган баланд арчанинг қорасидан тусмоллаб тегаликка яқинлашганида

атроф буткул қорайди. Фақат тоғдагина кузатиш мумкин бўлган йирик-йирик юлдуз шодаларининг қуршовида ёнбошлаб турган ҳилолнинг кумуш нурлари ҳам оқшомнинг қора ҳижобини ёриб ўтолмас, аммо шумшайган дарахтлар ва ғўдайиб турган кўмирдек тийра тоғларнинг ажралиб кўринишидан оқшом пардаси қоп-қора эмас, ним кулранг тусда эканлиги аён бўларди.

Теварак жимжит эди, тўсатдан тун бағрини тилиб юборгудек аянчли янграган товуш сайёдни сескантириб юборди. У на айиқнинг бўкиришига, на бўрию қашқирларнинг увлашига ва на силовсин чинқириғига ўхшамас, таниш туюлса-да, чол нималигини англамаётган ўзгача бир оҳанг бор эди. Бир оз доводи раб турганидан сўнг, ҳар эҳтимолга қарши милтиғини қўлига олиб, товуш келган томонни — тепаликни чоғлаб юрди. Яқинлашар асноси, дастлаб чўчитиб юборган хавф ҳисси йўқолиб, ўрнини қизиқиш эгаллади. Тепаликка етганда батамом хотиржам бўлди. Шамол қаердандир сургаб келтирган дарахтнинг хийла катта шохи арчанинг йўғон танасига илинган, унинг устида хас-хашак ва балчиқ жамланиб, остида ғоваклик ҳосил бўлганди. У ерда нимадир ожизгина шитирлар, аҳён-аҳёнда чақалоқ овозидай майин фингушув эшитиларди. Чол шохни кўтариб, тирик мавжудот устига энгашди. Бу ҳозиргина туғилган ит эди. У заиф оёқчаларини дам-бадам қимирлатиб қўяр, юмук кўзларини очишга беҳуда уринарди. Ҳали шаклланмаган мурғак сезгиси дастлабки янгилик — совуқни илғаб олганидан, онасининг совиб улгурмаган жонсиз бағрига қапишганча, дир-дир титрарди. Ёнида ўлик туғилган бир нечта ит болалари жим ётишарди.

Сайёд қаердан келиб қолгани номаълум бўлган она итни ва болаларини тепаликка кўмди ва тирик қолган жониворни халтасига авайлаб ўраб олди-да, йўлида давом этди.

Ит кун сайин улғая бошлади. У бўрибосар эмас, оддийгина хашаки ит эди. Муродали бундан кўп қайғурди, бироқ бир эрмак-да, деб парвариш қилаверди. Бўрибосар бўлганида эди, сайёд унга Йўлбарс ёки Қоплон сингари дабдабали исм кўярмиди... Кўзига кулранг кўринганидан уни Кўктой деб атай бошлади. Кучук ҳам бу исмга кўника қолди: кўникиш унинг дастлабки ҳаётий дастури эди. Табиат ато қилган сезгилар ёрдамида туя бошлаган кўкатлар, гуллар, турли-туман дориворларнинг ўткир, хушбўй ва дарё моҳларининг намчил ҳидларидан бўлак ит учун яна бир қадрдон ҳид бор эдики, бу, ўзининг таваллуди билан димоғига сингган ва шу кўйи ўрнашиб қолган — онасининг ҳиди эди.

Муродали Кўктойни узоқ қишлоқдан етаклаб келган эчкининг сути билан боқа бошлади. Бир ойдан сўнг унинг сийрак ва кулранг юнги қорамтир тус олди. Энди у юмшоқ гўшти амаллаб чайнай оларди. Сайёд ёғоч тилиб, унга уйча ясаб берди ва тагига увадаси чиқиб кетган пахталигини тўшаб қўйди. Унинг бор-йўқ меҳрибончилиги шу билан тугади.

Муродалининг бутун умри мана шу тоғ бағрида овчилик билан ўтди. Бу отамерос касб унинг ҳаётининг моҳияти эди.

Қўшни тоғлардаги ҳамкасблари кўп марта унга бўрибосар боқишни маслаҳат қилишган, узлатга кўникканидан ва умуман, ҳайвон зотини фақат тирикчилик манбаи ҳисоблаганидан Муродали кўнмай келар, энди эса шароит бир дастёр итни тақозо этиб турганда, пешонани қарангки, у бўрибосар эмас, жайдари ит чиқиб турибди. Бундан даставвал куюнган Муродали кейинроқ ҳатто хурсанд ҳам бўлди: овчи итмас, шу атрофда капалак қувиб юра беради, шикорга чиққанда сайёдни чўчитиб ҳалақит берувчи ит унга керак эмас, ҳақиқий сайёд фақат ўзига ишониш лозим. Боз устига, тўрт оёқли мавжудот борки, унга

фақат бир парча қўрғошин раёдир, таажжубки, одамлар бу тоифага итни дахлсиз биладилар, уни ўзларига дўст кўрадилар. Муродали шундай ўйларди. Шундай ўйлашга кўникиб қолган. Омади юришмаган сари қайсарлиги кучайди, итга эҳтиёжи ортган сари Кўктой кўзига хунук кўринаверди. Бўрибосар бўлса ҳам гўрга эди...

Орадан бир йил ўтди. Кўктойнинг юнги дағаллашиб, жуссаси йириклашиб, росмана итга айланди. Муродали эса энди шабкўр; аҳёнда бир касал ҳайвон ё қуш отиб келарди, холос. Аммо Кўктойни бирор марта бўлсин ўзига ҳамроҳ қилмади, уйдалигида ҳам унга айтарли эътибор бермасди, ўлжадан ҳам бенасиб қўймасди. Кўктой борига қаноат қилар, қорни тўйгач, ўз паккаси — тепалик атрофини тутиб кетган оқ, сариқ, бинафша, қизил рангли гуллар, айниқса, чолнинг елкаси баравар ўсган қораандизлар оралаб чопқиллар, гоҳида биронта кўнғиз ёки чаққон чигирткани топиб оёқлари билан пачақласа, гоҳида тутқич бермас капалакларнинг кетидан қувиб юрарди. Аммо йиртқичнинг ўкириги ва қушнинг патирлашини эшитиб қолса борми, дарҳол думини қисиб йўсинлар орасига беркиниб оларди. Унинг бор-йўқ дунёси — ўз уйчаси ва мана шу сабзор эди.

Кунлардан бир кун сайёднинг сира ови юришмади. Тоғу тошлар оралаб узоқ тентирадики, ўлжадан дарак йўқ. Кун бўйи шаррос қуйиб турган ёмғир кечга яқин кучайиб, шамол аралаш унгуларни савалай кетди. Ҳавонинг айниб турганини, кучли жала қуёш эҳтимоли борлигини Муродали тундаёқ пайқанди. Сайёд энди умидини узиб ортига қайтмоқчи бўлгандики, эллик қадамча нарида катта харсангтошнинг устида турган ёввойи эчкига кўзи тушди. Бирмунча вақт гарангсираб турганидан сўнг, ниҳоят ўзига келиб, шошиб эчкини нишонга олди. Шу пайт,

кунмә-кун тахдид солиб турган ва қачонлардир юз беришини Муродали кўрқув билан ҳис қилиб юрган воқеа рўй берди: бирдан теварак хиралашиб, кўз олдини зулумот қоплади. Аммо бахтига бу узоқ давом этмади, бир оздан сўнг, ғира-шира қоронғиликда боши узра қанот қоқаётган ажални пайқамай турган эчкининг қорамтир танаси кўринди. Ов шарорасидан вужудидаги ваҳм тез тарқаган сайёд бир муддат сайдни мўлжалда ушлаб турди, сўнг ишонч билан тепкини босди. Худди шу пайтда момақалди роқ гумбурлаб, Аловуддин осмонига дарз кетди, яшин чақнай бошлади. Тамом... умр ўз манзилига етди. Қандай сайёд эди-я, Муродали. Бу атрофда у билан беллашадиган мерган, унинг олдида ўз ўлжаси билан кеккаядиган овчи йўқ эди. Мана, юз қадамдан бехато урадиган, ҳокими мутлақлик даражасида неча йиллар Аловуддиннинг эрка ўғлони бўлиб келган Муродали энди бирор жойидан заҳмланмай, майда тошларни думалатиб югуриб кетаётган эчкининг орқасидан шармандаларча қараб турибди! Назарида, ҳайвонлар пана-панадан бошларини чиқариб уни мазах қилишар, баъзилари ҳатто бир неча қадам нарида бамайлихотир йўрғалаб юришаётгандек эди. Осмон ҳам унинг ҳолига ачиниб кўз ёшини тўкарди. Раҳм-шафқат сайёд учун тамомила бегона нарса. Ҳозир ҳам у ўзига эмас, бой берилган ўлжага ачиниб турарди. Аммо бу узоқ давом этмади, совуқ Муродалини воқеликка қайтарди. Ва дафъатан, бу воқелик ўзининг бутун даҳшати ва муқаррарлиги билан вужудини яшиндек кесиб ўтди.

Савол аломати Муродалига ёт эди, унинг учун ҳамма нарса мунтазам очиқ ва равшан, хаёли доимо ўта жўн ва итоаткор дарак гаплардангина иборат эди; мухалиф фикрлар ҳеч қачон миясида туғилмас, камдан-кам ҳоллар, масалан, бирор еридан яраланмай бус-бутунича ўлиб ётган ҳайвон ва бошқа баъзи ис-

тисноларни ҳисобга олмаганда деярли ҳеч нарса уни таажжубга солмасди. Энди-чи...

...Теваракда ҳеч нарса ўзгармас, ҳамма нарса абадий: осмон, қуёш, тоғлар... Ҳаммаси абадий... Аммо бир оз муқаддам бўлганидек бирдан ғойиб бўлишлари ҳам мумкин.

Муродали милтиғига ихлос билан тикилди, титроқ бармоқлари билан негадир силаб ҳам қўйди. Унинг умр бўйи эътиқод қўйиб келган нарсаси — қўшотари ва ёлғиз ишончи — омад бўлса, биқиниш, пайт пойлаш, қувиш ва ўлдириш билан ўтиб бораётган бутун ҳаёти — муршидлик вазифасини ўтайдиган ва иззатнафсини ардоқлайдиган ов жараёни эди. У эса милтиқ ва омад тимсолида гадаланарди. Улар доимо Муродалига иттифоқдош, фақат осмон, қуёш, тоғлар ёр бўлмадилар, ундан юз ўгирдилар.

Ҳавонинг совуқлигига қарамай, сайёднинг вужуди жиққа терга ботди. Назарида ортига қараб йўлга тушганига бир неча йиллар, асрлар ўтгандек эди. Унга ўзининг ҳансирашидан бошқа ҳеч нарса: на ёмғирнинг ва на шамолнинг товуши эшитиларди. Тепаликка етганда батамом мадори қуриди. Берироқда қаққайиб турган тошга ўтириб чуқур тин олди. Шу кўйи узоқ ўтирди. Тутуннинг ачқимтир иси димоғини қитиқлай бошлагандагина чирсиллаб тутаётган арчага кўзи тушди. «Яшин тегибди, — хаёлидан ўтказди чол. — Кўктой қаёқда экан?».

Сайёд ҳар куни овга кетаётганида ити ҳам унга эргашар, дарёдан ўтиб, тепаликнинг ёнига етишганда сайёд уни шу ерда қолдириб, ўзи тоққа чиқиб кетарди. Шу пайт шамолнинг кучайиши ҳисобига ёмғир сусайди. Унинг селдек қуйилишидан баттар кўпириб кетган дарё қирғоғига «тошай-тошай», деб турар, тўлқинлар айқирғи еру кўкни тутган, шамолнинг улаши эса бу шовқинга қўшилиб янада ваҳимали манзара касб этганди. Совуқ анча ўзига келиб қолган

чолнинг суяк-суягигача таъсир қила бошлаганда дарё қирғоққа кўпириб чиқди. Бундай шароитда дарёнинг хошияларини илғаб олиш тугул, чапараста ҳўл чиммат тўсиғидан бир қулоч нарини ҳам кўриб бўлмасди. Борлиқни тоғ нафаси ва анвойи кўкатларнинг бўйлари аралаш балчиқ ҳиди тутган. Дарё қирғоқларидан илдизи билан қўпориб ташланган қашқарбеданинг чучмал, қора зирк ва зиранинг ўткир ҳидлари, тиканли дарахтларнинг ўзига хос намхўш ва бошқа саноксиз ўсимликларнинг аралаш бўйлари ва балиқ ҳиди бетўхтов ўзгариб, бир-бирлари билан алмашиб турарди. Аммо чол уларни мутлақо сезмасди.

Дафъатан, қандайдир илиқ бир нарса қўлларини ялай бошлади. Узининг ўйи билан ўтирган сайёд итининг келаётганини ҳам кўрмай қолганидан ўксинмади, негадир ҳайрон ҳам бўлмади. Фақат қақшаган бармоқлари билан ҳам қўрқувдан, ҳам совуқдан дирдир титраётган итнинг ҳўл жунини силаркан, «Кўктой, Кўктой», деб эркалаб қўйди. Хўжасининг дағаллиги ва безътиборлигига ўрганиб қолган ит бундай тасодифдан севиниб кетди: думини тўхтовсиз ликонглатиб, бир неча бор ҳуриб ҳам қўйди. Ўзи тушунмаса-да, туғма сезгиси билан мудом шундай муносабатга муҳтож эди: сайёднинг дағал қўлларида шу пайтгача билмаган олий лаззат ва ҳаловатни сезди. Кўктой бесўнақай бармоқлариңи «чалоп-чалоп» яларкан, бу пайт ундан бахтиёр жонзот йўқ эди. Ақлли кўзларида ўтли меҳр жилва қилар, бу боланинг — онага, ёвуз ва кимсасиз тоғу тошлар исканжасида ягона ҳамдами бўлган кимсага, ўз танасининг бир аъзосига бўлган муносабат эди. Бундаги қолган барча жонзотлар унга ғаним. Бу муносабатни жониворнинг адолатли қалби ва бетаҳлил ақли вужудга келтираётганди.

— Куним битди, Кўктой, — деди Муродали. Титроқ овозини ёмғирнинг товуши босиб кетди, аммо

чолнинг бу билан иши йўқ. У ўзига ўзи, тўғриси тааллуқсиз — бўшлиққа гапираётганди.

— Ёшимни яшадим: саксондан ўтган бўлсам-ов... Энди дам олишим керак. Довруғи кетган мерган эдим, осмондаги қушни кўзидан урардим, айиққа қўлимда пичоқ билан рўпара бўлган вақтим бўлган — энди чумолига ҳам кучим етмайди. Ўзим учун яшадим, ўзим учун ўляпман. Ҳеч кимга нафим тегмади. Ўлигим махлуқу қузғунларга ем бўлади. Майлига, уларнинг менга ҳақлари бор. Улар сени ҳам тинч қўйишмайди...

Мудроқ кайфиятда гапираётган сайёд сўнги сўзидан бирдан чўчиниби, уйқудан уйғонгандек бўлди. Ҳатто хира кўзлари ҳам равшан тортиб кетди. Тошдек қалби фавқулудда юмшаб, унда етти ёт бегона бир туйғу жонланди: вужудига тушунарсиз илиқлик югуриб итига тикиларкан, дафъатан ўзи англамаган ҳолда айтган охириги сўзи сабабу оқибатлари билан намоён бўлди. Бу, кўп йиллар муқаддам уйқуга кетган инсонийлик туйғуси эди.

Кўктой овчи итлар зотидан эмас, Муродалининг раъйсизлиги билан махсус ов сабоқларидан ҳам ғофил қолди, кўрқоқ ва ношуд бўлиб ўсди. Кунини кўролмайди, аксинча, ўзи йиртқишларга ем бўлади. Нима қилиш керак? Мана, тагин кўзини қоронғилик қоплади. Ҳайдаса-чи?

Муродали тўсатдан ўрнидан кўзғалиб, «Кет, Кўктой, кет!» — деб дағдаға қилди. Ит чолнинг овозида ғалати таҳдид оҳангини сезиб, серрайиб турарди. Сайёд уни қўли билан итариб, фавқулудда жазавага тушди: «Йўқол, дейман, йўқол, кет бу ердан!..» Ит чолнинг вожоҳатидан ҳам кўрқиб, ҳам тушунмай истар-истамас орқасига қайрилди, лекин сал нарига бориб тўхтаб қолди, ҳозир чақирса керак, деб ўйлади чоғи.

— Кет, кет! — деб қичқирди чол қўлидаги милти-

ғи билан пўписа қилиб. Аммо бирдан ҳовуридан тушиб: — Қишлоққа бор, Кўктой, сени у ерда ҳайдашмайди, боқишади, — деди. Ит кетмади, ора-сира ғингишиб кўяркан мўлтираб тикилиб тура берди. У ер-бу ерда арчанинг кўмирга айланган шохлари ётар, ҳамон тутаб турган яланғоч танаси ҳам синай-синай, деб турарди. Ит арчанинг бўғиқ товушда ғижирлаб турган танасига аҳён-аҳён қараб кўяётган бўлса ҳам, қимирламади. Қаёққа ҳам борсин: уйига кетай деса — тошиб чиққан дарёдан кўрқади, борадиган бошқа жойи йўқ. Тепалик ўзини уйидагидек сезадиган ягона маскани эди. Бу ерда таниш бир ҳид бор, ҳатто тепаликни энлаб ўсган майсаларнинг ҳам ҳиди бўлакча.

Сайёд ўзидан ўн қадамча нарида ётган жонивордан заиф кўзларини узмай, бир йил муқаддам худди ўша ерда юз берган тунги ҳодиса ёдига тушди ва шу асно қалбида бетайин ўтмиш кечинмалари кўзғалиб, жаҳолатда яшаган ҳаёти бирдан бошқача тус ола бошлаган бу янги дунёнинг ранг-баранг жилолари остида нақадар бенур ва бешуур бўлиб кўринаётганини ва бу тасодифий ўзгарув ёвуз табиат ҳукмида қолаётган ит туфайли эканини ҳис қилди.

...Нишон мили қорайинқираб турган итнинг танасида ўз манзилини излаб тебранар, тепкининг устида турган, боягина Кўктойга юксак лаззат ато этган бармоқ ҳам, милтиқ дастасини ушлаб турган қўл ҳам, дунёни янгидан кашф этган вужуд ҳам асабий қалтирарди.

Узоқ вақт қимирлаб турган нишон, ниҳоят бир нуқтада тўхтади. Бу, маҳорати камолга етган пайтларидеги йўналиши аниқ, ҳар қандай чапдаст махлуқотни ҳам доғда қолдирадиган тошдек қотувчи ҳолат эди.

— Кўкто-ой!!! — фарёд қилди чол. Унинг фарёди

Ўқ товуши билан баравар янгради. Шамол бу қўш овозни ёмғирларга ўраб, узоқ-узоқларга олиб кетди.

— Тегмади! — алам билан шивирлади чол. — Тегмади! — қувонч билан қичқирди чол. — Тегмади-я? — деди у ниҳоят таажжубланиб.

Муродали узоқ вақт шу тахлит туриб қолди. Сўнг, энди бу дунёда бошқа қиладиган иши қолмаганига иқрор бўлди. Шу тобда «ғирч» ағанаб, бўлак-бўлак сочилиб кетган арчага тикиларкан, кўзлари биринчи бор намланиб, ёмғирдан ҳўл бўлган кекса юзига илиқ ёшлар сизиб чиқди. Сайёд қўшотарини кўтариб номаълум дунё бўсағасида тураркан, унинг табиатга ажал ташишдангина иборат саксон йиллик ҳаёти лип этиб кўринди-ю, шу заҳоти сўнди ва миллион йиллар мобайнида табиат яратиб қўйган жамики нарса: чўққилари абадий қор билан қопланиб ётган кўҳна Аловуддин, ундаги сайроқи қушлар билан тўла кўм-кўк навогоҳ ўрмон, беозор ҳайвонлар, чол умрида астойдил ҳидлаб кўрмаган хушбўй ўсимликлар, анвойи гуллар ва шишадек тиниқ осмондаги нурафшон қуёш — ҳаммаси, ҳаммаси ғойиб бўлди.

Ҳурибой Мирзакаримов (Андижон)

АНДИЖОНИМ

Замин зарчашмаси дерман заристон Андижонимни,
Азиз тупроғин ўпгум ранг-баранг кон Андижонимни.

Тотиб шарбатларини қутлагай боғбонларин ҳар ким,
Жаҳонда билмаган йўқ ҳеч бир инсон Андижонимни.

Сухан бўстонидир халқи, талаффуз бобида машҳур,
Такаллуфда кўринг келганда меҳмон Андижонимни.

Ажаб санъат макониким, кўрибдур тарихи дунё,
Бугун кўрса эди Бобур ғазалхон Андижонимни.

Кийиб барнолари атлас, йигитлар қомати шамшод,
Сайргоҳида кўз-кўзлар фаровон Андижонимни.

Вилоятлар аро кезсам, ҳавас-ла тилга олгайлар
Палов, кўк чойи элда белга дармон Андижонимни.

Униб ўсган элинг фахрин дилингдан ёздинг, эй
Елқин,
Бу оламга мисол айлаб дилистон Андижонимни.

ҲАЁТ САБОҚЛАРИ

Мен ҳаёт дарсин ўқиб, топдим ҳаётимга қанот.
Бу ҳаёт мағзида бор минг бир сабоқ ҳам илтифот.

Унда бор виждон, вафо, дўстлик, ғурур, гашти сафо,
Жон фидо қилган билур, қандай гўзал боқий ҳаёт.
Яхшилик бирла жаҳон кенг ҳам қолур хўп яхши ном,
Кўп ёмонликдан бўлур тор сенга ҳатто коинот.
Одамий бўлган ҳаётнинг гаштини сургай мудом,
Беҳаёлик келтирур одам бошига мушкулот,
Эл учун қайғурса ким, эл унга шайдодир абад,
Мард эрур, нодон эмас ҳар ишда кўрсатган сабот.
Ёлқино, токи ҳаётсан, бор шу йўлдан озмайин,
Элда ёзгайсан қанот ҳам мушкулнинг бўлгай кушод.

УЙҚУДА

Эй кўнгул, кўзғалма тонг отганда, жонон уйқуда,
Бас ҳузур қилгин боқиб, ётганда жонон уйқуда.

Сайр этиб ойдинда, ҳеч уйқуга муҳлат бўлмади,
Майли ором олсин ой ботганда жонон уйқуда.

Оҳ уриб ранжитмагин, булбул чамандин кетмасин,
Қийналур гулшанда жон қотганда жонон уйқуда.

Ҳамла қилма эркига, сурсин ҳаловат гаштини,
Юзи гуллар рангига ботганда жонон уйқуда.

Боқ анга, лаъли лаби жилмайса уйғоқ англама,
Тонг насими хуш келур тотганда жонон уйқуда.

Ёлқино, ёр ёнидан тонг чоғи ҳаргиз жилмагин,
Ранж чекур васлини йўқотганда жонон уйқуда.

ҲОФИЗ ШЕРОЗИЙ ҲАЗАЛИГА МУҲАММАС

Зарбулмасал бўлибдир тонг палласида ҳулқар,
Афсонага ўрин йўқ, фикримни ёди чулғар,
Ул маҳвашим хумори ҳар кун дилимни тирнара.

Қўл тортмагум тилакдан, лутф этмагунча дилбар,
Ё жон кетар танимдан, ё васл бўлур муяссар.

Қаҳринга олма, эй зот, кулгизмагин ғанимга,
Ҳажринг юкини ортмоқ етмасми гарданимга,
Қилсанг гумон мабодо ишқингда куйганимга
Ўлгач очиб мазорим, боққил ўлик танимга,
Бағрим ёниб, кафандан кўкка чиқар тутунлар.

Ёдинг-ла кун кўрурман, етгайми сенга нолам,
Жонимни олу шод эт, ўзингдадир хаволам,
Меҳрим шаробига лим тўлсин десанг пиёлам,
Кўрсат юзингни, жонон, танг қолсин аҳли олам,
Оч лабни, эр-аёллар қилсун фиғон баробар.

Ўнгу тушим баробар ғайратдадир лабингдан,
Лафзимга лом келмас, ҳайратдадир лабингдан,
Шаҳдини деб вужудим заҳматдадир лабингдан,
Жон лабга келди, кўнгил ҳасратдадир лабингдан,
Мақсадга восил ўлмай жон чиқмоғи муқаррар.

Ҳасратларимни тинглаб, англармисан фиғоним,
Бўстони сўз лабингдан ором бағишла, жоним,
Лафзинг етиб, бу кўнгил тўлсин, ширин забоним,
Оғзингни шавқи бирла қийналди хаста жоним,
Йўқсиллар ул оғизда ҳеч ёд этилмагайлар.

Дилдор сезиб ғазалнинг нозик жиҳатларини,
Дил дафтарига битса жамийки шартларини,
Ёлқин рисола қилса эзгу ниятларини,
Ёд айласа ошиқлар яхши сифатларини,
Ҳар ерда, ҳар йиғинда Ҳофизни номи янграр.

Баҳодир Муродалиев (Андижон)

ЖУРАЛАР

— Яхшилаб бос! — деди Жумавой томдаги хотинига. — Сигмай қолмасин, мўрининг ёнига яқинлатма, чакка ўтади.

У паншахасини кўндаланг турган маккапоя боғига санчди-да, азод кўтариб хотинига узатди. Юқориланган маккапоядан ҳар хил қипиқлар тўкилди, Жумавойнинг терлаган бўйнини қичитди.

— Эрталаб олиш керак эди, шабнамда! — деди у норози оҳангда. — Бир шоширдинг, бир шоширдинг. Ичим хашакка тўлди.

Хотини поянинг шитирлашидан унинг овозини эшитмадими ё эшитмасликка олдими, индамади.

Фарам яримлаганда дарвоза очилиб, Сойиб сўйлоқнинг ўғли кўринди. Жумавойнинг юзи ёришди.

— Нима гап?

Бола Жумавойнинг бошидаги оқ рўмолига жиндек ҳайратланди.

— Дадам айтиб ке деди!

Юқоридан хотини кузатиб турган эканми, овози келди:

— Харидорингиз келибди-да, а?

Паншаха дастасига суяниб турган Жумавой:

— Ҳа! — деб қўйди, хурсандчилигини яширолмай.

— Чироғингизга ёғ қуйилди. Ўзи қочолмай турувдингиз! — деди хотини қўлидаги ўроқни туйнук устунига илиб, кейин «сўйлоқ»нинг ўғлига қаради. — Бор

отанга айт, Жумавой акам иш қиляпти экан, дегин! Нимага қараб турибсан, қани, жўна!

Жумавой суҳбатни бу хил авж олишини кутмаганди. Ўзи учун хотини жавоб қилгани унга оғир ботди. У хотинига ўкрайиб қаради-да, дарвозага етган болага бақирди. Лекин овози чиқмади. Маккапояннинг чанги димоғига ўрнашган экан, томоғи ачишиб, кўзидан ёш қуйилди.

— ...Ҳозир бораман! — дея олди зўрға.

— Шу кетганингиз бўйи хуфтонда келасиз. Ярми қолди-ю, олиб қўя қолайлик!

Жумавой паншахани деворга суяб:

— Қўй энди, қолганини эртага оламыз. Ёмон чарчадим, — деди хотинига.

— Бировнинг иши бўлса чарчамайсиз. Ўзингизни билинг. Ёмғир «шир» этса ҳаммаси қорайиб кетади.

— Ҳеч нарса қилмайди, — деди у бепарво. — Устига қорақоғоз ёпиб қўяман.

Жумавой хотинининг жаврашига қулоқ солмай, кийимини алмаштириб кўчага чиқди.

Жумавойни Сойиб сўйлоқ дарвозадан чиқиб, кутиб турган экан. Уни кўрди-ю, қувониб кетди.

— О... келдингми-е. Шерзодчигим ҳаммасини етказиб келди. Жуда хотираси кучли-да. Долимжонга сотган «Москвич»имнинг номерини билади. Бўлмаса қанча бўлди. Ундан кейин нечтасини алмаштирдим. Ишинг кўп бўлса қолавермапсан-да, Асқар қўймади. «Жумашни айттириб ке», деб. Коробка ишдан чиққанми дейман, шаҳарга чиққаннимизда чиройликкина юривди-а!

— Яхши эди, — деди Жумавой унинг гапини тасдиқлаб. — Ғам қилма, ҳозир кўрамиз.

Жумавой Асқар билан сўрашгач, машинанинг капотидаги кийимлардан ўзига мосини олиб кийди. Енглариини шимариб ўрага тушди.

— Ун еттинчини узат!

Сойиб асбоб-ускуналар солинган чарм халтачадан ўн еттинчи мурватиинг калитини олиб унга узатди.

— Халтачани шу ерга қўй, керагини олаверасан.

— Қўл банд, олиб бериб туравер!

— Жума! Одам энгашавериб қийналиб кетар экан.

Асқар бўлса мендан баттар. Лучшиси Шерзодчикдан фойдалан.

Жумавойга уларнинг тиззасидан пасти кўринади. Овози эшитилади. Билмаган экан, Сойибнинг уйда киядиган чалвори роса хунуг-а?! Буни шаҳардан ўрганган. Қишлоқда ҳали урф бўлмади. Кинолардаги асирга тушганларнинг кийимидай йўл-йўл. Илми бор, одамлар индамайди. Жумавойга ўхшаганлар кийса борми, калака қилишавериб, ечиб олишдан ҳам тойишмайди.

Жумавойнинг бўйни толиб кетди. Бошини чапга, ўнгга буриб дам олган бўлди.

— Шерзод, тозароқ латта ол!

— Аянгдан сўра Шерзодчик! — деди Сойиб ўглига. — Жумавой, мановини уриб ол! Миянг яхши ишлайди.

Олдинги эшик остидан ярим стакан келди. Унинг ортидан Асқарнинг бир паррак гўшт тутган йўғон, жунли қўли кўринди.

— Бу колбаса эмас! — деди у. — Қазил Отнинг гўштидан. Қазил, иссиқ деб, бизда ҳеч ким емайди. Ўзи зўр нарса.

Жумавой қазининг ёғини ея олмай ўранинг бурчига ташлади. У шундагина Асқарнинг оёқлари орасидаги яримлаган шишани кўрди.

— Асқар спирт олиб келмаганмидинг?

— Турсунбой бечора умид билан дўкон очади. У ҳам доктордан фойдалансин.

Асқарнинг туфлиси ташланган сигаретни эзғилади. Пойабзал жуда катта кўринади. Размериям ўзи қирқ тўрт ёки қирқ беш. Жумавойга қирқидан олди-

риб берганди. Ранги ёқмади. Қора бўлса, бошқа гап. Сариқ, рангми?!

Асқарнинг овози эшитилди.

— Биз тенгиларни ичида фақат сен ўқимадинг-да, Жумаш.

Жумавой Шерзод келтирган латтанинг чангини қоқиб терини артди.

— Уқиганман.

— Қағда, Чувамадами? — деди Асқар писанд қилмагандек.

— Йўқ, Киевда!

— Киевда?! Вей Сойиб, эшитяпсанми, Киевда ўқиганмиш. Бирга ўсиб билмаган эканмизда-а? Нимага ўқигансан?

— Шофёрликка.

Асқар хахолаб кулди. Сойиб ҳам қўшилди. Асқар кулгудан зўрға ўзини тўхтатди.

— Бошқа ер қуриб кетганмиди, шофёрликка ўқишга, Жумавой.

— Атайлаб борибманми у ерга! — деди Жумавой хижолат тортиб. — Армиядалигимда ўқитишган-да.

— Бундай демайсанми? Бари бир шофёрлигинг бўлмайди. Ҳеч бўлмаганда манави сўйлоқ сингари қурилишга бухгалтер бўлишинг керак.

Асқарнинг гапидан Сойиб руҳланди.

— Мен неча марталаб айтдим. Уқишга кир. Шофёрлигинг касбмас. Ўзим ёрдам бераман, дедим.

— Сен ҳар йили ўқишга киргизасан! — деди Жумавой жаҳлланиб. — Ке, болтни ушлаб тур, мен тагидан қотираман. Бултур борганимизда самоварда ошни еб қайтавердик. Уқиш ҳақида оғиз очмадинг.

— Ўзи гапиришга фурсат бўлмади-да. Қайсинисини ушлай? Шуними? Ҳа, мана қотиравер. Асқар! Ушанда дегин, Пахтаободдан нари жўнаворганмиз. Домланикига киролмаганмиз. Кирсам, Жумавойни албатта гаплашардим. Яна дегин, қуруқ борганмиз. Унга

беш-ўн кило девзира гуруч, уч-тўрт кило ёнғоқ-понғоқ олволиш керак. Жумавой ўша куни этикда экан. Тешавойнинг бозордан олган янги туфлисини кийдириб олганмиз. Туфли бунга катта. Циркнинг масхарабозларига ўхшайди. Ортидан биз куламмиз. Бир кексароқ ҳазилкаш одам нима деди дегин: «Ука оёғингизни туфли қисмаяптими?».

Сойиб, Асқар, бу гал Жумавойнинг ўзи ҳам кулди.

— Сойиб! — деди Жумавой бирданига. — Ушанда берган эллик сўминг сал қолибди эсдан чиқишга. Якшанба куни бераман.

— Э-э-э кайфиятни бузма! Эллик-олтмиш сўм оғайнигарчиликда нима деган гап! — деди Сойиб.

Сариқ туфли ўртасида яна битта шиша пайдо бўлди.

Сойиб сал энгашди.

— Жумавой менга қара! Бугун тугайдими?

— Йўқ, улгурмайман.

— Аттанг, — деди норози оҳангда Сойиб. — Эртага ишга миниб бориш керак эди-да.

— Шунга ғамми? Соат тўққизгача Жумавой отдай гижинглатиб, кейин ишга кетаверади, — деди Асқар ишонч билан.

— Жон дўстим, шундай қил! Эрталаб келсанг, бемалол ўзинг кириб давом эттираверасанда-а?

— Сени чақириб юрсинми бўлмасам, — деди Асқар. — Қолаверса, машинани сенга қараганда шу кўп минади. Чиқ энди, Жумаш, манавини бемалол олайлик.

Жумавой уйига кеч қайтди. Қишлоқ кўчасидан ўзи якка келаркан, дўстларига ҳаваси келди. Уқиёлмаганига афсусланди. Ушанда у ҳам юрармиди шуларга ўхшаб.

У чарчаганига қарамай эрта турди. Нонушта қилмади. Болаларни уйғотиб юборишдан чўчиб, оёқ учи-

да уйдан чиқди. Дарвозахонага етганида хотинининг овози келди.

— Саҳарлаб менга билдирмай югурганингиз билан қадрингизга етмайди улар. Улар сизнинг тенгингиз эмас. Чумчуқ ҳақкага тақлид қилиб оёғи айрилиб кетган-а!

Жумавой дарвозани қаттиқ ёпди-да, йўлга тушди. Хотин киши бир нарсани тушунадимики, унга тушунтирсанг...

ЗУМРАД ХОЛАНИНГ КЕЛИНЛАРИ

Чорпояда неварасининг сўкилган шимини тикиб ўтирган Зумрад хола кўзойнагини сал юқорига кўтарди-да, игнани матога санчиб: «Қудам ажойиб эди-да, раҳматли... Маъракасини ўтказиб келавурманг! Қирқи ўтгунча туринг. Буларга мен қараб тураман!»— деди тут остида кир ювиб ўтирган келинига.

Сожидахон бир қараб қўйди-ю, ғудраниб, кирни жаҳл билан ювишга киришди.

Хола келинидан норози тўлғаниб, кўрпача устига сурилди. Шу пайт айвонда кирга сув иситаётган неварасига кўзи тушди.

— Ҳой Сожидахон, анови Убайингизга айтинг, қаттиқ ўтин ёқмасин! Хас-хашак билан иситсаям бўлади-ю.

Келин ўтирган жойида бўғриққан қўлларини силкитди.

— Ҳу, яралмай ўли Шиприндилардан ёқ, шиприндилардан! Ҳозир ўтинга қирон келган.

Бола тушмагур қутуллолмай турган эканми, иштонини баланд кўтариб: «Ўзиз ёқинг бўлмаса!»— деди-ю, ура қочиб қолди.

Келин қарғаб-қарғаб ўчоққа бир уюм майда-чуйда хас-хашакларни тикиб кетди. Ўчоқ тутай бошлади.

Мўри яхши тортмай, тутун ўрлаб, Зумрад холага

ура бошлади. Кампир безовталанди. Сожидахонга гапиришга ботинмади. Урнидан турмоқчи эди, бели зирқираб туришга қўймади. Учакишгандай суприндилар нам эканми, тутаб-тутаб анчадан кейин гуриллаб кетди.

Кампир ишини тугатиб, яна чокбоп нарсаларни қидирди. Бу орада келин кирини тугатди. Айвон сўрисидаги ўраб қўйган хамирини бориб кўрди. Афтидан, кўлчиган бўлса керак, тоғорадаги ортиқча болаларнинг тўн-пўнларини олиб ташлаб, фақат дастурхонни қолдирди-да, тўғри ҳовли этагидаги ғўзапоя ғарамига қараб юраркан, қайнонаасидан:

— Нонимни Холисхон ёпиб бераман деганди. Мен маъракага уч-тўрттасини айтиб қўяйин, нима дедингиз? — деб сўради.

Кампир маслаҳатдан хурсанд бўлсаям ташига чиқармади.

— Майлингиз! — деди.

Зумрад хола келини ғарамдан ўтин суғурганча жим турди-ю, кўтариб кетаётганда ўзини тутолмади.

— Ўтинни исроф қилманг, қизим, бир боғиям етар!

Келин таққа тўхтади-да, жаҳл билан ғўзапояни йўлакнинг икки четига экилган барра пиёз устига ташлади.

— Бировга иш қилдираётгандан кейин сал мўлроқ берсам нима бўпти?! Шу ўтин қуриб кеткурам олтин кўринмай ўлсин-да? Энди қадамимизниям санаб босамиз!

— Қизим, барини ўзийнардиги фойдайнарсиз, деб гапираман. Осонликча тўпламагансизлар ахир!

Сожидахон рўмолини ечиб, пешонасидан қайта сиқиб боғлади.

— Қийналсак, ўзимиз қийналарканмиз. Сизга нима? Утирволиб сайрайверасиз. Яхшиям маслаҳат берадигандан қутулудим.

Зумрад хола бир баҳя туриб қолди. Овози бўғилиб чиқди.

— Отангиздан қутулолмай турувадигизми? Унақа деманг, қизим, гўрида тинч ётсин?

Келин ғўзапояни кўтариб кета туриб пастроқ, аммо қайнонаси эшитадиган қилиб:

— Сизниям кўрарга кўзим учиб тургани йўқ! — деди.

Холанинг ранги оқарди. Қони тўхтаб қолгандай, эти қочган қўлларини бир-бирига ишқай бошлади. Келини дарчага етиб боргач, ортидан бақирди:

— Ҳали қадримни билиб қоларсан. Биқинингни чимчилаганингда ўрнига келмайди!

Келин ҳам шуни кутиб турган эканми, ўшандай оҳангда жавоб қайтарди:

— ...Ўлсанг ҳам туким қимирлаб қўймайди!

Кампир келини «ўлсанг ҳам» дедими, «нимадир бўлсанг ҳам» дедими англай олмай, доғда қолди. Яна унга, жимгина кетавермай, эшикни тарақлатиб ёпгани юзига ургандай бўлди.

Зумрад хола санний-санний олдидаги матоларни четга сурди, игнани ғалтакка санчди. Ҳаммаси кўнгилдагидай бўлгач, бир қўлини сўри панжарасига, иккинчисини ранги билинмай кетган шолчага қўйиб, интилган эди, бели чимиллаб кетди. У негадир бу гал оғриққа ҳам кўнияди. Ерга оёғи текканида белига куч келиб, бир лаҳза тин олди. Сўнгра ярми чорпоя остидан чиқиб турган қуруқ тут шохини оёқлари билан қимчиб, амаллаб кўтарди. Шохча заифроқ бўлса-да, таянди. Пойи билинмай кетган калишни оёғига илди. Дарвозага умид билан, Холисхонлар томондаги дарчага ҳадиксираб назар ташлади. Рўмолини тузатиб, йўлни чамалади. Дастлабки ҳаракатида бир оз қийналса-да ариқчага етиб борди. Ундан тандирга, тандирдан деворга суяниб, дарвозага, дарвозадан

кўчага чиқди. Кўчада ўйинқароқ болалардан бошқа ҳеч ким йўқ эди. Зумрад холага шуниси маъқул бўлди. Уни бу аҳволда кўрганлар нималар демайди. Уч ўғил боқиб, ҳолинг шуми демайдими?! Яхшиям баҳор бўлиб, одамларнинг оёғи тийилди. Бўлмаса бирортаси кўргудек бўлса борми, «Зумрад холанинг болалари қарамай қўйибди», — деб, кўринг томошани.

Кампир туравериб бели қотиб кетди. Қаерга боришини ҳам билмасди. Чуғурлашаётган болаларни чақирганди, эшитишмади. Унинг кўзлари олазарак, бирортаси ўтиб қолишини кутарди.

Шу пайт катта йўлдан велосипед етаклаган Мўминжон кўринди. Кампир ўғлини кўриб хурсандлигидан кўзи ёшланди. Мўминжон ҳам босимини тезлатди.

— Ҳа, ойи, кўчада нима қияпсиз?

Кампир жавоб қилишга улгурмай, ўғли қўлтиғидан олди. Холанинг хўрлиги келиб, йиғлаб юборди.

— Бировни қўлига қарагулик қилмасин, болам! Сизларни шу ниятда боқувдимми, болам?

— Қўйинг, йиғламанг! Неча марта айтдим, юринг, юринг деб, шуларникидан чиқмадингиз. Мана, қассобдан қўй ёғи-қўй гўшти олиб келяпман, — дея велосипед рулига осиглиқ тўрхалтага ишора қилди. — Бизникида тураверасиз энди.

Зумрад хола Мўминжонга бошқа гапирмай беун эргашди. Ўғли қўлтиғидан олгани учун кампир анча дуруст эди. Ҳовлига кириб боргунича бирор марта ўнтаб-сиқтамади.

Уйнинг анжомлари рисоладагидек саришта. Ёғ тушса ялагудек қилиб супурилган. Айвонда териб қўйилган кичкина-кичкина оёқ кийимларини ҳисобламаганда, болалик уйгаям ўхшамайди. Кампир бундай ўта тартибли ҳовлида мувозанатини йўқотгандайроқ бўлиб қолди. У бу ерда турадиган бўлса, келинининг тутумини ўрганиши керак. Бунинг устига нос қуриб

кетгурдан ҳам қутула олмади. Кимга ёқади дейсиз, чаҳса қилиб тупуриб турса.

Мўминжон велосипедини устунга суяб, онасини айвонга ўтқазди:

— Мен ҳозир,— дея ҳовли этагидаги Сатторқулнинг уйи томонга қараб чақирди.

— Ҳақиқат-уу, Ҳақиқат. Уу-Ҳақиқат!

— Бўлди-е! — деди кампир яна чақирмоқчи бўлиб турган ўғлига, — қўни-қўшни эшитса нима дейди, кела-ар.

— Бундоқ сизга дастурхон ёзсин.

— Йўқ, болам. Менга иккитагина болиш олиб чиқсанг бўлади.

Эрининг овозини эшитган эканми, бирданига ҳовли этагидан Ҳақиқат кўринди. Кичкина келин Ҳафизахон ва Сожидахонга ўхшаб ўзини олдирмаган. Улар болалари етти-саккизта бўлса ҳам колхозга аралашиб туришади. Бу учта туғиб, қўлини совуқ сувга урмай қўйган.

Мана ҳозир ҳам паҳса девор остидаги йўлдан бир кўйлак бўлиб келяпти.

У қўлидаги эски сирли тоғорани деворга суяб, кампир томон кучоқ очиб келди.

— Келинг, ойи, тузукмисиз, қайси шамоллар учирди?

— Ҳа, энди болам, сизларникидаям уч-тўрт кун турай, деб чиқдим. Одам қаримасин экан, қаригандан кейин ўтирсанг ўпоқ, турсанг сўпоқ бўлиб, ҳац жойга сизмай қолар экансан.

— Жудаям яхши бўпти-да, ойи. Уғлингиз ишга, болалар учовиям боғчага кетишади. Уй ютиб юбораман дейди. Ҳамроҳсиз эдим, гаплашиб ўтирамин.

Келин сайраб-сайраб дастурхон тузади, чой олиб келди. Кейин Зумрад хола ёнига ўтирди.

— Зап келдингиз-да, онамининг тоби қочганини эрталаб айтишганди, ана бораман, мана бораман деб, шу маҳал бўлди.

— Ҳой, Муяссархонни-я! — деб сўради хола.

— Ҳа, мазаси қочибди, нима бўлганиниям билмадим.

Зумрад хола газетага термилиб ўтирган Мўминжонга кўз ташлаб:

— Хабар олинг бўлмасал — деди буйруқ оҳангда. Ҳақиқатхон бўшашиб, ўрнидан турди.

— Тузук бўлса тезда қайтарман. Болаларниям ўзим боғчадан оламан.

— Майли, қудамга салом денг! Тезроқ тузалиб кетсин.

Келин олдиндан тараддуд кўрган эканми, бир зумда йўлга отланди.

Чорпояда она-бола қолишди. Мўминжон қоғоздан кўз узмайди. Кампирни эса жимжитлик қийнай бошлади. Сожидахонникида бўлганида ҳозиргача нечтаси келган бўларди. Кўргани келганлар ҳам қаердаги мишмишларни тўкиб соларди. Бунақанги оғзингга толқон солгандай бўлиб ўтириш бўлмасди.

Чиройликкина ўтиришувди-я! Ешман деб, у гапдан қолмади, қариман деб — бу. Бўлмасам, ҳақиқатан бунга нимайди. Куйдириб-пишириб берса, индамай еб, дуо қилиб ўтиравермайсанми. Сенга ким қўйибди уларни ишига аралашишни. Еқса ёқавермайдими? Узингни қўлингдан ҳеч нарса келмаса. Ҳа, тил курсин-а, тил курсин! Йўқ, бари шу фойдаси тегмаганлигида. Соғ бўлса, ундан иш ортармиди. Шу Сожидахонларга ҳамир қилдириб нон ермиди, ширмондай қилиб ўзи ёпмасмиди?! Ҳе, ўша, ўлмай ўлгур «эчки»ни деб бўлди. Бирданига хабар келди: «Нўъмон ака қазо қилибди» деб. Ҳа, шошмай борсаям бўларди. Жа, унақа яқинияммас, бир вақтлар қўшни бўлган, холос. Бир шошилди, бир шошилди. Машина келгунича қаноат қилмади. Калишини оёғига илиб, югуриб чиқиб кетятувди дарвозахонага етмай, тайғоқда йиқилди. Узиниям кўзидан ўт чақнаб кетди. Яхшиям, Исмоил-

жон уйда эди. Сон-сон қилиб олиб кириб ётқизишди. Қани қимирлаб бўлса. Сал чуқур нафас олсанг ҳам зирқирайди. Нима қилсин, палакат... Меҳрибекнинг хотини хўп силади, янги сўйилган молнинг ўпкасигача тортди. Бари бир қарилик — қарилик экан-да, аввалгидек бўп кетмади.

Қиши билан сандалнинг бир тарафини эгаллаб ётди. Шундан бошлаб Сожидахонга оғири туша бошладди. Ҳар хил қочириқлар, майда-чуйда гаплар, қисқаси, келин билан ораси бузилди. Нима бўлсаям, одам қаримасин, касал бўлмасин экан. Фойданг тегмаса қуриган дарахтдан фарқинг қолмайди экан...

Дарвоза ланг очилиб, Мўминжоннинг каттаси кириб келди. У қўлидаги кулчани тишлаганча келаркан, кампирга кўзи тушиб, айвонга етмай тўхтади. Зумрад хола неварасининг бўй-бастига тикилиб, камзулининг чўнтагидан қидира-қидира икки дона қурут олди-да, узатди:

— Дурбек, ма, болам, ҳа бўйларингдан энанг айлансин.

Бола олдин иккиланди, кейин узатилган қурутга чопиб келди. Мўминжон газетадан кўз узмай:

— Опанг келмадимми? — деб сўради.

Дурбек бир баҳя туриб:

— Опам келмайди экан, ҳалиги катта сариқ рўмоли бор-ку шкафда, ўшани бераркансиз, — деди.

Мўминжон билан Зумрад хола бир-бирига ҳайрон қараб қолишди.

— Энанг тузукми? — деб сўради Мўминжон.

Ўғли боши билан «ҳа» ишорасини қилди.

— Тур бўлмасам, рўмолини олиб чиқиб бер! — деди кампир.

Мўминжон рўмолни олиб чиқиб ўғлига берди.

— Эҳтиёт қилгин!

Дурбек энди кетмоқчи эди, кампир бошини сийлаб, пешонасидан ўпди.

— Кулчани ким берди ўғлим?

— Энам берди! — деди бола мақтанганнамо, қўлидаги кулчани айлантириб.

Зумрад хола неварасининг қўлидаги нонни янги ёпилганини кўриб қизиқсинди.

— Муяссар энанг ўзи узиб бердими тандирдан?

— Ҳмм... — деди бола нонидан тишлаб.

Келини «Онам касал» деб, алдаб кетганини кампир фаҳмлади. Аммо буни Мўминжон билиб қолишидан чўчинқираб ўғли томонга қўрқа-писа қараб қўйди. Мўминжон сезибди чоғи Дурбекка бақирди:

— Нима?! Энанг нон ёптими?

Бола тасдиқлади. Мўминжон онасига қаради:

— Буни қаранг, келинингиз кеча нон ёпиб бериб келганди. Бугун яна ёпса. Шунақа кўп нон ейдими булар?

— Кўп жон-да, болам, — деди кампир ҳафсасаласизгина.

Мўминжон елкасини қисиб:

— Қизиқ! — дедию пиёладаги совиган чойни ҳўплади.

Зумрад хола нима қиларини билмай қолган неварасини жўнатиб юборди.

— Боравер, болам. Муяссар энангга салом де!

Она-бола яна танҳо қолишди. Зумрад холанинг юраги сиқилди. Хаёлига яна эри келди. Нимагадир шу кунларда эрини — ўша бегидир Сатимҳожини тез-тез ўйлайдиган бўлиб қолганди. Ўзи ҳам хўп эркакмисан эркак эди-да! Юрса ер гурсилларди. Гапниям чертиб-чертиб гапирарди. Фойдасиз калима сўз айтмасди. Бир гап эди. Зумрад хола, «Нима деркин» деб, унинг оғзига қараб турарди, парвона бўларди. Эҳ... ўғилларининг бирортаси отасига ўхшамади. Булар «нима деркин» деб, хотинининг оғзига қараб турарди. Мана кўзининг олдида «похол» солиб юрибди-ю! Яна газетага термилиб ўтиргани-чи? Аҳво-

лига дам кулгинг келади, дам раҳминг келади. Эсиз йигитлик, эсиз...

— Болам!

Мўминжон ялт этиб онасига қаради.

— Мени Шерқўзиникига олиб чиқиб қўй!

— Ойи, бизникида турасиз! Мен ҳозир шўрва қиламан, — деди Мўминжон қатъий.

— Йў-ўқ болам, ҳеч хижолат бўлма! Келин келганда чиқарман.

Мўминжон онасининг ўзи томон узатилган қўлидан тутиб, туришига ёрдамлашаркан:

— Қуруқ туряпсиз-да, — деб қўйди.

Кампир индамади. Аммо дарвозадан чиқаётганда орқасига қайрилиб қаради-ю, ўғлига билинтирмай чуқур хўрсиниб қўйди. Шу пайт у негадир қизи йўқлигига ачинди. Бўлганда асқотармиди, ҳар ҳолда, қиз бола — қиз бола-да. Ҳеч бўлмаганда манавиларни туртиб турарди-ю. Қизиқ, алпдай ўғилларинг бўла туриб қизга муҳтож бўлиб турсанг-а!

* * *

Зумрад хола мана бир ҳафтадан буён катта ўғлиникида. Мўминжонникидан тўғри шу ерга келди. Ҳафизахон тузук, ёмон қарамаяпти. Бечора елиб-югурди. Уйининг юмушидан ортиб мактабнинг полини ювади, тирикчилик-да. Зумрад холаям қўл қовуштириб ўтирмади. Кирган кундан эски кўрпа-тўшакларни авра-астарини янгилаб бошқатдан қоплашга киришди.

Кўни-қўшни чиқади, ҳол сўраб келувчилар бўлади, ҳар қалай гавжум. Шундай бўлсаям, Сожидахоннинг иккала кичигини соғинди. Буларни деб, тунов кунини Ҳафизахоннинг олдида хижолат ҳам бўлиб қолди.

Бозорбойнинг шаҳарда ўқийдиган ўғли, кўргани қуруқ бўлмасин деб, қулупнай билан гилос кўтариб кирибди. Зумрад хола бунини кўрди-ю, неваралари кўз

ўнгидан ўтди: «Бўлишганда лунжларини тўлғизишиб ейишармиди». Кампир қулупнай билан гилосдан озгина қоғозга ўраб, тушгача кутди, киришмади. Кейин ҳалиги қуриб кетгурни жой топилмагандай, пар ёстиқнинг тагига қўйибди. Нима биландир элакишиб, эсидан чиқиб кетибди. Бунинг устига келини жойини янгилабди. Эртасига Ҳафизахон оғриниб қолди:

— Ёстиқнинг тагигаям қўясизми, ўғлингиз билмай суйанган экан, ҳаммаёқ расво бўлиб кетибди. Шунини манови тоқчага қўйсангиз ҳам биров тегмаси-иди.

Шунақа ноқулай бўлди, келинининг олдида, шунақа ноқулай бўлди. Айниқса, кейинги гапи ўсал қилди.

Сожидахон тушмагур ўзи чиқмаганига яраша болаларини чиқариб турса бўларди. Убайдилласи-ю, бир нав, кичиги ғужур-ғужур қилиб турса бошқача-да...

Сожидахоннинг каттасини эртага ҳарбийга чақирган. Бугун тенг-тўшларига ўтириш қияпти. Эрталабдан кўзи эшиқда. Ё невараси кирмайди, ё олиб чиқиб кетишмайди. Кунини кеча ўғли келганида: «Олдингизга кирса дуо қилинг!» деганди. Йўқ, дараги бўлмапти... Сожидахон чиқармаган, ё эсига келмапти...

Ҳафизахон қўйларга сув бериб қайтиб келди. Оқ оралаган сочларини турмаклар пойгакка ўтирди.

«Бу келинига қийин. Эри ҳеч нарсага қарамайди, колхознинг идорасидан чиқмайди. Бари болаларини шу келиннинг ўзи уйли-жойли қилди. Ўғли ўшанда ҳам сўппайиб тураверди. Ўзи тўнғич бўлганигами ёки Зумрад хола кўпроқ эрка қилиб юборганиданми, ёшлигидан уй ишларига қарамасди. Ҳозир битта қизи қолди, холос. Ўнинчида ўқияпти. Шуниям чиқарса, тинчийди. Келини бечора болаларни уйли-жойли қилайин деб шарт кетиб парти қолди. Шунақа экан, болачақанинг ишқиди умр кетавераркан...»

— Она! — деди келини босиқ овозда, — Сожида-

хонникига ўзим олиб чиқиб қўя қолай. Уларни югур-югур билан қўли тегмади шекилли.

Кампирни ғам босди. Келинининг меҳрибончилигидан чўчинқиради. «Майлингиз», дегудек бўлса, бу хонадондан ҳам айрилиб қоладигандек туюлди. Зумрад холанинг сабри етмади чоғи, ўксик кўзлари пир-пир учди, намланди.

— Болам, берироқ келинг!

Келин янада яқинроқ сурилди.

— Сожидахоннинг феъли маълум, мабодо эртаминдин... сиғдирмай қўйса...

Келиннинг ҳам киприклари йилтиради, чуқур нафас олиб четга қаради...

Набижон Нажмиддинов (Андижон)

ҲАЁТ НАВОСИ

Оёғим тўсатдан оғриб қолди-ю, шифохонага ёт-қизишди. Шифохонада беморлар анчагина эди. Мени тўртинчи палатага жойлаштиришди. Бу палатада тўртта ўрин бўлиб, пойгакдагиси бўш турарди. Менга ана шу жойни тайёрлаб беришди.

Секин палатадошларимга разм солдим. Рўпарамдаги ўринда олтмишлар чамасидаги чол ётибди. Узун, қалин қора соқоли кўксини тўлдирган. Ҳар замонда кучсиз қўллари билан оёғини ушлаб-ушлаб қўяр, гоҳо зўриқиб кетадими, оғир «их»ларди. Бош томондаги ўринда эса мен тенги йигит. Бурни билан лабининг ўртаси ёрилган чоғи, ўрни тиртиқ бўлиб қолган, яққол кўзга ташланиб турарди. Унинг рўпарасида эса ёш йигитча қимирламай ётар, афтидан ўрнидан туролмайди. Ёнида чўққи соқол бир чол ўтирибди. Йигитча борса ўн беш-ўн олти ёшларда эди. Ранги сўлиққан, озғин бу йигит кўринишидан анча дард тортганга ўхшайди. Унинг оёқ томонидаги тумбочка устида «Весна» магнитофони. Дераза токчасида эса икки-уч китоб турибди. Китобларнинг бири Чингиз Айтматовнинг «Оқ кема» қиссаси, наригилари «Минг бир кеча» ва латифалар китоби эди.

Кун тушдан оғиб қолган, хонага хийла салқин тушиб, иссиқ тафти пасайган эди.

Мен секин дераза ёнига бориб, «Оқ кема»ни қўлга олдим. Бу китобни ўқиган, ундаги воқеалардан

қаттиқ таъсирланган бўлсам-да, яна уни варақлай бошладим. Бир пайт кўзим китоб оша болага тушди. У менга тикилиб қараб турар, унинг бу қарашлари шунчалик хомуш эдики, худди ҳаётдан умидини узган кимсадек туюлди менга. Ранги оппоқ оқарган, кўзлари киртайиб ич-ичига ботиб кетган, ҳатто гапиришга ҳам мадори йўқдек кўринарди. Лекин унинг кўзларида, юз ифодаларида ҳаётга ташналик, яшашга иштиёқ зуҳур этиб турарди.

Бола менга гапиргандай бўлди. Секин олдига бордим.

— Сиз бу китобни ўқиганмисиз?

Мен «ҳа», дедим.

— Биласизми, боланинг аччиқ қисматида ҳатто йиғлаб юбордим, — деди йигитча базўр.

— Мен ҳам ўқиб шундай аҳволга тушганман, — дедим унга.

— Нимага ярамас Урозкул устидан шикоят қилишмади-я? — болаларча савол бера бошлади у менга.

Мен унга бисотим имконича жавоб бердим. Билдимки, у китобдаги воқеалардан қаттиқ таъсирланган.

Эшик очилиб, бош томонимдаги йигит кириб келдию суҳбатимиз узилди.

— Эй, салқин ҳам бўларкан-ей. Чамамда қирқ беш бўляпти-ёв, — деди у кирар экан.

— Ҳа, — деди рўпарамдаги чол, — ғўзалар чанқаб қолмаса эди.

— Эй, қўйсангиз-чи, амаки, бу ерга ғўзани ўйлагани келганмисиз. Сув кечавериб, оёқни тугатиб қўйибсизу яна ғўза дейсиз-а.

Бетгачопарроқ йигит экан, дея кўнглимдан ўтказдим. Ё бу унинг ҳазилимикини?

— Меҳмон, айбга санамайсиз, танишиб қўййлик, менинг исмим Рашид, — деди у қўлини узатиб. Мен ўз исминни айтдим.

— Яхши, бизбоп одамга ўхшайсиз, буларни ҳам

таништирай. Бу киши, — у рўпарамдаги чолни кўрсатди, — меҳнат қаҳрамони Карим Салимович бўладилар...

— Э, ҳазилинг бор бўлсин-е, — деди чол кулиб, — оддий колхозчи бўлсаму «вич»ингга бало борми.

— Ўзингиз «вич» бўлмасангиз ҳам, қаҳрамонлик гувоҳномангизда «вич» сиз. Хўп, мана бу оғайнимиз талантли найчи — Қодир найчи ўғли Зиёдjon бўлади. Бу киши эса, — у боланинг ёнидаги чолга имо қилди. — Зиёдjonнинг шахсий миршаби Абдурахмон бува бўладилар.

Рашид мен ўйлагандай қўпол эмас, аксинча ҳазилкаш, очиқ йигит экан. Унинг дилкашлиги менга ёқиб қолди.

— Муродjon, бу шахматга тобингиз қалай, — сўради Рашид.

Мен рози бўлдим. У ёстиғи остидан шахматни олди-да, оқ-қора дондан биттадан олиб қўлига яширди. Чекимга оқ донлар тушиб тера бошладим. Аввалига Рашид шитоб билан ўйнай бошлади. Лекин менинг бир-икки қалтис юришларимдан кейин ўйланиб қолди.

— Чакки эмассиз-ку, меҳмон, — деди у ҳамон ўйланиб.

— Синамаган отнинг сиртидан ўтма, деган гап бор, Рашидjon, — деди Карим бува, — Муродjon буни бир таъзирини беринг, кирган одамни ютавериб, ўзини шахмат қаҳқашонига чиқариб қўйди-ёв.

— Э, бобой, буни шахмат дейдилар, сизга кетмон чопиғи эмас, — деди Рашид ҳам сир бой бергиси келмай.

— Отдан тушсанг ҳам, эгардан тушмайсан-а, шайтон, — бува уни суйиб, «шайтон» дер экан.

Бир вақт Зиёд бувасига бир нима дегандай бўлди. Абдурахмон бува биз томон ўгирилди.

— Музыка қўйсам, сизларга халал бермайдими?
Рашид қувнаб жавоб қилди.

— Эй, қўймайсизми уни, ахир шахматда Зиёддоннинг най навоси билан ғолиб бўляпмиз-да.

Бува магнитофонни секин бураб қўйди. Аввал «пупф-пупф» деган овоз эшитилди, кейин найда мусикий куй янгради. «Муножот». Аввал синиқ бошланган куй бирдан тиниқлашди. Куй шундай сеҳр билан янграй бошладики, бейхтиёр шахматни унутиб қўйдим. Юракни ларзага солувчи бу куйни ким ижро этяпти экан. Зиёддоннинг отаси чалаядимикин? Куйни тинглар эканман, ниҳоятда таъсирланиб, баданим жимирлашиб кетарди. Куй поёнига етди. Лекин мен ҳамон куй таъсирида хаёлот дунёсида кезардим.

Бир вақт Рашиднинг овозидан ўзимга келдим.

— Сиз ҳам кўп ўйланаркансиз-да, сурмайсизми энди.

Мен сурдим, лекин нимани, қаерга сураётганимни ўзим ҳам яхши билмасдим. Оқибат ютқаздим. Кейин менинг таклифим билан Рашид иккаламиз шахматни қўлтиқлаб шифохона боғига ўтдик-да, олма остидаги чимзор устига қоғоз тўшаб ўтирдик.

— Биласизми, Рашид, — дедим шахмат доналарини терар эканман, ҳайратимни яширолмай, — «Муножот»ни ҳеч найда тингламаган эдим.

— А, уни айтасизми. Биз бўлсак, ҳар куни беш-олти мартадан эшитавериб, ҳатто оғзимиздан тушмай қолди, — деди Рашид лабига сигарета қистирар экан.

— Нега энди, лентада бошқа куй йўқми?

— Йўқ, — деди Рашид ва хўрсинди, — биласизми, Зиёдга жуда раҳмим келади, унга қийин. Ҳар куни ҳеч бўлмаса икки-уч бор шу куйни эшитмаса туролмайди.

— Бу куйнинг ижрочиси ким? Балки, отаси ижро этганлиги учун яхши кўрак?!

— Йўқ, дўстим, унинг ижрочиси ҳам ўзи...

— Наҳотки! — янада ҳайратим ошди.

— Ҳа, ишонаверинг. Ёстиғи остидаги найга кўзингиз тушмадими?

— Йўқ, эътибор бермабман.

— Доим найни ёстиғи остида сақлайди. Унга чалиш тақиқлангани учун ҳам унинг учун атайин магнитофон олиб келишиб, фақат битта куй чалдириб, ёздириб олишган. Бувасининг айтишича, чалмаса туролмас экан. Отаси ўлгач, онаси Зиёдни зор йиғлатиб бошқа билан кетиб қолибди. Ҳозир бувасининг кўлида экан. Гоҳо у найни кўлига олиб чалмоқчи бўлади-ю, лекин чалиш тақиқланганлиги учун яна жойига қўйиб қўяди. Кейин бувасидан магнитофонни қўйишни сўрайди. Бир марта эшитгач, кўнгли тинчийди. Келган кунлари чалар экан, лекин кейин зўриқиб кетади, деб докторлар ман қилиб қўйишибди.

Орага узоқ сукунат чўкди. Мен болани ўйлар, унинг истеъдодига қойил қолардим. Айна пайтда, боланинг аччиқ тақдири мени ўйлантириб қўйган эди.

— Унинг касали нима?

— Асли ревматизм экан, лекин юрагига таъсир ўтказиб юборибди. На юради, на... — Рашид оғир хўрсиниб олди, — тузалиб кетса яхшийди. Зиёд ҳаётни севади, кўп яшагиси келади. Унинг қарашларидан, куй тинглашидан ҳаётга муҳаббати қанчалик кучли эканлигини ҳис қиламан. Гоҳида шу йигитчалик ҳам ҳаёт маъносини тушунмаслигимдан хафа бўлиб кетаман. Ҳа, ҳаёт, ҳаётдаги бўлаётган воқеалар ўзлигини танитар экан.

Йўқ, бу бояги ҳазилкаш «шайтон» йигит Рашид эмасди. Унинг ҳаётга муносабати ўзгарган, у ҳар бир нарса ҳақида ўйлайдиган, ўзлигини англаб олган, адашган кимсага ўхшарди.

Зиёдга ачиндим. Мен унинг соғайиб кетишини жу-

да-жуда истардим. Рашидга қарадим. У ҳамон сигарета тутатарди.

— Узингизни қаерингиз оғрийди.

— А-арзимаган дард, — «а» сўзини ишлатишни яхши кўрадиган бу йигит белини ушлади. — Рессор мурватлари бўшаб кетибди, чоғи, оғрияпти. Қани, сурешайлик энди.

Шундагина ҳали сафи бузилмаган шахматни эсладим. Ғира-ширада шахматни йиғиштириб палатага қайтдик.

Хонага кирганимизда Зиёд ҳали ухламаган, қўлидаги найнинг у ёқ-бу ёғини кўриб ётарди. Унга кўзим тушгач, у ҳақида эшитганларим яна миямга лоп этиб урилди... «Бевақт ўлган отасини...» тасаввур қилишга уриндим. Бўлмади. Отасини Зиёд сиймосида тасаввур қилиш мушкул бўлди. Лекин энгил-елпи ҳаётга ружу қўйиб, ясан-тусани жойида, жиблажибон қиёфадаги онасини тасаввур қилиш унчалик қийин эмасди. Кошки менинг бу дил тугёнларим унга шифо берса. Урнида муштдек бўлиб ётган болага қараб эзилиб кетдим. Унинг ҳиссиётга берилиб кетган онасини лаънатладим...

Эртаси кунни эрталаб бош врач Ғани Шукуров ҳамроҳлари билан «обход»га кирди. Менга уч-тўрт укол ва ҳап дорилар тайинлади. Рашидни бир оз текшириб кўргач, уйига жавоб берди.

Бош врач Зиёд томон юрди.

— Хўш, оғайни, аҳволлар қалай?

Зиёд Ғани Шукуровнинг оқ аралаш сочларига ва юзларига хомуш тикилди.

— Айтинг-чи... тузалиб кетаманми? — Зиёд жуда паст овозда гапирар, унинг овози аллақандай мунгли эди.

— Тузалиш ҳам гапми, ҳали оддек бўлиб кетасан. Ҳали шундай най чаласанки, ҳатто бизни ҳам эсдан чиқариб юборасан, акаси.

Зиёд унинг гапларига ишонмагандек бошини девор томон ўгириб олди. «Йўқ, кўнглини ололмади». Врачнинг кулиб турган юзи жиддийлашди. Утирган кўйи ўйланиб қолди. Бир оздан кейин улар қўзғалишди. Врач ташқарига чиққач, Зиёднинг буваси ҳам унинг орқасидан чиқди. Бироқ эшик очиқ қолган эди.

— Доктор болам, неварам тузалиб кетармикин?

— Биласизми, ота, — деди врач, — айтмасам бўлмас...

Мен ҳозир айтилиши мумкин бўлган даҳшатли гапни Зиёд эшитмаслиги учун шошиб эшик томон юрдим. Лекин эшикни ёпишга улгурмадим.

— ...неварангизнинг бир-икки кунлиги қолган, холос...

Қандай даҳшат! Бу гапларни Зиёд эшитиб турарди! Зиёдга ўгирилдим. У кўзларини алам билан юмиб, лабини қаттиқ тишлаб олган эди...

Бува вазмин судралиб кириб келди. Кириб келар экан, ғамли кўзлари невараси томонда эди. Лекин ҳозирги мудҳиш гапни невараси ҳам эшитганлигидан у беҳабар эди...

Зиёд ёнига буваси ўтирганлигини сезиб, кўзини очди. Бувасига илтижо билан боқди.

— Буважон... доктордан илтимос қи-қилинг... бир марта... най чалиб олай... — У оғир сўлиш олди. — Ҳеч бўлмаса... охирги марта...

Бува сесканиб кетди, кескин мен томон ўгирилди. Нима ҳам дердим, жимгина бошимни эгдим. Сездим. Яна жимгина неварасига ғамли кўзларини қадади-да, бошини ҳам қилганча ўтириб қолди. Бир оз ўтгач, Зиёд яна овоз берди:

— Бува, сўрай қолинг...

Бува ноилож қолган эди. У ғамгин қадам ташлаб ташқарига йўналди. Унга ҳозир жуда оғир эди. Унинг

шу тобда чекаётган руҳий азобини ҳатто тасаввур ҳам қилолмасдим...

Бува ҳаял ўтмай яна жимгина кириб келди-да, жойига ўтирди. Ёстик остидан най олиб унсизгина неварасига берди. Яктагининг енги билан кўзларини артди. У йиғларди...

Зиёд бирпас найнинг у ёқ-бу ёғини кўздан кечирди. Синиқ жилмайди... Унинг кулишини ҳозир биринчи марта кўрдим. У ҳозир бахтиёр эди. Унга севимли найини чалишга рухсат этишгани учун ҳам бахтиёр эди. Ҳозир бўлиб ўтган воқеалар, мудҳиш ўлим... унинг хаёлидан қувилган, шу бахтиёр дақиқа унга кучқудрат берган эди. У найни оҳиста лабига олиб борди...

Аввал бўшгина бошланган куй бирдан авж пардаларига кўтарилди. Палатада ҳаёт навоси янграй бошлади. Бу наво секин-аста палатадан зал ва қўшни палаталарга, очиқ деразадан боғ узра тарала бошлади. Йўқ, йўқ, бу куй «Муножот» ҳам, «Чўли ироқ» ҳам эмас, ўзига хос куй — ҳаёт навоси эди. Кўз олдим хиралаша бошлади. Мен йиғлардим. Нафақат мен, борлиқ жонзот, борлиқ табиат куй таъсиридан, боланинг аччиқ тақдиридан ўксиб йиғларди. Бу ҳаёт навоси борлиқни ўзи томон чорларди. Хона ва дераза олдиларига тўлган одамлар бир-бирларининг елкалари оша Зиёд томон қарашар, ҳамманинг қалбида бу наво соҳибини кўриш истаги жўш урарди. Ҳатто, эсаётган шабада ҳам, сайроқи қушлар ҳам бир дақиқа куйлашдан тўхтаб, ҳаёт навосини тинглаётгандай...

Зиёд ҳозир бу одамлар орасидан бирининг ўз ёнига келиб пешонасини меҳр билан силашини, эркалашини жуда-жуда истарди. Лекин у кутган одам келмас, пешонасини ҳам силамас, эркаловчи сўз ҳам айтмасди. У кутган одам — она эди... Бироқ, афсус...

Бу йигитнинг сўнги бор най чалаётганлигини, унинг ҳаёт билан видолашаётганлигини ҳеч ким билмасди. Фақат шу навогина ўзида мужассам этган ҳаётга муҳаббат, яшашга иштиёқ куч-қудрати билан уни бир нафасга бўлса-да тутиб тургандай эди назаримда. Лекин бу бир нафас ичида у кутган одам келармикин...

МЕРОС

Анор чиноққа «фалон жойда кўпқари бўлармиш», деган гап кифоя. «Ҳайё-ҳуйт» дейди-ю, ўша томонга от суради. Қўшкетмонда бўладиган улоқни ҳам эшитди-ю, тайёргарлик кўра бошлади. Ўғли Санжарни отардан чақиртирди. Иккита чопқир улоқчи саманни эгарлашиб, қайдасан Қўшкетмон дея йўлга тушишди.

Анор чиноқнинг номини улоқчи ёки кўпқари ишқибози борки, ҳамма танийди. У қатнашмаган кўпқари ишқибозларга татимайди. Кўпқари бошланиши биланок ҳамма беихтиёр уни ахтариб қолади. Тўполон ичида кўриб қолгудай бўлишса, унинг отини айтиб қичқиришар, дадилроқ бўлишга ундашарди. Даврадан улоқни ўнгариб чиқиб кетгудай бўлса, ҳамма уни ўзи турган томонга ундаб, улоқни ташлашини сўрарди.

Унинг «чиноқ» лақабини олишига ҳам аслида кўпқари сабабчи бўлган. Анча йил илгари Ўзганда чақирилган кўпқарида қатнашиб, у ерда ҳам катта олқишга сазовор бўлди. Совриннинг энг сараларини олиб қайтди. Лекин совринлар «эвазига» бир бебошроқ отга ўнг қулоғининг ярмини қолдириб келди ўшанда. Уша-ўша Анор «чиноқ» бўлиб доврўғи кетди. Одамлар унинг улоқчилигини йўргакда теккан дард, дейишади, кулишиб.

Икки йилдирки, ўғли Санжарни ҳам кўпқарига

олиб борадиган бўлди. Ахир, чиноқ мана элликни уриб қўйди. Ҳозир ҳам анча-мунча улоқчини тан ол-маса-да, лекин тобора куч-қувватдан қолаётганини се-за бошлади. Қариликни тан олибми, ҳар қалай, ўғли-ни ҳар кўпкарида пишитиб юрарди. Ахир, бу ота-боболарининг қадим удуми. Гал ҳам Санжарга келиб қолди-да!

Улар Қўшкетмонга етиб келишганда деярли ҳам-ма улоқчию томошабин йиғилиб бўлганди. Катта май-дон атрофи трактор прицеplари билан қуршалган, прицеплар устида эса ишқибозлар кўпкари бошлани-шини сабрсизлик билан кутишарди. Ўртадаги минбар-да районнинг казо-казо раҳбарлари. Кимдир оғзини микрофонга тутиб нутқ сўзлар, дам-бадам карнай-сурнай садолари янграрди. Эрталаб бошланган лай-лакқор ерни оппоқ оқартиришга улгурган.

Бирдан қий-чув бошланди. Ҳамма ўша ёққа қара-ди. Ҳа, улоқ ўртага чиқарилган, жамики улоқчи ўша ёққа бақириб-чақириб ташланган эди. Ўртадан — от-ларнинг бошлари бирлашган жойдан мўридан чиққан тутундай ҳовур кўтарилди. Улоқчилар отларини қам-чилаб ўртага ундаб, қийқиришар, отлар эса қамчи зарбиданми ва ёки ўртага ёриб кириш иштиёқи би-ланми, тинмай кишнар ва фақат олдинга интилар эдилар.

Анор чиноқ ўғлига «Сен кутиб тур», дея майдон ичига шахт билан от чоптириб кетди. Чиноқнинг кўк қашқаси деярли ҳар гал орани ёриб кириб, улоқ ат-рофида типирчилар, лекин чиноқ энгашгани имкон тополмасди. Улоқ қўлига илинса-ку, бас, кўк қашқани бир ниқташ кифоя. Ҳар қандай тўполон ичидан ҳам олиб чиқиб кетади. Лекин қани энди илинса! Чиноқ зўр бериб ҳаракат қиларди-ю, лекин барча уриниши зое кетарди. Бир пайт улоқ тепаси очилиб қолди. Чиноқ пайтдан фойдаланиб қамчини тишлади ва улоқ-нинг оёғидан маҳкам ушлади-да, отни қаттиқ ниқтади.

Типирчилаб турган от сапчиб олдинга интилди. Лекин чиноқ улоқни ҳадеганда қўйиб юборадиганлардан эмас. Атрофидаги таниш улоқчилар бақира кетишди. Баъзилари унинг ёнига ҳимояга етиб келди. Баъзиси отига қамчи урди. Лекин икки қўлдаги улоқ ҳеч кимга насиб қилмас, юз кишилик давра гувиллаб дам у ёққа, дам бу ёққа бир неча одимгина силжир эди, холос. Қамчини қаттиқ тишлаган, чиноқнинг тишлари зирқираб оғирди.

Лекин терлаб-пишиб кетган чиноқ улоқни тортиб олишга ожизлик қилди. Улоқнинг оёғидан ушлаган кўйи юзтубан ерга ағанади. У йиқилар экан, алам билан «қарибман шекилли», дея кўнглидан ўтказди. Чиноқ йиқилди-ю, от туёқлари остида қолди. У тургунча пишқириб сапчиган отлар туртиб депсиб ўтди. Уч-тўрт улоқчи уни майдондан олиб чиқишганда унинг юз-кўзлари қон бўлиб кетганди...

Қаердандир Санжар етиб келди. Келди-ю: «Дада!» — дея отасининг устига энгашди.

— Дадажон, сизга нима бўлди?

— Ҳеч... ҳеч нарса, ўғлим... мендан хавотир олма, бор, улоққа кир... бора қол... — Чиноқ ўғлини майдон томонга имлади.

— Йўқ, йўқ, сизни шу аҳволда...

— Бор... бор, деяпман...

Санжар дадасининг бир сўзлигини яхши биларди. У дадасига қарай-қарай унинг кўк қашқасига эпчил минди-да, майдонга кириб кетди. Унинг рангида қон қолмаган, чайир қўли қамчини маҳкам тутган эди. Кўк қашқа оломонни усталик билан ёриб кирди. Санжар қамчини улоқчиларга хос маҳкам тишлади-да, улоқнинг оёғидан тутди. Унинг ниқтовидан кейин саман орани лаҳза ўтмай ёриб чиқиб кетди. Санжар чап томонга сал оғиб, иккала қўли билан улоқни ушлади-да, бир силташда уни олдига ўнгариб олди. Ранги ўчган, оғир ҳансираган Санжар майдонни ик-

ки бор айланди-да, давра ҳаками яқинига келганда улоқни ташлади. Осмони фалакни қийқириқ тутди.

Санжар биринчи совринни олиб отасининг ёнига шошди. У бош соврин — пўстинни отасининг устига ташлади. Улоққа киргиси йўқ эди, лекин отасини те-тик кўриб, унинг имоси билан яна даврага от солди.

Чиноқ улоқни ололмаганидан қаттиқ армонда эди. Чунки, шу вақтгача бирор марта ўртадан бундай ку-руқ чиқмаган эди-да. Мана энди ўша армуғон ўғли Санжар сиймосида ушалапти.

Санжар бор вужуди билан ўйинга берилиб кетди. У ҳар гал орага от солар, ҳаял ўтмай улоқни ўнгариб чиқиб кетарди. Бунга сари ишқибозларнинг ҳайрати ошарди. Ҳатто отаси ҳам бу қадар эпчил эмасди-да. Санжар ҳам ўзида бу қадар шижоатни илк бор ҳис қилаётган эди. Балки қонида улоқчи ота-боболарининг қони жўш ураётганмикин! Бу руҳ балки отаси авлод-лар меросини ўзи сиймосида кўраётганлиги сабаб-лидир.

Уни таниб қолган ишқибозлар олқишлаб қичқири-шар, отасининг юзини ерга қаратмасликка, дадилроқ бўлишга ундашар, мамнун хитоблар янграрди. Бу Санжарга дадиллик бағишлар эди.

Санжар иккита қирғиз пўстин, гилам ва битта са-мовар билан майдон четига чиққанида отаси унга мамнун кулиб турар эди.

— Уғлим, биргина армоним, сени ўзимдек чаван-доз етишишинг эди. Яша, бир оз шошяпсану, бари бир, яхши ўзлаштирибсан. Мана, мендан сенга хоти-ра бўлсин.

Анор чиноқ ўғлига қамчисини узатди. Чиноқнинг бирдан-бир орзуси ўғлининг ўзидек чавандоз бўлиб етишиши эди. Чавандозлик чиноқлар авлодининг ме-роси, ахир.

Санжар қамчини оларкан, унда отасининг тиш из-

ларини кўрди. Қамчида биргина отасининг эмас, балки боболарининг ҳам тиш излари бордир.

У қамчини ўпди.

Санжар яна катта майдон ичига кириб кетди. Чиноқ унинг ортидан анча вақт тикилиб қараб қолди.

Ана — унинг ўғли чопиб кетаётир, у билан ушалмаган орзулари, армонлари, келажаги чопиб кетаётир...

Келгуси авлодлар учун мерос олиб, унинг ўғли чопиб кетаётир...

Акбарали Нурматов (Андижон)

ҲУРМАТ — ҚУРҚОҚЛИК ЭМАС

Тўй ўрталарига бориб қолганди, қаердандир келган отарчиларга бир оз дам берилди-ю, ўртага қирқ ёшлар чамасидаги юмалоқ, сочлари орқасига силлиқ таралган, юз-кўзлари кулиб турувчи кишини таклиф қилишди. Бу шу қишлоқлик аскиячи — Боқивой қизиқ эди.

Анвар ёнидаги дўсти узатган пиёлани олдига қўйиб, ўша тарафга тикилди.

— Э, олсанг-чи мановини, нима, эшитмаганмисан, унинг гапларини? Қани кўтардик, саломатлик учун.

Хурсанд бир кўтаришда бўшатди.

Анвар пиёлани яна қўлига олди-ю, лекин кўнгли беҳузур бўлиб ичолмади.

— Яқинда 400 та эркак бир жойга тўпланишиб, ош қилиб чордана қуриб ўтиришган экан, биттаси келиб хотинингдан қўрқадиганинг ўнг томонга ўт, қўрқмайдиганинг ўрнингда қол дебди. Буни қаранг, 399 та эркак қўрқанидан ўнг томонга «дув» этиб ўтиб кетибди.

— Уят. Уят 399 киши хотинидан қўрқаркан. Бир киши хотинидан қўрқмасакан-а!

— Бақа чиқинг, бақа чиқинг. Мен сизни буларга таништириб қўяй, қанақа қилиб хотинингиздан қўрқмайдиган бўлиб олгансиз, бақа чиқинг?..

Анвар бошини кўтариб, аскиячига қаради. «Балки мен айтарман», деган фикр унинг хаёлидан кечди.

Ха, у бу ҳуқуқни қўлга киритди. Унинг назарида оиласида шундай ҳуқуқ бору унга хотини эгалик қиларди. Энди эса у. Аммо бунинг касофатига.. ичиш дардига мубтало бўлди. Уйга борса ичиб оладиган, агар ичмаса тили калимага келмас, ювош мушукдай хотинига бир суйкалиб ўтарди-да, индамай бориб диванга чўзиларди. Ичса-чи? Эҳ-ҳе... уйни у ёқдан-бу ёққа айланиб чиқар, хотинига тик қарар, иш буюрар, қилмаса ёки жаҳлини чиқарса сўқарди.

«Қачон ичишга бунчалик ўрганиб қолдим? Нима учун ичяпман ўзи? Уйда дадил бўлиш, Азизани қўрқитиш учунми? Ахир мен... уни севардим-ку?!»

Энди унинг қулоғига Боқивой қизиқнинг аскиялари, ичакузар ҳангомалари кирмас, ёнида ўтирган ўртоқлари, тўйда хизмат қилиб юрганлар ҳам кўзига ғирашира кўринарди.

У ўзи билан ўзи олишарди. Барча ичиб юрувчи кишилар баъзан мастлигида ўз тақдири ҳақида қайғуриб, йиғлайди. Йўқ, Анвар йиғламас, бошини эгганича ўз хаёллари билан банд эди.

«Ҳақиқатан нималар қияпман ўзи? Уйланганимга энди бир йилдан ошди. Аммо турмушимиз худди омонатдай? Ҳаммаси сунъий. Унинг қарашлари, кулишлари, ҳамма-ҳаммаси...»

У ҳамон қўлида ушлаб турган пиёлани столга «дўқ» этиб урди.

Анварнинг боши ғувиллай бошлади. Хурсанднинг юзига эътибор ҳам қилмади.

«...Нимадан бошланди? Ахир яқин-яқинларгача ҳам ичмас эдим-ку?! Ким, нима мени мажбур қияпти бу ишга!»

— Нега валдирайсан, ичганинг бир ярим пиёла ароғу...

— Тинч кўясанми ўзи, йўқми?

— Нима? Бориб дўқингни хотинингга қилгин, билдингми?

— Сен, сен ҳали менга хўжайинлик қиляпсанми?
Сен ҳали менга дўстмисан?

Анвар олдида турган пиёладаги ароқни Хурсанднинг бетига сепиб юборди.

Хурсанд бир кулиб қўйди, костюмининг енги билан юзини сидираркан, ўрнидан туриб уни ташқарига ётаклади.

— Сизлар ўтириб туринглар. — Ўртоқларига мурожат қилди у. — Анварни уйига ташлаб келмасам бўлмайди шекилли, кайфи ошиб қолибди.

Йўқ, «қўчқорлар» йўлда жим кетишмади, йиқилиб қолгунча «сузишди». Лекин Анвар «жанг»нинг охири нима билан тугади, билмайди.

У алламаҳалда, боши гангиб кўзини очди. Ёнига ағдарилмоқчи эди, диванда экан, қийналди. Уй ичидан ҳам, ташқаридан ҳам ҳеч қандай товуш эшитилмас, ҳаммаёқ жимжит. Ишга кетишибди-да. Азиза-чи? Ахир у отпуссада-ку!

Анвар оғир ўрнидан турди. Бироқ икки қадам ҳам юролмади, боши айланиб стулни ушлаб қолди. Бир оз ўзига келгач, стол устидаги бир варақ қоғозга кўзи тушди-ю, шошиб қўлига олди уни.

«Анвар! Мен кетдим. Бизнинг йўлимиз бошқа-бошқа экан, ҳеч қачон бир-биримизни тушунолмасак керак. Тўғри, бошда бир оз яхши яшадик. Лекин кейинги ярим йил ичида сиз бутунлай тескари бўп қолдингиз. Менинг ҳис-туйғуларим билан ҳисоблашмай қўйдингиз. Бунинг устига ичиб келиб, жанжаллашганингиз ортиқча. Бу қачонгача давом этади. Ахир севган киши шундай қиладими?»

Энди ортиқ чидаёлмайман. Сиз ўз бўлажак фарзандингизни тақдирини ҳам унутгансиз. Сизга фақат... йўқ, Анвар, бу хилда турмуш қуриб бўлмайди. Ахир мен ҳам одамман. Авваллари сизга ишонардим. Кўзимга ҳам бошқача кўринардингиз. Энди эса бутун-

лай кўнглим қолди сиздан. Мени излаб келманг. Бари бир бормайман. Бошқа турмуш ҳам қурмайман. Фарзандимиз соғ-омон туғилса, шу менга катта бахт бўлади.

Омон бўлинг. Азиза».

Анвар ўзини яна диванга ташлади. Бир зумдан сўнг унинг кафтлари орасида ғижимланган хат гилам устига тушди.

...Ўша куни жанжал нимадан чиқди, унинг ёдида йўқ. Охири шу бўлдики, у Азизанинг юзига шапалоқ тортиб юборди. Сўнг эшикни тарақлатиб ёпганича кўчага чиқиб кетди.

Нуриддин имтиҳонларини тугатиб, практикага чиққан экан.

— Ичамиз бугун.

— Тинчликми, сенга нима жин урди?

— Ма, битта олиб кел. Мен дам олиб тураман.

Анварнинг ёшлик йиллари шу уйда ўтган. Агар у «йўқолиб» қолса уни шу ердан топиб олиб кетишарди. Анвар ўзини каравотга отди...

Уларга битта камлик қилди, иккинчисини тугатдиларми, йўқми эслаёлмайди.

— Тур ўрнингдан, энди сен ёлғиз эмассан. Уйингда кутиб ўтирадиганинг бор, у пайтлар ўтиб кетган, дўстим.

Нуриддин уни қўярда-қўймай, уйгача кузатиб қўйди. Анвар дарвозадан ичкарига кирганда кайфи тарқалгандай бўлди. Уйдагилар ухлашган, лекин хоналаридаги чироқ ўчмаганди. У остонада қоқилиб тушди. Ичкари хонадан югуриб чиққан Азизани туртиб йиқитаёзди.

Анвар ўзини билмаганга олди.

— Оёқ остида ўралашма-да, — дўқ қилди у.

Азиза ўзини бутунлай йўқотиб қўйди, эрини бун-

дай аҳволда биринчи кўриши эди, айб менда деб ўйлади, агар жанжаллашмаганимизда ичмас эди, деган ўйга бориб, Анварга яхши гапирди, жойига ётқизди. Кийимларини бир амаллаб ечди, сўнг яхна чой тутди.

Анвар бундай муомалани кутмаганди! Хотини билан ёши тенг бўлгани учун баъзида гапларини ўтказолмас, баъзида Азизанинг ўзи тескари қараб кетарди. Ахир у эркак киши, уйнинг хўжайини-ку! Наҳотки Азиза уни менсимайди ёки ўзи айтмоқчи эркалаганими бу? Наҳотки эрга эркалик қилиш шунақа бўлса, йўқ, бунақаси кетмайди. Хотини унинг бошига чиқиб олган. Бунга чек қўйиш керак! Етар шунча эркалик!

...Анвар ўзини у ёқдан-бу ёққа отди. Бир нималар деб гудранди. Азизани силтаб ташлади. Азиза гангиб қолганди. Бир амаллаб уни тинчитди. Анвар уйқуга кетаркан, хаёлидан «Мана энди ҳаммаси аён, у менадан чўчиди, демак ичиб келсам, атрофимда парвона, айтганим-айтган, шунда у мени ҳурмат қиларкан», деган хуш ёққан фикр кечди ва уйқуга кетди.

...Анвар диванда қанча ётди, билмади. Бундан олти ойлар олдин бўлиб ўтган воқеани хаёлидан бир-бир ўтказаркан, уни шу кўйга солиб қўйган нарса нималигини топди. Эр-хотин турмуш аравасини икки томонга эмас, балки биргалашиб, бир томонга тортиши керак экан. Назарида ким ғолиб чиқса кучсиз унинг орқасидан бориши керакдай туюларди. У бундай ўйга бориб янглишганми ёки йўқми? Ҳали бирор қарорга келмаганди. Лекин унинг кўнглига таъалли бераётган нарса бошқа эди.

Азиза уйида узоқ қололмайди, келади. Чунки уйдагиларига эрим билан уришиб қолдим деб айтолмайди. Ўзинг хоҳлаб теккансан, энди жабрини ҳам ўзинг тортасан, деб юзига солишади.

У шундай деб ўзини овутиб юрди. Орадани ўн кун, йигирма кун, бир ой вақт ўтди ҳамки Азизадан да-

рак бўлмади. Анварнинг ҳам жаҳли чиқди. Бормади. Нима, ҳайдабдими, уни? Азизанинг ўзи кетган, агар турмушимиз бузилмасин, бўлажак фарзандимиз етим бўлмасин деса келади.

Анвар яна кўнглига таскин берди. Ота-онаси неча бор отланишди. Йўқ, у кўнмади. Нима қилади бош эгиб? Ахир хотин ёш бола эмас-ку, алдаб олиб келса? Бунинг устига унинг ҳам ота-онаси, ака-укалари бор. Наҳотки биронтаси кет уйингга дейишмаса? Ёки уришиб қолдим, ажрашаман, дедимикан? Шундай деган тақдирда ҳам яраштириб қўйгани ё ажратиб кетгани келишлари керак-ку!

«Нима бўлдийкин? Азизанинг ўзи соғмикан? Ишқилиб уйга борганмикан? Яна йўл-пўлда... Йўқ, ундай бўлиши мумкин эмас!»

Одамнинг тинчи йўқолмасин экан, кўзига ҳеч нарса кўринмайди. Анварда ҳам шундай ҳолат рўй берган эди. Бир куни унга телеграмма тутқазди.

«Фарзанд кўрдингиз. Азиза».

Шу пайт хонага секретарь қиз кириб келди.

— Анвар ака, бугун соат тўртда районда агрономларнинг йиғилиши бўларкан.

Анвар жойидан ирғиб турди-да, бир сакрашда Матлубанинг ёнига келди. Унга телеграммани бераркан, уйга бериб юборсангиз, деди-да, ўзини ташқарига отди.

Эллик олти километр нима деган нарса? Бир соатга қолмай етиб келди. Уни совуққина қарши олишди. Шунча пайтгача келмаганимга деб ўйлади у. Ҳечқиси йўқ, энг муҳими, у фарзандлик бўлибди-ку, бу ёғи яхши бўлиб кетади. Лекин нега энди қайнотаси ҳам, қайнонаси ҳам жим. Нега уни табриклашмаяпти?

Анвар «э-э» деб қўл силтади-ю, кўчага отилди. У туғуруқхона қаерда жойлашганини биларди. Навбатчи аёлни ҳоли жонига қўймади.

— Азиза оти, фамилияси Жабборова. Ўзи шу ерлик қиз. Нега индамайсиз? Айтинг, нечанчи палата? Ўғилми, қиз, ўзи соғми? Балки ўғилдир, ўзимга ўхшаган?

— Ўғил, — деди навбатчи аёл хомушгина.

— Чақиринг Азизани, чақиринг? Уғлимни бир кўрсатсин. Манг, бу сизга суюнчи.

Аёл йигитга бошдан-оёқ разм солиб бўлгач, бошини сарак-сарак қилганича ўрнидан турди. Пулини қайтиб берди.

— Раҳмат. Ҳозир чақириб кўяман.

Азиза иккинчи қаватда экан. Деразадан қаради. Ҳеч нима демади. Бирдан йиғлаб юборди-ю, ўзини ичкарига олди.

— Азиза... Азиз...

Шу пайт унинг олдига ўрта ёшдаги, қорачадан келган, оқ халатли новчагина аёл келди-да:

— Сиз Азизахоннинг турмуш ўртоғи бўласизми? — деб сўради.

— Ҳа, шундай.

— Танишиб кўяйлик, мен туғуруқхонанинг бош враччи Абдуазимова бўлман. Сизда икки оғиз гапим бор эди, — бош врач Анварни туғуруқхонанинг орқасидаги «дам олиш зонаси»га бошлади.

— Эшитишимга қараганда, сиз кейинги вақтларда уйга ичиб келадиган одат чиқариб олибсиз. Шу тўғрими?

Анвар бошини эгди.

— Демак, бўйнингизга оласиз. Лекин бу ишингиз ўзингизга, Азизага, умуман, икки оила учун қанчалар қимматга тушганини биласизми?

— Нима гап ўзи?

Гулшан опа фонтан олдида тўхтади.

— Биринчидан, болангиз вақти-соатига етмай эрта туғилди. Иккинчидан... бари бир бу аччиқ ҳақиқатни

айтишга мажбурман. Ўғлингизнинг икки оёғи ҳам... шол.

— Нима?!

— Ҳа, афсуски шундай. Агар сиз ичмаганингизда, ичволиб Азизани қийнамаганингизда бундай бўлмасди.

Бош врач бир зум жим қолди, сўнг Анварга яқинроқ келиб, унинг кўзларига тикилди.

— Бўлар иш бўлибди. Энди бу ёғига ўйлаброқ иш тутинг. Азиза... Бечора жуда қийналиб кетди. Ҳеч ким билан гаплашмайди. Тузук-қуруқ овқат ҳам емайди. Энди бормайман, деяпти, сиз билан ажрашармиш. Ўзингиз гаплашиб кўринг, лекин ҳозир эмас, кейинроқ. Хайр.

Атрофга қоронғилик тушиб қолган, кўчада одам сийрак эди. Баҳор шамоли Анварнинг сочларини тўзгитарди.

Аммо у ҳеч нарсани сезмасди.

«Азиза... Азиз... Нега ўшанда мени уришмадинг? Нега яхши гапирдинг? Яна ичиб келсангиз кетаман уйимга деб кўрқитмадинг? Ахир сен... Нега кўнгилянлик қилдинг. Нега? Нега?!»

У бирдан тўхтади. Атрофга тикилди. Бекатга етиб келганлигини сизди. Лекин машиналар ҳаракати аллақачон тўхтаган, йўлда ҳеч қандай зот кўринмасди.

Анвар бир оз ўйланиб турди. Кейин қоронғи йўлакка тикилди.

«Энди ўйлашнинг фойдаси йўқ. Энди кеч бўлди. Азиза бари бир кечирмайди».

У қоронғи йўлакка бош урди.

Урмон Омонов
(Фарғона)

ЎЗЛИК

Қизиққонман, қаҳрим кўп қаттиқ,
Хислатларни олдим қуёшдан.
Саховатим тупроқдан тортиқ,
Узукдаги кўздек ярашган.

Шарқонадир шаклу шамойил,
Гадосиман бор эзгуликни.
Қоришсам-да замонга мойил,
Йўқотмасман асло ўзликни,

ЖИЙДАЛАР ГУЛЛАДИ ШОҲИМАРДОНДА

Жийдалар гуллади Шоҳимардонда,
Кийикдек югурик сой ёқасида,
Оқиш барглар аро зар қуйқасидек.

Жийдалар гуллади Шоҳимардонда,
Тоғларга таратиб анвойи уфор,
Жавзонинг қўйнида кечмоқда баҳор

Жийдалар гуллади Шоҳимардонда,
Жийда гулин узиб чаккамга тақдим,
Баҳор юрагимда завқини ёқди.

Жийдалар гуллади Шоҳимардонда,
Ё тоғ табиати мўъжизакорми,
У менга қайтарди ўтган баҳорни?!

ДЕҲҚОН ОТАМ

Эгилдингиз бир умр отам,
Чархпалакдек шўнғитиб кетмон.
Яшнасин деб, навқирон Ватан
Заҳматларни чекдингиз чунон.

Қуёш ўпган ярқироқ кетмон
Дастасини тутса қадоқ қўл.
Безак берса наққошларсимон,
Яшнаб кетар эди ҳатто чўл.

Этар эди шаробдек сармаст
Шудгорлардан таралса хуш ҳид.
Меҳрингиз-ла оларди нафас
Қалбингизга қадалган чигит.

Баҳордаги баркашдек кетмон,
Кузда кафтдек бўлиб қоларди.
Сиз яратган дарёю тўғон,
Дунёларга доврўғ соларди.

Қирқ йил кетмон чопдингиз отам,
Аёзларга очганча кўкрак.
Сиз шу зумрад дала кўксида
Типирчилаб турган бир юрак.

Оппоқ яктак ботар манглайдан
Ёмғир янглиғ ёғилган терга.
Айтинг, ота, олгансиз қайдан,
Шунча меҳр қўймоқни ерга?

МОВИЙЛИК

Уйимизда узун узумзор,
Соябондир сўлим, дилрабо.

Яшнаётир гиламдек гулзор,
Анқитади атирли ҳаво.

Чорбоғчада дарахтлар саф-саф,
Тирикликнинг тароватлари.
Танасини танбурдек созлаб,
Мовийликни куйлаб ётади.

Шовуллайди терак сарвиқад,
Ракетадек парвозларга шай.
Орзулайди осмонни фақат,
Тупроғидан кўзлари қиймай.

Ариқчалар лабида сабза,
Тебранади елда беозор.
Яратар ҳар лаҳза мўъжиза,
Мовийликнинг онаси баҳор.

Уйимизга туташ пахтазор,
Ҳар туп гўза тупроқ чалган най.
Баргларида ажиб оҳанг бор,
Гўзалликни куйлаётгандай.

Бир-бирига турар чирмашиб,
Ҳовли, дала, зангори само.
Мовийликка ҳисларим тошиб
Термиламан тўймасман аммо.

ҚАЛАМ

Шоирнинг қалами бамисли қилич,
Бироқ у қон тўкмас, тўкади туйғу.
Туйғулар тўлқини тошса эрта-кеч,
Оппоқ қоғоз узра қадалади у.

Йиллар чархи узра чархланар қалам,
Тиғидан сачрайди сөхрли сўзлар.

Қаламдан қуюлар қувонч ва алам,
Гоҳ урса қаҳқаҳа, гоҳида бўзлар.

Шоир — шоҳ, қисмати қалам учида,
Сўзга сингиб борар оромсиз умр.
Унинг бор қудрати хаёл кучида,
Қалам қаҳқаҳаси, қаҳри сочар нур.

Тип-тиниқ, хаёлнинг пардаси аро,
Фикр келинчакдек турар нозланиб.
Шоир тўлғонади бағри миңг пора
Қўлга қалам олар оташда ёниб.

Қаламим, қўнмасин лоқайдлик гарди,
Қалбимнинг қат-қатин қудуқдайин қаз!
Юракни ўртайди дунёнинг дарди,
Юрагим ёнмоқда, юрагимни ёз!

БАҲОР БЎЛИБ ҚОЛДИМ ТОҒЛАРДА

Кўм-кўк майсаларнинг кўрпаси узра,
Ястаниб ётибман боқиб самога.
Шабнамга чайилиб сезмабман сира,
Айланиб қолибман хушбўй ҳавога.
Кездим чечакларнинг чаманзориди,
Сирли сукунатда чўмдим хаёлга.
Гулларни тебратиб гул диёрида,
Айланиб қолибман ширин шамолга.
Мен қадам етмаган тоғларни кездим,
Йўғрилдим ёввойи гуллар исига.
Муаттар, анвойи чечаклар уздим,
Тўйиб бўлармиди тоғлар ҳуснига.
Қўшиқлар маскани бунда боғу роғ,
Садолари кирар энг гўзал тушга.
Қушлар қўшиғини тинглаганим чоғ,
Айланиб қолибман сайроқи қушга.

Жажжи ракетанинг парвози мисол,
Бир бургут учяпти ўз ўйинида.
Парвозга термилиб ҳайрат ичра лол,
Бургут бўлиб қолдим тоғлар қўйнида.
Тоғ, осмон борлиғи менда мужжасам,
Водийлар гулларга тўлган чоғларда.
Олам оросидек энди ўзим ҳам,
Гўзал баҳор бўлиб қолдим тоғларда.

БУЛОҚ

Қумлоқдаги толзор остида
Бўталоқнинг кўзидек булоқ.
Биқирлайди яшаш қасдида,
Жилдирайди бир жажжи ирмоқ.

Муздек сувин ичса ҳовучлаб,
Ташналигин қондирар чанқоқ.
Жўш урмаса жонини қийнаб,
Қумлоқ босиб қурирди булоқ.

ЙИҒЛАЁТГАН ДАРАХТ

Шивирларди шаббодаларда,
Япроқчалар рақсга тушарди,
Тўлдирарди соз садоларга.
Шохчаларга қўнган қушларни.

Энди эса барглар заъфарон,
Заранг тупроқ томчи сувга зор.
Қумурсқалар кемирар беор,
Ришталарда оқмас шарбат — қон.

Беғам боғбон, нечун унутдинг,
Йўқми соя, мевалар ёди?
Уйғотмасми гафлатдан туртиб,
Йиғлаётган дарахтнинг доди?

СЕВГИ СИНОВИ

Ҳой, янгажон, узатманг оёқ,
Келинчакнинг кўйлагин босманг!
Куёв кўйдек ювош, тортинчок,
Уни уят дорига османг!

Теграсида турар оломон,
Шўрлик йигит фарқ терга ботди.
Қалбини-ку қоплаб ҳаяжон,
У уялиб ўзни йўқотди.

Ҳой, янгажон, ҳой, жонон жувон,
Мунча мушкул севгига синов.
Севги сири сизга-ку аён,
Хижолатда қолмасин куёв.

СЕҲРЛИ СЎЗ

Салом сўзи бир оғиз калом,
Мушки анбар каби гулбаргда.
Яширинган унга эҳтиром,
У яшайди тоза юракда.

Сеҳрли сўз, энг ширин шева,
Мардумликнинг алифбоси у.
Ёқимли ҳис, лаззатли мева,
Одамийлик, одобга кўзгу.

БАЛИҚЛАР БАЗМИ

Мовий кўлда сокин, илиқ сув
Сатҳида шўх балиқлар балқиб,
Томчиларни сочади дув-дув,
Отилади бамисли ёлқин.

Уфуради қайноқ ҳавони,
Ёндиради Ёзёвон ёзи.
Тангалари тиллодек ёниб,
Бошланади балиқлар базми.

Хоҳ субҳидам, хоҳи номозшом
Сув қизлари қуюлса ҳам тун,
Раққосадек айлайди хиром,
Жозибаси этади мафтун.

Кўм-кўк кўллар бўлсин тинч,
Сув қизлари ўйноқлаб оқсин!
Мўъжизадек юз берсин токи,
Ҳар лаҳзада балиқлар рақси!

БАЛИҚ ОВИДА

Лаққа чўғдек ёнаётир чўл,
Сочаётир қуёши олов.
Қамиш қоплаб олган кўм-кўк
Бўйларида бораётир ов.

Бировда тўр, бировда қармоқ,
Биров қўлда тутади балиқ.
Сайёдлик ҳам санъат-ку, бироқ,
Ов барори омадга боғлиқ.

Сўлқиллама зоғора балиқ,
Тутиб олдим ой қулоғидан.
Оҳ, ҳузурбахш эрур нечоғлиқ,
Қолдим қувонч қучоқларида.

Сув париси, сиртингни силаб
Тўйиб олай, ёзилсин хумор!
Ошиқасан мунча питирлаб,
Ахир сенга бермасман озор.

Типирчилаб тушма қўрқувга,
Эҳ, жонивор, жонинг керакмас.
Шошма, қўйиб юборай сувга,
Менга завқинг ўлжа бўлса бас!

ТЎРТЛИКЛАР

Дўстлик

Дўстлик дилда бир шаффоф чашма,
Дардга даво, жонимга малҳам.
Қайна, жўш ур, эй оби замзам,
Ичган сари бўлурман ташна!

Гўзаллик гули

Бошинг узра зангори осмон,
Атрофингда турфа табиат,
Гўзалликнинг гулисан, инсон,
Фақат тоза туйғулар тарат!

Дунё бўлиб қол

Дономисан, доно бўлиб қол,
Дарёмисан, дарё бўлиб қол.
Торга — тордир, кенгга — кенг дунё
Дунёмисан, дунё бўлиб қол!

Уйим

Дарахтзорда камтарин кулбам,
Эркалайди онамдек гўё.
Соғинаман бир кун кўрмасам,
Ташлаб кетгим келмайди асло.

Абдували Ортиқов (Фарғона)

БАҲОР

Бошқача-да, ўзи баҳор дегани,
Ҳали келмасидан соғинтиради.
Яшил либос кийиб чиққанда қирга
«Ман» деган шоирни сиғинтиради.

Бошқача-да, ўзи баҳор дегани,
Илиқ нафасидан бошлар айланар.
Баҳор қуёшидан баҳраманд бу чоғ
Кўксини очади сархуш ойналар.

Бошқача-да, ўзи баҳор дегани,
«Илик узилди»си оғирроқ бир оз.
Барча қилиқлари ярашиб тушар,
Хипча бел қизлардай серишва, серноз.

Бошқача-да, ўзи баҳор дегани,
Барқ уриб кетади беором кунлар.
Бўй етган қизларнинг ёқиб ҳавасин,
Нозик анбар сочиб бодомлар гуллар.

Бошқача-да, ўзи баҳор дегани...
Елар орзуларнинг мовий елкани.
Фасли нур, фасли гул, фасли нафосат...
Бошқача-да, ўзи баҳор дегани!

* * *

Янгиликмас, аслида. бу гап:
Керак экан одам одамга,
Инсонликни авайлаб-асраб,
Олов ёқмоқ керакдир ғамга.
«Сиз» оғзингиз кетмасин «сан»лаб,
Сўз захрининг ўчсин қийноғи.
Мағрур бошда турсин ҳилпираб
Адолатнинг алвон байроғи.

УЧРАШУВ

Баҳорнинг исирғаси —
Хушбўй, сулув кўк ялпиз,
Оламни тутиб иси,
Кимнидир кутар ёлғиз.
Сарпойчанг,..
Боши яланг,..
Дўппида ялпиз тўла,
Ким бўлди?
Уни қаранг,
Менман-ку ўша бола!

* * *

Гулдан меҳрим узмагайман,
гул ёнида яшайман.
Уни сенга тақдим этмоқ
хаёлида яшайман.
...Бир кун, агар, қўлларингга
гул келтириб тутсалар,
Ўша гулнинг рангларию
ва қонида яшайман.

НАВБАҲОР

Навбаҳор сеп ёзиб келгач заминга,
Чаманда қалбини очади гуллар.
Қалдирғоч лой ташиб овора инга,
Ўзгача меҳр-ла кишнар дулдуллар.
Бир ажиб уйғоқлик замин кўксида,
Гўзаллик яратиб яшар табиат.
Олам гул исиди, баҳор исиди,
Жозиба яратиб қўйилган фурсат
Ки ақл шошади ранг, нафосатдан,
Кўксингдан учади тасанно, таҳсин.
Буюклик олдида берадирсан тан,
Гўзаллик олдида қиласан таъзим.
Навбаҳор сеп ёзиб келгач заминга...

ҚИЗ

Шамол сочин тараб, яйратар,
Кўксин ўпиб, яйрайди шамол.
Дил қушини пинҳон сайратар:
— Қанисан ёр, эй соҳибжамол?
Талпинади вужуди билан,
Хаёлида юлдуз чарақлар..
Туш кўради сўнг, туни билан,
Қўриқлайди уни чироқлар.

СИЗ...

Сиз менга гул тутинг, меҳрлар тутинг,
Буғдой сўзларингиз аяманг мендан.
Кўзни яшнатгувчи сеҳрлар тутинг,
Бариси тўқилган бўлсин дил-дилдан.
Самимий саломга умрлар бўлсин,
Ва гуллар тўкилсин виждон пойига.
Гулшанда булбулу қумрилар бўлсин,
Сиғиниб яшанг сиз қалб чиройига.

ТУПРОҚ

I

Киндик қоним тўкилган тупроқ,
Кафтда тутиб кўтардинг мени.
Менга сендан йўқ табаррукроқ,
Ҳар кун юз бор ўпсам оз сени.

II

Сени азиз билган ўғиллар
Тумор қилиб тутди бағрида.
Сенинг учун жангда ўлдилар
Ширин жонни кечиб баҳридан.

III

Сен — табарруқ, киндик қони бор
Минг асрлик зарраларингда.
Болам деб бил, келганда баҳор,
Бош кўтарсам майсаларингда.

ДЕҲҚОН

Яна... яна қариди бир қиш,
У ўзи ҳам бир қиш қариди.
Қор тагида буғдой урди ниш,
Совуқнинг ҳам захри ариди.
Ташвишларнинг очилар уйи,
Кирзасини илар оёққа.
Янги ҳосил дардида ўйи
Етаклайди даласи ёққа.
Роса бир қиш соғиниб чиққан
Даласини қучар нигоҳи.
Роса бир қиш айтолмай йиққан

Ер соғинчин бўлар гувоҳи.
Шоширади ҳадемай баҳор,
Тортиб боғлар ғайрат камарин.
Меҳр деган оташ туйғу бор,
Даласига атаган барин,
Шу далада уни кутар бахт,
У билади: шу далада ризқ.
...Қарийди қиш, гулув солар вақт,
Барқ уради юрагида ишқ.

МЕЗБОН

Тошкўмирнинг бағри қуяди,
Сув вақирлар қора қумғонда.
Мезбон ҳинди чойдан қуяди,
Бир илиқлик югурар қонда.
Заҳри ўчар қора совуқнинг,
Ва тунд чехрам очилиб кетар,
Тарқаб кетар азоби йўлнинг,
Танамга гул сочилиб кетар.
...Тор кулбада кўнгли кенг мезбон
Хушбўй ҳинди чойдан қуяди.
Қорли тунда адашган меҳмон
Юрагида ватан қуради.

СОҒИНЧ

Қайдасан, кўрмайман
бўйларинг санинг?
Келмайсан, пойлайман
йўлларинг санинг.
Юракни тебратиб,
ором бергувчи
Соғиндим, о, ўша —
қўлларинг санинг.
Киприклар илинмас,

киприклар уйғоқ,
Беором айлаган
ўйларинг санинг.
Қақраган, қақради
сув ичмай қирғоқ,
Тошмади, тошмайди
сойларинг санинг.
Айтмай кел, тарс этиб
ёрилсин юрак,
Тубида чўмилсин
ойларинг санинг.
Ўзимга, бир умр,
сен ўзинг керак,
Ўпиблар ўтайин
пойларинг санинг.

ЖИЯН

...Сен туғилавер, жиян!
Дунёни бошингга кўтаргин
пок йиғинг билан.
Пахта тиқиб олсин қулоғига
ёқмаса кимга,
Оналикка ҳаққи бор
ҳар битта қизнинг.
Оталик шарафдир
ҳар бир йигитга.
Муҳаббатнинг
олтин меваси бўлиб,
Сен туғилавер, жиян!

ЕР ВА ОСМОН

Бехос кўтарилиб эдим,
Уриб олдим бошим осмонга.
Чакнаб кетди яшин кўзларда.

...Қаранг, осмон шундоқ бошимда экан
Ва тошдан қаттиқ.
Ернинг юмшоқлигин тўйдим ўшанда,
Кўзларимга суртдим гардини.

ХАТ

Пойтахтга хат ёзади она,
Ўғли ўқир мактубни йиғлаб:
«Қўшнимизнинг қизи — Дурдона
Турмуш қурди. Тўй бўлди, ё раб,
Тўймисан тўй бўлди, қизил тўй!
Куёв йигит ўз дўстинг — Акрам.
Мен ҳам боқиб қўйдим тўртта қўй,
Топиб қўйдим гўзал бир қиз ҳам».
...Бир йил ўтиб, куйинчак она,
Хатда ёзар ўғлига шуни:
«Ўғил кўрди ўша — Дурдона,
Исминг билан атабди уни».

Маҳмуд Раҳматуллаев
(Фарғона)

ШУКРОНА

Самимий қалбларни ардоқлар замин,
Яшамоқ — қандай бахт!
Шукрона айтиб,
Раҳмат!
Лабимдаги оқ ноннинг таъми,
Раҳмат,
Келмасанг-да, ёшлигим, қайтиб!
Яхши имконларнинг васлига шайдо
Ҳаётий ташналик мангу туражак.
Бир томчи умрингга рози бўл, дунё,
Бир оний хаёлга сен ҳам, келажак!!

ҲУРМАТИ МИСЛИ ҚУЁШ

Гоҳида дерлар одамлар: борми ҳеч жондан азиз?
Менга йўқ олам ичида Ўзбекистондан азиз!

Бунда ўтган ҳар дамимдан менга ортиқ қай қувонч?
Бунда ўтган ҳар дақиқа барча имкондан азиз.

Тупроғи олтин, қучоғи тенги йўқ кўкламга бой,
Сир билан Амуда оққан сувлари қондан азиз...

Менга ҳеч шуҳрат керакмас, пахтадек покдир кўнгил,
Беғубор осмони минг бир шуҳрату шондан азиз.

Эй Ватан, бағрингда кулган бахти бутлар қалбида
Ҳурматинг мисли қуёшу, миннатинг нондан азиз.

Тупроғинг суртиб кўзимга жуфтладим мадҳингга лаб,
Борми ҳеч оламда Маҳмуд, ушбу бўстондан азиз?!

МАРДЛАР ҚҶРИҚЛАЙДИ...

Ватан туйғусидир олий, муқаддас,
Қайдан топиб бўлар бундай чаманни.
Барча замонларда қўрқоқлар эмас —
Мардлар қўриқлайди Ватанни!

Беватан бағрида дил эмас, армон,
Инидан айрилса, қушлар ҳам нолон.
Қалбида улуғвор муҳаббат пинҳон
Мардлар қўриқлайди Ватанни.

Тинчлик байроғидан кўзларин узмай,
Асил йигитликнинг қасамин бузмай,
Қанча қаҳрамонлик бўлса — доим шай,
Мардлар қўриқлайди Ватанни.

Бепоен мамлакат ҳар кун бир яшар,
Ифтихор туйғуси дилларда тошар.
Навқирон — ўн тўққиз, йигирма яшар
Мардлар қўриқлайди Ватанни!

Тинчлик армияси, яхши ҳам борсан,
Замин юки учун қаторда норсан!
Маҳмуд, олам аро энг бахтиёрсан,
Мардлар қўриқлайди Ватанни!

ЮЛДУЗЛАР ЧОРЛАР

Замон югурикдир, макон — бесарҳад,
Ўтмишдан бахт кутмоқ — оддий афсона.

Ҳар бир мавжудодга ҳамиша, ҳар вақт
Табиатдир муқаддас она,
Ҳаёт олқишлайди шаҳдам, қадамни,
Бахт белгиси — қуёш бошларда порлар.
Инсон билсин дея ўзга оламни
Олис-олис юлдузлар чорлар!

Турфа хил хаёллар қийнайди ҳар он —
Олам бўйлаб учсайдим ҳозир,...
Тўхтовсиз замон ва беадад макон
Инсон, қадамингга мунтазир!

СИР

Ёғдуларни англаб олсин деб
Тунлар ботиб кетди кўзимга...
Сўзларимга маъно бериб зеб
Шивирлайман аста ўзимга.
Юрагимда битта сир пинҳон
Айтай дейман, яна қайтаман.
Сигдиrolсанг бағрингга, осмон,
Ўшал сирни сенга айтаман.

ҚИШ ҲАЗАЛИ

Эй дилгинам, суюн-суюн, ёғмоқда қор нози билан,
Ҳар бирида минг бор ўйин, ёғмоқда қор нози билан

Оламни оқ этмакдадир, вақтимни чоғ этмакдадир,
Ўтлоқ, далам намга тўйин, ёғмоқда қор нози билан.

Қалам қошим, кел, бир қара, мафтун этар бу манзара,
Теракларим чўзар бўйин, ёғмоқда қор нози билан...

Нозиклиги, латофати — қиш фаслининг нафосати,
Ёр сатҳига қўнар майин, ёғмоқда қор нози билан.

Боғлар аро чопгим келар, ёшлик, сени топгим келар,
Кеч қоламиз, дўстим кийин, ёғмоқда қор нози билан.

Маҳмуд, дилинг тошмоқдадир, ақлинг сенинг
шошмоқдадир,
Қиш расмини чизиш қийин—ёғмоқда қор нози билан...

Жўра Раҳим (Наманган)

МИЛИЦИОНЕР ҚЎШИҒИ

Менинг қўшиғимнинг ўз оҳанги бор,
Менинг қўшиғимда ўзга тароват.
У жуда сергагу жуда шиддаткор
Унга маъюслигу хазинлилик ёт.

Менинг қўшиғимнинг ўз оҳанги бор,
Матонат, жасоратни баралла куйлар.
Агарда берсангиз унга эътибор
Доимо эзгулик, мардликни ўйлар.

Менинг қўшиғимнинг ўз оҳанги бор,
Хатарли йўллардан сақлайди Сизни.
Ўргатар тартибни мустаҳкамлашу
Жиноятнинг олдин олишингизни.

Менинг қўшиғимнинг ўз оҳанги бор,
Ҳаракатда юриб, янграр муттасил.
Ҳаракатки унда сифатлар қатор:
Қаттиғу шафқатли, кескин ва дадил.

Менинг қўшиғимнинг ўз оҳанги бор
У ҳеч майин эмас.
У ғадир-будир.
Бироқ текис йўлга етаклаб борар,
Ҳушёрликка ундаш соф ниятидир.

Менинг қўшиғимнинг ўз оҳанги бор,
Ҳамон осойишта ҳаётдан сўзлар.
Инсоннинг ороми бузилмасин, деб
Ўзи беором бўлишни кўзлар.

СУВЧИ

Коинот кийганди қора либосин —
Қора тун борлиқни олган бағрига.
Шабада учириб чигиртка сасин
Уриб кетар эди ғўза баргига.

Осмоннинг кўксига ой ўрмалади
Чирманданинг ярим қасқонисимон.
Аста қўшиқ айтиб сувчи жўнади
Белида белбоғи, кифтида кетмон.

Телпагин бостириб кийган қошига,
Яктаги шамолда аста ҳилпирар.
Бирма-бир чим босиб эгат бошига
Сувни керагича бурар, жилдирар.

Сувнинг жилдираши қовундай тилиб
Сукунатни ёрди икки паллага.
Сувчи кетмонини елкага илиб
Яна назар ташлар азим далага.

Эгат бошларида вазмин одамлар,
Дам энгашиб қараб,
Дам туриб тикка,
Сувнинг оқишини кузатар, тинглар,
Лой ва сув сачратиб кирза этикка.

Қаламдек ингичка сокин, тиниқ сув,
Жон ато этади ерга, ғўзага.

Сувчи эса тетик, билмасди уйқу,
Реза тер сапчиган эди юзига.

Мана ой ҳам ботди, чигиртка тинди,
Сувчи бардам борар эгат оралаб.
Уфқ ҳам ёришди, тонг ҳам уйғонди,
Сувчи юрар ҳамон сувига қараб.

Мени лол қолдирган сувчининг туни,
Шундай машаққатли ва бедор ўтар.
Шеърга солмагунча мадҳ этиб уни,
Мени ҳеч тинчитмас, қалбимни ўртар.

ҲАМОН УЙҒОҚ

Ўзи ювош ҳам кам гап,
Қизлар каби мулойим.
Чеккадан ишга келиб
Чеккадан кетар доим.

Жанжалга етиб борар
Тинчитгани шу замон.
Қўлидан тартиб бузар
Чиқиб кетмас ҳеч қачон.

Ҳовлига ўғри тушса,
Ором нима билмайди.
Қўлга туширмагунча
Уйига ҳеч келмайди.

Концертни мароқ билан
Ҳамма қилса томоша.
Тартиб сақлаб юрар у,
Хизмати ўша-ўша.

Көчаси ҳамон сергак,
Гоҳо чалиб ҳуштагин.
Толиққанин сездирмас
Тутса ҳам тонг этагин.

Барча тиниб дам олар,
Уйқудадир ҳамма ёқ.
Участка инспектори
Ухламас ҳамон уйғоқ.

МЕНИНГ УТИНЧИМ

Тўхта булут, томчилама бемаҳал,
Уқдай қаттиқ тегма бирдан асабга.
Терим суръатига етмасин ҳалал,
Дучор қилма бизни зинҳор ғазабга.

Шошма ёмғир ҳали, ўзингни тий, бос,
Бизга сира ёқмас ёғишинг ҳозир.
«Оқ олтин»ни қилмай нобуд ва ифлос
Турган чоғимизда ҳозир у нозир,

Шамол сен-чи, ғир-ғир шабадангни бер,
Ҳар бир теримчига роҳат бахш этсин.
Тола учун томган мисқол-мисқол тер,
Меҳнатга чорловчи куч бўлиб қолсин.

Қора булут, юрма пайкал устида
Қора қанотингни лочиндай ёйиб.
Теримчи маҳкамдир меҳнат постиди
У жаҳлланмасин соянгдан койиб.

Эй, она табиат, тантилик қилгин
Қуёш иссиғини берсин аямай.

Бир чигит қолдирмай, сен шуни билгин,
Терамиз пахтани туну кун демай.

Бизнинг қўлимизда суръат ҳам сифат,
Қалб қўри пахтага бўлгандир пайванд.
Терим сусаймайди, авж олар фақат,
Мўл ҳосил олишга ичгандирмиз онт.

СУМАЛАК

Ҳар йилгидек Саври хола
Чоли билан ғимиллаб,
Саралади қўймай чала
Бугдойни элаб-элаб.

Наврўзлиқка пиширмоқчи —
Бўлиб уни ивитди.
Илдиз отиб, кўқаришин
Чоли билан хўп кутди.

Шамоллатиб, сув қуйишди
Эринмасдан эрта-кеч.
Чимдек қалин ўсди, шишди
Бўйи салкам бир қарич.

Саври хола сумалакка
Айтди қўни-қўшнини.
Тўпланди бола-чақа,
Қариндошлар шу кунни.

Қараб туриш маъқул келмай
Барча бирдан урунди.
Уғирда кўк янчилган дам
Қозон қуриб бўлинди.

Сумалакнинг масаллиғи
Қайнаб-қайнаб кўпирар.
Узун капгир дошқозонда
Эшкак каби тез юрар.

Мана пишди. Тегди жами —
Ҳаммага бир челақдан,
Тилимиздан кетмас таъми,
Егандик сумалақдан.

Абдумўмин Салоҳиддинов (Андижон)

ВАТАН

Сен менга дунёда танҳо, энг гўзал бўстон, Ватан,
Сен учун айлай фидо мен, бир эмас, минг жон, Ватан.

Сен юрак бўлсанг агарким мен бўлай бир қатра қон,
Гарчи кўз эрсанг магар, бир дона мен мужгон, Ватан.

Мен фалак саҳнига чандон ташласам чанқоқ назар,
Сен жаҳон осмонларида порлаган чўлпон, Ватан.

Ҳар киши қилган ҳар истак чиқди рўёбга мудом,
Шул сабаб тилларда сенсан эъзозу достон, Ватан.

Сенга бу ашъорни битди ўргилиб минг бор Мўмин,
Бил, юрак шукронасидан бир нишон, жонон Ватан.

ЮРАК

Эй санам, кўрсам юзингни ҳаприқиб ўйнар юрак,
Менга ором бермайин ҳеч, тунлари қийнар юрак.

Бунчалар кўнглим безовта бўлмаган эрди хануз,
Шундайин эрса мени чин бир бало айлар юрак.

Мен юрак синоларига дардимни этсам баён,
Айтдики, ишқ дардида ёр васлини ўйлар юрак.

Сарвиноз, солгин қулоқ бир, ўртаган қалбимга сен,
Бирма-бир қўймай сенга бор арзини сўйлар юрак.

Гар қулоғинга чалинса хушнаво булбул куйи,
Бил, сенинг васфингни булбулдек куйиб сайрар юрак.

Эй санам, қилсанг даво сен бу Мўминнинг дардига,
Нур эмиб гулдек юзингдан бир умр яйрар юрак.

БИР ШИРИН СЎЗ

Бир ширин сўз, ҳар кўнгил, ҳар дилни шодмон айлагай,
Ҳар кўнгил мулкини гўё боғу бўстон айлагай.

Бир ширин сўз, ногирону қадди букук инсонни ҳам
Қаддини ростлаб олурға чора-имкон айлагай.

Кимки топди элда обрў шакари гуфторидин,
Билки ҳар дам хуш каломин элга эҳсон айлагай.

Эй Мўмин, сен хуш калом бўл, то тириксан даҳр аро,
Бир тахир сўз дилни бешак шому хуфтон айлагай.

УХШАМАС

Ҳусни мулкинг давлатига дилбарим, қилдим ҳавас,
Шул сабабдин бу кўнгил ҳам ўзга дилдор хушламас.

Минг фасоҳат бирла ҳар он дилга монанд сўзладинг,
Қадди мавзунликда сен ҳам бошқалардин кам эмас.

Бу жаҳон ичра ягона шамси анварсан мёнга,
Келса бош узра қоронғу зарра кўнгил ғам емас.

Мен учун сен гули-гулзор, боғу бўстонсан мудом,
Шул сабаб кўнгил баҳор ҳам сайри гулзор истамас.

Эй нигорим, бу Мўминнинг бахтига бўлгин омон,
Минг пари султони бўлсин сенга зинҳор ўшамас.

ҚАЛАМ

Эй қалам, ёзгин мудом ёр мадҳини дoston қилиб,
Бебаҳо гулларга кону тенгги йўқ бўстон қилиб.

Гоҳи ёр васлини ёзу гоҳида ҳижронни ҳам,
Билки, ёр ҳажрини чеккан дилни ёз комрон қилиб.

Қолмасин ҳеч қатраси ҳам дилда неки бўлса ёз,
Қўймайин ҳар муддаони, шеърга тиз маржон қилиб.

Бир париваш ишқида мен беқарорман то абад,
Этса деб ўтгай кўнгил ким васлидин эҳсон қилиб.

Минг шукурким бу Мўминга бўлди ҳамдам яхши ёр,
Эй қалам, ёзгин мудом ёр мадҳини дoston қилиб.

ШАРМИСОР БЎЛСИН МУДОМ

Ким ёмон бўлса агарким хоксор бўлсин мудом,
Яхшилик кўрмай жаҳонда хору зор бўлсин мудом.

Ким ёмонлик қилса элга шодумонлик кўрмасин,
Барча кулфату балога гирифтор бўлсин мудом.

Юрса ким доим ёмонлик нияти бирлан агар,
Дилкушолик кўрмайин ҳеч, дилфигор бўлсин мудом.

Ҳийлаю найранг, фириб эрса агар қилмишлари
Оқибат бир парча нонга зору зор бўлсин мудом.

Айтадир Мўмин ҳамиша сирри-асрор очилиб,
Барча қинғир ишларидан шармисор бўлсин мудом.

КҮЗ ТУТИБ ТУРГАН ЭМИШ

Бир сулув дилдор мени боғ сайрида кўрган эмиш,
Ошиғи шайдо бўлиб чиндан кўнгил берган эмиш.

Лол бўлиб бир сўз қотолмай бу муҳаббат сеҳридан,
Бор вужудига бутунлай қалтироқ кирган эмиш.

Бир кўриш бирла қаранг оҳиста ҳол юрган юрак,
Сигмайин кўкрак қафасга ўйнабон урган эмиш.

Бу муҳаббат дардини кўп чекса ҳам пинҳон тутиб,
Айтмайин дил розини ибo қилиб юрган эмиш.

Айтди бир дугонаси маъшуқ санамнинг арзини,
Биргина шоир Мўминга кўз тутиб турган эмиш.

Қурбон Саттор (Фарғона)

ОНА ТИЛАГИ

Орта қолар номим ўзингсан,
Ҳаётимга чирой, кўзу қош.
Шунинг учун яхши ният-ла,
Исм қўйдим сенга — Темиртош.

Покиза бос ҳар қадамингни —
Изингда гул унсин, сўлмасин.
Болам, умринг бўлсин темирдан,
Аммо қалбинг тошдан бўлмасин!

ШАМ

Минглаб йиллар зулматга қарши
Жонин фидо қилиб келди шам,
Мазлумларга қоронғи тундан,
Нурли йўлни топгунча қалам.

Даҳолар-ла тенг чекиб заҳмат,
Чин ҳаётга шам берди сайқал.
Буюклардан кечирим сўраб,
Дўстлар, шамга қўяйлик ҳайкал!

ФАРЗАНД ФОЖИАСИ

Келинга аталган нафис зарпалак
Тахмонда сарғайиб чанга ботибди.

Сўнги умид билан кўзин юмолмай,
Заъфарон волида тўрда ётибди.

Етти ёт бегона силар бошини,
Гўё туғилмаган фарзанд уйида.
Ўғил-чи, бу дамда кезар қайдадир,
«Муҳаббат, карта-ю, шароб кўйида».¹

Набира эркалаш насиб бўлмайди,
Демак: чой ичмоқлик келин қўлидан.
Ҳавас-ла тикилиб қоларди узоқ,
Бегона жужуқлар ўтса йўлидан.

Тутмади ўзганинг этагини ҳам,
Ўйлаб дилбандига азоблигини.
Ҳазон қилмас эди умрини билса,
Тоғ деб суянгани сароблигини.

Сўнги бор эшикка ҳасрат-ла боқиб,
Кўзини армон-ла юмди-ю, кетди.
Ва лекин бир номард тирик мурдани,
Лаънат мозорига кўмди-ю, кетди.

ҲАЁТ МЕҲВАРИ

Ташқарида изғирин, аёз,
Уйда кезар баҳор ҳавоси.
Боиси: бир митти чигиртка,
Бунча теран оддий навоси.

Қиш чўзганда совуқ дастини,
Нажот излаб кирган афтидан.
Эвазига куй чалар менга,
Баҳра олиб одам тафтидан.

¹ Есенин сатрлари

Узма куйинг, митти созанда,
Саломат ет баҳор фаслига;
Авжинг баланд бўлсин ҳамиша
Инсоф тилаб одам наслига...

Сўнма меҳр, бор бўл одамзод —
Иккинги-ла барҳаёт олам:
Ҳашоратки, талпинар экан,
Демак ҳаёт меҳвари — Одам!

Салоҳиддин Сироҷиддинов (Андижон)

КУМУШРАНГ ТУЛПОРЛАР

Ёдгор аввал дарвоза тирқишидан мўралади. Буви-си кўчанинг нариги томонидаги Саломат холанинг уйига кириб кетгач, аста дарвозани очиб, ташқарига чиқди. Нураган пахса девор ёқалаб озгина юрди-да, тўхтаб ортига — Саломат холанинг эшигига қаради. Бувисининг: «Агар ўша ёққа кирсанг, оёғингни синдираман!» деганини эслаб, йиғлагудек бўлиб яна орқага қайтди.

«Тўсиқдан қарасам-чи?» Хаёлига келган фикрдан қувониб, ичкарига чопди. Тўсиқ ёнига бориб туйнук излади. Ниҳоят, топди. Ана, энаси ўтирибди. Гулларнинг уруғини оляпти. Ёдгор бир зумгина энасининг ёнида бўлгиси, унинг бағрида эркалангиси, «Энажон, фақат сизни яхши кўраман», дегиси келди. Йўқ, у қанд ёки бошқа бирон нарса ундириш учун бундай қилмайди, ростакамига яхши кўради энасини.

«Чақирсаммикан? — деб ўйлади у. — Аммам уйда бўлса бақириб беради-да. Кейин, бувим билиб қолса қўймайди — савалайди. Аммам жуда баджаҳл-да. У келдию мана шу тўсиқ пайдо бўлди. Уйгайм киргизмайди. Нима, унинг уйимиди бу?»

Ёдгор атрофга бир қараб олди-да, аввал паст овозда, кейин, энаси эшитмагач, озгина баландлатиб чақирди:

— Э-на-а, э-на-а-а-а...

Робия эна ортига ўгирилди. Гулларнинг майда уру-

фига кўп тикилганидан бўлса керак, кўзи тиниб, бир нафас ҳеч нарсани илғаёлмай турди. Сўнг, Ёдгор яна чақиргач, этагидаги уруғни халтага солди-да, овоз келган томонга юрди. Аммо тўсиққа етгач ҳам Ёдгорни кўрмади.

— Эна-а, — дея секингина овоз берди Ёдгор, дарвоза томонга бир қараб қўяркан. Робия эна овоз келган жойга борди. Ғўзапоя ва шох-шаббалардан ясалган тўсиқ орасидан Ёдгор жилмайиб турарди. Эна аста туйнук олдига чўккалади.

— Ёдгоржон, болам, оёғинг тузукми? — деб сўради шох-шаббани қайриб, каттароқ туйнук очаркан.

— Ҳечам оғригани йўқ, — деб жавоб берди Ёдгор жилмайганча.

— Мен олдинга кирмоқчи эдим... — Эна гапиролмади. — Ишқилиб тузалиб қолдингми? Нега бу ёққа чиқмайсан? Уч кун бўлди, ҳар куни кутаман.

— Бувим қўймади-да. Опамларниям, Дилшод акамниям. «Агар биттанг ўша ёққа чиқсанг, кейин бу уйга қайтиб кирма», деган.

— Бувинг айтаверади-да, — деди эна зўрма-зўраки жилмайиб. — Ҳа, эсим қурсин, узум ейсанми? — у Ёдгордан жавоб кутмай ўрнидан турди. — Ҳозир олиб келаман, сенга олиб қўйган эдим, ҳозир...

Эна майда гулли кўк кўйлагининг этакларини қоқиб уй томон кетди. Зум ўтмай, қўлида икки бош узум кўтариб, тўсиқ ёнига қайтди.

— Ёдгоржон, болам, қаердасан? Овоз берсанг-чи, тополмаяпман? — Эна тўсиқ олдида у ёқдан-бу ёққа юриб бояги туйнукни излай бошлади. Охири топди, энгашиб қаради. Ёдгор айвон устунига суяниб турар, тез-тез тўсиқ томонга қараб қўяр эди.

— Сенга неча марта айтдим, қулоғингга гап кирадими ёки узиб олайми?! — дерди Манзура Ёдгорга яқинлашиб қулоғидан тортаркан. Ёдгор йиғлаб юборди. Унга қўшилиб бувисининг қўлидаги чақалоқ ҳам

чинқирди. — Ушалар сени ўлдириб қўйишига оз қолди-ку! Додлама, овозинг ўчгур! — Манзура энди Ёдгорнинг юзига шапалоқ тортди. Боланинг боши зарбдан устунга бориб урилди. У оғриқнинг зўридан ўтириб олиб, икки чаккасини чангаллаганча чинқириб юборди.

Эна тўсиқ ортида ғўзапоя боғичини ушлаб турар, кўзларидан дув-дув ёш оқар, Манзура Ёдгорни эмас, гўё уни урган, урганда ҳам шундай урган эдики, эна ўзини ўнглаб ололмас, қўлидаги икки бош узум ҳув нарида тупроққа қоришиб ётарди. У титроқ қўллари-ни ўрам боғичидан олар экан, боғич бармоқларини қийиб юборганини кўрди. Ҳали гул уруғ терганда шимариб олган ёнглари-ни бўшатиб, кўз ёшларини артди. Ерда ётган узумни олиб, айвон томон юрди. Чойдишдаги сувда узумни ювиб, сувини сирқитиш учун бир зум бандидан ушлаб турди-да, яна тўсиқ ёнига қайтди.

«Келади, — деди эна ўзига ўзи ишонч билан. — Манзура бирон ёққа чиқиб кетса албатта, келади. Мен яхши кўради. Эҳ-ҳ, Манзура илгари бунақа эмас эди-ку? Нима жин урди унга? Ширмонойга ўчакишяпти. Ширмонойга ҳам осон тутиб бўлмайди, ахир, у айбдор эмас. Бўлмаса, ким айбдор, ким?...»

* * *

Уруш бошланган йилнинг кузи эди. Уша кун ҳамон энанинг кўз ўнгида. Хонадон фарёди чақалоқ йиғиси билан қўшилиб кетганди. Бир неча кун аввал Машрабжонга хат йўллаб, «Қиз бўлса, отини Малоҳат қўймоқчимиз, ўғил бўлса, қандай исм қўяйлик?» деб сўрашган эди. Ўғил бўлди, лекин хат эгасига етмади. Ёдгор... Чақалоққа Ёдгор деб исм қўйишди.

Энанинг бирдан-бир умиди эри Мўминжоннинг урушдан омон қайтиши, оиласига бош бўлиши эди.

Йўқ, у ҳам қайтмади, орадан бир йил ўтгач, ундан ҳам қорахат келди. Ўша вақтдаги Манзуранинг куйганлари-ей, ҳеч юпатиб бўлмасди. Уззукун йиғларди. Ҳаммаси ўткинчи экан. Уруш тугаши билан эрга тегди, Тўй шу ҳовлида бўлди. Тўй, айтишгагина осон. Эна учун бу ҳовлидаги тўйлар бир олам қувонч бўларди. Буниси-чи?.. Лекин эна чидади. Тўйдан сал илгари ҳовли четидаги мана шу қадрдон кулбасига кўчиб ўтди. Энага шу уй ёқади. Уруш йиллари «Манзура ёлғиз», деб нариги уйда ётиб юрарди, аслида эса шу уй яхши. Ҳаётидаги энг лаззатли дамлар шу уйда ўтган. Мўминжон билан илк бор шу уйда қовушган. Машрабжон шу уйда тетапоя бўлган, «бувижон» деган сўзни ҳам илк марта шу уйда айтган. Қандай дамлар эди-я?..

Тўй ўтди. Куёв шу хонадонда яшай бошлади. Кейин Ширмоной келди. Унга ҳам бир нима деб бўлмайти. Ўз дарди ўзига етарли. Жонузоқни қандай яхши кўрарди-я! Бир-бирига жуда муносиб эди. Лекин оилани бут қилувчи фарзанд уларга насиб этмади. Шундай бўлса ҳам ораларидаги тотувликка путур етгани йўқ. Уруш... Уруш уларни ажратди — Жонузоқ ҳам қайтмади. Кута-кута Ширмоной сиқиладиган, сал нарсага қизишиб кетадиган бўлиб қолди. Кўп суриштирди, кутиш бефойдалигини билгачгина энанинг ёнига кўчиб келди. Энди унга ҳеч нарса деб бўлмасди. Ўз билганича иш тутарди. Ҳаммаси шундан бошланди. Манзура билан тез-тез айтишиб қоларди Бора-бора Манзура ҳам тўнини тескари кийиб олди.

Ҳаммасидан ҳам тунов кунги жанжал ошиб тушди. Барига бир сиқим ўрик қоқи сабаб бўлганига одамнинг хуноби ошади. Ширмонойнинг дам-бадам боши айланиб, кўзи тиниб қоларди. Шура докторга айтса, «ўрикқоқи қайнатиб ичинг», дебди. Шу баҳона ўрик пишиғида томга қоқи ёйган эди. Эна ҳеч ким йўғида шу қоқидан Ёдгорга бир марта олиб берди.

Бола-да, ёшлик қилиб томга чиққан экан, Ширмоной кўриб қолиб бақириб берди. Шошиб қолган Ёдгор нарвондан йиқилиб тушди. Ана, ундан кейин томошани кўринг. У ёқдан Манзура чиқиб келди, бу ёқдан Ширмоной — бўлди жанжал, бўлди жанжал. Бутун маҳалла эшитди. Эна икковига ҳам парво қилмай Ёдгорга ёпишди. Манзура ҳам ғалати бўлиб қолганда, аччиғи келганда кўзига ҳеч нарса кўринмайди, авваллари бунақа эмасди. Ёдгор шўринг қурғур йиқилиб бўлари бўлиб ётибди-ю, уни судраб Ширмонойнинг оёғи остига олиб келиб ташлади. «Ол, ўлдириб қўя қол, мен ҳам қутулай шу етимчалардан!» дейди-я! Эна ерда титраб ётган Ёдгорни кўтариб уйга олиб кирди. Орқасидан кириб келган Манзура:

— Болага қарагунча, анови мегажин қисирингизни йиғиштириб олинг! — деб ўшқирди. Эна индамади, аммо ичидан зил кетди. Ҳар қанча гапиргандаям, шу ҳақда индамаслиги керак эди. Энанинг мўлтираб турган кўзларига ёш тўлди, титраб турган лабларини тишлаб, йиғидан ўзини базўр тийди.

— Манзураҳон, жон болам, ундай деманг, сиз озгина паст келинг. Феълини биласиз, ҳозир сал қизишиб турибди.

Манзура жавоб бермади.

Эна ташқарига йўл олди. Ширмоной жонҳолатда ҳовли четидаги ғўзапоя ва шох ўрамларини ўртага таширди. Эна нима бўлаётганига ақли етмай туриб қолди.

— Мана шу манжалақини афтини ҳам кўрмай, товушини ҳам эшитмай! Ҳу-в, эрсирамай ўлгур! — дерди Ширмоной титраб-қалтираб ғўзапоя ва шох ўрамларидан ўртага тўсиқ тиклар экан.

— Жон болам, ўзингни бос! — дея эна шошиб бориб Ширмонойнинг қўлидан тутди. — Ундай қилма,

ақлингни йиғ, қизим, ҳали икковларинг ҳам ҳовурларингдан тушиб, уялиб қоласизлар.

— Қўйворинг! Қўйворинг, деяпман! — Ширмонойнинг ёш тўла кўзлари аламдан чақнаб турарди. У қўлидаги шохни ташлаб, энани қучди. — Акагинам тирик бўлганда, мени бунчалик хўрлатиб қўймасди. Қандай акам бор эди-я! Бу эрсирамай ўлгур мегажин бир келгиндини акамга алмаштириб ўтирса, мен ёниб кетмайманми?! Бўлди, энди чидолмайман!

— Ҳой, бепушт, келгиндиям ҳар кимга келавермайди! Ўша Жонузоғам сендан қутулолмай юрган экан, биттасини топиб, ўшағда қолиб кетган, — деди айвонда турган Манзура.

Ширмоной ғазаб билан ўгирилди, сўнг шох-шаббалар ичидан узун бир ходани олиб, унга томон югурди.

— Нима дединг, мегажин, яна бир қайтар?! Ҳозир мана шу билан бир уриб, келгиндинга ярамайдиган қилиб қўяман.

Эна жонҳолатда бориб унинг йўлини тўсди-да, қўлидаги хомага ёпишди, лекин жон-жаҳди билан олдинга отилган Ширмонойни тутиб қололмай ерга йиқилди. Ўзини йўқотиб қўйган Ширмоной Манзура томон интилар, эна тупроққа беланиб, унинг этагидан маҳкам ушлаганича судралиб борарди.

— Жон болам, ақлингни йиғ! Ширмоной... қизим... ўзингни бос... — Ширмонойнинг авзойини кўрган Манзура уйига чопиб кириб ичкаридан беркитди. Агар қочмаса бир уриб ўлдириб қўйиши турган гап эди. Энанинг қўллари Ширмонойнинг этагидан чиқиб кетди. Ширмоной ходани боши узра кўтариб, телбаларча чопиб борди-да, кетма-кет эшикка ура бошлади. Ичкаридан чақалоқнинг йиғиси, Ёдгорнинг қўрқиб қичқиргани, Манзуранинг: «Ёрдам беринглар!» деб дод солгани эшитилди. Эна чопиб бориб эшикни тўсди. Ширмоной ходани азот кўтарганича қотиб қолди, бир зум энага тикилиб турди-да, ходани улоқтириб,

энанинг оёқлари остига ўзини ташлаб тиззаларини кучди. Эна уни турғазиб ёнига чўкди. Ширмоной унинг бағрига ёпишиб йиғлаб юборди.

— Нимага мени бунақа дейди, нега энди?! — Ширмонойнинг қўллари қалтирар, ўзини босолмас, вужуди ич-ичидан тўлиб келаётган йиғидан титрар эди. — Бўлди энди чидолмайман! Уша келгиндини этагидан тутиб ўтираверишсин! — Ширмоной ҳовли ўртасига қайтди. — Тамом, мана шу ердан бир қарич ҳам ўтиш йўқ. Қани, биронтаси бир қадам ҳатлаб кўрсинчи, оёғини синдираман!.. Отаси ўлган; энасиям, аммасиям йўқ!

— Сеникига чиқадиган бола йўқ! Тўлғоқ кўрмаган боланинг қадрига етармиди?! — деди боласини эмизиб деразада ўтирган Манзура Ширмонойга ўқрайиб.

Ширмоной чурқ этмай, аламини ичига ютиб тўсиқ тиклай бошлади. Унинг сочлари тўзғиб кетган, кўзларидан дув-дув ёш оқар, шох-шаббалар қўлларини тирнаётганига ҳам парво қилмас, узун кўйлагининг этаклари бирон нимага илашса, шаҳд билан тортиб олар, шунда енглари, тирсақлари шириллаб йиртилар эди.

Ширмонойни ҳозир ҳеч нарса қайтаролмасди. Буни сезган эна катта ўрик ёнига бориб, ерга чўкди. Енги билан кўз ёшларини артди. Бундан ҳам кўнгли таскин топмади — бошидаги рўмолини олиб, ёш боладай ҳиқиллаб йиғлай бошлади. Узоқ йиғлади. У дамбадам Ширмонойга қараб кўяр, Ширмоной эса, ҳамма нарсани унутган, бор кучини ишга солиб, тўсиқ ясаш билан банд эди. Ҳозир уни кўрган киши, ақлдан озибди, дейиши турган гап эди. Ялангбош, яланг-оёқ, юзлари, қўллари тирналган, кўйлақларини шох-шабба тилган, йиртган. У ўзини аямасди. Ким учун аясин?! Унинг сумбул сочларини силайдиган, ой юзларига термилиб, бағрига босадиган ким бор олам-

да?! Ким?! Энди у нозик билакларини асрагани билан кимнинг ҳам бўйнидан қучарди?!

Ниҳоят, бир нав тўсиқ пайдо бўлди. Ширмоной ўрик остида йиғлаб ўтирган энага қаради. Четроқдаги олчага илиб қўйган рўмолини олиб, унинг ёнига борди-да, аста тиз чўкиб, бағрига бошини қўйди. Энанинг кўксига Ширмонойнинг қайноқ кўзёшлари тома бошлади.

— Аччиқ устида айтди, Ширмоной, хафа бўлма, — деди эна унинг шох-шабба тилган қўлларини кафтига қўйиб.

— Бувижон, бувижон... — Ширмоной бошқа ҳеч нарса деёлмас, ўксиб-ўксиб йиғлар эди. Эна унинг сочларини силади. Бошини кўтармоқчи эди, Ширмоной унга баттар ёпишиб олди.

«Худди болалигидагидай», дея кўнглидан ўтказди эна. Кўчада Машрабжон билан жанжаллашиб қолса, дарров чолиб келиб, «Бувижон», дея бағрига отилар, эна бошини кўтармоқчи бўлса, яна ҳам маҳкамроқ ёпишар эди. Шунда эна: «Машрабжон келсин ҳали, адабини бериб, қиз болани хафа қилиш қанақа бўлишини бир кўрсатмасам унга!» деб ёлғондакам яниб қўярди. Ширмоной бўлса тезгина ҳаммасини унутиб, яна ўйнагани кўчага чиқиб кетарди. Энди эса..

Эна бирдан тўхтаб, қўлларини унинг бошидан олди-да, сочларига тикилиб қолди. Оқ оралабди!

* * *

Кўча томондан бир тўда аёлнинг овози эшитилиб, энанинг хаёли бўлинди. У ортига ўгирилиб, туйнукдан Манзуранинг ҳовлисига мўралади. Ёдгор ҳамон айвонда ўтирарди. Эна ўрнидан туриб уй томон юрди. Айвонга етганида, озгина девор олиниб, қанор қоп билан тўсиб қўйилган жойдан Ширмоной кириб келди.

— Чарчамадингми, қизим? — деди эна Ширмонойнинг қўлидаги тугунни олар экан.

— Чарчамай бўларканми? — деди Ширмоной энанинг қўлидаги узумга қўл чўзиб: — Чанқаб турган эдим, — дея ундан бир шингил узиб, айвондаги сўрига бориб ўтирди.

— Қанча тердинг? — деб сўради эна Ширмонойнинг рўпарасидаги устун пойига чўнқаяркан.

— Бир юз беш кило, — деди Ширмоной узумнинг данагини туфлаб. — Нима овқат қилай?

— Ўзинг биласан, кўнглинг нимани тусаса пиширавер.

— Шавла қиламиз, сабзи тўғраб туринг, мен кийимимни алмаштириб олай, — деди Ширмоной уйга кириб кетар экан.

Эна сабзи олиб келиб тўғради. Ширмоной чиқиб ўчоққа олов ёқди. Кўп ўтмай қишлоқ узра тун пардасини ёза бошлади. Овқат сузиб келинди. Эна номига бир-икки чуқум тотинган бўлди. Уни кўриб Ширмонойнинг ҳам томоғидан ҳеч нарса ўтмади. Бир-икки пиёла чой ичилгач, эна ташқарига чиқди. Пахталик камзулини тугмаларини қадаб, сўрига бориб ўтирди. Кўчадаги болаларнинг шовқини тинган, заиф шамол эсиб қишдан дарак бериб турар эди. Осмон юлдузсиз.

«Ёмғир ёғса керак», деб кўнглидан кечирди она.

У ёшлигида ёмғирни жуда яхши кўрарди. Ўша кунларни эслади...

* * *

Унаштирилганидан кейин Робия уч кун ишга чиқмади. Тўртинчи кун эса бувисининг қистови билангина далага йўл олди. Лекин ҳар кунги йўлдан эмас, узоқ бўлса ҳам тутқатор орасидаги ёлғизоёқ сўқмоқдан юрди. Чунки авваллари ишга қатнайдиган йўли

Мўминжонларнинг уйи ёнидан ўтарди. Робия шу уч кун ичида бирдан ўзгарган, Мўминжонни эсласа ҳаяжонланар, унга дуч келиб қолишдан алланечук ҳадиксирар эди.

Уша куни ёмғир авжига чиқди. Робия ҳали вақт эрта бўлишига қарамай, кетмонини шийпонга ташлаб, бир қўлида тугунча билан тутқатор оралаб уйга қайтди. Қанча юргани эсида йўқ, бир вақт кимдир отини айтиб чақирди. Робия чўчиб қўлидаги тугунчани тушириб юборди, ичидаги коса синди. У овоз қаёқдан келаётганини сезмай қолди. Шийпон томон қочмоқчи бўлиб бурилган эди, катта тут ортидан эгнида янги қора тўн, бошида дўппи, оёғида ярқиратиб тозаланган этик, Мўминжон чиқиб келди.

— Робия, сен билан...

Робия кўйлагини хиёл пастга тортиб, тугмалари қадалмаган нимчасини икки қўллаб жуфтлаганча кўкрагини беркитди-да, уйлари томон чопди.

— Робия! Тўхта, сенда гапим бор.

Робия ҳеч нарсага қарамай югуриб борар, юзкўзига шатирлаб урилаётган шохларни икки ёнига айириб ўтар, ортидан эса тут баргларига тўпланиб қолган ёмғир томчилари дувиллаб тўкилар эди.

— Робия, тугунчангни олиб кет! — деди изидан чопиб келаётган Мўминжон. Робия эшитса ҳам тўхтамади. Ногаҳон рўмоли сўқмоққа эгилган тут шохига илиниб қолдию, учиб ерга тушди. Робия ортига қайтиб рўмолини олгунча Мўминжон етиб келди-да, биллагидан ушлади. Робия қўлидаги рўмоли билан юзини тўсди.

— Нега қочасан?

Робия ўзини тут панасига олди, рўмоли билан юзкўзларини артди. Шунда ёноғи қизиб кетганини, қўллари, оёқлари, вужуд-вужуди титраб, юраги кўксидан чиқиб кетгудай дукурлаётганини сизди.

Мўминжон Робия паналаган тутга яқинлашди.

— Робия...

— ...

— Робия сенда гапим бор.

— Кейин... — Робия бармоқлари титраб, нимчасининг тугмаларини қадашга уринарди.

— Қачон?

— Билмайман... Ҳозир эмас.

— Нега кўрқасан, Робия? — Мўминжон бир қадам олға жилди, Робия шоша-пиша бошқа тутнинг панасига ўтиб олди.

— Кетинг, уялмайсизми?

— Робия...

— Кетинг, кетинг! — Робиянинг овози йиғи аралаш эшитилди.

— Нега йиғлайсан, Робия!

— Сиз кетмаганингиз учун.

— Эртага яна шу йўлдан ўтасанми?

— ...

— Эртага кутаман, майлими?

— Билмайман, кетинг, кетинг...

Мўминжон кетди. Робия тутнинг эгилиб ўсган шохлари орасидан унга тикилиб турди-да, рўмолини бошига ўраб, аста сўқмоққа чиқди. Ерда ётган тугунчасини олиб, йўл четидаги ажриққа бориб ўтирди. Ҳозир бирдан Мўминжоннинг қайтишини, ёнига ўтириб суҳбатлашишини, шиддат билан ёғаётган ёмғирни бирга томоша қилишини истади. Унинг нима гапайтмоқчи бўлганини ўйлади. Топди. Лекин шу сўзни ўзидан эшитгиси келарди.

* * *

...Эна чўчиб уйғонди. Шошиб ёнига қаради: Ширмоной тинчгина ухлаб ётарди. Ёнбошига сурилиб қолган кўрпасини тузатиб қўйди. Ташқарида ёмғир ёғарди. Энанинг кўз олдида ҳозиргина кўрган туши гавдаланди-да, лаблари титраётганини сизди.

Шу ҳовли эмиш. Тўсиқ ҳам бормиш. У тўсиқнинг бир томонида, Мўминжон билан Машрабжон эса нарёқда турганмиш. Иккови ҳам оппоқ тулпор миниб олган. Машрабжоннинг ёнида яна бир от, эгар-жабдуқсиз от. Мўминжон унга қараб: «Мана, сенга деб оқ тулпор олиб келдим, Робия», деб жилмаярмиш. «Ахир, мен сира отда юрмаганман-ку, сизнинг отингизга мингаша қолай», демоқчи бўлармишу, Машрабжоннинг жилмайиб турганини кўриб ийманармиш. «Бунинг қийин жойи йўқ, Робия, миниб олсанг бўлгани. От жудаям ювош, йиқитмайди. Мана Машрабжон билан мен икки ёнингда борамиз», у эри билан ўғлига қараб талпинармишу тўсиқдан ўтолмасмиш. Улар ҳам бу томонга интилармишу тўсиққа яқинлашганда отлари ҳуркиб ортига тисарилармиш. Шунда Мўминжон: «Робия, тўсиқни ким қилди?» — деганмиш. У жавоб беролмасмиш. Мўминжон ғазабланиб: «Ширмонойми?» — деб сўраганда, эна уйғониб кетди...

Мўминжон ҳеч қачон Ширмонойга қаттиқ гапирмасди. Баъзан Машрабжонни койиб, «Қиз болани уришиб бўлмайди, бахти қаро бўлади», дер эди.

Тўсиқ... Эна кўп эшитган, арвоқ чирқилласа, ёмон бўлади. «Тўсиқни олиб ташлаш керак! — хаёлига келган бу фикр ҳамма нарсадан, кўрқувдан ҳам устун эди. — Ҳеч бўлмаса арвоқлар тинч ётсин».

Ғира-шира тонг ёришиб келар, аммо уй ичи ҳали қоронғи эди. Эна ўрнидан туриб, чироқнинг пилигини кўтарди. Ёстиқда қолган рўмолини олиб ўради. Нимчасини кийди. Энди уни ҳеч нарса тўхтатолмасди. Ҳозир чиқиб тўсиқни бузади!

Эна секин бориб эшикни очди-да, айвонга тушди. Шамол эшикни тарақлатиб ёпди. Эна бир зум тўхтаб тўсиққа қаради-ю, рўпарасида гўё эри билан ўғли тургандай туюлиб, эти жимирлашиб кетди. Аста ёришиб келаётган тонг унга далда берди.

Эна айвондан чиқмасданоқ шамол аралаш қиялаб

ёғаётган ёмғир юзларига урилиб, этини жунжитди. Лекин у дадил юриб тўсиқ ёнига борди. Қаеридан бошласин — нариги томонданми, бу бошиданми? Бари бир эмасми! Эна бор кучини тўплаб тўсиққа ёпишди. У бир боғ ғўзапояни олиб четга улоқтираркан, ўзи ҳам учиб кетишига оз қолди. Аммо ишдан тўхтамади. Уст-боши бир зумда шалаббо бўлди. Нимчасини ечиб бир четга қўйди. Энди у шиддат билан тўсиқни бузишга киришган эди. Хўл кўйлаklarини шамол тортқилар, оппоқ сочларига шох-шаббалар чанг солар, бироқ нимжон қўллар ҳар сафар ҳам ниманидир олиб четга улоқтирар эди. Энани тер босди, муздай тер. Боши айланди. Шунча уриниб озгина — бир-икки одам ўтадиган жойни очди, холос. У чарчади, вужудидан мадор кетди, елкалари толди. Ҳансираб, боши айлана бошлади. Кўзи тиниб, тўсиқ томон қўлларини чўзди. Топди, пайпаслаб топди тўсиқни. Бир шохни ушламоқчи эди, қўллари мажолсизланиб, оёқлари букилди-да, беихтиёр ўтириб қолди. Куч билан эсаётган шамол тўсиқни дам у ёққа, дам бу ёққа қулатишга ҳаракат қиларди. Эна ўрнидан турмоқчи бўлган эди, оёғи сирпаниб, калиши учиб кетди. Шиддат билан ёпирилган шамол тўсиқни эна томонга ағдариб юборди. Тўсиқ уни босиб тушди, боши нимагадир бориб тегди. У бир нафас нима бўлаётганини тушунолмаётгандай ётди-да, аста оёқларини узатди. Вужуди қизий бошлади. Борлиқ кўз ўнгида чирпирак бўлиб айланарди. Эна худди учиб бораётгандай сизди ўзини. Ниманидир ушлаб қолишга ҳаракат қилар, қичқирар, аммо бу қичқириқ инграш бўлиб чиқаётганини ўзи сезиб турарди. Йўқ, бу ҳол узоққа чўзилмади. Қандайдир сархуш, оромбахш олам энани бағрига чорлади...

Отлар! У отлар дупурини эшитмас, лекин элас-элас узоқлардан бир тўда отлиқ келаётганини ҳис қилар эди. Отлар оҳиста, туюқлари ерга тегиб-тегмай

сассиз учиб келишаётгандек. Ҳаммаси оппоқ, кумушдай товланувчи тулпорлар. Оппоқ булут ер бағирлаб сузмоқда. Ана, эгар-жабдуқсиз бир тулпор оппоқ булутларни ёриб ўтди-да, эна томон чопди. Кумушранг тулпорлар булутдай ёпирилиб кела бошлади. Олдинда эгар-жабдуқсиз тулпор. Йўқ, эна жойидан қўзғалолмайди. Қандайдир куч, ўзи билмаган, ҳеч қачон туймаган, асло енгиб бўлмас бир куч, лаззатбахш бир олам уни ўз оғушига тортмоқда...

Ширмонойнинг даҳшатли фарёди ҳаммани уйғотди. Биринчи бўлиб айвонда Манзура пайдо бўлди. Орқасидан Ёдгор чиқиб келди. Ҳамма тўпланди. Энани уйга олиб киришди. Ташқарида эса, ҳеч нарсага ақли етмай ялангоёқ, ялангбош, битта кўйлақда Ёдгор ёлғиз турарди. Тўполонда уни ҳеч ким сезмади. У энанинг олдига киргиси, энажонидан нима бўлганини сўрагиси келардию, бувисидан қўрқиб жойидан жилмасди. Ёмғир томчилари бошига тошдек бўлиб уриларди.

— Эна-а, эна-а-а... — Ёдгор йиғлай бошлади. Унинг ҳаммаёғи ивиб кетди. Аъзойи бадани музлади. Боши ёрилгудай қизирди. Аммо ўрнидан қўзғалолмасди.

Ташқарига чиққан Манзуранинг кўзи унга тушди.

— Энам, энамга бораман! — дея йиғларди Ёдгор. Манзура Ёдгорни кўтариб энанинг ёнига олиб кирди.

— Эна, мен келдим, энажон, — деди Ёдгор эна ётган тўшакни кучоқлаб. — Энажон, кўзингизни очинг, мен келдим... — Ёдгор аста энанинг ёнига чўзилди-да, митти қўлларини унинг бўйнидан ўтказиб олди.

Эна кечгача кўзини очмади.

Хонага қўшни Солижоннинг фронтдан олиб келган хотини Шура доктор кирганида бир четда муздай терга ботиб эна, иккинчи четда эса Ёдгор ётарди. Шура доктор Ёдгорни касалхонага олиб боришни

буюрди-да, индамай чиқиб кетди. Манзуранинг эри Ёдгорни касалхонага олиб жўнади.

Эртаси кунни эса энани охириги йўлга кузатдилар.

* * *

Ҳовли. Тўсиқ олинган. Узоқ-яқиндан келган қариндошлар марҳуманинг иззат-ҳурматини жойига қўйиб, барча йиғинларни ўтказгач, жўнаб кетишди. Ширмоной ёлғиз қолди. Тиқ этган товуш эшитилса, ташқарига қарайди. Ҳеч ким йўқ, сиқилади. Одамларнинг кети узилиб, Манзура ҳам чиқмай қўйди.

Ширмоной сандалга яқинроқ ўтирди. «Бугун Ёдгорни олиб келишмоқчи эди шекилли, — дея кўнглидан ўтказди у. — Агар олиб келишса, албатта чиқаман. Зора, шунда ҳаммаси яхши бўлиб кетса. Ёдгорга нима олиб чиқсам экан-а?..»

Ширмоной ўрнидан турди. Ичкарига кириб, шифтга осиб қўйилган олмалардан икки донасини олди, ёнига қанд қўшиб токчага қўйди. Сўнг қайтиб келиб яна сандалга ўтирди, деворга суялган ёстиқни тортиб ёнбошлади. Ғўзапоянинг тафти уни элита бошлади.

...Ёдгорни эрталаб олиб келишган эди. У энасини соғинган, аммо унинг ёнига чиқишнинг мавридини тополмас эди. Ниҳоят, Манзура боласини кўтариб ташқарига йўл олди. Эрталабдан буён шуни кутиб ўтирган Ёдгор аста эшикни очиб, айвонга тушди, каллишини кийиб дарвоза ёнига борди. Тирқишдан мўралаб, бувиси қўшниникига кириб кетганига ишонч ҳосил қилгач, энасининг уйи томон юрди. Келиб, айвонда анча турди. Чақирмоқчи эди-ю, «Аммам уйда бўлса-чи?» дея иккиланиб қолди.

Лекин энасини кўриши керак. Соғинган. Энасига айтадиган гаплари кўп. Ҳаммасини айтади. Доктор опа укол қилмоқчи бўлганида уни чақириб йиғлаганини, ҳатто бир марта тушида кўрганини ҳам, Нозим-

нинг энаси ҳар куни келганини ҳам айтади. Кейин эса энасидан нега бормаганини сўрайди. Бормаган бўлса ҳам уни яхши кўришини айтади. Ахир, касалхона узоқ-ку. Энаси боролмайди. Пиёда бориб бўлмайди, чарчаб қолиши мумкин. «Яхшиям бормаганингиз, йўлда толиқиб қолардингиз», дейди.

Ёдгор уни соғинган. Ҳозир чақиради у. Майли, аммаси бақириб берсин, бувиси уришсин, лекин чақиради!

— Эна-а-а, — дея чақирди Ёдгор. Ҳеч ким жавоб бермагач, яна чақирди: — Эна-а-а, эна-аж-о-о-н!.

Ичкарида ётган Ширмонойнинг эндигина кўзи илинган эди. Шунинг учун у аввалига тушими, ўнгими — билолмади. Ёдгор яна чақиргач, ўзига келди. Шошиб ўрнидан турди-да, бориб эшикни очди. Айвонда Ёдгор турарди.

— Вой, Ёдгоржон! Тузалиб қолдингми, болам? Нега қараб турибсан, уйга кир, совқотиб кетибсан-ку? — Ширмоной дарров ёшланган кўзларини ундан олиб қочиб, зўрма-зўраки жилмаяркан. Ёдгор жойидан қимирламади. — Кел, кирсанг-чи, Ёдгоржон!

— Энам...

— Ҳа, биласанми... мен... сенга олма олиб қўйган эдим, қип-қизилдан! — деди Ширмоной эшикни очиб қолдириб ичкарига чопаркан.

Ёдгор ҳамон айвонда турарди. Ширмоной қўлида икки дона олма билан чиқди:

— Мана, сенга олиб қўйган эдим, қара, ўзингга ўхшаган, қип-қизил!

Ёдгор индамай изига бурилди.

— Ёдгор, ма, ол, сенга бу, Ёдгор...

Ёдгор орқасига қарай-қарай айвондан тушди.

— Ёдгор! — деди Ширмоной йиғи аралаш.

Ёдгор аммасига қаради. Ширмоной оёғига калиш кийишни ҳам унутиб, қўлидаги икки дона олмани Ёдгорга чўзганича аста юриб келарди.

— Ёдгор, кетма, олмани олиб кет... — Ширмоной айвон лабига етиб, устунни кучди. Кўзларидан тир-қираб ёш оқа бошлади.

— Кетма, Ёдгор, хоҳласанг, қоқи бераман, қанд десанг — қанд, ё майиз ейсанми? Фақат кетма, ташлаб кетма. Мени ёлғиз ташлаб кетма Ёдиш...

Ёдгор ҳеч нарсага тушунолмаётган бир зум аммасига анграйиб турди-да, уйлари томон жилди.

— Ёдиш, кетма... — Ширмоной устунни қучоқлаганича аста сирғалиб ерга ўтириб қолди. Қўлидаги икки дона олма пастга думалаб кетди. Ёдгор уйларига яқинлашаркан, яна бир марта ўгирилиб аммасига қаради.

Ширмоной йиғлар, Ёдгор эса аллақачон уйларига кириб кетган эди. Ҳовли ўртасида тўсиқдан қолган битта-ярим шох-шаббани изғирин чирпирак қилиб учирарди...

Йўлдош Султонов (Андижон)

ЙИЛЛАР ЎТАР...

Йиллар ўтар...
Ўсар ёш авлод —
Вақт ҳам болаларни яхши кўрармиш.
Ажаб, нимаики берса уларга,
Уни катталардан олиб берармиш.

ЕР АЙЛАНАДИ

Ўз ўқи атрофида,
Айланади Ер шари.
Нодонларга барибир —
У ўнгми, ё тескари!
Қуёш чиқса, ботса бас,
Умр шу деб билади.
Оч қолса фарёд чекар,
Тўқ бўлса шўх кулади...

Ўз ўқи атрофида,
Айланади Ер шари.
Доноларга ором йўқ:
— Нечук олам ишлари?!
О, бунча ҳам кўп экан,
Доноларнинг ташвиши?
Сабаби Ер эмасдир,
Балки, нодонлар иши?!

НАЗАРКАРДА

Бўстон ариқ бўйида,
Униб-ўсиб безавол.
Қишлоғига кўрк бериб,
Яшнарди бир сада тол.
Қулоч ёйиб атрофга,
Мағрур бўй чўзган кўкка.
Олис-олислардан ҳам
Кўринарди у якка...

Шу паҳлавон ёнида
Икки чинор чўзди қад.
Энди олис-олисдан
Кўринар уч валломат...
Улги олиб улардан,
Бўй чўзди ёш ниҳоллар,
Кўп ҳозир бу қишлоқда
Бўйдор чинор ва толлар.

ОНА

Она!..

Бағри олам қадар кенг,
Бардоши ҳам тоғ қадар буюк.
Меҳри эса...

Йўқ унга қиёс,
Бизлар учун қанчалар суюк!
Баҳра олар шодлигимиздан,
Кўтаради хархашамизни.
Бўронларда бағрига босиб,
Оловлардан асрайди бизни.
Миннат қилмас мурувватин ҳеч,
Шунча сахий,
Шунча фидойи!..
Муддаоси?

— Яна бизларга,
Умр бўйи бўлмоқ фидойи!

НОМАЪЛУМ СОЛДАТ

Шоҳсупада турар азамат,
Бронзадан қуйилган жисми.
Аталади «Номаълум солдат»,
Ёзилмаган шарифи, исми.

Олисларга тикилган мағрур,
Сўзламайди, у абадий жим.
Аммо унинг сўзлари кўпдир,
Ўзи ўқиб олади ҳар ким...

Улуғ жангда бўлганди фидо,
Бу халоскор қаҳрамонларча!
Алланечук қалбида нидо...
— «У бизнинг...» деб айтади барча.

Ҳа, ҳеч кимга бегонамас у,
Эл қалбида яшайди мангу!

ҚИЗЛАР ТҮЙДАН ҚАЙТМОҚДА

Қизлар тўйдан қайтмоқда,
Сафларида кимдир кам.
Ким бўларди, қолди-ку,
Келин бўлиб Мукаррам...

Ажаб, қизлар бир-бирин,
Шундай «ташлаб» кетишар.
Аммо олам умрини,
Қайта бошлаб кетишар.

Дармонқул буванинг ёш набираси,
Бетоб эди,
Кечга узилди.
Маҳаллада тўй бўлаётганди,
Тўй тўхтатилди...
Ғамкашликка таклиф этилмас,
Кўнгил яқин келаверади.
Вайрон дилни овламоқ савоб —
Тўй ҳар қачон бўлаверади!

ЭР ЙИГИТНИНГ СИНГЛИСИ ҲАМ БЎЛСИН ЭКАН

Оға-ининг қанчалар кўп,
Шунча оздир.
Дерлар ахир, дўст қанча кўп,
Шунча создир.
Оға-ининг бармоқларки,
Йиғсанг, зўр мушт.
Зарбасидан душманларинг,
Йўқотар хуш.
Ёзсанг панжа! Тоғ чўққиси,
Учар зумда...
Буюк ука, оға-ини,
Кўпдир кимда!
Оға-иним сероб менинг,
Кўнгил тўқдир.
Фақатгина бир армоним,
Сингил йўқдир.
Эр йигитнинг синглиси ҳам
Бўлсин экан!
Онанг ўрнин босиб ўша
Қолсин экан!
Шодликда-ку, дўст оёғинг
Остан чиқар.

Оғир кунда сен учун ким
Фарёд чекар?...
Эр йигитнинг хотири-чун
Йиғлаш даркор.
Бунинг учун сингил керак
Ё содиқ ёр!

ЭЛАНСА БИР КИФОЯ

Қилвирлигида Суров Ҳалимга йўқ ниҳоя,
Наф кўрса бас, демас ким, эргашгай гўё соя.

Эргашмоқ гап эканми, елим бўлиб ёпишгай,
Хешлик, яқинлигидан сўзлаб узоқ ҳикоя.

Ёзиб қуюқ дастурхон, туя сўйгунча ҳам бор,
Ахир, «така бўлса ҳам, сут берсин» эзгу ғоя.

Унда билим, тажриба, салоҳият на қилсин,
Бас, келишиш ва тортим ўсишга бўлса доя.

Бу йўлда на дўсту хеш, ҳатто ўз отасин ҳам
Кифтига босиб оёқ этгуси пиллапоя.

Ўздан юқориларнинг пойида парвонаким,
Турса шамол мабодо этарми деб ҳимоя.

Не ажаб юлдузни ҳам олса уриб бенарвон,
Тургач соябонлари этиб юзу рия!

Бироқ, бу хилни, «Йўлдош», тузлашга бир одил қўл,
Олиб ғалвирни сувдан, эласа бир кифоя!

* *

У — бошлиқ!
Ходимлари

Юрар чизган йўлига,
Гаҳ деса қўнар эди,
Бухгалтер ҳам қўлига.
Нафсига эрк берди-ю,
Мулойим бўлиб қолди.
Ва...
Завхоз ҳам бурнидан
«Халқа» ўтказиб олди...

* * *

Барча қизлар фаришта,
Жозибали, ёқимтой.
Хуснда ҳам беқиёс,
Ибо, назокатга бой.
Синаб йигитлар яна,
Энг яхшисини танлар...
Ажаб!
Ёмон хотинлар,
Қайдан келар эканлар?!

«ЯХШИЛИК»

Ресторанда уч-тўртта йигит,
Аччиқланиб кўтарди ғулув:
— Сен буфетчи эмас, қаллобсан,
Қўшибсан, — деб, — ичимликка сув...

Буфетчи ҳам бўш келмас бироқ:
— Яхшиликка ёмонликми, ҳмм?!
Сенларни,
хўп йигитлар экан,
Кайфи ошиб юрмасин девдим!..

БИР КОЛХОЗДА

Бўрон келар, тол синар,
Қиш келар қиров инар.

Амал оти ел мисол,
Уни эплаган минар.

Эшмат миниб шу отни,
Эс-ҳушини йўқотди.
Нафсин жиловлай олмай,
Ўз шаънига ўқ отди.

Бўлакча юришлари,
Кайф-сафо суришлари.
Ҳисоб-китобда доим,
Юлиш бўлди ишлари.

Тафтишкоми соқовмиш,
Раис, кассир — «улоқчи».
Улар изин текислар,
Бухгалтери — «сувоқчи»...

Битди бу юришлари,
Кайф-сафо суришлари.
Қинғир иш қинда ётмас,
Чаппа бўлди ишлари.

Мухторжон Тожибоев (Андижон)

ТАЪРИФ ҚИЛАЙ

Ҳур Ватан, олам аро бўлди аён таърифингиз.
Ушлабон мен ҳам қалам айлай баён таърифингиз.

Онà-Ер барпо бўлиб бу хил давр сурган эмас,
Шарх этай бир озгина: билсин жаҳон таърифингиз.

Неча хил миллатки бор сизни севиб ҳурмат қилар,
Арзигаъ таърифласак, чин меҳрибон, таърифингиз.

Вояга етқирдингиз доно ўғил-қизларни кўп,
Мақтасак арзир мудом, жон онажон, таърифингиз.

Ташналаб эрди неча саҳро юзи кўрмай зилол,
Беҳисоб айтиб сано қилгаъ шу он таърифингиз.

Фаҳр этиб ёзди ғазал Мухтор исм ўғлонингиз,
Кўкда бор кўркам қуёш, бўлсин омон таърифингиз.

ДИМОҒИМГА

Нигоро хуш бўйинг келса саҳар чоғи димоғимга,
Дилим равшан бўлар эрди, само тўлгандай моҳимга.

Аё, эй моҳитобоним, қувонтиргаъ эдинг ғоят,
Карам айлаб назар солсанг самарсиз боғу роғимга.

Сени васлинг фироқида вафодорим, жафо чексам,
Сира озурда бўлмасман тикан кирса оёғимга.

Таним мулкида жоним бор сени асло унутмайман,
Саҳар чоғи келиб гулларни тўлдирдинг қучоғимга.

Агар хобим аро жоним, кўриб қолсам жамолингни,
Ушал онда келиб шодлик бўлур пайдо яноғимга.

Ўзинг келмай саболардан бу Мухторга салом дебсан,
Хабар ҳушингни еткурди шивирлашиб қулоғимга.

БОҒИБ

Бўлгай дилим мунаввар давронимизга боғиб,
Мақсад сарига қилган жавлонимизга боғиб.

Улкан зафарларимиз кўриб қувончим ортар,
Улуғ халқим яратган зўр шонимизга боғиб.

Кўнгил боғи қувониб ҳар лаҳзада кўкарур,
Чўлларга жон киритган уммонимизга боғиб.

Кўплар фароғат ичра қувнаб яшар ҳамиша,
Тоғдан улуғ оқ олтин хирмонимизга боғиб.

Ушбу ғазални Мухтор бир ҳаяжонда ёзди,
Ишда қўли қабарган деҳқонимизга боғиб.

ҚУВОН

Кўнглим, қувон ҳамиша зўр муддаоларинг бор,
Орзуларинг ушалгай чин ошноларинг бор.

Боғлаб белингни маҳкам мақсад томонга интил,
Кўрсатгувчи ёруғ йўл, ақли расоларинг бор.

Гина кудурат ила қилма ўзингни диққат,
Дунёга тенг ўғил-қиз, хеш-ақраболаринг бор.

Ғайрат-шижоат айлаб, тонг чоғи эрта турсанг,
Илҳом париси келгай хушбўй ҳаволаринг бор.

Барча ҳавасларингга беиштибо етарсан,
Қалбинг хазинасида қимматбаҳоларинг бор.

Бул Ватанинг боғини гуллар билан тўлатгил,
Ғунчаларин очишга хўб дилкушоларинг бор.

Ёр васли бўлса даркор юр у томонга Мухтор,
Бергай талабларингни ҳотамнамоларинг бор.

ҚАРОРИМ

Айлай десанг мени шод, шаҳло кўзи хуморим,
Гоҳо келиб хабар ол, эй севгили нигорим.

Ташна бўлиб бу кўнгил қўмсар сени ҳамиша,
Маълум ахир ўзингга ҳарна ки кори борим.

Ул кун жамоли олинг кўрган эдим олисдан,
Қайта яна кўролмай битди нетай мадорим.

Хуш овозинг эшитмай ғунча дилим очилмас,
Тонг чоғида кутай, кел наврўзи хуш баҳорим.

Токи ҳаёт эканман сендан умидни узмам,
Дилбар, қуёш юзингни кўрмак эрур қарорим.

Гўё тилим экан бор, васфингга куй тўқийман,
Исмим туфайли Мухтор илгимда ихтиёрим.

ЁШЛИГИМ

Кетди найлай энди ташлаб у диловор ёшлигим,
Ўзига хон, ўзига бек эрди аброр ёшлигим.

Орқасидан наъра тортиб тўхта, арзим бор, десам,
Қимматимни билмадинг, деб қилди ҳушёр ёшлигим.

Ёлбориб юз нола қилсам менга силтаб илгини,
Ғафлат уйқудан кўзимни этди бедор ёшлигим.

Сўнгра билсам мулки танда у азиз меҳмон экан,
Вақти етгач тингламай сўз, учди шунқор ёшлигим.

Сесканиб очсам кўзимни у кетибдир найлайн,
Энди билсам келмас эркан қайта, Мухтор, ёшлигим.

ФАРОВОН

Дилим оқ ҳам кўнгил чоғ қилди равшан моҳтобоним,
Ниҳоят фахр этарман яшнамоқда боғу бўстоним.

Ҳалол — пок меҳнатимга иштиёқим зўр туфайлидан,
Бировга зор бўлмай минг шукур роҳатдадур жоним.

Илмга эътиқодим борлигидан анжуманларда,
Эгиб бош ҳурмат айлар барча ёру чин қадрдоним.

Ҳамиша амри фармонимга тайёр ўн ўғил, ўн қиз,
Қувониб давлатимга жўш ургай жисм аро қоним.

Набира хушсуханлар тонг маҳалда жўр каби сайраб,
Димоғим чоғ айлаб тўлдирурлар гулга ҳар ёним.

Гўзал бу гул ҳаётим ичра ҳаргиз кўрмадим камлик,
Таним соғ, турмушим тўқ камчиликдан йўқдир
армоним.

Қўлимда ўз ҳуқуқим Мухтор исмим шунга мусланган,
Етиргай мақсадимга ижтибосиз ушбу давроним.

СЕВГАНИМГА

Кўз тегмасин, нигорим, рухсори олингизга,
Ар-ар каби келишган қадди ниҳолингизга.

Ёритгувчи жаҳонни Зухра, қамар, қуёш ҳам,
Таъзим ила эгар бош сизни ҳилолингизга.

Кенг бу жаҳонни халқи таҳсин ўқир ҳамиша,
Бош узра барқ урувчи гулгун рўмолингизга.

Гулшанда қумри, булбул ҳайратланиб бўлур лол,
Тонг чоғида тараннум этган мақолингизга.

Олам аро матони қаршимга қўйса ҳамки,
Эй мохрў, алишмам бир жўра холингизга.

Ошиқнинг муддаоси сиздан бўлак эмасдир,
Ночорингизни сиз ҳам олинг хаёлингизга.

Давлат қуши бошига қўнган бўларди, аммо
Чиндан севувчи Мухтор етса висолингизга.

БЕВАФОГА

Дўстинг кўпайгай ортиқ сен бор бўлганинга,
Вафо билан эл ичра дилдор бўлганинга.

Аҳли диллар-ла қилгил доим ширин мулоқот,
Қолмас ғуборларинг ҳеч аброр бўлганинга.

Бўлур пул дўстларида тил бошқа-ю, дил бошқа.
Бирдан бурар юзини ночор бўлганинга.

Рўбарў келган маҳал ғоятда қилгил эҳтиром,
Хислату файзинг кўриб, диққатда қолсин душманинг.

Сен унинг кўз олдида қаддингни ғоз тут ҳар қачон,
Тўлғаниб бўз ранг бўлиб, меҳнатда қолсин душманинг.

Чоҳ қазиб йўл устига, сенга ёмонлик истаса,
Сезгир ўл, ҳушёрлигингдан даҳшатда қолсин
душманинг.

Тарбиятлар бирла ҳам у яхши одам бўлмаса,
Майли қўй ўз ҳолига, ғурбатда қолсин душманинг.

Душманингга очма, Мухтор, кўнглинг асло, қил ҳазар,
Ички сиринг билмайин ғафлатда қолсин душманинг.

ДЕСАНГ

Шод бўлурман ёру дилдорим десанг,
Қолмагай ғам чин вафодорим, десанг.

Э нигорим, кўк сари етгай бошим,
Номим айтиб: кел дилозорим, десанг.

Аввалида кўнглим олган сен ўзинг,
Бахтиёрман сўнгра ҳам ёрим, десанг.

Оташи ишқинг билан ҳолим хароб,
Соғ бўлурман: қайда беморим, десанг.

Ташналаб қошингга борган чоғида,
Ғам ювилгай келди беорим, десанг.

Сенга маълум дилдаги ишқим гўзал,
На бўлур бир марта Мухторим, десанг.

КҮРИНМАЙСИЗ

Сабаб надур билолмайман, пари рухсор кўринмайсиз,
Кўйингизда қилиб булбул, юзи гулзор кўринмайсиз.

Кўришга дил бўлиб ташна саҳар чоғи чекарман оҳ,
Қилиб кўзёшларим дарё кўзи хумор кўринмайсиз.

Муқаддам хўп иноқ эрдик рақиблар шумлигиданму,
Ой ортидан келур йиллар ақал бир бор кўринмайсиз.

Хатойимни билолмасдан бўлиб ҳайрон чекарман ғам,
Бу кўйларга солиб бечорангиз, дилдор, кўринмайсиз.

Фироқингиз ўти бирла куйиб жисмим нахиб бўлди,
Раҳмсиздан эмассиз-ку, этиб абгор кўринмайсиз.

Кўнгил шавқи ошиб гоҳо кўрай бир деб ўзим борсам,
Маломат тошини отиб, бериб озор кўринмайсиз.

Умидини этиб юксак йўлингизга боқиб доим,
Тўшаб гулдан поёндозни кутар Мухтор кўринмайсиз.

ЧИН ДҮСТГА

Не сабаб андак хира наздимда, эй ёр, таъбингиз,
Билмайин ҳайратдаман чекмоқда озор таъбингиз.

Гул ҳаёт бўстонида ҳаргиз ярашмас ғам чекиш,
Барқ уриб турсин мудом, эй кўзи хумор, таъбингиз.

Дўстлар кўрса агар бошига чексиз ғам ёғар,
Ўй суриб андишада гар бўлса афгор таъбингиз.

Эсмасин дил боғида беҳуда фосид хомхаёл,
Ланж этар беижтибо йўл топса зинҳор таъбингиз.

Гоҳида ғам лашкари қилса кўнгилни беҳузур,
Кўп ўқинг дoston-китоб, ёзгуси ашъор таъбингиз.

Қалбингиз авроғида на бўлса айтинг бирма-бир,
Шарҳлаб равшан қилур албатта, Мухтор, таъбингиз.

ЎЙНАСАНГИЗ

Ғунча кўнгил чаман бўлур саҳнада, ёр, ўйнасангиз,
Хуш бўйингиз тарқалади мисли баҳор, ўйнасангиз.

Саъятингиз кўрган одам сизга умр боқий тилар,
Кокилингиз аста силаб сиз «Тановар» ўйнасангиз.

Табрик этиб ёшларимиз меҳр билан гул тутади,
Кабк каби чарх уриб юзи анор ўйнасангиз.

Кўкдаги ой таҳсин ўқиб зар каби нурин сочади,
Ноз қилиб, жилваланиб куйи уфур ўйнасангиз.

Катта-кичик қарсак уриб қайта талаб қилгусидур,
Лутфи карам бирла боқиб лайли наҳор ўйнасангиз.

Бир неча Мухтор кабилар ёш чоғини ёд этади,
Кўнгли учун аста қараб кўзи хумор ўйнасангиз.

ДУСТГА

Дўстларга дўст жамоли боғи Эрамдан ортиқ,
Хуррам бўлиб кўришмак васли санамдан ортиқ.

Бир чашманинг лабида хушчақчақ ўлтиришлик,
Парқу палос солинган тахти аҷамдан ортиқ.

Дўстингнинг хонасини нур сўз ила ёритгил,
Номард уйида ёнган минг турли шамдан ортиқ.

Чин дўстни бурда нонин завқ ила қил тановул,
Тор, зикналар пиширган юз хил таомдан ортиқ.

Дунё молига боқмай дили пок бирла ўлтир,
Онларни хуш каломи сунбул сумандан ортиқ.

Аҳбобларни аммо панди насиҳатин ол,
Дурдай сўзин баҳоси олмос тумандан ортиқ.

Севганларинг-ла, Мухтор, ўтган ширин нафаслар
Бемехрлар-ла ўтган минг кунги дамдан ортиқ.

МИШ-МИШ ҚИЛМА

Азизлар, тингламанг ҳаргиз қаерда бўлса бир
миш-миш,
Ки миш-миш тарқатиб юрган кишилар дангаса, беиш.

У хил тили узунларни сўзи пуч, мағзи йўқ асло,
Юраксиз ногиронларни топиб кўксига ургай ниш.

Мунофиқ игнача сўзга қўшиб бир неча ёлғонни,
Неча минг содда дилларга солиб ғам еткирур ташвиш.

Элингдан раҳмат олмоқчи эсанг гар бўл илиқ сўзлик,
Совуқ сўз беадабларни дегай эл бу зимистон қиш.

Кимиким халқига ташвиш солувчи сўзни айтаркан,
Мукофот ўрнига олгай ки лаънат бирла у қарғиш.

Жаҳонда мард бўлмоқни кимиким изласа, Мухтор,
Юриб у кенг равон йўлда ўзига тўпласин олқиш.

ҒАЙРАТЛИ БЎЛ

Ҳар киши мақсадга етгай, дўстлар, ғайрат билан,
Эрта-кеч ғафлатда ётмай тўкса тер меҳнат билан.

Кўзламай аввал ўзин, ким чекса ғам эл нафига,
Доимо роҳатда ўтгай ул одам ҳурмат билан.

Раҳнамо бўлса мабодо бир киши омад келиб,
Ҳурмати эл ичра ошгай боқса у шафқат билан.

Кўрмайин камлик жаҳонда деб агар қилса ҳавас,
Юрмасин халқ нафратига учраган улфат билан.

Кўзлаган чўққи томонга чиқмоғи мушкуллашур,
Ким шуғулланса мабодо баъзи кир бидъат билан.

Дўстлар, Мухтор бобонгни пандини уқсанг агар,
Эгрига қўймай қадамни, кун кечир иззат билан.

Мамадали Умаров (Фарғона)

ОСТОНАДА УЧРАШУВ

Кўча дарвозасининг остонаси муқаддас,
Учрашув, хайрлашув бўлиб ўтган шу ерда.
Кимдир чорлаб келади дилида ёниб ҳавас,
Нималар содир бўлмас, айтинг-чи, бу умрда.

Ҳамма ишлар бўлади, ўтади ҳамма ишлар,
Бироқ эсан чиқмайди онагинам нигоҳи.
Йўлларимга термулиб тортган қанча ташвишлар,
Кеч қолсам куйинарди, уришарди ҳам гоҳи.

Ишга кетар пайтимда кулимсираб қараши,
Йўлларимни ёритиб шуълага айланарди.
Бўй-бастимга термулиб ортар эди яйраши,
Кўнглим онам меҳрига нур билан бойланарди.

Менга қолди онамнинг йўл қараши, удуми,
Остонада ўтириб тинимсиз йўл пойлайман.
Қулоққа чалинади кимларнингдир одими,
Қайси бири ўғлимнинг қадами деб ўйлайман.

Муқаддас остонада ушалади орзулар,
Учрашувлар ёғдуси жилваланиб ёнади.
Энг муҳими, севинчдан менинг кўзларим кулар,
Шуълада яхши ният — ҳаваслар уйғонади.

Учрашувлар қувончи шу даргоҳда кўп бўлсин,
Қуёш билан кўришай, ойга нигоҳим тушсин.

Дарвозани очганда тонг еллари шўх кулсин,
Бор оламнинг шодлиги мени айланиб кучсин.

«ДОИРА РАҚСИ»

Гулларни аллалаб,
Атир уфуриб,
Майин ел йўрғалаб ўтди чамамда.
Анҳорнинг сувини ўйнаб, шопириб,
Кўёшдан чўғ олиб ёқди чаманда.

Шу боис ғунчалар лабида кулгу,
Ирмоқлар талпиниб чопар анҳорга.
Гуллар дастасими,
Бармоқларми у,
Таъзимми,
Бу жилва қайси бир ёрга?!

Силкиниб,
эгилиб,
Елка қоққанда,
Мажнунтол мисоли ўйнар кокиллар.
Мана шу гўзаллик ўтлар ёққанда
Ёқа чок қиларкан лол бўлиб гуллар

Йўрғалар,
Депсиниб тушганда қадам
Еллар пилдирайди рақсига мойил.
Чиройига тўлиб яшнаса олам,
Айтинг,
Ёнмас экан,
Қани,
Қайси дил?!

КУН НАФАСИ

Севги дарё, кўнгилни тўлқини оқизади,
Гоҳ тошга олиб урар, бағри эркалар гоҳо.
Ғалаёнли оқимлар қулочини ёзади,

Ҳам ваҳима,

Ҳам даҳшат,

Орзу,

Севинч,

Ўт,

Зиё.

Мана шулар тинчимни олиб қўйиб, қайтармас,

Мана шулар қалбимга бахшида айлар баҳор.

Дилга солиб ҳаяжон, тинчлигимни ҳеч бермас,

Тўлқинларда яшамоқ ҳаяжони менда бор.

Соҳилларнинг бардоши, харсанг тошлар ғурури,

Тўлқинларни ўйнатиб, лопиллатиб отади.

Мана шундай балқисин, кулсин муҳаббат умри,

Ҳаёт,

Меҳнат,

Орзулар,

Умидларнинг ўтида.

Ўша ҳаёт сен ўзинг, бағринг поёнсизлиги,

Мен яшаган боғларнинг таровати сенда бор.

Кулгингдан олам чаман,

Оламнинг сен ўзлиги,

Барқарор сенда мудом раҳм, шафқат ҳам виқор.

Мана шундай бўлганинг ёқимлидир, севаман!

Талпинаман ўзингга,

Йўлингдан, тошаман.

Ҳаяжон, ташвиш тўла кун нафасин сезаман,

Ёнгинангда бўлсам-да,

Ташналикда яшайман!

ШОИР ҚАЛБИ

Шоир тиним билмайди,
Тўхтамайди ҳам.
Хаёллари чарх уриб,
Кезади олам.
Анҳорларни ёқалаб,
Сойдан кечади.
Хаёлига ўт қалаб,
Кунлар учади.
Йўллар ёстаниб чорлар:
— Қани, юр! — дейди.
Ёниб юраги порлар,
Олға ундайди.
Боғлар, тоғлар уники,
Унга йўқ сарҳад.
Оламда бўлса неки,
Уники фақат.
Шоир қалбида олам,
Дарёси билан.
Севинчи, дарду алам,
Зиёси билан.
Шу сабаб шоир тинмай,
Уни куйлайди.
Кеча-кундуз ишга шай,
Ёниб ўйлайди.
Ёнишида завқи бор,
Илҳоми йўлдош.
Шеърияти шу диёр —
Оловли қуёш!

МАНГУЛИККА ДАҲЛДОР

Шаҳар майдонида тош супада танк,
Унсиз, ҳаракатсиз туради мангу.
Уруш оловида ёниб кетмасдан,
Уруш йўлларини кезиб чиққан у.

Гул олиб келади боғлардан қизлар,
Йигитлар таъзимда эгишади бош.
Тунлар жилмаяди кўкдан юлдузлар,
Бош узра нур сочар кундузи қуёш.

Днепр нафасин келтиради ел,
Ёмғир ҳам баъзида чангин артади.
Кексалар завқ билан қилганда нақл,
Бугунги ёшларнинг меҳри ортади.

Душман ўқларининг остида илк бор,
Мана шу танк кириб келган шаҳарга.
Яценко шу жангда бўлди байроқдор,
Катта йўл очилди нурли зафарга.

Бир ғалат ўқ тегди, у ўлди, бироқ,
Яценко дўстлари танкни бошқарди.
Тинч ҳаёт кулсин деб кўтариб байроқ
Прага, Венага, Берлинга борди.

Танкнинг қиссаси зўр, тугамас асло,
Мангуликка ўзи даҳлдор қўшиқ.
Одамлар оқими тинмас доимо,
Одамлар келтирар гул, баҳор, қўшиқ.

Запорожье шаҳри.

САЛОМАТМИЗ...

Ҳаёт бизга бахш этди яшаш, севги ҳам орзу,
Гуркираган Ватанда жўшқин янгроқ умр бу —
Қизгин меҳнат, жасорат ҳаётга нур, зеб, кулгу,
Ишимизнинг муҳими, энг муҳими шуки, биз —
Саломатмиз, саломат ҳаётдаги бахт ҳам шу!

Қуёш чарақлаб кулган бир ўлкада туғилдик,
Бола бўлиб улғайдик, йигит бўлиб етилдик,

Юрт боғида, чўлида чарчамасдан иш қилдик,
Ишимизнинг муҳими, энг муҳими шуки, биз —
Саломатмиз, саломат, ҳаётдаги бахт ҳам шу!

Кафтимизга олганда олтин бўлди шу тупроқ,
Меҳримиздан яшнади не-не азим гулшан боғ.
Қуёш ўзи севинчдан нур бахшида қилган чоғ,
Ишимизнинг муҳими, энг муҳими шуки, биз —
Саломатмиз, саломат, ҳаётдаги бахт ҳам шу!

Дўстга дўст муруввати қўшиқ бўлиб янграйди,
Фикримиз чақмоқ чақиб юлдузларга нур ёйди.
Не иш қилсак янгилик, элимиз балли дейди,
Ишимизнинг муҳими, энг муҳими шуки, биз —
Саломатмиз, саломат, ҳаётдаги бахт ҳам шу!

Кун туғилиб тугамай бошланади эртаси,
Меҳнат қилган саналар она юртнинг эркаси.
Эллик ёш саналмоқда умрларнинг ўртаси,
Ишимизнинг муҳими, энг муҳими шуки, биз —
Саломатмиз, саломат, ҳаётдаги бахт ҳам шу!

Ҳали қанча меҳнат бор, йўл-йўриқ бор, йўлдош
бор,
Курашдан сўнг роҳат бор, куй-қўшиқ бор, қуёш
бор,
Биз яратган чин бахт бор, ҳам ошиқ бор, бардош
бор,
Ишимизнинг муҳими, энг муҳими шуки, биз —
Саломатмиз, саломат, ҳаётдаги бахт ҳам шу!

Йиллар қувалашиб ўтаркан шошиб,
Боғбонлик меҳрини берди менга ҳам.
Оила боғимда фарзандлар ўсиб,
Давра
Сафимизни қилдилар кўркам.
Ўлкан мамлакатда улкан қурилиш...
Беш йиллик жабҳаси,
Беш йиллик шашти
Минглаб,
Миллионлаб кишиларга эш,
Юракда ҳамфикр яшашнинг гашти.

2. Абдуманноб Умаров

Казанцева сўзи,
Губина нақли
Жанговар қўшиқдай янгради элда.
Уларга қўшилиб тўқувчи аҳли:
— Беш йилликни босамиз, — деди, — уч йилда!
Уч йилда қиламиз беш йилнинг ишин.
Бу сўзмас, амалий, олижаноб иш.
Умаровнинг сўзи дилдан, қатъий сўз:
Икки йилда беш йил атласин тўқиш.
Атлас тўқимоқлик ўта инжиқ иш,
Тўрт дастгоҳ бошқариш қийин ундан ҳам.
Вақтни қувалаб, кунлардан ўзиш
Саноқда,
Ҳисобда мардона қадам.
Донгдор тўқувчилар туриб сафма-саф
— Қани қўлингизни беринг! — дейдилар.
Мусобақа ўзаро ёрдам деган гап
Лидия Губина мададга келар,
Смена нормаси қирқ олти метр.
Умаров-чи, ўзиб қувди етмишни.
Цех, корхонада ҳамма шундай дер:
— Умаров дўндириб қўйибди ишни!

Салобатли нафас оляпти ишда.
Ҳамнафас ишласам,
Ишласам фақат». Шундай бўлди орзум,
Ишқим турмушда.
Касбдош ҳаёти,
Иши бир мактаб
Мен шунда камолот топган ўқувчи.
Ҳаёт — дарслик бўлди,
Тажриба — офтоб,
Энди касби кулган мен ҳам тўқувчи.
Йигирма дастгоҳ бор менинг измимда,
Вақтдан ўздирган шу, менга қанот.
Ижодий куч-қудрат жўшиб ўзимда,
Қалбимга сифмоқда бутун коинот.

4. Издошлар

Ҳар бир цех қадами гўёки ирмоқ
Сменалар дарё ҳайқиришидир.
Беш йиллик йўлида издошлар шу чоқ
Машъала кўтариб сочаётир нур.
Издошлар,
Издошлар бири қуриб уй,
Дарёни етаклар бири саҳрога.
Бири шу меҳнатга басталаса куй,
Бирининг парвози етар Зухрога.
Кечаги устоздан ўзиб шогирди
Бугун иш бошида билимдон устоз.
Бу ҳурмат,
Обрўни шу ҳаёт берди:
— Ишла чарчаш билмай, — деди, — яша соз!
Ишчи ўт юракли,
Ишчи ижодкор!
Нурга чулғаб яшар келажагини.
Фикрида,

Зикрида яратиб баҳор.
Тер тўкиб,
Гуллатар,
Яшнатар уни!

ДИЛРАБОЛИК АЙЛАДИНГ

Дилраболик айладинг ёр, сенга айлай роз бугун,
Таърифи ҳуснинг қилайин дилгинамдан соз бугун.

Мақтанишда гулми, ғунча лоф уролмас мутлақо,
Энг гўзал деб тан олиндинг, мақтовинг оғоз бугун.

Кулки лабда ўйнаганда, шуъла кўзда ёнгуси,
Ҳам қувончинг шодлигимга бўлди ёр ҳамроз бугун.

Шу сабаб мағрур яшарман севги осмонида ман,
Сен ўзинг берган қанотда айладим парвоз бугун.

Қайга бормай сен бўларсан ёнгинамда, дилрабо,
Севгимиз офтоб мисол ҳар нафасда ёз бугун.

Ёр десам, офтоб десам-да, тўлмади ошиқ кўнгил,
Мақтасам арзир ва лекин мақтовингдир оз бугун.

Абдурахмон Усмонов (Фарғона)

СОЛИ БУВАНИНГ СУНГГИ КУНИ

Кампир уйнинг чироғини ёқмасдан тимирскиланиб бориб, дераза пердасини очди. Ташқари туман бўлса-да, тонг ёришиб қолганини пайқаш қийин эмасди.

— Санобар, ҳой Санобар, — кампир чолини уйғотмоқчи бўлиб секин овоз чиқарди,

Уйнинг бир бурчагида муштдеккина бўлиб кўрпага ўраниб ётган чол кампирининг товушидан чўчиб уйғонди.

Нонушта қилиб бўлингач, Соли бува кеча бўлиб берилган даладаги ғўзапоя ташвишига тушди. Боғлиқ йўқ эди. Бува қора толларнинг новдаларидан олиб боғлашни мўлжаллади-да, ўткир пичоқни этигининг сохтига, ўроқни белига белбоғ қилиб олган чилвирга қистириб чорбоғ томон йўл олди.

Соли бува далага чиққанида ҳаммаёқни қуюқ туман қоплаган, бепоён далада ҳеч ким йўқдек кўринди. Лекин кўп ўтмай кўзи ғўзапоя йиғаетган одамлар, далада ўтлаб юрган мол-қўйларга тушди.

Қоратоллар сойнинг у томонида эди. Сойдан ўтиш учун унинг ҳар икки қирғоғига, ўртасига темир қозиқлар қоқилиб, тахталар ташланиб, энсизгина кўприк қилинган эди. Шу ерга келганда унинг юрагини ваҳм босди. Чунки эндиликда сой чуқурлашиб кетганидан кўприк ўртасидаги темир қозиқлар муаллақ бўлиб қолганди.

Соли бувага сойдаги бу кўприк қил кўприкка ўх-

шаб кўринди. Қоратол новдасидан оламан деб, кўприк ўртасига борганида синиб берса, тошдан-тошга уриб ҳайқириб оқаётган катта сувда оқиб кетиши ҳеч гап эмас.

У шуларни ўйлаб, бир дақиқа тўхтаб қолди.

«Кўрққанга қўш кўринади, дегандек, наҳот шу кўприкдан ўтолмасам. Ўйчининг ўйи битгунча таваккалчининг иши битибди».

Бува икки оёғини кўприкдан осилтириб, ўтишга аҳд қилди. Сойнинг ўртасига келганда кўприк лапанглаб, тахталари анчагина эгилиб, ғичирлади... Унинг юраги увишди. Бир амаллаб нариги ёққа ўтиб, қоратол новдаларидан кесиб олди.

Энди бува учун бу томонга ўтиш анча мушкул — новдаларни отолмайди: масофа узоқ. Ҳов наридаги темир кўприкка борай деса, ярим кун ийқолади. Бува аввалгидек ўтишга жазм қилиб, олган новдаларини орқасига маҳкам боғлаб кўприкка қадам қўйди. Тахталар эгилди, ғичирлади. Ниҳоят ўтди. Бува чуқур энтикди. Негадир шу пайт дунё унинг кўзига жуда ҳам гўзал кўриниб кетди. Аммо ҳамон унинг оёқ-қўли қалтирарди.

Бува пайкал бошига етиб келганида туман тарқалиб, қорамтир булутлар орасидан қуёш ҳам жамол кўрсата бошлаганди.

Бува саранжом-саришталикни яхши кўрар, баъзан уйда кампири ёки келинини ҳовли супуришга вақти бўлмаса, ўзи супураверар, гоҳида овқатни ҳам қулинг ўргилсин қилиб тайёрларди. Соли бува терган гўзапояларини ҳам новдалар билан боғлаб, алоҳида жойларга ғарамлаб қўяберди.

Қуёш тиккага келибди ҳамки, бувадан на кампири, на ўғли, на келини хабар олди. Унинг қорни очқаб, оғзи қуруқшади. Бепарво кампирини ҳам ичида койиган бўлди. Ўзи боргани вақтини қизғанди.

Соли бува ҳадеб эгилаверганидан боши айланиб,

лўқиллаб оғрий бошлади. Бутун бадани жимирлаб, энкайган ҳолатда мункиб кетди. Хайриятки, қўлидаги ўроқ учиб кетди. Агар учиб кетмаганидами, бир фалокат бўлиши аниқ эди. У мункайганча бир оз дам олди. Соли бува бор кучини йиғиб, ўзини ўнглаб ўтириб олгач, чор-атрофга олазарак қараб чикди.

Шу пайт ер бошида Қурбон ота кўринди. Соли бува ўнғайсизланди. Очиғи уни кўп хўшлайвермайди. Негаки, майда гап, фисқи-фасодчи роқ.

Бува қўлларини тиззаларига тираганча ўрнидан аранг туриб олиб, ўроқ билан ғўзапоя тергани тутинди.

Буванинг қўллари ғўзапоя териш билан овора бўлса-да, хаёли Қурбон отада эди.

...Куз оёқлаб, қиш эшик чертиб келаётган пайтлари. Колхознинг пахта плани тўлмай, одамлар кечалари уйларида кўсак чувишиб, эрталаб пахта топширишарди. Соли бува ҳам хотини, ўғли билан кўсак чувиб ўтиришарди. Ташқарида кимдир йўталди. Соли бува эшикка чиққунча, Қурбон ота салом бериб кириб келди. Адашмаса ўша оқшом хотини шилпилдоқ қилувди.

Қорасоч бир коса овқатни Қурбон отанинг олдига қўяркан:

— Қайнонангиз суяркан, — деди. У кулди. Айниқса бува унинг ана шу сохта кулишини ёқтирмайди.

— Туппа-тузук, — деди овқатни еяркан. — Қайнонамиз соямизга ҳам салом бериб, кўрпача солади-ю, биз суймаймиз-да, хи-хи-хи...

Бува индамади. Уни Қурбон отани бемаҳалда нима мақсадда кирганлиги қизиқтириб, ўйлаб ўйига етолмасди. Кўсакларни чувиб бўлишди. Икковлари ёлғиз қолишгач, Қурбон ота ўз дардини тўкиб солди:

— Соли бува, бу дунёга ҳеч ким устун бўлолмайди. Беш кунлигимиз борми, йўқми, ўлиб кетсак... Бугун туш кўрибман, тушимда раҳматли омборчи Қамбарали кириб, «Кел, бу ёққа, ке-ел», деб қўлини чў-

зармиш. Яна нима дейди денг? «Агар бировлардан олди-бердинг бўлса, ҳисоблашиб кел», дейди. Уйғо-ниб кетсам, тушим. Уйлаб қарасам, бу ҳам гуноҳ экан-да, ахир. Шуларни ўйлаб, олдингизга чиқдим. Эсингиздами, йўқми, мен раислик қилган йилларда бир бузоқча бергандим. Шунини узиб қўйсангиз?

Тўғри, бир пайтлар Қурбон ота раислик қилган. Эҳ-е, у даврларда унинг олдидан одам тугул, ит ҳам ўтолмасди.

Соли бува қулоқларига ишонмасди. «Бу аҳмоқ нима демоқчи? Ё жин-пин урдимикан? Ахир сигирини бир оқшом хотини келиб опкетганди-ку». Буванинг хаёллари ўзига тутқич бермасди. У бир қимирлаб орқа томондаги дераза тоқчасидан носқовоғини олиб, носни кафтига тўқди-да, кўзларини чиппа юмиб, тилини тагига ташлаб, жим ўтираберди.

— Биласиз, у пайтлар сиз ҳам қийналиб қолувдингиз. Мен ҳожатингизни чиқаргандим.

— ...

Соли бува ҳамон индамас, нос тилини, бутун оғзини ачитиб, куйдираётгандек бўлса ҳам даммини ичига ютиб ўтирарди.

— Майли, агар пулини берсангиз ҳам...

— Қанча берай, — деди анчадан бери оғзини тахир қилаётган носни худди унинг оғзига тупургандек, зарда билан чап томонга ташларкан.

— Ҳимматингиз.

— Қурбонали, бу қанақа гап? Мен зориқиб сиздан бир нарса сўраган бўлсам, отимни бошқа қўяман. Уйлайсизки, қариб қолди, нима десам, бўлаверади, деб. Йў-ўқ, ҳали эс-ҳушим жойида, — бува хўрсинди. — Нотавон тухмат, бемаҳал ўлимдан сақла-да, ишқилиб. Бўлмагур гапларди гапирманг, ҳамтовоқ бўлган Қамбар омборчингиз ҳам жойида тинч ётсин! Ундан кўра қийналиб қолдим, қарзга пул-мул бериб турунг, денг, топа-тута берай.

Соли буванинг уйида Қурбон отанинг бузоқчаси эмас, сигири уч-тўрт ой турган эди. Кейин билдишса, унинг столи қимирлаб қолганидан уйдаги бор мол-қўй, гилам-пиламлирини у-бу ёққа тарқатиб, сув қуйгандек жим ўтириш ниятида шундай қилган экан.

Қурбон ота берсанг ҳам берасан, бермасанг ҳам берасан қабилида эзмаланаверганидан бува гапни лўнда қилган эди:

— Агар сигирингиз менда қолган бўлса, жуфти ҳалолингиз сизга ҳаром бўлсинми?

Қурбон ота шаштидан тушиб, бош эгди. Норози оҳангда «иҳм»лаб жойидан кўзгалди. Бува кузатгани ҳам чиқмади.

• Бува бундан бир неча йиллар олдин бўлиб ўтган воқеаларни эслаб кетиб, тепасига Қурбон ота келиб қолганини ҳам сезмабди.

— Эй-й Соли бува, ошингизни ошаб бўлгансизу яна қимирлаганингиз-қимирлаган-а. Шоп этиб, ўлиб қолсангиз, унда нима бўлади. Бояқиш Шералингиз иснодга қолади-я!

Қурбон отанинг гаплари унга оғир ботса-да, сукут сақлади. Ўзини куйгани етиб ортади-ю, бу ҳам ўлганнинг устига кўмган қилади.

— Сизга азбаройи раҳмим келганидан айтяпман, — чап қўлини ўзига ярашмаган равишда ўйнатди у.

Соли бува қўлларини белига тираганча тура бошлади. Бели увишиб қолибди. Қисир-қисир қилди, оғриғига чидади. Бир амаллаб қаддини ростлаб олди.

Қурбон ота Соли буванинг олдида бир ҳасад, бир ғараз билан ишшайиб турар, бува эса унинг олдида гўёки мардикор одамга айланиб қолган эди.

— Қурбонали, уйда ҳам нима қиламан, гўзапоё керак. Шаҳар бўлсайканки, газ бор десанг, газам кеб қолару унгача... Ҳавони қаранг, худди ёш келин-чакка ўхшаб ноз қилади.

Қурбон ота буванинг гапларига беўхшов кулиб қўйди.

— Соли бува, айб ўзингизда. Эшитишимча, келинингизни уйигача супуриб-сидириб, ҳатто печкасидаги кулигача олиб қўярмишсиз. Қани улар қадрингизга етяптими? Шундай экан, сизга нима, беш куним, хуш куним, деб юравермайсизми?

Қурбон ота Соли бува билан ўчакишгандек олишарди. Бува рўйхуш суҳбатлашавермагач, у судралиб катта асфальт кўчага тушиб олди.

Қурбон ота келди-ю, унинг ғайрати йўқолди. Назарида у буванинг ғайратини ўғирлаб кетгандек бўлди. Қанча уринсаям, аввалгидек ишлолмади. «Сенга ўхшаб, болаларимдан ҳам туртки еб юрганимдан кўра, ҳали билагимда қувватим бор, сендақаларни тўрт-тасини ишини қиламан». Соли бува астойдил ишга тушмоқчи бўлиб уринди, бироқ бари бир ўзини қанча дадилликка ундамасин, эллолмади. Кўнгли беҳузур бўлиб ичидан аччиқ зардобга ўхшаш сув тушди.

Атрофга ғира-шира қоронғилик чўка бошлаганда бува эски чопонини елкасига ташлаб, ҳорғин кайфиятда уйига жўнади. Буванинг оёқлари чалкашиб, зўрға уйига етиб келди. Оёқ-қўлларидан мадори кетиб, кўз олди қоронғилашди.

— Санобар, — деди ҳирқироқ товушда бува, — мендан эҳтиёт бўл, омонатимни топширадиганга ўхшайман.

— Нималар деяпсиз. Хаҳ, нафасингизни шамол учирсин-а.

Ўчоқбошида куйманиб юрган кампир кавушини шалолатиб келиб, чайир қўлларини пешонасига қўйиб кўрди:

— Иссиғингиз йўқ-ку? Ваҳимангиз оламни бузади-я?

Бироқ у буванинг оёқларидан этикларини ечиб, оёқ-қўлларини ушлаб «дод» деб юбораёзди. Бува-

нинг кўзлари нурсизланиб, тили ёўлдираб, оёқ-кўли музга айланиб борарди.

Кампирдаги хотиржамлик ҳисси кўрқинч билан алмашинди. У саросимага тушганидан буванинг бошида «келган бало шунга урсин деб» коса синдириб, ўчоққа тошлар ташлаб тошбув қилиш ниятида олов ёқиб юборди.

Тун ярмидан оққанда тошбув Соли бувага ёқди шекилли, анча ўзига келиб қолди.

Эрталаб нонушта пайтида бува кампирига Қурбон ота билан бўлиб ўтган суҳбатни айтди. Кампири аччиқланди:

— Сизди ўлимингизни тилагунча, ўзини умрини тиласин! Доим шундақа қиласиз, ўзингиз гапиролмай-сиз. Нима бало, кўрқадиган жойингиз борми ё?

— Йўғ-ей қаердаги гапди гапирма, Санобар, — бува акса урди, кўлидаги чой дастурхонга тўкилди. — Одамни юзи иссиқ. У иккита гапирса, мен учта гапирсам яхшими, ўртага совуқчилик тушади.

Нонуштадан кейин Соли бува мол-кўйларининг тагини тозалаб, емини бериб, кампирига «сувини бериб кўйгин», деди-да, кўшнисиникидаги ҳашарга отланди. Бува ҳашарга кирганда кун анча ёйилиб қолганди. Кеч куз эпкини толнинг қовжироқ баргларини ҳовли саҳнида ҳар томонга учуриб юрарди. Лой ташиётган, кесак отиб бераётган ҳашарчиларнинг қийқириқлари беҳи шоҳидаги магнитофондан таралаётган «Муножот» куйига кўшилиб кетганди. Бу манзара бувага қандайдир қувноқ кайфият бахш этди. Бироқ буванинг кўзи сўрида танҳо қорнини осилтириб, лунжини шишириб нимадир еяётган Қурбон отага тушгач, ўзини тоқ урган одамдек ҳис қилди. «Чиқмасам бўларкан».

— Ана, ҳашарчининг каттаси келди, — киноя қилди Қурбон ота. — Намунча, Соли бува, ё сиз томонда энди тонг отдими?

— Ишлар кўпайиб қолди, тинчитиб чиқдим-да, — овозини бир парда кўтариб майин жавоб берди бува. Бува бир зум сукут сақлаб, у билан совуққина сўрашиб, ҳашарчилар томон йўналди.

Соли бува қишлоқда иморат деворларини бемин уриши билан яхши ном чиқарган эди. Шунинг учун уста бувани кўриши билан уйнинг зардеволини «сиз босинг» деяверганидан уйнинг тепасига чиқиб олиб, зардевол ура бошлади. Бувага пастдан лой билан кесак отиб беришар, бува уларни ёшларга хос абжирлик билан илиб зардевол уришда давом этарди. У шу кўйи зардеволни тикка туриб ураверганидан, оёқлари толиқиб, боши қизиди.

Пастда Қурбон ота бувага суқланиб, ҳасадланиб қараб турарди. Соли бува Қурбон отани тикилиб турганини сезиб, унинг тўғрисидаги нохуш ўйлар баттар тўзғиди. У галдаги кесакни илиб олишида кўз олди тиниб, уйнинг орқа томонига ағдарилиб тушди...

Фарида Усмонова
(Андижон)

ЗЕБО

Зебо ҳар куни нонуштадан сўнг одати бўйича қош-киприкларига бино қўйиб ўсма тортар, тўлин ойдек жамолини ойнага солиб, ўзига оро берарди. Бугун эса Зебонинг кўнгли ғаш. Жийда гулли пиёла тўнтарилганича ўсма сиқилмай қолаверди. Юрагига ҳеч нарса сиғмайди. Комил илк наҳорда ишга отланаётиб:

— Зебо, кўп қатори далага чиқсанг бўларди, ҳамма пахтазорда, уйда зерикмайсанми? — деди.

Гап Зебога қаттиқ ботди. Раиснинг хотини теримга чиқмаса нима қипти? Ўзи туну кун банд, ухлаш ҳам ярим-ёрти, кўзлари киртайиб кетгани етмайди-ми... Зебодақаларнинг юзтасини ишини бажаряпти-ю, яна хотини ҳам ишласинми?

Зебо эри билан бўлиб ўтган ана шу «икки оғиз», гапдан кейин ўзини қўярга жой тополмай қолди. Ҳовлининг у бошидан бу бошига икки марта мақсадсиз бориб келди. Алланимасини йўқотиб қўйган кишидай уйга кирди, эшикка чиқди. Озгина кўз ёши ҳам қилиб олди.

Шу пайт почтачи газета ташлаб кетди. Зебо дарвозадаги хатдондан газеталарни олаётиб, кўзи бехосдан биринчи бетдаги суратга тушди. Бирдан аъзойи бадани титраб, юраги шув этиб кетди. Эри бригадир аёл Каромат билан ёнма-ён жилмайиб турибди. Зебо газетани қўлига олиб яқинроқдан қаради. Унда: «Жол-

хоз раиси К. Шарипов пахта тайёрлаш планини барвақт бажарган бригадир Каромат Раҳмоновани табрикламоқда» сўзларини ўқиди. «Суратда ҳам бирга, далада ҳам бирга, шаҳарга катта йиғинга ҳам «Волга»да бирга боришади. Ҳм... бева хотинга сурканишда бир гап бор. Бугунги хўмрайишининг сабабини энди билдим...»

Зебо газетани зарда билан улоқтирди. Дабдурустандан пайдо бўлган рашк аёлни гангитиб қўйганди. «Шошмай турсин ҳали». У Кароматнинг бригадасига ўқдай учиб боришга ва икки оғиз аччиқ гап айтишга ошиқди.

Ҳаво дим, дарахтларнинг барги қилт этмайди. Исикданми ёки азбаройи тез юрганиданми, Зебо тобора безовталаниб, далага куйиб-пишиб етиб борди.

—Келинг, қизим, баракалла. Ҳа, деган туяга мадор, деб ҳашарга чиқибсиз-да.

Зебо ялт этиб пайкалга қараркан, рўпарасида Очил отани кўрди. Зебо отанинг гапига нима деб жавоб қилишини билмай, бир лаҳза туриб қолди. Бундай разм солса, каттаю кичик шу ерда, нима қилсин, «Йўқ мен ҳашарга эмас, Каромат билан жанжалга келганман» десинми? Йўқ, ундай деёлмайди. Тарадудда қолган Зебо:

— Ҳорманг, ота! — деганини ўзи сезмай қолди.

Ота унинг саломига жавоб қиларкан, шийпонга қараб:

— Ҳой қизим Каромат, дарров битта этак олиб кел, мана раис боламнинг аёли ҳам ёрдамга чиқибди, — деди.

Кароматнинг оёғида ихчам этик. Эғнида пахтанинг толаси илашган чийдухоба камзул. Икки ўрим сочини маҳкам танғиб олибди.

— Бормисиз, келинойи, нима бўлганда ҳам аёл — аёлга қайишар экан-да, ҳашарга бизнинг бригадага чиқибсиз, раҳмат.

Кароматнинг очиқ чөҳра билан қаршилагани Зебо-ни куйдираётган оловни бир оз сўндиргандай бўлди. Айтмоқчи бўлган аччиқ гапларини тополмай қолган Зебо:

— Этагингиз қани? — деди зўрға.

Каромат унга охори тўкилмаган этак берди ва хирмонга шошаётганини айтиб, чаққон юриб кетди.

«Ана холос, бурро тилинг қани Зебо, нега энди узиб олмадинг у маккорни», ўзидан-ўзи аччиқланди Зебо. Унинг ҳамон этакни ушлаганича тик турганини кўрган Очил ота:

— Қизим, манову эгатдан туша қолинг, заб очилибди-да, ўзиям! — деди.

Начора, Зебо ихтиёрсизгина этакни тутди, эгатга тушиб лўппи очилган пахтани бир қўллаб терган бўлди. Лекин ҳар сафар эгилиб туриш ёқинқирамади. Бунинг устига нозик бармоқлари, шимарилган момиқдай билакларида бир-икки чизик пайдо бўлди. «Хаҳ қуриб кетсин, қаёқдан ҳам келдим, энди қандай кетаман, этакнинг тўлиши ҳам қийин экан», Зебонинг жигибийрони чиқди.

Пайкал кенг. Ҳамма теримга қизиқиб кетган. Бу жувоннинг «дарди» билан ҳеч кимнинг иши йўқ. Аламига чидамаган Зебо ғўзапоя ичида яна кўз ёши қилган бўлди. Бироқ, бу билан этак тўлармиди? Тезроқ кеч бўла қолсайди, уйга бориб, ҳамма ўчини Комилдан оларди. Зебо аста ўрнидан турди. Яна теришга тутинди. Энди ўчини пахтадан олмоқчидай ишга қаттиқроқ киришди. У эгат бошига чиққанда этаги тўлган эди. Шу пайт Очил ота ҳам хирмонда экан.

— Болам тузуксиз-ку! — этакдаги пахтага ишора қилди чол. Тарозибон келиб Зебонинг қўлидан этакни олиб тортди, хирмонга тўкди.

Шу пайт қаердандир раис билан Каромат пайдо

бўлди. Улар хирмонга ёнма-ён келишарди. Рафиқасини хирмонда кўрган Комил: «Эрталабки айтганим таъсир қилибди, Зебо далага чиқибди», деб суюнди.

— Э ҳорманглар, теримчилар ҳам кўпайишибдику, энди тўлган планлар ортиб кетар экан-да, — раис бу гапни Зебога қараб гапирди. Аммо Зебо эрини Каромат билан бирга кўриб баттар ҳурпайиб олганди. У чурқ этмай эгатга тушиб кетди.

Зебо кечки пайт уйига дили ғаш қайтди. У ярим тунгача мижжа қоқмай, Комилни кутди. «Келмади, ҳойнаҳой Кароамт билан биргадир». Бу шум фикр унга тинчлик бермасди.

Ҳориган Зебо ярим кечада қаттиқ ухлаб қолди. У уйғонганида қуёш чарақлаб ётган эди. Шошиб Комилни қидирди. Йўқ, лекин тунда тўшаб қўйган ўрнига ётиб, яна туриб чиқиб кетибди. Зебо уйни йиғиштираётиб, столда эри қолдирган хатга кўзи тушди. «Зебо чарчаганинг учун уйғотмадим, кечаги ишинг яхши бўлди. Эртага қарагин-а, уйда ўтирган аёлларнинг ҳаммаси пахтазорга чиқишади».

«Унинг иши битса бас, нега уйғотмай чиқиб кетди?..» Узидан-ўзи сўради Зебо. У бугун далага бормоқчимасди. «Қани борай-чи, бугун яна нима каромат кўрсатишаркин», деган хаёл билан яна далага отланди. У худди кечаги ерда пахта терди. Чиндан ҳам бугун теримчи кечагидан кўп эди.

Зебо Комилни ахтарди. У келмади. Каромат дам теримчилар орасида, дам машина пахта тераётган пайкалда югуриб-еларди.

Зебо шу куни ҳам дарди ичида хомуш қайтди. У йўл-йўлакай далада эшитганларини бир-бир эслади. «Колхоз пахта плани тўлса, Кароматларнинг тўйи бўлармиш, ўзи ҳам баҳоси йўқ аёл-да, Муроднинг ишқи тушганича бор». Қулоғига чалинган бундай узуқ-юлуқ гаплар Зебонинг шаштини анча пасайтирган эди.

Энди Зебо ўзи сезмаган ҳолда негадир далага

ошиқар, бағри кенг, беғубор пахтазор унинг қалбини тирнаб турган гумонлардан халос қилгандай, чаноқларда унга кулиб турган пахтаой «Келинг, опажоним, мени кафтингизга олинг», деяётгандай туюларди. Энди Зебо пахта терганда чарчамайдиган, этаги тўлган сари қувонадиган бўлиб қолди. Кароматни эса кунда кўради. Зимдан хўмрайса ҳам чурқ этмайди. «Ахир, хонаси келиб қолар».

Бир ҳафта ўтди. Шу куни даладан қайтаётган Зебо шийпон томонда Кароматни кўриб қолди. У бир ўзи эмас — ёнида Зебога орқаси ўгириғлик киши турибди. Кенг яғрини, эғнидаги пахталик пиджаги худди Комилникига ўхшайди. Гумон дарёсида яна бир тўлқин кўзғалди. Энди Зебо тўғри бориб: «Қўлга тушдиларинг-ку», деб гирибонларидан олади, ҳа, шундай қилмаса алами чиқмайди.

Зебо шитоб билан Кароматлар олдига келган эди ҳамки, оёқ шарпасига ўгирилган кишининг юзини кўриб, келган ерида таққа тўхтаб қолди: Комил эмас, Мурод унга ҳайрон қараб турарди.

— Салом, келинойи, келинг, Каромат, келинойимнинг сенда ишлари борга ўхшайди.

Зебо «Йўқ, ўзим...» деди-ю, орқасига ўгирилиб кетди. «Вой шўрим, яхшиям гапирмадим, рангимдан сезишмадимикин? Эридан қизғаниб пойлаб юрибди, дейишмадимикин?» Зебо қалт-қалт титради. Бу изтироб дард устига чипқон бўлди. Шу бўлдию, Зебо Кароматга кўринишдан тортиниб қолди.

Яна кунлар ўтди. Колхоз плани тўлди. Ҳамма жойда шод-хуррамлик. Шу куни Комил уйига хурсанд келди. Орқасига бир нарса берқитиб туриб:

— Хотин, суюнчи бер! — деди. Зебо гуноҳкор кишидай унинг кўзига тик қаролмай:

— Нимаиди, — сўради маъюсгина. Комил рафиқасини иягидан кўтариб ўзига қаратди. Унга меҳри товланиб турган кўзларини тикди. «Сенга нима бўлди?»

сўроқлади Комилнинг қараши. Зебо кўзларини жовдиратиб ширин табассум қилди-ю:

— Суюнчи дедингизми? — сўради.

— Мана, хотин, кўргин, — Комил қўлидаги газетани ёзиб кўрсатди. Зебо пахта тераётган аёллар орасида ўзини кўрди. «Уй иши билан банд аёллар хирмонга барака кўшишди, мадад бўлишди» дейилганди сурат остида.

Зебо бир сурат, бир Комилга қараб кўйди-да:

— Суюнчи сиздан... — деди бўш келмай...

Раҳбар Файзибоева (Андижон)

ТАШВИШ

Бедана овози дарани тутди.

Пит-билдиқ.. Пит-билдиқ...

Маъмур ота сўритокка илиб қўйилган тўрқовоқ ёнига борди. Чипор қушча қанотларини ёйиб ирғишлади.

— Ҳа, жонивор, сайра.. сайрайвер, — деди ота қўлини тўрқовоққа хиёл теккизиб.

Бедана қанотларини ёзиб, тўрни чўқиди, отанинг қисиқ кўзлари жимирлаб кетди.

Орадан зум ўтмай, ўша хушовоз яна адирни тутди. Ота пастак, омонатгина ўрнатилган чорпоя устидаги якандозга ёнбошлади. Осмон тиниқ, унда-бунда пахлоқ булутлар тўдаси эринибгина сузади.

Маъмур ота ўрнидан турди. Атрофга назар ташлади. Пастликдаги асфальт йўл бир канал сувдай кўринди унга. Қани энди чиндан ҳам шундай бўб қолса! Кошкийди-я!..

Шув-шув машиналар ўтади. Ўтаверсин, йўли беҳатар бўлсин, дейди ота хаёлан улар орқасидан кўз узмай. Нигоҳи яна атрофга қадалади, кўм-кўк далалар узоқ-узоқлардан лахтак-лахтак бўлиб кўринади. Мевазор боғлар тутамлаб қўйгандай тўп-тўп... Ота армиядаги ўғли Адҳамжонни кўргани самолётда кетаётганда шундай манзарани осмону фалакдан томоша қилганди.

Ота яна чорпояга борди, унинг четига омонат

Ўтирди. Хаёлидан Хадича эна ўтди. У билан бир дам «гаплашиб» олди: «Бирам шошилдинг, худди ер сен билан тўйиб қоладигандай... Манави боғни ҳам кўролмадинг... Ақалли анув луччақданми, атир ноқданми татиб кўрганингдаям... Ҳе, кампир... бирам шошилдинг-ей...» Отанинг қулоқлари остида бир овоз эшитилгандай бўлди: «Омонатини вақтида топшириб олдим-да, отаси... Ахир, ярим жон бўлиб, сизни ҳам кўп қийнадим... боғи эрамингизга юриб чиқојмасдим-да, ўзингиз биласиз... оёқларим тошдай совуқ, қимирламайди, жонимни суғуриб олди шу ногирон оёқлар...»

«Эҳ, кампир-ей, ўзингни эҳтиёт қилмадинг-да, нариги маҳалладаги Холби кампир ҳам юрибди-ку, у сендан анча катта, тўқсонни қоралаяпти...»

Ота сийрак киприкларига инган ёш доначаларини оқ яктагининг енги билан артди. Ўғли Адҳамжоннинг гаплари ёдига тушиб жилмайди. Адҳамжон тушмагур, тунов куни шу чорпояда чой ичиб ўтириб, отанинг ақлига сиғмайдиган, хаёлига келмаган ғалати гап қилди.

— Дада, сизни уйлантириб қўйсақ, нима дейсиз?

Ота бошини ҳам қилди, елкалари учди, қани энди ер ёрилса-ю, кириб кета қолса... Адҳамжон кўлидаги пиёлани дастурхон четига қўйиб яна сўз қотди:

— Хўш, дада?..

Ота жаҳл билан қўл силтади, томоғига бир нима тикилгандай ютинди, чой хўплади.

— Қаёқдаги гапларни гапирма, ўғлим.

— Дада, ҳарна сизга ҳамроҳ-да, — деди ўғил дастурхон четини ўйнаб.

— Ёлғиз эмасман ахир, фарзандларим бор, сендай азамат ўғлим бор, ҳа..

Отасига раҳми келган Адҳамжон яна гапирди:

— Дада, юринг уйга, ёлғиз ўзингиз, ахир, тирик

жон, юринг уйга, боғингизни кечаси биров кўтариб кетмайди.

— Э, ўғлим, агар билсанг, бу боғни боғ қилгунча, эҳ-ҳе... ахир ўзинг ҳам меҳнат қилдинг-ку, менга бир эрмак-да бу ерлар, кечқурун кун ботишини, эрталаб қуёш чиқишини кўрсанг, жаннатнинг ўзи бу ер!

Ота боққа қаради. Ўрик, олма, шафтоли, беҳи... Хадича эна назарида шу атрофда юргандай, ҳув ана бу йил мевага кирган сербарг анжир орасидан мўралаб тургандай. Ота ўғлига юзланди.

— Қўй, ўғлим, — деди у оппоқ соқолини силаб. — Менга шу ер тинч.

Адҳамжон ўрнидан турди. Боя олиб келган қатиқли сопол косани, қаймоқли пиёлани чамбаракларга ўрнатиб сўритокка илди. Маъмур ота бугун эрталаб узиб қўйган бир челак шафтолини ўғлига тутқазди.

— Ма, олиб кет, қўшниларга улаш, адирдан дегин...

Адҳамжон челакни қўлига олди.

— Дада, кечқурун уйга боринг, — ялинди ўғил отасига.

Ота илтижоли қараб турган ўғлининг кўнглини тинчитиб:

— Ҳа, борарман, — деди.

Адҳамжон челакни кўтариб, ёлғиз оёқ йўлдан пастга тушди. Ота эса боғ оралади. Меваларга узоқ разм солди. Ҳосил чакки эмас. Қирмизи олмаларнинг ҳар бири нақ пиёладай, беҳилар қуёш нурида олтиндай товланади. Машинанинг гувиллаган овози эшитилди. Ота қўлини пешонасига соябон қилиб ўша томонга қаради. Цистернада сув келтираётган машина баландликка чиққан сайин адирни бошига кўтариб гувилларди. Отанинг чеҳраси ёришиб кетди. «Хайрият, сув келяпти!» Машина узундан-узун сурон тортди-да, тепаликка ўрмалаб чиқиб олди. Кабинадан ирғиб шофёр тушди. Ота унга пешвоз юрди.

— Баракалла, ўғлим, баракалла! Илойим тупроқ олсанг, олтин бўлсин, — дея алқади ота шофёрни.

— Қаёқдаги ташвишларни ўзингизга орттириб юрибсиз, чойхонада дам олиб тенг-тўшларингиз билан ўтирсангиз бўлмайдими, Маъмур бува, «манаман» деган ўғилларингиз бор, — деди шофёр папирос тутатаётиб.

— Одамда ташвишнинг бўлгани яхши, ўғлим, сувингни қуй, мевалар чанқаган.

Шофёр цистерна ичагини дарахтлар тагига тўғрилади, шовуллаб сув оқа бошлади.

— Жилдиратиб оқиз, — буйруқ берди ота.

Маъмур отанинг хаёли қочиб, қордай оқ, ўсиқ қошлари ўртасидаги чизиклар янада чуқурлашди, у ўзича нималарнидир режаларди, ким биландир гаплашарди, қуёшда қорайиб кетган чувак юзидан тер томчилари сизиб иягига оқарди, кўзлари катта-катта очилиб бир нуқтага тикиларди.

Шофёр газ педалини босганди, ота чўчиб ўзига келди.

— Тўхта-тўхта, ўғлим, — деди у.

Шофёр газни ўчирди, «Ҳа?» дегандай отага қаради.

— Болаларингга олиб кет...

У ҳалигина узиб қўйган бир челақ олмани шофёрга узатди.

Шофёрнинг юзи буришди.

— Ҳовлимиз тўла олма, — деди у, сўнг шиддат билан газни босди. Машина кетидан кўтарилган чағ тумани Маъмур отанинг қош-киприklarига қўнди.

Ота қўлидаги челақни ерга қўйди. «Ҳовлимиз тўла олма» деб кабина эшигини қарсиллатиб ёпган, беўхшов мўйлови бетартиб қиртишланган шофёр қиёфаси отанинг кўз олдидан сира нари кетмасди. Эҳ, нодон! Уйинг олмага кон бўлса ҳам отанинг қўлини нега қайтардинг?!

Бедана сайради. Ота кўнглидаги нохушлик бир оз нари кетгандай бўлди. Кўз олдига бўй-басти келишган, қўй кўзлари кулиб турадиган, отанинг ҳар бир сўзини жон-қулоғи билан эшитадиган киши келди. Маъмур отанинг чеҳраси ёришиб кетди, яна боғ оралади. Шохларга тизилган, бир томони сариқ, бир томони тўқ қизил отёғи шафтолиларга боқди. Дилига бир нимани тугди. Эртага саҳарда туриб шу шафтолидан узади, уни ўша хушсурат кишига элтади, насибангизни олиб келдим, дейди. Шу баҳона юрагидаги гапларини ҳам айтиб олади. Қани, нима маслаҳат бераркин.

Ҳа, ўтган йили ҳам худди шу фаслда сўраб-суриштириб зўрға топиб борганди ўша кишининг қошига. Ота бир чорси ойлорни кўтариб олганди. Бинонинг салобати босдим, ичкарига киролмаган. Нафасини ростлаб, ичкарига аста қадам босди. Милиционер ўрнидан туриб, отани мулойим кутиб олди.

— Хўш, отахон, сизга ким керак эди?

— Ўғлим, мен жуда узоқдан келдим. Еттитадан! Каттакон борми?

Милиционер қайта сўради:

— Отахон, кимнинг олдига кирмоқчисиз?

— Энг катта хўжайининг ким?

— Хўжайин, деганингиз нимаси, секретарь денг.

— Ҳа-ҳа, ўша...

Милиционер яна эзмаланди.

— Сизга қайси бири керак? Нима иш билан келгансиз?

Ота ўйланиб қолди, дўпписини айлантриб қайта кийди, асаби бузилиброқ гапирди:

— Нима ишим борлигини суриштира, ўғлим. Мени ичкарига киритвор...

Шу пайт ўша хушсурат киши гилам поёндоз солинган йўлакдан келарди. У отанинг қўлини маҳкам қисиб сўрашди. Милиционер шошиб қолди:

— Ота... сиззи...

— Ҳа, мен сизни қидириб келгандим, бир оғизгина гапим бор, холос, кўп вақтингизни олмайман, — деди ота секретарь қаршисида туриб.

Секретарь жилмайди.

— Қани юринг, отахон, — деди у.

— Манави насибани атайлаб сизга кўтариб келдим, ҳув ўша боғдан.

Секретарь милиционерга ишора қилди. Милиционер келиб отанинг қўлидаги тугунни олди.

— Ўша ерда тура қолсин, ҳали еймиз, — деди секретарь кулиб.

Улар катта, ёруғ хонага киришди.

— Хўш, эшитаман, — деди секретарь Маъмур отага жиддий боқиб.

Ота ўрнидан турди.

— Утиринг, ўтириб гапираверинг, — деди секретарь.

Отанинг кўзлари қисилди, гапни нимадан бошлашни билмай сукут сақлади, сўнг ерга қараганча сўзлади:

— Адирда боғ қилганман, ҳу-ув Еттитепада. Пақирлаб сув ташидим, мева ҳосилга кириб қолди. Канал бир километр нарида. Адирга сув келтирилса, бутун Еттитепани боққа айлантириш мумкин.

Секретарь ўрнидан турди, отанинг ёнига келди.

— Ҳозирча у ерларга сув чиқариш анча қийин. Лекин, боғингизни сув билан таъминлашнинг иложини топамиз. Кўнглингиз хотиржам бўлсин, отахон, — деди у.

...Ҳа, мана икки йилдирки, машина цистернада сув ташийди Маъмур отанинг адирдаги боғига. Ҳар қалай боғ яшнаб кетди. Ота ана шуларни ўйлаб беданаси ёнига борди, олачипор қушча билан «гаплашди». Бедана ирғишлади, тўрқовоқни чўқиди, ёруғликка ин-

тилди. Ота чорпояга келди, чордана қуриб, эртага қиладиган сафари ҳақида ўйлай бошлади.

Кеч кириб, тун пардаси ҳаммаёққа аста ёйилди. Қишлоқларда электр порлади, адирда қўлчиноқ мил-тиллади. Аллақоёқдан итнинг увуллаган овози эшитил-ди. Ота алламаҳалгача ухлай олмади. Эрталаб эса бедана овози уни уйғотиб юборди. У кеча кечқуруч териб қўйган бир ёғи сариқ, бир ёғи тўқ қизил отёғи шафтолили челак устига дока ёпди, боғлади.

Уша салобатли бино олдига келганда ҳаяжондан Маъмур отанинг яна юраги ўйнади. Челакни мили-ционер ёнига қўйди.

— Ризқларинг, адирда пишган, — деди у мулойим боқиб.

Ёшгина навбатчи милиционер секретарь ёрдамчи-сини чақирди. Ота вазмин қадам босиб тепага кўта-рилди. Яна ўша хона. Узун, кенг, ёруғ. Тўрда эса Ленин сурати. Секретарь отани ўрнидан туриб қарши олди. Маъмур ота гапни чўзиб ўтирмади.

— Уртоқ секретарь! Боғ яшнаб кетди. Фарқ мевал Ветеран сифатида яна бир илтимос билан келдим.

— Қандай илтимос?

Ота йўталди. Қадини ростлаб аста гапирди:

— Меваларни БАМга жўнатсак. Ўзим битта-битта териб бераман, баҳоли қудрат...

Секретарь календарь варағига нималарнидир ёз-ди. Кейин ўрнидан туриб отанинг ёнига келди. Унинг юзига меҳр билан қараб, қўлини қаттиқ қисди.

Эркин Холиқов (Наманган)

ОНАЖОН

Йўргакланиб сут эммаган ким,
Кимнинг қўлин тутмаган ёшлик.
Камалакдек товланиб меҳрим,
Дейман: сизсиз ердек бардошлик.
Борлиқ каби умрингиз боқий,
Момикдайн бағрингиз юмшоқ.
Кўнглингиздан кўзларнинг оқи,
Қучоғингиз хазонсиз кенг боғ.
Гулни севган боғбон ўзингиз,
Бетинимсиз тандаги қондек.
Оддийгина айтган сўзингиз,
Шунинг учун азиздир нондек.

АЛЛА

Томирларда оққан қон,
Йўқ, қон эмас, она алласи.
Умр мулки азиз жон,
Йўқ, жон эмас, она алласи.
Шу алла турғазди бизни оёққа,
Бахт мангу ҳамдам.
Шу алла ҳукм этди бизни чақмоққа,
Чекинди тун ҳам.
Алла туфайли биз ҳазрати инсон,
Олға ундар онг.
Алла туфайли биз соҳиби даврон,
Еришмоқда тонг.

ТОНГ

(Манзара)

Уфқ зирҳи садаф тус олди,
Ой яшринди само қўйнига.
Тун битталаб сочларин юлди,
Дош қилолмай нур ўйинига.
Қуёш тоғдан қўзғолди, гўё —
Йўлга тушди минг ёшли бобо!

СЕВИНАМАН

Севинаман,
Бўламан хомуш,
Тарихларни қамрар хаёлот.
Шунда ғурур — ҳайбатли бир қуш
Дил кўкида ёяди қанот.

Севинаман,
Бўламан хомуш,
Кўзим қадаб мовий уфққа.
Пичирлайман: эй, қуш пастга туш,
Юрагимда айлан қўшиққа.

БИР КОНЦЕРТДА

(Эпиграмма)

Саҳнада турибди жуда димоғдор,
Шифтга қадаганча икки кўзини.
«Табассум»ни куйлар, лекин ўзининг —
Қош ва қовоғидан ёғар эди қор.

Абдували Қамбаралиев
(Фарғона)

БОЛАЛИК НАЗАРИДАГИ ЕМОН КИШИЛАР

Домламнинг сўккани, дўстимнинг мушти
Ёдимда қолмаган, баъзи катталар —
Ноҳақ камситса гоҳ кўп оғир тушди,
Билмайман бу туйғу не деб аталар...

...Болаликнинг оппоқ туйғуларига
Чўкка тушганимча осмондан тилаб
«Катта бўлсам...» дердим, уйқуларимни
Саҳаргача қийнаб юрдим кўп йиллар.

Ушаларни мовий, пок қарғишларим
Урмаган, танийман, яшарлар ҳамон.
Мен ҳам йигит энди дунё ишларин
Сал-пал тушунаман, сал-пал биламан.

У зотлар ухлар шар тунда чўчимай,
Яхши тушлар кўриб туришар мамнун
Ва шулар туфайли қайдадир, бир пайт
Мунис болалигим ухлалмас менинг.

* * *

Мен ўйлайман сени, эй малак,
Рўпарамда яна турибсан.
Мену ҳаёт битта камалак,
Сен орада тортилган ипсан.

Энг рахшона орзуимни мен
Уфқ сари отаман. Нишон —
Олис юлдуз... Нәтижаси не,
Сенга боғлиқ бўлади, ишон.

* * *

Осмоннинг куз деган куйчиси
Узининг минг торли торида
Эзилиш куйини чертади, эзиб
Эзгиндир далалар,
 пойшувоқ томлар.
Саболар, сайрибоғ кўчалар...
Беихтиёр ўйга чўмар
 сергак
 хотира:
Шафтоли гуллари,
 капалак гули,
шудрингларга кўмилган гунча —
пушти,
 титроқ, интизор,
 хайрон
Лабларинг ҳақидаги
Буюк армонга айланиб-айланиб
кетар куй кейин...

ТУШ

Биз чиқибмиз узоқ сафарга
Бепоен бир биёбон аро.
Айланармиш кун сокин парга —
Босмоқдамиш оламни қаро.
Шаклсиз оқ уфқлар сари
Икки шакл борармиш бенур.
Бири менман — қум кечган ғариб,
Бири сенсан — сувора, мағрур.

Аҳволимга дод солармиш қум,
Янтоқлардан ҳасрат томармиш.
Вужудимда қуюлган юм-юм
Қўшиқ экан ва экан қарғиш.
Ўзим парво қилмасдан фақат,
Ўз қадримни билмай дунёда,
Тўзонларни билиб оппоқ бахт
Борармишман ҳорғин, пиёда.
Бу не йўлки, йўқ кети — учи,
Биз не ажиб йўловчилармиз —
Сен кетмайсан уфқни қучиб,
Мен қолмасман чўкканимча тиз...

Набижон Қобилов
(Андижон)

ОДАМИЙЛИК ҲАҚИДА ФАРДЛАР

Икки бор яшармиш ҳақиқий одам,
Баъзилар эплотмас бир яшашни ҳам.

Пўлатдан ҳам мустаҳкам одам,
Во ажабки, нозик гулдан ҳам.

Ким кўзласа ўз роҳатини,
Сурбет дерлар унинг отини.

Ўқий билсанг агар бобма-боб,
Ҳар бир одам улуғ бир китоб.

Ҳамоҳангдир олам ва одам,
Чунки одам ўзи бир олам.

Кетишини билмайди одам,
Билмагандай келишини ҳам.

Одамга керакдир доимо одам,
Баъзилар ўйлайди иши тушган дам.

Энг яхши иштаҳа, энг яхши роҳат
Меҳнатнинг сўнггида бўлади ҳар вақт.

Эринчоққа эснаш ҳам қийин,
Роҳат кутар ундан ҳам кейин.

Дейдиларки меҳнатга шараф,
Чунки меҳнат шарафга сабаб.

Уша эрур ҳақиқий меҳнат,
Кўпчиликка бахш этса роҳат.

Жаҳлни кечиктирсанг ўзарсан,
Ишни кечиктирсанг тўзарсан.

Тер чиққандан жон чиқмас
дерлар,
Терсиз шараф-шон чиқмас
дерлар.

Қўллар гўзал учта ҳолатда —
Рақсу, кўксу ҳамда меҳнатда.

Эгизакдир меҳнат ва ҳурмат,
Ким топибди меҳнатсиз шуҳрат.

Қолмай десанг уят, миннатга,
Маҳкам ёпиш ҳар чоғ меҳнатга.

В. И. ЛЕНИН, ҲАҚИДА ФАРДЛАР

Ҳаёт — денгиз, инқилоб — елкан,
Ленин эрур ғолиб капитан.

Мансабни хизматга тобе деб Ильич,
Амалда ғурурни истамади ҳеч.

Бўлгани-чун Ильичда чексиз андиша,
Улуғлик деб камтарликни билди ҳамиша.

Кўргани-чун арсларни аввал нигоҳи,
Фахр билан атадилар Ильични — доҳий.

Номардлардан чиқса гар олим,
Ундан баттар бўлмайди золим.

Гар билимнинг тегмаса нафи,
Мисоли у лақманинг гапи.

Улуғликка туташмас йўлинг,
Гар тутмаса улуғлар қўлинг.

Вужуд—боғу ирода—боғбон,
Фикр—чироғ, устоз—чироғбон.

Фақат қилма устоз айтганин,
Бажо келтир халқнинг кутганин.

САҲОВАТ ҲАҚИДА ФАРДЛАР

Сахийлар шоҳ дерлар оламда,
Саховат тож демак одамга.

Сахийларга мерос саодат,
Бахилларга эса ҳақорат.

Сен хасисдан арра сўрамай
 ўтинингни узун ёқ,
Чунки унинг миннатлари
 ёғочингдан узунроқ.

Берувчи қўл бўлса ҳам калта,
Олувчидан баланд албатта.

Майли, бирга қилгин ёмонлик,
Агар унга етса омонлик.

Фараз бўлса агар одатинг,
Ўз бошингни ейди ниятинг.

Тоза қалбада доғ бўлмас,
Доғдор қалблар соғ бўлмас.

Баҳо берма ўзинга кўп паст,
Қилувчи бор сенга-да, ҳавас.

Яхшини ёмондан ажратур номус,
Ёмонда бўлмайди на кўзу на юз.

Бўлолмасанг гарчи халоскор,
Халоскорга бўлгин хизматкор.

Чиритгандай темирларни занг,
Асабларни ҳасад қилар танг.

Бўлмай десанг дунёда мараз,
Беғараз бўл, дўстим, беғараз.

Қайси ерни айласанг обод,
Номинг яшар шунда умрбод.

СУЗ ҲАҚИДА ФАРДЛАР

Ювган-чун кўнгил зангин ҳар мақбул ҳазил,
Ҳар беғараз ҳазилкашни дерлар беназир.

Билишда ҳам билиш бор,
Дейишда ҳам дейиш бор.

Одамни ўтқазгани ким тополмас жой,
Одамийлик бобида ўша катта бой.

Вақтни ҳеч бўлмайди қисқартиб чўзиб,
Ҳаракат қил ўшандан кетмоққа ўзиб.

Оғзи очиқ бўлгунча кўзи очиқ бўл,
Сўзи очиқ бўлгунча бағри очиқ бўл.

Халққа берсанг ҳарна борингни,
У оширар эътиборингни.

Кўз юракнинг кўзгуси ҳар он,
Яширсанг ҳам қалбинг намоён.

Дунё асли эмас бевафо,
Сен агарда қилмасанг жафо.

Шармандали яшашдан бир зум,
Минг аълодир номусли ўлим.

Қолсанг қолгин ризқ бозоридан
Бироқ қолма эл назаридан.

Ҳар соқоллик доноликка гар қилса даъво,
У вақтда эчкилар ҳам саналар доно.

Солмай туриб дарахтга арра,
Андиша қил обдон минг карра.

Эҳтиром қил отани ҳар дам,
У бўлмаса бўлмасдинг сен ҳам.

Бировнинг кимлигин билишдан аввал
Ўзингни таниб ол жуда мукамал.

Битта аҳмоқ қила олар шунча қору ҳол,
Юз дононинг тузатиши бўлади маҳол.

Ҳазаб билан бошланган ҳар иш,
Афсус билан топар қушойиш.

Кишигадир киши бир ойнак,
Хиралашар дам урсанг андак.

Ким бўлмагин шогирдсан ҳар он,
Устоз—ҳаёт қилур имтиҳон.

Ўзига айт бор иллатини,
Ўзгаларга фазилатини.

Кирай десанг эл орасига,
Аввал малҳам бўл ярасига.

Азим дарё оқади сокин,
Ибрат олсин дегандай ҳар ким.

Уйингга ҳам киргин йўталиб,
Хижолатда қолма уялиб.

Ташларкансан олдинга қадам,
Гоҳ орқангга назар сол бир дам.

Жўрабой Қурашев (Уш)

УФҚ

Узоқда Еру осмон
Бир-бирин қучар маҳкам.
Юрсам, юрар шу замон;
Тўхтасам, тўхтар у ҳам.

Қуёш ҳар кеч бошига
Суйиб ўрар зар рўмол.
Сурма тортар қошига,
Нақш юзига қўяр хол.

Ҳар тонг қайта туғилар,
Уфқ ўша манзилда
Қўзғар ажиб туйғулар,
Бу манзара ҳар дилда.

Нигоҳга уфқ ҳоким,
Манзил умрим отига.
Узоқни кўзласа ким,
Етаркан муродига.

ҚАРАҒАЙДАГИ УҚ

Ургатарди устоз муаллим
Қай тариқа тилинар тахта.
Болалар жим олишар таълим,
Дастгоҳ иши ҳар бир нигоҳда.

Шу чоғ бирдан ингради дастгоҳ,
Афсус, ортиқ айланолмас шўх.
Чарх уришдан тўхтади ногоҳ,
Қарашсаки, қадалибди ўқ!

Қайдан унга санчилган қўлон?!
Қачондан у бағрида яшар?!
Ўйланади муаллим гирён...
Сўнг болалар уни тинглашар:

— Уруш доғин тортмаган зот йўқ...
Эҳ, нималар бўлмаган жангдал
Аллакимга тегарди бу ўқ,
Қарағайга санчилмаганда..

ЧУҒ

(Хотира)

Уруш эди, кам эди гугурт,
Қалқиб турар эди кенг олам,
То тонггача ўчмасин деб ўт,
Кўр сақларди ўчоқда онам.

Кўшнилар ҳам кириб тўнг маҳал,
Ҳол сўрарди ва бир дона чўғ.
Қўлларида тутатқи похол:
Чўғ берардик — қайтмасди қуруқ.

БИРИНЧИ ҚУНҒИРОҚ

Жажжи бола эдим, келдим мактабга,
Орзулар мўл эди юракда пинҳон.
Тенгдошлар жам бўлиб тизилдик сафга,
Қўнғироқ сеҳрли янграр шу замон.

Ҳаёт чорловига пешвозман, пешвоз —
Ҳар куни минг турли товушлар янграр.

Аммо қулоғимда ўша илк овоз
Келажакка чорлаб, ҳамон жаранглар.

СЕВГИ

Сезаман: дуч келсак, дилдан яйрайсан,
Йўлимга пинҳона боқасан муштоқ.
Кўзлар учрашганда ерга қарайсан,
Шубҳали боқасан ортимдан бироқ.

Йигитлик тонгида учратганим рост,
Қалбимга ўт солган севгинг учқуни.
Манзилимга тўғри йўл қолиб, беҳос.
Кўчангдан ўтаман қўмсаб ҳар куни.

Аваз Ҳайдаров (Фарғона)

ХАЁЛИМДА СУРАТИНГ

Ердан кўтарилган ҳовур ичида узоқдан гугурт кутисидек кўришиб турган палаткамиз томонидан бу ёққа қараб «УАЗ»ик йўрғалаб кела бошлади. Ён томонимда бир маромда гуриллаб ишлаётган трактор таққа тўхтадию кабинадан Қодир тушиб, қўлларини ҳавода ўйнатганича машина томон югура кетди.

— Ха-а-т, хат келди-и! Мардон, ўчир булбулингни чакагини, хат келди-и!

Қолган тракторлар ҳам тўхтаб, йигитлар машина томон бор кучлари билан югура кетдилар. «УАЗ» тўхтади. Кабинадан аёл киши тушди-да, йигитларга хат, газета ва журналлар улашди. Ҳамманинг қўлида битта ёки иккитадан хат. Айниқса Қодир ўзини қўярга жой тополмай қолди. Қишлоқда у билан «юрадиган» бир қиз бор. Яқинда тўйлари бўлар экан. Бир кунда иккитадан ҳам хат ёзаверади. Менга эса хат келмайди. Буни жўралар яхши билишади. Авваллари нечук кўпроқ ўйчан юришимни, ҳеч кимга хат ёзма-симни сўраб роса жинимга тегишди. Ҳеч ёрилавермаганимдан сўнг, улар ҳам — менинг «овсарроқ»лигимга кўникиб қолишди.

Йигитлар трактор билан кафтдек текисланган ер устида дашт шабадасининг гувиллаб қум учиршига қарамай почтачи опага «қилпиллама»га ўйин қилиб беришди. Машина жўнаб кетди. Мен тишимни тишимга босиб тракторга кучлироқ газ бердим. Тушликкача

мўлжалланган ернинг ярмисини текислай олармикинман?.. Кеча эса ёқилғи келишини кутиб қолмаганимизда, икки ҳисса иш бажарган бўлардим. Бир ярим ҳисса иш бажарган бўлсам ҳам, бригаданинг орасида биринчи ўринни эгалладим. Кечки овқат маҳалида колхоз раиси келиб қолди ва қўлимни сиқиб, менга омад тилади. Бугун яна тракторнинг найранги чиқиб қолмаса, икки ҳисса иш бажаришим турган гап.

Йигитлар қўлларидаги хатлардан кўз узмай тракторлари томон яқинлаша бошлашди. Уларнинг хаёллари хат ёзган кишиларда, гўёки ўзлари билан юзма-юз гаплашаётгандек мамнун боришяпти. Менинг хаёлим эса Нозиданинг ёди билан банд. У худди ёнгинамда— мен билан кабинада бирга ўтиргандек туюлади. Ойна тепасида қистирилган суратига, кулиб турган гулгун чехрасига тез-тез қараб қўяман. Нозида...

Икки йиллик ҳарбий хизматни битириб, яна ўша қадрдон тоғамнинг уйига қайтиб келдим. Ота-онам менинг гўдаклигимда бахтсиз тасодиф туфайли вафот этган эканлар. Фарзандталаб тоғам мени асраб олибди. Ўзи колхозда тракторчи бўлиб ишлайди. Холаминг ҳам меҳрибончиликлари бир онаникидан кам эмас. Мен уларни ўз отам ва онам деб биламан. Хизматдан қайтганимда Нозиданинг оиласи қайсидир қишлоқдан маҳалламизга кўчиб келган экан. У жуда истараси иссиқ қиз эди. Биринчи кўришимдаёқ менга ёқиб қолди. Шундан сўнг доим у ҳақида ўйлайдиган бўлдим. Бир куни маҳалламизда тўй бўлиб қолди. Нозида ҳам қизлар орасида бор эди. Уни таваккал қилиб ўйинга тортдим. Нозида ҳеч қаршиликсиз дарага чиқди ва мен билан тортинмай узоқ вақт рақс тушди. Тўйдан кейин уни уйларига кузатиб қўйдим. Бизлар танишиб олдик. Шундан сўнг кўча-кўйда кўришиб қолсак, узоқ-узоқ гаплашиб қолиб кетадиган бўлдик. У ҳамма нарсага эътибор беравермайдиган, очиқкўнгил, шаддодроқ қиз экан, менга бўлган муно-

сабатини қайси мазмунда эканлигини ҳеч тушунолмадим. Лекин менинг кўнглимда унга нисбатан қандай туйғу борлигини у сезганмикин? Эҳ, Нозида, Нозида...

Тракторлар бирин-кетин тўхтади, чунки палаткамиз бурчагига оқ матох осилиб, тушлик овқатга чиқишга «сигнал» берилган эди. Беш шоввоз бир жойга тўп-лангандан сўнг ҳавода коржомасини айлантириб, мени чақира бошлашди. Хаёл билан бўлиб, бугун учун мўлжалланган ернинг қоқ ярмисини текислашга улмурибман. «Молодец, азамат!» — деб тракторнинг биқинига бир урдиму улар томонга югуриб кетдим.

Палатка ичи ниҳоятда димлигидан бош суқиб бўлмайди. Ташқарида эса ғичир-ғичир қум аралаш юзингга иссиқ шабада уради. Қуёшнинг энг суйган жойи дашт эканлигини шу ерга келиб билдим. Биз ошпаз Матқовул ота тайёрлаган «жаннати» қайнатма шўрвани мақтаб-мақтаб зўр иштаҳа билан ичдик. Қовун-тарвузни ҳам бир ёқлик қилгандан сўнг флягаларимизга сувдан ғамлаб олиб, бир-биримизга ҳазил-хузул қилганча яна тракторлар томон юриб кетдик. Мағрур қадам ташлаб боряпмиз. Хаёлимда эса ҳамон Нозида...

Хизматдан келганимга ҳам мана, бир ойдан ошиб кетган, ишга кириш керак эди. Қачонгача уйда хотамтой бўлиб юриш мумкин? Худди шундай кунларнинг бирида мен билан бир жойда хизмат қилган дўстим Қодир хушxabар топиб келди. Район комсомол комитети ёшларни йўлланма билан даштни ўзлаштириш учун юборяпти экан. Қодир билан бориб эълонни яна бир марта ўқиб кўрдик. У ерда кўпроқ тракторчилар зарурлиги қайд этилган эди. Мен эсам хизматга кетишдан олдин тракторчиликка ўқиган, ҳатто бир оз ишлашга ҳам улгурган эдим. Шу куниёқ тоғамга бор гапни айтдим.

— Ўзинг биласан, — деди тоғам бир оз ўйланиб тургач. — Энди кичкина бола эмассан. Менимча ҳам тўғри топибсан, ахир кимдир ишлаши керак-ку, ўша ерларда. Сизлар бормасангиз ким боради. Бизнинг эса шартимиз кетиб партимиз қолган бўлса.

Тоғамдан шу жавобни кутган эдим. У киши кўпни кўрган, кекса коммунист. Холам эса кутганимдек, йиғладилар, бормаيسان, икки йил йўқ бўлиб кетганинг ҳам етар, бизлар энди қариб қолдик, деб туриб олдилар. Мен эсам фақат олти ойга кетаётганлигим, қишгача қайтиб келишимни айтиб, у кишини юпатдим.

Бу ишга дабдуруст киришганим учун Нозидани шу ҳафта ичида учратолмадим. Лекин у ҳақида яна кўпроқ ўйлайдиган бўлиб қолдим. Соғиндим. Эртага эрталаб йўлга тушиш керак, вокзалдан тўғри Жиззахга поезд жўнайди. Нозидани эса кўрмасдан, у билан хайрлашмасдан кетиш мумкин эмас... Яна... яна унга бор гапни, қалбим тубида сақланиб юрган гапни айтиш, мени кутиши, тез-тез хат ёзиб туриши ҳақида ваъдасини олиш керак. Кечқурун апил-тапил кийиндиму таваккал қилиб Нозидаларникига йўл олдим. Уйдан ҳеч қанча узоқлашмай Нозиданинг ўзига дуч келдим. У узоқдан мени кўриши билан қадамини янада тезлатди.

— Салом, Мардон ака! — деди у етиб келиб, нимадандир ҳаяжонланганга ўхшарди. — Биласизми, мен шошилиб турибман, уйда меҳмонлар бор. Эшитдим, эртага кетяпсиз экан, хафа бўлдим.

— Нозида, мен тезда яна қайтаман, — дедим уни овутмоқчи бўлиб. Яна «Сизга бир муҳим айтадиган гапим бор эди», демоқчи бўлдим. ўзимни босдим.

— Сизга бир гапим бор, — деди у бехосдан.

— Қанақа гап экан?

— Сиз менга жуда ҳам ёқасиз, ҳатто тушларимга кириб турасиз.

Қулоқларимга ишонмай, жойимда анграйиб қолдим.

— Сиз суратимни сўраган эдингиз, мана, авайлаб сақланг, — у менга қоғозга ўроғлик нарса узатди, сўнг яна гапида давом этди: — Сиз менга жуда ёқасиз. Хафа бўлмангу, бундан икки йил бурун катта акам авария бўлиб вафот этган эди. Сиз у кишига жуда-жуда ўхшайсиз. Сизни ҳар кўрганимда, акам эсимга тушаверади, у кишини кўргандек бўлман.

— Нозида, мен эртага кетишим керак. Шунинг учун сизга...

— Ҳа, биламан, Мардон ака, лекин яна бир ҳафтача шу ерда бўлганингизда, яхши бўларди. На илож, мана буни олиб қўйинг, — у менга бир конверт тутқазди. — Бирга бўлсак яхши бўларди. Хайр, энди мен борай, кутиб қолишди. Кўришмасак, яхши бориб келинг, — дея у қўлимни бир сиқди-ю, кўча бўйлаб жадаллаб юриб кетди.

Мен кўча ўртасида ҳайрон бўлиб қўл силкиб қолавердим. У кўздан ғойиб бўлиши билан конвертни очдим. Таклифнома! Бир ҳафтадан сўнг Нозиданинг тўйи бўлар экан... Турган жойимда зил кетиб, бошимни чангаллаб қолдим. Ҳаммаси тамом!!

Эртасига эрталаб тоғам ва холам билан хайрлашиб йўлга тушдим. Нозида... Наҳот у севиб қолганимни сезмаган бўлса? Хаёлимда бир умр қоласан, Нозида...

Ён томондан орқама-орқа берилган машинанинг сигналидан сергакландим. «УАЗ» ёнида раисимиз Қўчқор ака қўлларини белига тираб кулиб турарди. Бошқа тракторлар аллақачон ўчиб бўлган, одамлар текисланган майдон ўртасида қандайдир бегона кишилар билан тўпланиб туришарди. Ҳатто Матқовул ота ҳам шу ерда эдилар. Тракторни ўчирдим у юғриб раис олдига келдим.

— Ҳорма, укам, қойилман сенга, — деди раис кўлимни сиқиб сўрашар экан. — Райондан одамлар, газетадан мухбир келган, озгина дам олинглар энди.

Раис орқасидан машинага чиқдим. Райондан келган раҳбарлар бизга ҳар хил совға-саломлар келтиришган экан. Иш вақтим тугамасданоқ икки ҳисса иш бажариб қўйганим учун кўчма вимпелни бригадамиздан менга топширишди. Мухбир эса бизларни — ол-тита чўлқуварни бир қилиб, кейин мени алоҳида вимпел кўтариб турганимда расмга туширди.

— Яша йигит! — деди раис елкамга самимий муштлар экан. — Мен ҳам сенинг ёшингда худди шунақа ерларда трактор ҳайдаб юрардим. Сендан умидим катта. Ишлайвер, мана мен кафилман, ҳеч қачон кам бўлмайсан.

— Раҳмат, раҳмат, — дедиму тўлқинланиб кетиб осмонга қарадим. Қуёш қоялар ортига ботаётган уфқ томондан айри ҳосил қилиб турналар галаси учиб келмоқда эди. Хаёлимда эса ҳамон Нозидан..

Нозидан, кўз олдимда ҳамон суратинг...

ЙУҚОЛГАН МУҲАББАТ

Бугун ишдан кўтаринки руҳда қайтдим. Уззукун стол устида бош чангаллаб ишлаган бўлсам-да, чарчаганим билинмасди. Чунки биринчидан, бир ҳафта давомида мижжа қоқмай ёзган катта очерким бугунги газета саҳифасидан ўрин олган ва шаънимга редактор томонидан биринчи бор илиқ гап айтилганди. Иккинчидан, илк шеърий тўплашим учун гонорар олдим. Ёмғирдан кейинги намхуш ҳавода йўлкадаги кўлмакларни четлаб кетаётиб, қаёққа боришиму нима билан машғул бўлишим ҳақида ўйланиб қолдим. Уйга борсам, китобдан бошқа ҳамроҳим йўқ, кинога

тушсам... бу ҳам бўлмайди. Бугун чўнтак қаппайган кун, қолиб кетадиган унчалик қисталанг ишим ҳам йўқ. Демак, озгина кўнгилхушлик қилсак бўлаверади. «Ресторанга кирсам-чи?» Миямга келган бу фикр ўзимга ҳам ёқиб тушди. Охирги марта ўтган йили дўстим Аширнинг туғилган куни муносабати билан кирган эдим. Фақат иш, ўқиб-ёзиш учун юрганам йўқ-ку... Кундалик маршрут ҳам бирдек: иш — уй, уй — иш. Кўникиб қоларкансан киши, лекин бу кўникиш кристаллга ўхшаб қотиб қолишга олиб келмасмикин?

Зиналардан юқорилаб ресторанга кирдим у димомга сигарета, ичимликлар ва атирнинг омихта ҳиди гуп этиб урилди. Байрам арафаси бўлгани учунми, одам гавжум эди. Бўш ўрин қидириб бирмунча талмовсираб турдим. Кейин чеккароқдаги бўш столга кўзим тушиб ўша томонга йўналдим. Официант келавермагач, сигарета олиб тутатдим ва атрофда бири-бирига гап бермай ширакайф бўлиб олган хўрандаларни кузата бошладим. Уртада икки стол бирлаштирилган, атрофида ўтирган йигит-қизлар овозларини баралла қўйиб, чақчақлашиб ўтирардилар. Қадаҳларнинг жиринги, қошиғу санчқиларнинг бетартиб тарақтуруғидан бирор жумлани эшитиш қийин.

— Сизга нима келтирай, йигитча?

Официантнинг товушидан сергакландим.

— Менга...

— Ҳозирча фақат қайнатма шўрва, қовурилган хўрозча бор, — деди официант менюни ушлаб турганимни кўриб бошқа овқатлар йўқлиги учун ўз сўрагандек.

— Уша иккаласидан...

Официант зипиллаганича ўзига ярашиғлик чаққонлик билан столларни оралаб юриб кетди. Бу орада ансамблнинг тақамўйлов қўйган йигитлари «Аравай»ни бошлаб юборишди. Ионикаю арганоланинг

ванг-ванги, турк сурнайининг шовқини, тепкичли ударникнинг гумбурлаши қулоқни батанг қиларди.

Официант келтирган таомга иштаҳа билан энди қўл урган ҳам эдимки, ноз билан мен томонга юриб келаётган қиз эътиборимни тортди.

— Салом, Рустам, — деди у рўпарамга келиб бир қўли билан стулга суюнар экан. — Ўтирсам майлими?

У жавобни кутмасдан стулга оёқларини чалмаштириб ўтириб олди: бу — мен бир пайтлар қаттиқ севган Дилноза эди.

— Салом, Дилноза, — дедим ҳаяжонимни босиб.

— Танидингизми? Вот, наконец, учрашдик, — деди у музыка оҳангига мосланиб тебранар экан. — О, галстуклар, салобат, сочлар тўкилган, анча ўзгарибсиз.

— Сиз ҳам жуда...

— Қайси томонга — ижобий-салбий?

— Яхши томонга. Олдинги соддаликлар...

— О, ҳаммаси отсталость. — У менга сигарета тутди. — Чекасизми?

— Раҳмат, — дедим унга қараб ҳайратимни босолмай.

Мен ҳамон кўзларимга ишонмай анқайиб турардим. Унинг чекиши янада таажжубимни оширди.

— Бирор нарса буюрайми, олиб келсинми?

— Йўқ, компания, — дея у телбанамо сакраётган «компания»си томон бир қараб қўйиб, — хафа бўлишади.

— Диля, бу ёққа келмайсанми! — дея қичқирди боятдан буён биз томонга олазарақ қараб, ўнг-терс сакраётган барзанги.

— Ҳозир, — у томонга бепарво қўл силтади Дилноза, — старий знакомий. — Сўнг стулни мен томонга яқинлаштириброқ ўтирди. — Ҳозир қаерда ишлаяпсиз?

Димоғимга гуп этиб тутун аралаш ароқ хиди урилди.

— Газетада.

— О, мухбир, гонорарчик, маънавий гўзал одам...

«Ҳа, мухбирман, шунақа айбли томоним бор», — дегандек унинг кўзларига тикилиб қолдим. Энди унинг гаплари менга ёқмай, ундан жирканганга ўхшаш кўнглимда бир ноқулайлик сездим. Нимагадир шу топда Дилнозадан нафратландим... Уша Дилнозамдан...

Уни — шу топда мен учун бегона бўлиб қолган одамни биринчи бор кўриб тургандек кузата бошладим. Олдинги соддалигидан асар ҳам қолмаган, нуқра кўзларидаги сеҳрлилик, ўткирлик ўрнини сўлғинлик эгаллаган. Кулганида кўзлари кийиклашиб, икки четига ажин тушяпти, тилла тишлари қандил нурларида ялтираяпти. Тақимига тушадиган қора зулфи қирқилган, қулоғидаги бир жуфт тилла ҳалқа ҳам у кулгидан тебранаётганида ноз қилаётганга ўхшаб ликиллайди.

— Эсингиздами, мактаб пайтлари? — деди Дилноза тўсиндан. Мен эса унинг оғир юмилиб очилаётган сархуш, ҳали ҳам мафтункор кўзларига ўйчан тикилиб қолдим.

* * *

Эсимда, албатта. Унутиб бўлармикан ахир, унутилмас хотира бўлиб қолиши керак бўлган дамларни!

Студентлик даври ҳақида гап кетгудек бўлса, унинг олтин давр эканлиги ҳақидаги фикр айтилмай ўтилмайди. Зеро бу давр эҳтиросларга тўлиқлиги, инсон умрининг баҳори, чексиз орзулари, кучли журъати билан ажралиб туради. Одам биринчи марта мустақил яшайди, фан оламига киради, кўп нарсалардан ҳайратланади, ҳаётнинг маънисини тушуниб

олади, севади, севилади. Умуман, янгиликларга, воқеаларга бой, таъбир жоиз бўлса, додирроқ давр. Лекин мен учун мактабда ўқиб юрган кезларим олтин даврим бўлганлигини кейинроқ англаб етдим. Чунки менга телба илҳомлар бахш этиб қоғоз қоралашга ундаган, чексиз хаёлот уммонига фарқ қилган илк севгига ўша пайтларда дуч келган эдим. Бу ёшда айримлар учун ўткинчи бир ҳавас бўлади. Бу табиий ҳол. Мен учун эса ҳақиқий севги бўлган эди. Бу севгининг мени азоблаб кетган шум тақдирини эслаб ҳали-ҳамон ўзимни койиб, ўкиниб юрардим. Қалб ришталаримда пайдо бўлган нозик туйғуларимнинг жаллоди Дилнозам қаршимда ўтирибди.

У менинг тенгқурим эди, бир мактабда, фақат бошқа-бошқа синфларда ўқирдик. Қизлар билан тузукроқ муомала қилолмасдим, ўртоқлик тарзида ёки кўпроқ расмий оҳангда, ҳазил-мутойибасиз гаплашардим. Лекин киши кўнглига нозик ҳис-туйғулар билан кириб келгувчи, шоирликка ундагувчи баҳор менинг ҳам дилимни тўлқинлантирди. Айниқса, баҳорнинг ёмғир шиббалаб ёғиб турган тунларида хонамдаги чироқни ўчириб, шам ёғдусида деразадан тикилиб узоқ-узоқ ўртанишлар, аҳён-аҳёнда қалбимда жўш урган телбанамо айқаш-уйқаш фикрларни қоғозга тушириш мен учун ўзгача гаштли туюларди. Осмоннинг бир бурчида момақалдироқ асов қалдирайди, чақмоқ борлиқни бир дафъа равшанлаштириб, шилта чорбоғ кўринадию яна ёмғирнинг шитирлаган овози кучаяди. Мен эса тун бўлгани учун ташқарида ҳеч нарса кўринмаётган бўлса-да, дам ойнага, дам нурлар жилвасидан деворда пирпираётган хира аксларга кўз югуртираман. Хаёлимни қандайдир ноаниқ сирли олам банд этади. Шу тун қўйнида, шивалаб ёғаётган ёмғир остида ким биландир узоқ кезгим, унга қалб сирларимни айтгим келарди. Беихтиёр миямга сира учратмаган дилбар қиз келади, у билан эрта баҳор-

нинг анбар бўйлари уфуриб турган ёмғир ҳавосида тикилишиб туришни, момақалдироқнинг гулдирашидан юрагимизнинг ҳаяжонланишини, чақмоқнинг оний кўм-кўк нурларида кўз уриштиришни тасаввур қиламан... Наҳотки мен ҳеч кимни севолмасам, деб ўйлардим. Наҳотки севиш шунчалик қийин!.. Эй, юрагимда туғён урган телба туйғулар! Мен истаган гулрухсор қайда экан, қаерда?..

Менинг бу пинҳон қидиринишларим узоққа бормади. Энди очикдан-очик, гоҳида аланг-жалаң бўлиб бир кишини қидираман, уни кўргим келаверади. Бу ўша — ҳозирда рўпарамда ўтирган Дилноза эди...

Мен уни аввалдан билар ва барча қизларга бўлгани каби беписанд қарар эдим. Чамаси у ўзи билан доим бирга юрадиган икки-уч қиздан бошқасига қўшилмас, камсуқум, сал ҳавоси баландроқ эди. Охирги пайтларда уни зимдан узоқдан таъқиб, қила бошладим, лекин унга яқинлашганимда журъатим қанчалик кучли бўлишига қарамай, юзига ботиниб қарай олмасдим; юрагим жизилларди. Севги, севиш деганлари балки шудир. Севги севгини жалб қилади, дейдилар. У ҳам менга бошқачароқ қарагандек туюларди. Гоҳида ўзини қарамасликка мажбур қилаётганлигини, ёнидан ўтаётганимда сал қалқиб, туртиниб кетгудек бўлишини сезиб қолардим. Айрим пайтларда мактаб йиғинларида синф комсорги сифатида сўзга чиқишга тўғри келарди. Кўпчилик ичида мияга келган фикрларни тўлиқ баён қилиш қийин бўлади, мен эса бундай пайтларда ҳеч кимдан тап тортмай, ҳаяжонланмай равон гапирар, лекин унга кўзим тушди дегунча гапимдан адашиб, қизариб кетардим. Айниқса, мактаб ҳовлисида рўпарамдан гуррос қизлар билан чиқиб қолгудек бўлса, аввал кўзимиз бир тўқнашиб олар, қандайдир ички куч мени ҳаяжонлан-

тирар, оёқларим ўзимга бўйсунмай, албатта у ёки мен туртиниб кетардик. Менинг наздимда у ҳамма нарсага бефарқ қараётгандек туюлар, аслида эса у мени кўз қири билан кузатар эди. Кечалари миямни банд этган чалкаш фикрлар асосий мақсад устида бош қотириш билан алмашинди; унга қайси усул билан бўлмасин гапириш йўлларини ўйлардим. Охири ишқида бемақсад тўлғониб юриш жонимга тегди. «Ўйчининг ўйи битгунча, таваккалчи иш битирибди», дедиму унга ўтириб хат ёзмоқчи бўлдим.

У пайтларда мен спортнинг эркин кураш секциясига қатнашардим.

Спорт мактабининг кичкина кубикка ўхшаш биноси мактабимиз ҳовлисига жойлашган. Бир куни шу бинода кураш бўйича мусобақа бўладиган бўлди. Агар мен шу беллашувда ютсам, спорт мастерлигига номзод бўлардим. Беллашувдан олдин киши, албатта, кўтаринки руҳда бўлиши керак — бу, тренеримизнинг доимо бизга уқтирадиган гапи. Мен таваккал қилиб, Дилнозага ушбу мазмундаги хатни ёздим:

«Дилноза, бугун мен учун катта имтиҳон куни. Буни яхши биласиз, деб ўйлайман. Қисқаси, дарсдан кейин сизни мактаб орқасидаги мажнунтол тагида кутаман ва бугунги мусобақага ташриф буюришингизни сўрайман. Илтимос, албатта чиқинг.

Рустам».

У «почтальон» қиздан хатни олибди ва ҳатто кимдан, деб сўрамасдан йиртиб ташлабди. Кайфиятим бир зумда тушиб кетди. Унинг хатни лоақал ўқиб кўрмагани мени оғир ўйга толдирган эди.

Боз устига, мусобақада енгилдим. Ҳар сафар мусобақадан кейин ўртоқларим қуршовида ғалаба лаз-

затидан сархуш бўлиб, мағрур юрардим. Уша куни эса кўнглимга ҳеч нарса сиғмади. Тренеримизнинг ҳайҳайлашига қарамай, команда капитани бўла туриб, мусобақа тугамасданок жўнаб қолдим. Йиртиб ташланган хат кўз ўнгимда учиб юргандек бўлаверарди. Лекин бу мунгли дақиқалар узоққа бормади; мактабдан чиқиб бошимни ҳам қилиб кета туриб, чамаси ўн метрлар олдинда Дилнозанинг оҳиста қадам ташлаб кетаётганлигини кўриб қолдим. Таажжуб, қаердан пайдо бўлиб қолдийкин? Ҳали томошабинлар ичида у ҳам бор эдимиз? Демак, бор экан-да. Менинг мағлубиятимни кўргану, кейин чиқиб кетган. Нима учун? Қандайдир куч мени олдинга итарди. Қадамимни тезлаштириб унга етиб олдим. Ҳаяжонимни босишга интиламан, кўзларим пирпираб, чап қовоғим тинмай учади. Унга яқинлашган сарим қалбимда пайдо бўлган алам, унга дабдуруст гап очиш учун шайланганим фикр шаддодлигидан асар ҳам қолмади; яна унинг олдида бир сўз қотишга ожиз банда бўлиб қолдим. Бор кучимни йиғиб ўзимни қўлга олдим ва унга салом бердим. Овозим ўзимга ингичка, хазин бўлиб туюлди. У менга ярқ этиб қаради ва қадамини секинлатиб, илк марта табассум ҳадя этди ва:

— Салом, — деди.

Бир зумда мендаги ҳорғинликдан асар ҳам қолмади. Гапни нимадан бошлашимни билмай тургандим, унинг ўзи сўз қотди:

— Нимага хатни у қизга бердингиз, Рустам?

— Энди бари бир эмасми, йиртиб ташлаб-сиз-ку?

— Ахир, бирортаси билиб қолса, нима дейди?

— Ундай бўлса, кечирасиз, мен сира бундай деб ўйламагандим.

— Энди ёзманг, ўзимга гапираверинг, — деди у майингина табассум билан.

Уша куни ақлимни таниганимдан буён ўзимни биринчи марта бахтиёр ҳис қилдим. Шу ондан мен учун ёшликнинг пурлаззат ташвишларга бой, омадли дақиқалари бошланди. Уни эслаб, кечалари бахтиёр хаёллар оғушида кезарадим.

Дилноза билан аҳён-аҳёнда дарсдан сўнг, гоҳида эса кечки маҳал уларнинг кўчаларида учрашиб турадиган бўлдик.

Мана, ўнинчи синфни тамомлаб, мен олий ўқув юртига кетдим. Дилноза эса онасининг раъйини қайтаролмай, вақтинча район марказидаги бирорта корхонада ишлаб туришга қарор қилди. Вақтлар жуда тез ўтиб борарди. Дилноза билан тез-тез хат олишиб турдик. Кечки бўлимда ўқиганим учун ҳарбий хизматга чақирув қоғози келди.

Дилноза билан хайрлашув онлари, ҳаяжонли дақиқалар — ҳамма-ҳаммаси кечагидек эсимда. Уша куни қаттиқ шамол турган эди. Иккаламиз қўлтиқлашиб, шовиллаган теракзорлар орасида алламаҳалгача илк севги эҳтиросларидан маст бўлиб кезиб юрдик. Уйноқи шамол мендан рашк қилгандек, Дилнозанинг сочларини юлқилар, кўйлак этаklarини пориллатиб кўтариб юборар эди. Мен эса унинг сочларини силар, маҳкам бағримга босиб, ёниб турган қирмизи юзлари, қайноқ дудоқларидан ўта чанқоқлик билан бўса олардим. У мени албатта интиқ кутишини айтиб, қайта-қайта онт ичди.

Дилнозани бу ерда қолганлиги мени жуда ўйлантирар, тўғриси, хавотирлантирар эди. Уша пайтда мени хавотирланишим бежиз эмас экан.

Узоқ Сибирда хизмат қилиб юрган пайтимда энг яқин дўстимдан хат олдим. Унда Дилнозани райони-мизга бошқа шаҳардан кўчиб келган Анвар исмли йигит билан юрганлиги ва «айниб» кетганлиги баён этилган эди. Мен қаттиқ изтироб чекдим. Кечқурун ўтириб, Дилнозага аччиқ устида хат ёздим. Кўп ўт-

май жавоб хати келди, лекин уни ўқимадим: бурда-
лаб ташладим.

Ниҳоят хизмат ҳам тугади, мен йўлларимга интиқ
кўз тутган ота-онам дийдорига соғ-омон қайтиб кел-
дим. Эртасигаёқ бир янгилик қулоғимга етиб келди;
Дилноза ўша Анвар исмли йигит билан қочиб кетган
экан. Уйда базўр бир ҳафта турдим, ўқиш ва иш
баҳонасида Тошкентга жўнаб қолдим.

Ўқишни имтиёзли диплом билан тугатгач, инсти-
тутдан берилган йўлланма билан Тошкентда ишга
қолдим. Мана шунга ҳам кўз очиб юмгунча ўн йил
бўлибди. Бу йиллар Дилноза ҳақида кўп ўйладим, ле-
кин уни бирор марта учратмадим..

— Эсингиздами, мактаб пайтлари? — деди Дилно-
за бехосдан.

— Албатта, эсимда.

— Хафа бўлмайсиз, бунини тақдир дейдилар, — дея
у сигарета кукунини кулдонга чертиб туширди. —
Ҳозир эрим билан яшаяпмиз, ҳаммаси беш, ўзим
ресторанда ишляпман. Юрган эканмиз-да, колхозда
чангга ботиб.

— Бахтли бўлинг.

— Ҳаракат қиламан.

Унинг бу сатанг хонимларникига ўхшаш таннозона
сохта гаплари қитиғимга тегди.

— Уйландингизми? — у кўзларини катта очиб мен-
га қаради.

— Йўқ!

— Да, ну-у...

— Дилия, бу ёққа кел деяпман сенга! — ўшқирди
ҳалиги олазарақ қараётган йигит ва биз томонга ке-
лаётган эди, Дилноза: «Уф-ф, ҳозир!» дея менга
сунъий табассум ҳадя қилиб, йигитнинг қўлтиғига кир-
ди. Иккалови шўх музикага рақс тушаётган одамларга
қўшилишиб кетишди.

Мен совиб қолган овқатни нари суриб, ташқарига йўналдим.

Ташқарида ҳаво янада тундлашган, гўёки бутун борлиқ зимистонлик пардасига буркангандек туюларди. Қовоқ осиб олган осмонда момақалди роқ гумбирлаб лаҳзалик яшин чарақлади ва шариллаб ёмғир қуйиб юборди. Мен плашимга маҳкамроқ бурканиб, бесаранжом ураётган юрагимни чангаллаганча ўнгтерсимга қарамай жадаллаб борардим.

Санобар Ҳасанова (Наманган)

* * *

Суюклигим ўзингсан, шеърим,
Буюклигим ўзингсан, шеърим,
Юрак сирим, дардим ўзингсан,
Толиқмасим, мардим ўзингсан.
Ҳасраткашим, ҳамкорим шеърим,
Вафодорим, борлигим, меҳрим.
Хаёлларим, бари ўзингсан,
Суюклигим, қаро кўзимсан.

ЁШЛИГИМ

О, ёшлигим, қувноқ ёшлигим,
Шўхликларим, қаламқошлигим,
Навбаҳорга ўхшатгум сени,
Соз наҳорга ўхшатгум сени,
Шошқин сувдай оқиб кетганим,
Манзилларга зумда етганим,
Тиниқ орзум, умидим ёшлик,
Қувончларим, бахтим қуёшлик.
Беғуборим ёз осмонидай,
Шодликларим баҳор тонгидай,
Беқийёсим, ўзингсан ёшлик,
Лаҳзаларим эди қуёшлик.
Орзум эди:
Эртадаги бир пари бўлсам,
Олтин тахтада шодон ўлтирсам,

Назм аҳли бўлса ҳамроҳим,
Лол қолсайди кўкдаги моҳим.
Юрсам илм довларида,
Саодатнинг давронларида.
Муҳаббатда бўлсам танҳо,
Вафо бўлсам бу олам аро.
Шу орзулар қанотида соз
Фан кўкига этолдим парвоз.
Муҳаббатнинг боғига кирдим,
Вафо билан хушхол ўлтирдим.
Меҳнат билан бўлдим дугона,
Сабр бўлди менга дурдона,
О, ёшлигим, қувноқ ёшлигим,
Шўхликларим, қаламқошлигим,
Соғинурман сени ҳар қачон,
Шодликларим, беғубор жаҳон.

БИР ЧАШМА БОР

Оромижон ташналикда,
Сизни кутар интизор,
Тоғ бағрида, юксакликда
Суви зилол чашма бор.
Бетин сизар оби ҳаёт
Ва қайгадир олар йўл.
Шу сув билан эл барҳаёт,
Уни чорлар дарё, кўл.
Тоғ бағрида яйрар чашма,
Қуёш аксини кўрар,
Баҳра олар ҳар бир ташна,
Толлар сочини ювар.
Тиниқликда суви биллур,
Мангуликка яйрасин.
Пок бағрида ўйнайди нур,
Яйраб қушлар сайрасин.
Саёҳатга чиққанимда

Излаганим шу чашма.
Ҳориб-толиб ёнганимда
Излаганим шу чашма.

ЭРТАК БЎЛИБ

Сочларимни ярашиқли ўришларим,
Қувонганда майин-майин кулишларим,
Дўстлар билан ширин суҳбат қуришларим
Бари-бари эртақ бўлиб қолар бир кун.

Муҳаббатнинг китобини ёд олганим,
Муҳаббатга такрор-такрор лол қолганим,
Муҳаббатдан сўз кетганда уялганим,
Бари-бари эртақ бўлиб қолар бир кун.

Дилкаш ёрнинг дардларини тинглаганим,
Ҳар сўзини гавҳарларга тенглаганим,
Яшамоқни меҳнат дебон англаганим,
Бари-бир эртақ бўлиб қолар бир кун.

Чақалоғим талпингани, сўзлагани,
Бетоб бўлиб, аччиқ-аччиқ бўзлагани,
Ёрим менга яхши тилак кўзлагани,
Бари-бари эртақ бўлиб қолар бир кун.

Гулшан аро етти гулим яшнасин деб,
Орзуларга етиб, ошин ошасин деб,
Бир умрга биздан ризо яшасин деб,
Захмат чеккан йиллар эртақ бўлар бир кун.

Саҳарлари тандир-тандир нон ёпганим,
Сал кечикса дилбандларим, оҳ ёнганим,
Яхшиларнинг ардоғидан қувонганим,
Ёшликларим эртақ бўлиб қолар бир кун.

Орзуларим сўз дурларин тизмоқ эрур,
Одамларнинг дилларини сезмоқ эрур,
Сўз конини игна билан қазмоқ эрур,
Элга меҳрим эртак бўлиб қолар бир кун.

ҲАВАС

Қўлга қалам олсам, қайнайди ҳавас,
Беғубор гўдакдай яйрайди ҳавас.
Нопоклар ҳақида хаёлга чўмсам,
Серташвиш онадай яйнайди¹ ҳавас.
Илҳому ғайратга қамчини боссам,
Яхшилиқ йўлига қарайди ҳавас.
Бахтиёр кимсадан қисса ўқисам,
Вафо, садоқатдан қувнайди ҳавас.
Бахтлар ижодкорин ҳар дам ўйласам,
Булбулигўёдай сайрайди ҳавас.
Санобар ҳавасу умидга ҳамроҳ,
Нозланиб сочини тарайди ҳавас.

* * *

Хатлар куйиб кетди, юраклар ёнди,
Тилаклар ҳам сўнди, ғазаб уйғонди.
Меҳру муҳаббат ҳам бўлди чилпарчин,
Ҳовли ўртасида ўтин бир саржин.
Шумшайиб ётарди беҳис, безабон,
Икки ёш кетганди бугун икки ён.
Боиси бир оғиз совуқ сўз эди,
Хувиллаган уйлар қулф турар энди...

ҲАЗАЛ

Тунлари бедорлигимда ҳамдамим хушхон ҳазал,
Куйга ташна дилгинамга, имтиҳон ҳар он ҳазал.

¹ Яйнайди — Наманган шеvasида ташвишланади маъносидда.

Ҳофизу Вайсий, Навоий, Нодира, Дилшод кулиб,
Гавҳару инжуни сочди, шу сабабдан жон ғазал.
Ҳар ғазалки дил эритгай, дардга дармон мусиқа,
Мусиқа бирла ёқимли, дардга ҳам дармон ғазал.
Дардга дармон ҳар ғазалда моҳирўйлар тавсифи,
Хушсухан ҳар қалби покка хўб азиз дoston ғазал.
Эй, Санобар, куй, ғазалнинг беқиёсдир таърифи,
Куй, назмга ноошно дил аро армон ғазал.

БИТТАДИР

Ҳар кўнгилнинг чин вафоси ҳам адоси биттадир,
Пок ниятли ҳар умрнинг муддаоси биттадир.
Орзу кўпдир, ишқ нурафшон, гарчи бардош дилга ёр,
Сабру тоқатли юракнинг дил садоси биттадир.
Дил садо берса агар ўртаниб гоҳ зор-зор,
Ошиқ аҳлига муносиб ишқ жафоси биттадир.
Ишқ жафосин торта-торта нечаларки бўлди хор,
Лек муҳаббат оламининг шоҳ, гадоси биттадир.
Мен тиларман бахт-саодат кўнгли покка ҳар қачон,
Бахтиёрлик бўлса ҳамдам, ишқ навоси биттадир.
Ёр юзин гуллар билан тўлдирса қанча навбаҳор,
Гул бўйини хуш таратган тонг сабоси биттадир.
Ҳар вафоли, пок тилакли дўсту ёрнинг ёр учун
Тонг сабоси-ла юборган дил нидоси биттадир.

МЕНГА ГУЛ КЕЛТИРДИНГ...

Бир боғбондан менга гуллар келтирдинг,
Хонам ичра гуллар турибди яшнаб.
Турфа гуллар билан меҳр илиндинг,
Гуллар яшнаб турар бахтим олқишлаб.
Илгари биз сира кўришмагандик,
Тушда кўрмагандик бир-биримизни.
Тасодиф юз берди... Учрашиб қолдик,
Гуллар рамзи эрур пок меҳримизни...

Катта зал... Одам лиқ... Шеърият кунни...
Бир ғазал ўқидим анжуман аро,
Шу шеърим уйғотмиш сенда туйғуни,
Шу шеърим бўлолди бахтимга гаров.
Мана йиллар ўтди, у гуллар йўқдир,
Лек ҳамон ёдимда ўша анжуман.
Шу илк меҳр билан кўнгил тўлиқдир,
Ўша меҳр билан кўнглимиз равшан.
Қайда шеър ўқисак гул тутишади.
Шунда эслаб қўйгум ўша гулларни.
Йўлкадан қанчалаб ёшлар ўтади,
Шуларда кўраман бахтли кунларни.

ҚАЛАМКАШ ДУГОНАМГА

Шеър излаб кетаяпсан олисларга, дугонам,
Босган изларинг аро хушбўй гул, райҳон унсин.
Шеър ишқида ёнибсан равшан этиб дил хонам,
Ҳар сўзинг маъносида қалбинг гупуриб турсин.
Ҳақиқат бу осмонда, анқонинг уруғи деб,
Сени толдирганларга ёндош бўлма, замондош.
Излаган байтларингга даврим нафасин бериб,
Давримнинг оташлигин эта билгин оҳангдош.
Даврим улуғворлиги, тезкор, шиддаткорлиги
Улкан юксалишлари ҳар сўзда камол топсин.
Элу элатларимнинг бахтин барқарорлиги,
Қишлоқлар ободлиги нурда доим товлансин.
Ёрликни чин дўст билиб, севган дилни ардоқла,
Қадрингга етмаганлар охир надомат чекар.
Ижодинг-ла донг ёйиб, ҳасадгўйни минг доғла,
Меҳнатдан шон топмоқлик ярашиқли зийнат, зар.
Учрашганда кулиб боқ, чеҳранг бўлсин қуёшдай,
Самимий тилагимга самимий дўст бўлиб қол.
Ҳамроҳим бўл шеър каби, овунтиргин бардошдай,

Толиққан чоғларимда ёқимли бир наво чал!
Қўшиғинг жарангласин яхшилик рамзи бўлиб,
Бир умрга кўнглимни куй чалиб яйратиб юр.
Тонг чоғи қўшиқдай кел, тонг мисол кулиб-кулиб,
Тухмат, иғво тошига байтинг билан дўл ёғдир.
Ҳақиқат байроғини баланд кўтар оғдирмай,
Босган изларинг аро куйинг жаранглаб турсин.
Излаганга толе ёр, нечун сён-ла қувонмай,
Жарангдор шеърларингдан опажонинг ўргилсин.

АРЧА МАҚТОВЛАРИ

Тоғ бағрининг сулуви, гўзали яшил арча,
Узоқ умр кўради азалий яшил арча.
Қўм-кўк игна баргларинг мафтунни бўлганим бор,
Арчазорлар, ҳуснига термилиб турганим бор.
Истардимки, умрим ҳам тўрт фасл яшнаб турса,
Шеърларим арча мисол узоқ умрли бўлса,
Шу умримда куйласам юрагим туйғусини:
Тинчлик, озодлик, меҳнат, инсоннинг келгусини.

ҚАЙДАСАН, МУҲАББАТ...

Шоира синглимга

Қайдасан, Муҳаббат, куйламай қолдинг,
Неларни ўйладинг, хаёлга толдинг...
Қайдасан, суйганим — шеъринг соғиндим,
Хурмат, илтифотинг, меҳринг соғиндим.
Ширин сўзларингни соғиндимми ё,
Сен бор жойда шодлик бўлар муҳайё.
Водий чиройини куйладинг ёниб,
Табассум этдилар гуллар товланиб.
Шеър ўқиган онинг булбул таъзимда,
Ҳамиша қувонч бўл мулки азимда.

Қайдасан, Муҳаббат, қора кўз гўзал,
Иззатли малика, сеҳргар ғазал.
Балки ёзаётирсан менинг ҳақимда,
Мен эса байт битай сингил — бахтимга
Дунёда меҳрдан ноёб нарса йўқ,
Меҳру оқибат-ла инсондир улуғ.

Замира Эгамбердиева (Андижон)

СИЗ МЕНИНГ ЕЛҒИЗ ДЎСТИМСИЗ

БАРДОШ

Ҳар сафар бекатда мени кузатиб,
Қоласиз кўздаги қотган ёш билан.
Сафар жабдуғимни секин узатиб,
Зўрға жилмаясиз: «Омон бўл, болам!»

Биламан мен кўздан олислаб кетгач,
Отилар сиз менга кўрсатмаган ёш,
Ойнадан мўралаб чинқирар ўтинч:
«Онажон, битмасин сиздаги бардош!»

Мен сизга берайин ўзимникин ҳам
Бардошсиз ортимга қайтмоқлик учун...»

СОҒИНЧ

Узун тунларимда ором берасиз,
Кўзингиз тўрт бўлиб кутяпсиз мени.
Ширин тушларимга ҳар кун кирасиз,
Соғиниб кетдим-ку, онажон, Сизни!

Мажнун ишқига ҳам алишмас эдим
Сизнинг бир лаҳзалик соғинчингизни.
Шайтоннинг гапига кириб кетгандим,
Ёниб асраяпман ишончингизни.

Бир дунё умид-ла кетгум уйқуга,
Бедор тунлар учун ўзим-ку айбдор.

Энди ишонмайман ишқнинг кучига,
Севги азоблари ҳаммаси бекор!

Ёлғондир, менинг ҳам ўртанганларим,
Ҳеч кимга — ҳеч қачон топинмаганман.
Ишонинг, ёлғондир оқ чекканларим,
Ҳеч кимни Сизчалик соғинмаганман!

Севги бекатида тўхтамам энди,
Сиздан узоқларда ҳеч қололмайман.
Онажон, ўзингиз энг буюк севаги —
Ўзга муҳаббатни тан ололмайман!

* * *

Онажон! Сиз менинг ёлғиз дўстимсиз —
Фақат сизгагина ишониш мумкин,
Ёруғ кунлардаги ёруғ бахтимсиз —
Ёлғиз сизгагина ёрилиш мумкин.

Дастурхонингизда бугун севиниб
Шодлик меваларин тўкиб соламан.
Мен сизни авайлаб, сизга илиниб
Ўзим меҳрингиздан лаззат оламан.

Фақат сиз хиёнат қилмаймиз менга,
Садоқат туйғуси бунчалар ноёби!
Кўрсатгим келмайди кўзёшим сизга,
Сочингиз оқлари шундай ҳам сероб...

Менга дўст керакмас йиғлаганимда —
Сиздек содиқ дўстни топмам ҳеч қачон.
Қувончимга шерик излаганимда —
Севинч ёшларимни артинг, онажон!

Шамоллар кезганди беҳис, яланғоч,
Япроқлар қиқирлаб кулганди у кун.
Учиб кетарканман мисли қалдирғоч,
Қалбимда бир ўкинч ингради беун.

Қайтмас бўлиб кетди қалдирғочингиз
Кўзёшларин селоб қилиб, онажон.
Тўкилиб боргандек узун сочингиз,
Туйғулари сароб бўлди, онажон.

Бу баҳор мен сизни йўқлай олмадим,
Бузмадим безовта кўнглингиз тинчин.
Йўқ-йўқ, қалдирғочга ўхшай олмадим,
Кечиринг, аёзда келганим, учун.

Уйқудан уйғонсин ҳорғин бойчечак,
Аяжон, бағрингиз тезроқ очингиз.
Қишда гул келтирди сизга бир этак —
Мангу баҳор топган қалдирғочингиз.

УЗГАЧАДИР ҚИШЛОҚДАГИ ТУН...

Мен сенга тўймадим, она қишлоғим,
Барвақт йўлга чиқдим бахтим қидириб.
Сафарга ҳамроҳсиз отландим чоғи...
Ҳартугул толеим топдим ахтариб.

Агар кутсанг бир кун қучоқларингга
Неки топган бўлсам — олиб қайтаман.
Шунда фақат сенинг қулоқларингга
Кўрганларим тинглай олсанг — айтаман!

КУЗГА БЕГОНАДИР ТУНГИ СУКУНАТ

Тонгларга уланиб кетди кундузлар —
Қаро тунлар бугун қаровсиз қолди.
Она-Ер кўксида ёнди юлдузлар,
Қуёшнинг тафтини пахтазор олди.

Севинчдан яйрайди бахтли далалар,
Кўсақлар юраги ёрилиб кетиб.
Ул камтар пайкаллар сархуш чайқалар,
Танига бир дунё шонни беркитиб.

Ҳавас билан боқар оловранг боғлар
Қуёшли юртимнинг пахтазорига.
«Жоғим қурбон» дея кузги япроқлар
Беминнат тўшалар деҳқон пойига.

Пешона теридан сув ичган дала
Тонгдек ёруғ қилди деҳқон юзини.
Ишонгум — ухлатмас ҳеч қандай алла
Ўзбекистонимнинг уйғоқ кузини!

Фидойи элимнинг шижоатидан
Осмон ҳам озгина эгилсам дейди.
Андоза олайлик оқ ниятидан
Пахтакор нонини ҳалоллаб ейди.

Ҳали зангламайди бобом кетмони,
У билан тебратган иқбол бешигин.
Қишда ҳам битмаса агар армони,
Ечмайди баҳорда кийган этигин.

Даласин парқуга йўргаклаб деҳқон,
Сўнгра оппоқ нурлар билан белаёди.
Тунларимиз узун, ёруғ, чароғон,
Тунда юлдузлар ҳам ёғду элайди.

Сўлим хиёбонлар қолди мунғайиб,
Ҳасратда ёнади йиғлоқи мавсум.
Нур тўла чаноқлар турар жилмайиб,
Пахтакор юртимнинг даласи гавжум.

Пахтамиз бор экан токи бу чаман
Шу ёрқин дунёда яшнаб туради.
Ҳарчанд ардоқласанг арзийди, ватан,
Сени бобо деҳқон кийинтиради!

Кузга бегонадир тунги сукунат,
Бараялла куйлашга бор менинг ҳаққим.
Оқ юртнинг қўлида яйрайди Меҳнат —
Буюк эътиқодга содиқдир халқим!

ТОНГ

Секин-секин ёришади тонг,
Битта-битта сўнар чироқлар.
Тун қўйнидан қутилди осмон —
Дам олади энди овлоқлар.

Нафас бера бошлар ҳавога,
Ҳаяжонда гуллар энтикиб.
Боққим келар оппоқ дунёга
Қоп-қора ер устида туриб.

Сўнг топилар йўқолган тинчим,
Урмай қўяр юрак беўхшов.
Қайтиб келар кетган илинжим —
Мен осмонда кўраман ОЛОВ.

Секин-секин тонглар ёришиб,
Қаро тунлар қилинар қувғин.
Еру осмон нурга қоришиб,
Сўниб борар чироқлар беун...

У қишга қасдма-қасд — ёниб яшайди,
Бемаҳал яланғоч қолмайди Чинор.

Мен энди ҳислардан тақмайман баргак,
Термулиб яшайман Чинор баргига.
Ҳисларга чирмалар сарвқад Терак,
Мен эса кетаман Чинор тагига...

СИЗ ҲЗИМСИЗ

Сизга менинг муносабатим,
Муҳаббатдан қудратлироқдир.
Жуда буюк — бу садоқатим,
Дўстликдан ҳам қимматлироқдир.

Дўстингиздай жонимни ҳеч вақт
Қилмагайман Сиз учун фидо.
Севгимаски, ҳар қандай нафрат —
Сизни мендан қилолса жудо,

Сиз ўзимсиз — ўзимникисиз...

* * *

Сизни йўқотиб қўйиш
даҳшатга солмайди мени!
Фақат
мен ўзимни
ёмон кўриб қолишдан,
сўнгра
сизга раво
кўрмай қўйишдан
кўрқаман, холос!

Билмадим, негадир сени эсласам,
Бирдан чопа бошлар босиқ юрагим.
Кўзларимни маҳкам юммоқчи бўлсам,
Оёқ тираб олар ўжар кипригим.

Сўнгсиз хаёллардан ҳориб-толаман,
Ҳаловат қайгадир қочиб кетади.
Ногоҳ улғайганим сезиб қоламан,
Елкамга зил-замбил юкинг ботади.

Мен сени ўйласам — чарчаб кетаман,
Келажак!

КУНДУЗГИ ЧИРОҚ

Муришда опага

Сочингиз оқариб кетибди, опа,
Қаршилаган чоғда ўттиз баҳорни.
Кечагина эди ахир тим-қора
Бугун эслатмоқда тоғдаги қорни.
Кулгингиз қўйнига яширинган излар
Келса — кетмас бўлиб келган сўқмоқдай.
Эҳ, бевақт қартайиб қолмоқда қизлар
Кундуз ёниб турган кучсиз чироқдай.
Нега сочингизга оқ тушди, опа,
Ҳали куймай туриб қўллар тафтидан.
Кўнглимнинг кулини кўкка совура,
Хатоли дунёнинг куйдим дастидан!
Ўқилмаган дoston бор кўксингизда
Ун саккизни ҳали кўрганингиз йўқ!
Бу қандай ноҳақлик кўз ўнгингизда
Ўттиз бор гуллади беномус ўрик!
Қайдадир юрибди ўша бетимсол

Дарё ўзанига ташна бўлган сув,
Баҳорнинг табаррук қуёши мисол
Мудраган ҳисларни уйғотади у!
Унинг қўлларини қайирманг энди
Сизни кафтларида олиб юради.
Йиллар гирдобидан соғ чиққан севги
Оллоқ сочларни ҳам қорайтиради.

Йўлдошали Эргашев (Андижон)

ЯЙЛОВДАГИ ОЛИШУВ

Бу воқеани менга кўп йиллар давомида отбоқар бўлиб ишлаб келган укам Ирисмат сўзлаб берган эди:

— Ўша вақтда, — дейди Ирисмат ҳикоясини бошлаб, — Ворошилов номли колхозда юзга яқин йилқини боқардим. Отларни боқиш учун Олатов ёнбағридаги Девбобо яйловига олиб чиқардим. Яйлов кенг бўлганидан отлар бемалол ўтлаб яйрарди. Яйловнинг кунчиқиш томонида баланд тоғлар савлат тўкиб турарди. Тоғ атрофи кўм-кўк арчалар, турли дарахтлар билан безанганди. Чўққилардан бошланадиган қумуш жилғалар яйловга таралиб, ҳаммаёқни кўм-кўк майсаларга буркарди. Ҳаво мусаффо, атрофда эса турли хил қушларнинг тинимсиз сайрашлари кишига завқ бағишларди.

Бир куни эрталаб отлар энди яйловга тарқалаётган пайтда ҳаммаси баравар кишнаб, яйлов ўртасига тўпланиб, тоғ тарафга тикилиб қолди. Биз қўрқиб, қаттиқ ҳаяжонга тушдик. Бир вақт тоғ томондан отлар олдига югуриб келаётган кўнғир рангли баҳайбат бўри кўринди. Кутилмаганда қулунларини ўртага ўраб турган отлар тўдаси орасидан сариқ айғир ажралиб чиқиб, тўппа-тўғри бўри тарафга чопди. Бўри ҳам тап тортмай унга рўбарў югуриб келаверди. У кела солиб айғирга ташланди. Айғир эса чап бериб, бўрини мўлжаллаб орқа оёғи билан тепишга уринарди. Бўри ҳам ўзини четга олиб, пайт пойлаб айғирга ташланар-

ди. Биз узоқдан «жанг» нима билан тугар экан, деб кузатиб турдик. Отлар ҳам бир жойга тўп бўлиб ваҳимали овоз билан кишнашар, кўзлари бўри билан олишаётган айғирда эди.

Ниҳоят, айғир орқа томондан ташланмоқчи бўлиб турган бўрини усталик билан бошлаб тепди. Бўри қаттиқ бўкирганича беш метрча нарига ағдарилиб тушди. Бўри тагин ўзини ростлаб олиб айғирга ташланмоқчи бўлди. Айғир «Бу ҳам сенга камлик қилади», дегандек яна тепишга ҳозирлана бошлади. Бунини пайқаган бўри думини қисиб тоғ тарафга қочиб қолди. Айғир уни қувлаб бориб бошлаб яна тепди. Йиртқич увлаганча кўздан йўқолди.

Жангда ёлиб келган айғир шошмасдан, қилган ишидан хурсанд бўлгандек кишнаб отлар тўдаси томон кела бошлади. Бу «жанг» томошасига атрофдаги йилқибоқарлар ҳам йиғилиб келишган эди: Шунда отбоқарлардан бири сариқ айғирнинг ёлини силаб, сағрисиغا шапатилаб қўйди:

— Қойилман, бўриларни иккинчи бор Девбобо яйловига йўлатмайдиган иш қилдинг.

Айғир гўё унинг табригини тушунгандек, бошини икки-уч мартаба силкиб қўйди.

АЙҒИРЛАР ЖАСОРАТИ

— Бу воқеа 1940 йилда бўлган эди, — деб ҳикоя қилади Жанубий Қозоғистоннинг Чимкент области Бугун районидаги «Култепа» колхозида кўп йиллар давомида йилқибоқарларга бош бўлиб келган Равшан ота Байдарбеков. — Колхознинг беш юзга яқин йилқиси бўлиб, булар қирқ-эллик уюрдан иборат эди. (Ҳар бир уюрда битта айғир бўлиб, у ўнга яқин отларни бошқарар экан.)

Ёзнинг иссиқ кунларида йилқилар Бугун райони-нинг яйловларида боқилар эди. Яйлов кенг чўл-биё-

бондан иборат бўлиб, тупроғи шўр эди. Яйловда фақат шувоқ, дормана, ёвшан, саксовул, шўра, ёввойи супурги ва бошқа хил чўл ўсимликлари ўсарди. Ҳайвонот дунёси ҳам шу чўлга мосланган: калтакесак, эчкиэмар, заҳарли илон, юмронқозиклар бўларди. Шунингдек, аҳён-аҳёнда тўрғай, булдуруқ, тувалоқ ва сариқ чўл синчалаги учраб турарди.

Чўлда уч ойлаб йилқи боқишга тўғри келарди. Чўлда гоҳо ҳафталаб тинимсиз бўрон бўлиб, жуда катта қийинчиликлар туғдирарди. Назарбек ва Эсимбек лақабли айғирларим беш юз йилқини йиртқиқлардан ҳимоя қилиб, яйловга бошларди. Шуларга ишониб биз бемалол ўтовда яйловни кузатиб ўтирдик.

Кунлардан бир куни чўлда бўрон бошланди. Ҳаммаёқ чанг-тўзон бўлиб кетди. Ҳеч нарсани кўриб бўлмайди. Ниҳоят бўрон тўхтади. Аммо беш юз йилқидан биронтаси ҳам кўринмасди. Уч киши от билан бутун яйловни айландик, ниҳоят йилқиларнинг изи яйловдан ўн километр узоқликда бўлган Чўчқа кўли томон кетганлигини аниқладик. Маълумки, чўл ўртасидаги Чўчқа кўли даҳшатли жой эди. Бу ерга келган ҳайвонлар бўриларга ем бўларди.

Ниҳоят кўлга етиб келганимизда узоқдан Назарбек ва Эсимбек лақабли айғирларнинг қаттиқ кишнаши эшитилди. Кўлнинг бир четига барча йилқиларни тўплаб, ҳар иккала айғир улар атрофини айланиб юрарди. Бир бошдан айланиб чиқдик. Барча йилқилар соғ-саломат эди. Аммо Назарбек билан Эсимбекнинг кўкраклари, орқа сони, сағриси тимдаланган бўлиб, қон оқарди. Маълум бўлдики, иккала айғир ҳам бўриларга дуч келиб жанг қилган.

Бир нафас дам олиб хотиржам бўлгач, йилқиларни яйловга қайтариш учун йўлга тушдик. Шу пайт иккала айғир бизнинг атрофимизда айланиб, ҳадеб қаттиқ овоз билан кишнай бошлади. Биз ҳайрон бўл-

дик ва айғирлар бошлаган йўл билан кўлни ёқалаб йўлга тушдик. Икки юз метрча юрилгач, кўл ёқасидаги чуқурликда баҳайбат бир қашқирнинг ўлиб ётганини кўрдик, яна эллик метрча нарида эса уч бўри чўзилиб ётарди. Демак, бўронда Чўчқа кўли томон йўл олган йилқилар кўлга яқинлашганда бўрилар ҳужумига дуч келган. Ўз уюрларини ҳимоя қилишда жонбозлик кўрсатган Назарбек ва Эсимбек лақабли айғирлар тўрт бўрини тепиб ўлдирган, қолганлари қочиб қолган.

ҚАШҚИРЛАРГА КАРНАЙ БАЗМИ

Тоғ шароитларида хўп қизиқ воқеалар бўлиб туради-да!

— Бу воқеа 1943 йилнинг 15 январь куни кеч соат тўққизларда бўлган эди, — деб ҳикоя қилади Зайнаб опа, — Улуғ Ватан уруши қизғин бораётган кунлар эди. Ботир йигитларимизнинг ҳаммаси фронтга кетган. Колхозда қариялар, аёллар, болалар қолган эди. Далада ишловчиларнинг кўнгини кўтариш, колхоз ишини яхшилаш мақсадида, область бўйича «Хаваскорлар группаси» ташкил қилинган эди. Группамизнинг бошлиғи олтмиш ёшларга борган Фозил ака бўлиб, яна Йўлдош карнайчи, Жаннат опа, Мастура опалар бор эди.

Группамиз бир куни Қора булоқдаги «Қизил қишлоқ» колхозида концерт бергач, от қўшилган чанада Ворошилов номли колхозга жўнай бошлади. Соат тўққизлар эди. Бирдан ҳаво айниб, қаттиқ изғирин билан қор ёға бошлади. Ҳатто беш қадам наридаги одамни таниб бўлмасди. Фозил ака тезроқ колхоз идорасига етиб олиш учун отни тез-тез қамчилади. От бир оз юргач, бирдан тўхтаб қолди. Ҳар қанча қамчи еса-да, юрмади. Бир вақт олдинги оёқларини кўтариб, қаттиқ кишнади. Ҳаммамиз ҳайрон бўлдик.

Кутилмаганда чанамиз томон ириллаб келаётган бир тўда қашқирларга кўзимиз тушди. Жуда кўрқиб кетдик. Ҳеч қандай қуролимиз йўқ эди. Шу пайт Фозил ака карнайни қўлга олди-да, қаттиқ пуфлай бошлади. Карнай жуда баланд чалинди. Йиртқичлар ўттиз-қирқ қадамча орқага тисланиб, бизга тикилиб тураверди. Фозил ака карнай чалиб чарчаган эди. Карнай овози тўхташи билан яна йиртқичлар чана томон кела бошлади. Энди карнайни Йўлдош ака чала бошлади. Фозил ака эса ғижжакка ҳадеб камон тортарди. Бўрилар яна орқага тисланди. Афсуски, ҳадеб карнай ёки ғижжак чалишга созандаларнинг қурби етмасди. Бир томондан совуқ, қорин оч, кўрқув зўр эди. Аммо ўзларини йиртқичлардан ҳимоя қилиш учун кетма-кет чалиб туришга мажбур эдилар. Аёлларимиз ҳам чана устида ўйинга тушдилар. Лекин ҳамон йиртқичлар бизга ҳужум қилиш учун пайт пойлаб турардилар. Улар ҳам оч эди. Биз жуда чарчадик. Асбобларни чалишга ҳам дармон қолмади. Шу пайт кутилмаганда ўқ товуши эшитилиб, қашқирлардан бири қулади. Йиртқичлар шунда ҳам қочмай, чанамиз томон кела бошлади. Яна ўқ узилди — иккинчи қашқир ҳам қулади. Шу тариқа беш-олти қашқир йиқилгач, қолганлари қочиб қолишди.

Маълум бўлишича, бизни овчи Иван оға йиртқичлар ҳужумидан сақлаб қолган экан. Иван оға Ўрта-ариқда яшовчи энг уста мерган бўлиб, у овчилар союзига аъзо, йиртқичларни отиш ҳуқуқига эга экан. Биз ярим кечада кенг далада карнай чалганимизда Иван оға уйда туриб эшитган. Сўнг нега бемаҳалда карнай чалиняпти, деб хавотир олган ва ов милтигини созлаб биз томон етиб келган экан.

Агар Иван оға ёрдамга келмаганда, ҳолимиз не кечарди. Биз, ҳаваскор артистлар жуда ҳолдан тойган ва оч қолган эдик. Буни Иван оға сезди-да, ҳаммамизни (ўлдирилган бўриларни ҳам) чанага ортиб

уйига олиб борди. Сўнг иссиқ чой ва овқат билан меҳмон қилди. Биз, артистлар, эрта билан ўз йўлимизда давом этдик.

НОРТУЯЛИ ПОЛВОН

Баҳор кунлари эди. Дўстим Султонали билан до-ривор ўсимликларни йиғиш мақсадида Чордара чўли томон юрдик. Чўлнинг файзи ўзгача бўлади. Гарчи унда кўм-кўк дов-дарахтлар бўлмаса-да, ҳар қаер-ҳар қаерда бужмайиб ўсган саксовуллар, шuvoқ ўт-лар, янтоқ ва исериқ каби ўсимликлар чўлга хос манзарани ҳосил қилган. Бепоён кенгликларда сай-ғoқ, эчкиэмар, тошбақа, илон, калтакесак, юмронқо-зиқ ва турли жониворлар учраб туради. От устида ана шуларни кузатиб, чўлнинг ичкараси томон кириб борасиз. Биз бу ерларда кўп бўлганимиз учун борар жойимиздан адашмаймиз, албатта. Лекин биринчи бор юрганларга осон бўлмайди. Адашади. Эртадан кечгача тинимсиз юриб охири Чордара чўлининг Оҳангбой тоға макон қилган чеккасига етиб келдик. Оҳангбой тоғанинг бу макони ота-бобосидан қолган. Шу ерда булоқ бор. Булоқ атрофида бир танобча сойлик бўлиб, бу ерга турли дарахтлар экилган. Узоқ йиллар давомида бу ерда бир неча авлод ис-тиқомат қилган бўлса-да, ҳеч қандай иморат йўқ. Пастаккина қилиб қурилган биргина кигиз ўтов бор, холос. Рўпарадаги тепалик бағридаги бир неча ертў-лада эса моллар асралади.

Оҳангбой тоғанинг кулбаси тор бўлса-да, кўнгли саҳро каби кенг. Кимда-ким унинг овулига келса, албатта, меҳмон қилади, кечаси билан чўлда содир бўлган воқеаларни эринмай айтиб беради.

Биз толиқиб зўрға унинг овулига етиб боргани-мизда ярим кеча бўлиб қолган эди. Ит вовуллаши

билан Оҳангбой тоға ўтовдан чиқиб, бизни самимий кутиб олди.

— Кеч қолибсизлар-ку, йигитлар, ё адашиб қолдиларингми?

— Йўл олислик қилди, отларимиз чарчаб қолди, йўлда бир оз дам бердик, — деб жавоб қилдик.

Оҳангбой тоға отларимизни ертўлага қўйиб, бизни ўтовга таклиф этди. Йўловчилар келганини билган кампир ўтовга жой тайёрлаб, тезда чой-нон ҳозирлашга, овқат қилишга уннаб кетди. Ёнимизда емишлик озиқ-овқат бўлса ҳам йўлда чойсиз, иссиқ овқатсиз жуда толиққан эдик. Кампир келтирган чойни ичиб олганимиздан сўнг, наридан-бери гўшти еб олдик. Толиққанимизни сезган Оҳангбой тоға бизни дам олиб ётишга таклиф этди. Ўзимиз ҳам шуни кутиб турардик, дарров уйқуга кетдик.

Уйғонганимизда кун ёйилиб, алламаҳал бўлиб қолганди. Оҳангбой тоға кампирига бешбармоқ тайёрлатиб уйғонишимизни кутиб ўтирган экан. Ўтовдан ташқарига чиқсак, қаттиқ шамол бўлаётган экан, юзқўлимизни юшиб ўтовга қайтиб кирдик.

— Бугун дам оласизлар, ҳозир чўлни айланиб бўлмайди, — деди Оҳангбой тоға. — Отларга ем бериб қўйдим, хотиржам суҳбатлашамиз. Сизларни зериктирмаслик учун шу чўлда бўлган бир воқеани айтиб бераман.

Оҳангбой тоға ҳикоясини бошлади. Султонали иккимиз отахонга маҳлиё бўлиб қулоқ солардик.

1910 йиллар бўлса керак. У вақтда норғул йигит эдим. Бу ерларда ёввойи ҳайвонлар жуда кўп бўларди. Истаганингча ов қиласан, биров билан бировнинг иши йўқ. Кунлардан бир кун и ов ишқибозларидан етти йигит бизнинг овулга келиб қўнди. Бир кеча меҳмон бўлгач, эртасига ов қилгани Чордара чўлининг тепалигига йўл олдилар. Бу томонларда қашқирларнинг уяси бўлиб отга, одамга тап тортмай ҳужум

қиларди. Отам йигитларни огоҳлантирди. Аммо улар писанд қилмай жўнаб қолдилар. Йигитлардан бири бирдан ўнта қашқирга дуч келиб қолади. Ҳатто, қашқирларга қарши ўқ ҳам узолмайди. Бир қашқир отга ташланиб, сағрисидадан бир парча этни юлқиб олади. От жон-жаҳди билан орқага қараб чопиб, йигитни ва ўзини ўлимдан сақлаб қолади. Тўс-тўполон овозини эшитган бошқа йигитлар ҳам орқага қайтиб келадилар. Қашқирларга қарши боришга бирортасининг ҳам юраги дов бермайди. Ўнта қашқир эса ҳамон тепалик ёнида отлиқ овчиларни кузатиб турарди. Шу пайт катта нортуюга миниб олган паҳлавон йигит етиб келиб, бу ердаги аҳволдан хабардор бўлади. Ўзини Саидхўжа полвон деб танитади. Қашқирнинг ҳамон шу томонга тикилиб турганини кўрган полвон ғайратига чидай олмай, йиртқичлар томон йўл олади. Қашқирлар қўзғалмай кутиб тураверади. Полвон етиб бориши билан қашқирлар бирданига ҳужум бошлашади. Полвон ҳам бўш келмай жангга кириб кетади. Узоқдан кузатиб турган йигитлар бундай ваҳимали жангда Саидхўжа, албатта, ҳалок бўлади, деб хавотирланиб турдилар. Жанг майдони шундай тўзиб кетадики, қайси томон қолиб келаётганини билиб бўлмасди. Ниҳоят, бир соат чамаси вақт ўтгач, Саидхўжа полвон бутун кийим-боши дабдаласи чиққан, ҳаммаёғи қоп-қора қон, кўлида ярқираган пўлат ханжари билан йигитлар олдига зўрға юриб келади. Йигитлар жанг майдонида тўққизта қашқирнинг ер тишлаб ётганини кўрадилар. Биттаси аранг қочиб қолган экан. Етти йигит уддалай олмаган ишни биргина Саидхўжа амаллади. Мана сизга ҳақиқий полвонлик.

Йигитлар Саидхўжага офаринлар айтишди. Шунда полвон йигитларга қараб шундай дейди: «Сизлар шаҳардан ов қиламиз деб умид билан келибсизлар. Шу қашқирларнинг терисини шилиб олиб кета қолинглар».

Йигитлар Саидхўжа полвондан миннатдор бўлиб,
уйларига қайтишди.

АРИЛАР ЖАНГИ

Дўстим Турсунали билан Фарғона водийсининг хушманзара жойларидан бири бўлган Арслонбобга борган эдим. Фарғона тизма тоғлари билан Боботоғ тизма тоғлари қўшилган ерга жойлашган Арслонбоб ҳақиқатан ҳам гўзал манзарали жой экан. Фарғона тизмасининг қорли чўққиларидан бошланадиган Арслонбоб сойи шарқираб оқиб ўтади. Табиати ниҳоятда чиройли бўлган тоғ ёнбағирларида қалин ўрмон доимо яшнаб туради. Бу ерлардаги табиий ёнғоқзор, пистазор, олмазор, бодомзор ва олчазорларда камёб ҳайвонлар, қушлар, хилма-хил ҳашаротлар жуда кўп. Ўсимликлар дунёсига бой бўлган ўрмонларда ёввойи асалариларнинг уяларини ҳам тез-тез учратиш мумкин. Арслонбобда бўлган киши албатта, тоғ тепасига чиқишни, ўрмонзорларни сайр қилишни ўйлайди.

Арслонбобга борган кунимизнинг эртасига алоҳида ҳозирлик кўриб, тепаликларга кўтарилдик. Тоғ ёнбағирларини яшнатиб турган доривор ўсимликлардан йиғдик, сўнг ўрмон ичига кириб бир нафас дам олдик ва тамадди қилиб олдик. Ўрмон оралиғидан оқиб ўтаётган тип-тиник муздек сувдан мириқиб ичдик. Ўрмон қушлари тинимсиз сайрайди, турли рангдаги капалаклар гулдан-гулга қўниб тинмайди.

Бир вақт ариларнинг ғувиллаган овози эшитила бошлади. Атрофга кулоқ солдик. Ариларнинг овози тобора кучаярди. Биздан ўн қадамча наридаги қари арча дарахти қаваги олдида жуда кўп арилар ғувуллашиб, тинимсиз ҳаракат қиларди. Дарахт тагида эса юзлаб арилар юмалаб ётарди. Кўпроғи сариқ арилар эди. Дўстим Турсунали билан нарироқдан туриб анчагача кузатдик. Маълум бўлишича, асалариларнинг

уясига сариқ арилар келиб ҳужум қилмоқда экан. Арилар ўртасидаги жанг узоқ давом этди. Биз, айниқса, асалариларнинг ўлаётганига қаттиқ ачиндик. Шу боисдан сариқ арилар қаердан келаётганини кузатдик. Улар юз метрлар наридаги тепалик ёнбағрига ин қуриб олган экан. Асалариларни сақлаб қолиш мақсадида биз атрофдаги қуриган хас-хушларни йиғиб, сариқ ариларнинг ини устига қўйиб ёқиб юбордик. Сариқ арилар бирин-кетин қирила бошлади. Ниҳоят, яна биз асаларилар уяси олдига қайтдик. Манзара тезда ўзгарибди. Сариқ ариларнинг кўпчилиги енгилиб ерда ётарди. Асаларилар эса инларига бафуржа кириб чиқардилар.

Ўз уйларига бегона арилар киришига йўл қўймаган асалариларга тасаннолар айтиб, орқага қайтдик.

БОЛТАЮТАР

Февраль ойининг ўрталари эди. Ҳаддан ташқари совуқ бўлишига қарамай, бу сафарги саёҳатимиз Бургулюк тоғ тизмалари томон бўлди. Ҳамроҳларим Султонбек ва Ирисматлар ҳам яхши кийиниб олишган. Биз ов милтиғи билан тоғ чўққилари сари юришни давом эттирдик. Қор ёғиши борган сари тезлашарди. Кечгача юриб охири тоғ ёнбағридаги Туячўққи деган жойга етиб бордик. Жуда ҳолдан тойгандик. Ортиқча юришга мадоримиз қолмаганди. Қор қалин бўлганидан йўлимизда паст-баланд жойлар кўп учраган эди.

Зўр-базўр чўққи ёнбағридаги арчалар тагига жойлашиб, изғириндан ўзимизни панага олдик. Қор ҳамон ёғарди. Ҳаммаёқ қор билан қопланганидан арчазордаги турли хил қушлар очликдан чирқиллашарди.

Қор тун бўйи тинимсиз ёғди. Биз бундан жуда хавотирландик. Чунки шу аҳвол давом этса, охири қор

бўронга айланиб шу атрофда яшовчи ҳайвонлар ва қушларга жабр бўларди. Биз шу кечанинг ўзиёқ юзлаб турли жониворларнинг атрофимизда овқат излаб кезиб юрганларини кўрдик. Кўпгина майда қушлар эса совуқ ва очликдан ўлиб арча тағларида ётарди. Бир оз тамадди қилиб олгач, совуқ ва бўроннинг кучайишидан хавотирланиб тоғ ёнбағри бўйлаб пастга туша бошладик. Беш юз метрча юрганимизда бирдан:

— Ҳой, ҳой, ушла, ушла! — деган овоз эшитилди.

Шу пайт бир тулкини учта този ит сойлик томон қувиб ўтди. Орқасидан эса отга қамчи бериб овчи югурарди. Биз узоқроқдан томоша қилиб турдик. Тулки тутқич бермай тоза чопди. Баъзан тозиларни алдаб бирдан тўхтаб ётиб олади. Тозилар ҳам бўш келмайди, яна орқага қайтиб тулкини қувлайди. Охири тулки чарчади шекилли, тозиларга таслим бўлди. Овчи етиб келиб тулкини улардан ажратиб, тақимига босиб ғойиб бўлди. Биз уч киши бўла туриб бирор-та паррандани ҳам ов қилолмай юришда давом этдик. Яна бир чакалакзорга етиб келгач, дам олгани ўтирдик. Шу пайт осмондан катта бир қуш учиб келиб ўзини чакалакзор ичига ўқдай урди. Биз, калхат бўлса керак, деб ўйладик ва кузатиб турдик. Қуш чангалида катта қуённи кўтариб биздан тўрт юз метрча наридаги тепаликка қўнди, ҳар томонга аланглаб олгач, ўлжасини ея бошлади. У шунчалик очкўзлик билан овқатланардики, бирпасда қуённинг ичак-човоғини ағдариб ташлади. Қуш бизни сезмади. Фурсатдан фойдаланиб, уни тириклигича тутмоқчи бўлдик. Ҳамроҳларимнинг маслаҳатига кўра мен тезда тузоқ тайёрлаб, қуш овқатланиб турган тепанинг орқа тарафидан сездирмай бордим-да, бир амаллаб тузоққа илинтирдим. Аммо ушлаб олишга кўрқдим. Орқамдан ёрдамга етиб келган Султонбек билан Ирисмат эски пальтони қушнинг устига ёпиб ўраб олишди.

Бу сафарги овимиз шу бўлса керак, деб уйга қайтдик. Қушни катта темир қафасга қамаб, олдига гўшт ташладик. У овқат эмас, фақат одамларга еб кўйгудай бўлиб кўзини олайтириб қарарди. Биз ҳали ҳам бу қандай қуш эканлигини билмасдик. Бизга ён кўшни бўлган кекса сайёҳ, саксон беш яшар Акром бобо билан унинг дўсти Усмон бобо бу баҳайбат қушни қандай қилиб тирик ушлаганимизга ҳайрон қолишди.

Акром ота вазминлик билан сўзга киришди:

— Бу осмон қароқчиси — болтаютар. Бунинг насли тобора қуриб бормоқда. Бу жуда ўжар қуш, жаҳли чиқса одамга ҳам даф қилади, сира қўлга ўргатиб бўлмайди. Яхшиси, дарров йўқ қилинглар.

Дарҳақиқат, болтаютар икки-уч кунгача овқат емай, нукул қафасни чўқилаб чиқиб кетишга кўп интилди. Шундан сўнг уни юк машинасига ортиб, Тошкент ҳайвонот боғига топширдик. Боғ маъмурияти бизни рағбатлантирди. Болтаютар ҳали ҳам ҳайвонот боғида яшайди.

Анвар Юнусов (Фарғона)

ТОНГ

Уфқ юзин босиб ётар қуюқ туман,
Шабнам ичиб мудрашади дала, қирлар.
Ялпиз ҳиди уфуради кенгликлардан,
Юлдузлардан тўкилади мовий нурлар.

Қалдирғочлар чуғурлайди тонг олдидан,
Кўҳна олам яшаради бодом гуллаб.
Тонг бошланар одамларнинг хаёлидан,
Кун туғилар қўшиқларга қўшиқ улаб...

БАҲОРНИНГ КЕЛИШИ

Кумуш калит солиб очди турналар,
Баҳорнинг зангори дарвозасини.
Камалак ранг боғлар ёниб, нурланар,
Тонг янгатди қушлар овозасини.

Водийлар қўйнига шалола мисол
Қуйилди гулларнинг оппоқ ифори.
Гўзаллик қошида,
Ҳайрат ичра лол —
Лолага айланур чўққилар қори.

Осмонни тўлдирди ҳаяжон — варрак,
Олисдан юртига қайтди қалдирғоч.
Лайлаклар келтирди тўйлардан дарак,
Келиндек безанди боғларда оғоч.

Кўклам нафасидан уйғонди тупроқ,
Шоирдек шивирлаб тўлғанар дарё.
Фазалдек туғилди куртақдан япроқ,
Ўн саккиз ёшдадир бу фасл дунё!

Гунчалар бошида кўтариб офтоб,
Бир янги тонг олиб келмиш жаҳонга.
Қирларда югурган оҳудек шитоб,
Фасли баҳор келди Ўзбекистонга...

ОҚТОШДА ТОҒ САЙРИ

(Манзара)

Тонг қўйнига қуйилади зар,
Товланади тоғлардаги тош.
Ёнғоқзорлар аро этиб сайр,
Сўқмоқларда адашар қуёш.

Тош кўзага сувни тўлдириб,
Эргашади ортингдан дарё.
Боққан саринг юксакда туриб,
Кўзларингга жойлашар дунё.

Чўққиларга тутқизади қор
Қишдан келган ишонч қоғозни.
Бойчечакнинг кафтида баҳор,
Олиб кетар водийга ёзни...

ОСТОНА

Тўйлар бўлиб,
Келинлар келсин.
Гул атрига тўлсин хоналар.
Истайманки, бахт билан тўлсин,
Қуёш ўпган зар остоналар.

Ортиқ кўрдим ота кулбасин,
Шаҳаншоҳлар кошонасидан.
Нопоклигу ёлғон ўтмасин —
Уйимизнинг остонасидан...

ФУРҚАТ

Шоир йиғлаб ўтди, кўз ёшин ичиб
Замон этмиш уни таҳқир, дарбадар,
Оғир эди диёр, ёридан кечиб
Олис соҳилларга ташламоқ лангар.

Бир парча юраги — ғамлар гўшаси,
Табиб ўз дардига топмади даво.
Мунча қоронғусан тақдир кўчаси,
Ҳатто бир юлдузни кўрмадинг раво.

Иқболга ишонди диллари балқиб,
Қўллари етмади бахт ҳалқасига.
Толе, сен кулмадинг мардларга боқиб,
Шоирни ташладинг жанг жабҳасига.

Гардига зор этди тўтиё тупроқ,
Она эл яшади фиғон, сасида.
Киприклари қалам, кўз ёши сиёҳ,
Дунё қолди ғазал алангасида.

Эрк излаб оламини кезди бир умр,
Дард, андуҳ ёй чизди пешонасига.
Ҳайҳот, сўнди шоир кўзларида нур,
Бош қўёлмай Ватан остонасига.

ЙИГИРМА БИР ЁШИМДА

(Абдулла Набиев қаҳрамонларча ҳалок бўлганида
йигирма бир ёшда эди.)

Олов эдим, чўғ эдим, йигирма бир ёшимда,
Кўкрагимдан ўқ едим йигирма бир ёшимда.

Жондан севган Ватанга фидо қилиб жонимни,
Қучоғида йўқ эдим, йигирма бир ёшимда.

Бўрон каби ҳайқириб, қилич солдим ёвларга,
Дарё мисол шўх эдим, йигирма бир ёшимда.

Комсомоллар сафига олиб кирди шиддаткор,
Туз берган халққа меҳрим, йигирма бир ёшимда.

Еру кўкни титратиб, жаранглаб қолди мудом,
Ҳаёт деган қўшиғим, йигирма бир ёшимда.

Майдон узра турибман, дунё тинчин қўриқлаб,
Қўлда ҳамон милтиғим, йигирма бир ёшимда.

ЖАНГЧИ МОНОЛОГИ

Гул, райҳон ҳидлардим саҳарлар туриб,
Дон, пахта экардим эл бўлсин деб тўқ.
Яшардим шоирдек хаёллар суриб,
Ҳали севган қизим ўполганим йўқ.

Уруш кириб келди юртга бешафқат,
Бурчим олисларга солди йўлимни.
Ўн саккиз ёшимда қўмсаб муҳаббат,
Жангу жадал ичра кўрдим ўлимни.

Куйган шаҳарларда, кул жарангида,
Тилсиз ўтлар ичра овозим қолди,
Куйганим ёлғондир олов жангида,
Оқ қайинлар мени кўксига олди.

Нигоҳим юлдузлар, шуурим қуёш,
Қалбим чақмоқларга айланиб кетди.
Ўлсак ҳам ўлмади биздаги бардош,
Ватаним ғалаба тонгига етди.

Баҳор келар менсиз,
Гуллайди чаман,
Лолалар очилгай қонимдай қирмиз.
Менинг ёш тўкмаган қипригим билан
Оқ гуллар ичида йиғлайди бир қиз.

Чечак умри бўлди бу ҳаёт йўлим,
Онаи зоргинам тортар фироқни,
Менинг ёр қучмаган музаффар қўлим,
Оламнинг бахти деб қучди тупроқни.
Гул, райҳон ҳидлардим саҳарлар туриб,
Дон, пахта экардим эл бўлсин деб тўқ...

АЁЛ ҲАҚИДА ҚЎШИҚ

У севган ёрини жангга узатиб,
Олов орзуларин ёққанда хаёл.
Меҳнатга топинди кўз ёшин артиб,
Жаҳонга бергувсиз сулув шу аёл.

Биз митти болалар ётардик англаб,
Унинг дарди эдик ҳам ширин жони.
Унинг қадамида йўлни чамалаб,
Унинг кўзи билан кўрдик дунёни.

Ўттиз беш болакай туриб ҳар тонг саф,
Мағрур куйлар эдик: «Сен менинг онам...»
У бизга шунчаки танитмади ҳарф,
У бизга танитди ноннинг қадрин ҳам.

Ғуссаларни ютиб юрарди қувноқ,
Ҳижрон парчаларди тунларда қалбин.
Оддий чит кўйлақда,
Пардоздан йироқ,
Дарсга кирар эди бўймай лабин.

Турарди матонат тимсоли бўлиб,
Мисоли эртадан чиққан қахрамон.
Меҳри юракларга нур каби тўлиб,
Мудроқ тасаввурлар топар эди жон.

Кимнинг отасидан келса қорахат,
Чақмоқдек сўнарди ором — тинчлиги.
Бизлардан яшириб кўзларин фақат,
Титраб қолар эди тундек киприги.

Қуёш балқди замон кошонасида,
Битиб кетди юпун, йўқликларимиз.
Мўътабар шу аёл пешонасида,
Ажин бўлиб қолди шўхликларимиз.

Сени ёдга солиб,
қийнайди хаёл,
Қалбимда яшайсан тенги йўқ зўр ишқ.
Дунёдан беармон ўтардим, аёл —
Шаънингга ёзолсам бир ўтли қўшиқ...

СОНЕТ

Қуёшга интилган турналар эдик,
Жоним, иккимизни қулатди бир ўқ.
Ярадор қалб билан юрибмиз тирик,
Танда эҳтироснинг ҳарорати йўқ.

Қайноқ қалбимизни тарк этиб кетди,
Севги, юксакдаги юлдузлар монанд.
Дунёни кўзларга қоронғу этди,
Тош қотган одамлар бериб бизга панд.

Шу совуқ кечада кўкка интилдим,
Чексизлик бағридан олмоққа шиддат,
Тун кўксин тилмоққа чақмоқлар билан.

Дарахтга айланмоқ учун баҳорда,
Қайта туғилмоққа топурман қудрат,
«Севдим!» деб айтмоққа япроқлар билан...

СОЧИНГ

Ҳавода тортиб ўйнар баҳор шамоли сочинг,
Қалбимга солиб туғён севги саволи сочинг.

Чаманда изларингдан таралди мушки анбар,
Маст айлади борлиқни райҳон мисоли сочинг.

Кўнглим йўқотди тинчин ҳажрида кокилингни,
Чирмашди доғи танга жоним заволи сочинг.

Тўлғанса турганингда, силкинса юрганингда,
Ёнсин ҳасаддин ағёр, ошиққа толе сочинг.

Бўйнимга ташла зулфинг занжири ишқ этиб сен,
Гар толасин хор этсам тутсин уволи сочинг.

Дарё сочингни севдим, фарқ этма тўлқинингда,
Сочдек қаро тунларда Анвар хаёли сочинг.

Абдуғани Абдувалиев

Ер айланади 5

Ғулom Абдуллаев

Бўрон 14

Шоир бўлиб туғилмас

одам 14

«Кўк юзида айланади қор...» 16

Қассоб қизга 16

Шухрат Бобобеков

«Карнайчи...» 18

«Нархи баланд» куда 21

Рустам Долимов

Емғир 26

«Серюлдуз самодай...» 27

Пичан ўримида 27

Араз 29

Барно 31

Дилдорга 32

Саккизликлар 33

«Дунё халқларида минг

хил маслак бор...» 33

«Ўтмишга айланди...» 33

«Қирғинбарот жангда...» 33

«Эркатой ўғилчам шод-
ликдан жўшиб...» 34

«Донолар: Ўт билан ўй-34
нашмал деган...» 34

5 Тўртликлар 34

Туюқлар 36

Абдулла Жалил

Баҳор 37

14 Наманган 37

Гавҳар 38

16 Оқшом хаёллари 39

16 Чолғучи аёл 40

Кўкалдош 41

Адоват ва адолат 41

Эслаш 42

Ҳамид Каримов

Бахтли оқшом 43

Ғалати одамлар 50

Раҳим Каримов

27 Баҳор таъми 59

29 «Ким айтди?...» 60

31 Фотоаппарат 60

32 Қор ёғади 61

Яҳёхон Маматхонов

33 Ҷамолингни кўриб 62

33 Пахтакор дўстим 62

33 Даврага туш дугона 64

Соғинч 64

34 Раққоса 65

Жононни жазосидан	66	Ҳаёт сабоқлари	108
Портрет қаршисида	66	Уйқуда	109
Лутфулла Маҳмудов		Ҳофиз Шерозий ғазалига мухаммас :	109
«Ёруғ манзил» колхозида	68	Баҳодир Муродалиев	
Фақат тоза дил билан	69	Жўралар	111
Шоир	73	Зумрад холанинг келинлари	116
Пискарев қабристонидан	74		
Иссиқ	75	Набижон Нажмиддинов	
«Самодаги паға бутут...»	76	Ҳаёт навоси	127
Ўша тасвир	76	Мерос	135
«Тинимсиз чопавер...»	77		
«Ойдин...»	77	Акбарали Нурматов	
Раҳматулла Мусаев		Ҳурмат — қўрқоқлик эмас	140
Тегирмончи	79		
Қўлдош Мирзо		Урмон Омонов	
«Димоғимга урилганда...»	87	Ўзлик	148
Волгоград. Мамай кўрғони	87	Жийдалар гуллади Шохимардонда	148
Тулпор	89	Дехқон отам	149
«Ер қаъридан булоқ булиб...»	90	Мовийлик	149
Афсонавий ҳаловат учун...»	90	Қалам	150
Устозга	91	Баҳор бўлиб қолдим тоғларда	151
Тўртликлар	91	Булоқ	152
Оқ кема	92	Йиғлаётган дарахт	152
Олтин юлдуз	93	Севги синови	153
Навоий нега жилмайди	94	Сеҳрли сўз	153
«Ёдимда...»	95	Балиқлар базми	153
		Балиқ овида	154
		Тўртликлар	155
Абдулҳаким Муҳаммадиев		Абдували Ортиқов	
Сел ювиб кетган сўқмоқ	97	Баҳор	156
Хурибой Мирзакаримов		«Янгиликмас...»	157
Андижоним	108	Учрашув	157
		«Гулдан меҳрим узмагайман...»	157

Навбаҳор	158	Ҳаёт меҳвари	179
Қиз	158	Салоҳиддинов	
Сиз	158	Сироҷиддинов	
Тупроқ	159		
Дехқон	159	Кумушранг тулпорлар	181
Мезбон	160	Йўлдош Султонов	
Соғинч	160		
Жиян	162	Йиллар ўтар	198
Ер ва осмон	162	Ер айланади	198
Хат	163	Назаркарда	199

Маҳмуд Раҳматуллаев

Шукрона	164
Ҳурмати мисли қуёш	164
Мардлар қўриқлайди	165
Юлдузлар чорлар	165
Сир	166
Қиш ғазали	166

Жўра Раҳим

Милиционер қўшиғи	168
Сувчи	169
Ҳамон уйғоқ	170
Менинг ўтинчим	171
Сумалак	172

Абдумўмин Салоҳиддинов

Ватан	174
Юрак	174
Бир ширин сўз	175
Ўхшамас	175
Қалам	176
Шармисор бўлсин му- дом	176
Кўз тутиб турган эмиш	176

Қурбон Саттор

Она тилаги	178
Шам	178
Фарзанд фожиаси	178

Она	199
Номаълум солдат	200
Қизлар тўйдан қайтмоқ- да	200
«Дармонқул буванинг ёш набираси	201
Эр йигитнинг синглиси ҳам бўлсин экан	201
Эланса бир кифоя	202
«У бошлиқ...»	202
«Барча қизлар фариш- та...»	203
Яхшилик	203
Бир колхозда	203

Мухторжон Тожибоев

Таъриф қилай	205
Димоғимга	205
Боқиб	206
Қувон	206
Қарорим	207
Ешлигим	208
Фаровон	208
Севганимга	209
Бевафога	209
Менинг	210
Ҳайратда қолсин душ- манинг	210
Десанг	211
Кўринмайсиз	212
Чин дўстга	212

Уйнасангиз	213	«Мен ўйлайман сени...»	250
Дўстга	213	«Осмоннинг куз деган	
Миш-миш қилма	214	куйчиси...»	251
Ғайратли бўл	214	Туш	251
Мамадали Умаров		Набижон Қобилов	
Остонада учрашув	216	Одамийлик ҳақида	
Доира рақси	217	фардлар	253
Кун нафаси	218	В. И. Ленин ҳақида	
Шоир қалби	219	фардлар	254
Мангуликка даҳлдор	219	Дўстлик ҳақида фард-	
Саломатмиз	220	лар	255
Катта йўлда		Мардлик, донолик, ус-	
1. Шахсий беш йиллик	222	тоз ҳақида фардлар	255
2. Абдуманноб Умаров	223	Саховат ҳақида фард-	
3. Шуъла	224	лар	256
4. Издошлар	225	Сўз ҳақида фардлар	257
Дилраболик айладинг	226	Жўрабой Қурашев	
Абдураҳмон Усмонов		Уфқ	260
Соли буванинг сўнгги		Қарағайдаги ўқ	260
куни	227	Чўғ	261
Фарида Усмонова		Биринчи кўнғироқ	261
Зебо	235	Севги	262
Раҳбар Файзибоева		Аваз Ҳайдаров	
Ташвиш	281	Хаёлимда суратинг	263
Эркин Холиқов		Йўқолган муҳаббат	268
Онажон	248	Санобар Ҳасанова	
Алла	248	«Суюклигим ўзингсан...»	279
Тонг	249	Ёшлигим	279
Севинаман	249	Бир чашма бор	280
Бир концертда	249	Эртак бўлиб	281
Абдували Қамбаралиев		Ҳавас	282
Болалик назаримдаги		«Хатлар куйиб кетди...»	282
ёмон кишилар	250	Ғазал	282
		Ўттиқадир	283
		Менга гул келтирдинг	283
		Қаламкаш дугонамга	284

Арча мақтовлари . . .	285	Йўлдошали Эргашев	
Қайдасан, муҳаббат . . .	285	Яйловдаги олишув . . .	296
Замира Эгамбердиева		Айғирлар жасорати . . .	297
Сиз менинг ёлғиз дўс-		Қашқирларда карнай	
тимсиз	287	базми	299
Бардош	287	Нортуяли полвон	301
Соғинч	287	Арилар жанги	304
«Онажон...»	288	Болтаютар	305
Шамоллар кезганди	289	Анвар Юнусов	
Ўзгачадир қишлоқдаги		Тонг	308
тун	289	Баҳорнинг келиши	308
Кўзга бегонадир тунги		Оқтошда тоғ сайри	309
сукунат	290	Остона	309
Тонг	291	Фурқат	310
Тунги овоз	292	Йигирма бир ёшимда	310
Чинор	292	Жангчи монологи	311
Сиз ўзимсиз	293	Аёл ҳақида қўшиқ	312
«Сизни йўқотиб қў-		Сонет	313
йиш...»	293	Сочинг	314
«Билмадим негадир се-			
ни эсласам...»	294		
Кундузги чироқ	294		

На узбекском языке

Коллектив

ПРОЗРАЧНЫЕ РУЧЬИ

Стихи

Такризчи Маҳкам Маҳмудов

Редакторлар М. Жалилов, Ҳ. Маҳмудова

Рассом В. Немировский

Расмлар редактори А. Мамажонов

Техн. редактор Т. Смирнова

Корректор Ш. Назарова

ИБ № 3098

Босмохонага берилди 13 05. 85. Босишга рухсат этилди 29. 11. 85.
Р—022086. Формати 70×90^{1/32}. Босмохона қоғози № 3. Журнально-рубленая гарнитураси. Юкори босма. Шартли босма л. 11,7. Шартли кр-оттиск. 11,7. Нашр. л. 12,72. Тиражи 7000. Заказ № 203. Баҳоси 1 с. 40 т.

Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 700129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Нашриётлар полиграфия ва китоб савдоси ишлари бўйича УзССР Давлат комитети Тошкент «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг 2-босмохонаси. Янгийўл, Самарқанд кўчаси, 44.